

**FAKTAS
DIGITALA BIBLIOTEK**

THORSTEN CARS

Lagen om

Skiljeförfarande

En kommentar

BIBLIOTEKET

Tredje upplagan

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv>

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

- Kopiera och vidaredistribuera materialet oavsett medium eller format
- Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

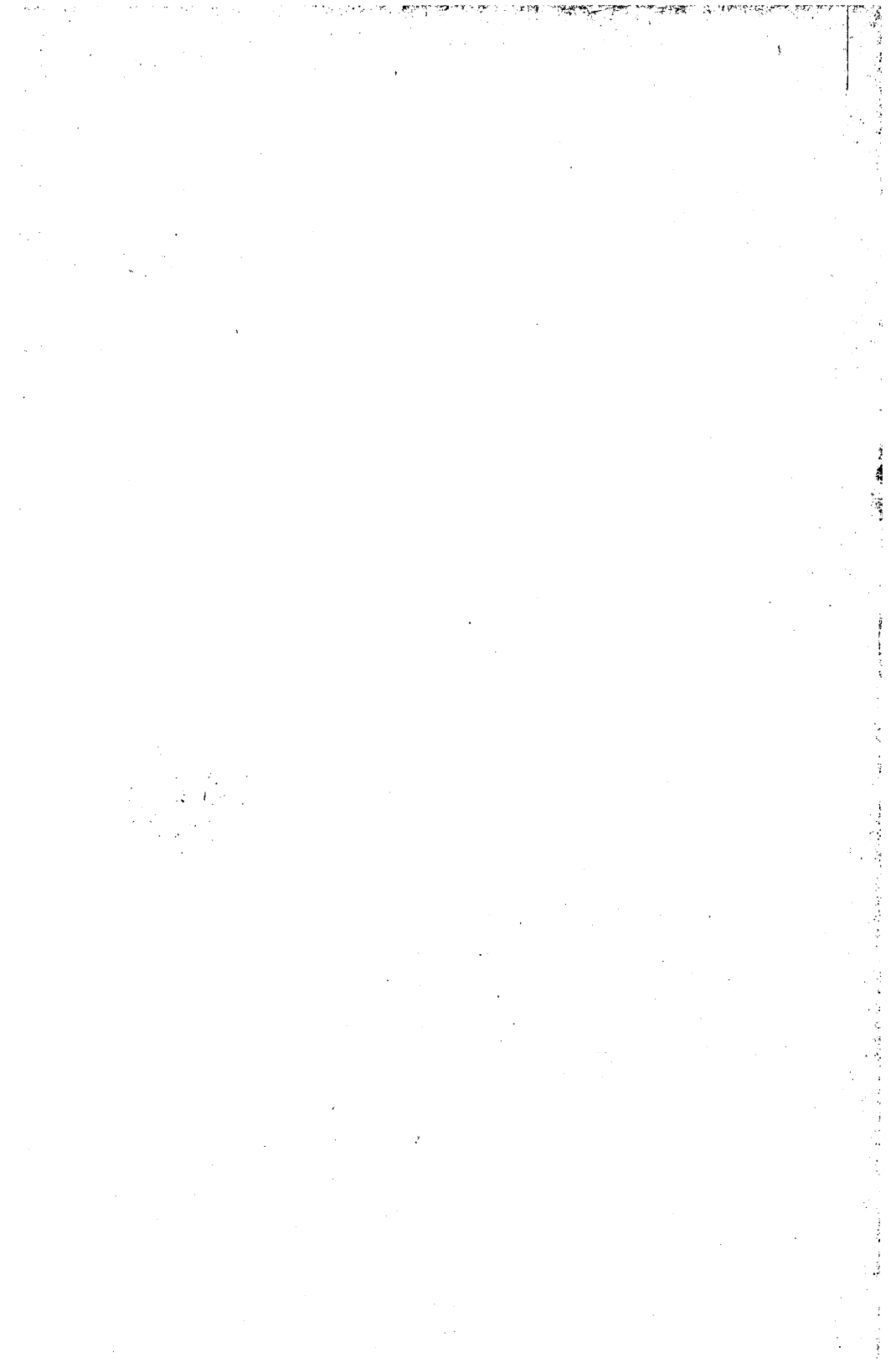
- Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.
- Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.
- Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att göra något som licensen tillåter.

Se även information på

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv>

Lagen om skiljeförfarande

En kommentar

Skiljedom

E+1

Ing

Thorsten Cars

Lagen om skiljeförfarande

✕ En kommentar

LINKLÄTERS LAGERLÖF
Biblioteket
STOCKHOLM

2001 -11- 0 5

FAKTAS DIGITALA KOMMENTARER

ISBN 91-7610-170-3

© Tredje upplagan, april 2001/Thorsten Cars/Fakta Info Direkt Sweden AB

Omslag: 3 D Reklam, Stockholm

Adress till förlaget: Box 6430, 113 82 Stockholm

Tel: 08-587 670 00. Fax: 08-587 671 72

Print-on-demand, Tierps Tryckeri, Tierp 2001

INNEHÅLL

Förord	9
Förkortningar	11
Inledning	13
Skiljeförfarandets funktion	13
Lagstiftningshistorik	15
Internationella förhållanden	17

LAGEN (1999:116) OM SKILJEFÖRFARANDE

Skiljeavtalet	20
1 §: Allmänt om skiljeavtalet	20
Skiljeavtalets form	26
Skiljeavtalets innehåll	31
Skiljeavtalets omfattning	37
Skiljeavtalet och tvingande lagstiftning.....	42
Partssuccession	44
Skiljeavtalets giltighet	49
Skiljeavtalets upphörande.....	50
2 § Skiljemännens prövning av sin egen behörighet (behörighetskompetens)	53
3 § Skiljeavtalets särskiljbarhet (separability).....	56
4 §: Skiljeavtalet som rättegångshinder samt säkerhetsåtgärder beslutade av domstol.....	57
5 §: Förlust av rätten att åberopa skiljeavtalet som rättegångshinder	63
6 §: Förbud mot skiljeavtal mellan näringsidkare och konsument	65

INNEHÅLL

Skiljemännen

7 §:	Behörighetskrav för skiljeman och skiljemans rättsliga ställning	68
8 §:	Jäv mot skiljeman.....	75
9 §:	Skiljemans upplysningsplikt	80
10 §:	Prövning av yrkande om skiljemans skiljande från uppdraget p g a jäv	80
11 §:	Skiljedomsinstituts prövning av yrkande enligt 10 §	83
12 §:	Parternas rätt att bestämma skiljemännens antal och sättet att utse dem	84
13 §:	Skiljemännens antal, om parterna inte bestämt något annat	86
14 §:	Sättet att utse skiljemännen, om parterna inte bestämt något annat	88
15 §:	Vid underlåtenhet att välja skiljeman utses skiljemannen av tingsrätten	91
16 §:	Utseende av ny skiljeman när skiljeman avlider, avgår eller skiljs från uppdraget	92
17 §:	Entledigande av skiljeman som försenat förfarandet	94
18 §:	Tingsrätten får endast i uppenbara fall avslå ansökan om utseende av skiljeman p g a att lagliga förutsättningar för skiljeförfarande saknas	95

Förfarandet

19 §:	Påkallelse av skiljeförfarande	97
20 §:	Skiljenämndens ordförande.....	100
21 §:	Allmänt om skiljemännens handläggning, bl a avvisning p g a processhinder	103
22 §:	Platsen för förfarandet.....	111
23 §:	Yrkanden och ändring av talan	112
24 §:	Närmare om skiljemännens handläggning och parts underlåtenhet att medverka	116
25 §:	Bevisningen och säkerställande av anspråk under förfarandet.....	124
26 §:	Bevisupptagning vid domstol.....	128

Skiljedomen

27 §:	Skiljedom och beslut; stadfästelse av förlikning; tidpunkten för skiljemannauppdragets slutförande	133
28 §:	Återkallelse och avskrivning	137
29 §:	Deldom och mellandom.....	138
30 §:	Skiljemans underlåtenhet att delta i prövningen; omröstningsregler	140
31 §:	Skiljedomens utformning och innehåll.....	143
32 §:	Rättelse, komplettering och tolkning av skiljedom	150

Skiljedoms ogiltighet och upphävande av skiljedom

33 §:	Skiljedoms ogiltighet.....	155
34 §:	Klander av skiljedom.....	160
35 §:	Skiljemännens möjligheter att åtgärda påstådda brister	177
36 §:	Prövning av skiljedom om avvisning eller avskrivning	182

Skiljedomskostnaderna

37 §:	Ersättningen till skiljemännen	185
38 §:	Säkerhet för skiljemännens ersättning	190
39 §:	Parternas rätt att bestämma om ersättningen till skiljemännen och säkerhet för denna	194
40 §:	Förbud mot att hålla inne skiljedomen	195
41 §:	Domstolsprövning av skiljemännens ersättning	196
42 §:	Fördelningen av skiljedomskostnaderna mellan parterna....	198

Forumfrågor och talefrister

43 §:	Forum för talan mot skiljedom och ersättning till skiljeman	201
44 §:	Forum för ansökan om utseende eller entledigande av skiljeman och om bevisupptagning	202
45 §:	Preklusionsfrister	204

Internationella förhållanden

46 §:	Svensk domsrätt.....	207
47 §:	Inledande av skiljeförfarande i Sverige	208
48 §:	På skiljeavtalet tillämplig lag.....	209
49 §:	Internationellt skiljeavtal som rättegångshinder	211
50 §:	Bevisupptagning	212
51 §:	Undantagsavtal	213

INNEHÅLL

Erkännande och verkställighet av utländsk skiljedom m m

52 §: Utländsk skiljedom.....	216
53 §: Erkännande och verkställighet av utländsk skiljedom.....	217
54 §: Förbud mot erkännande och verkställighet p g a partsobehörighet m m.....	217
55 §: Förbud mot erkännande och verkställighet p g a ordre public m m	220
56 §: Ansökan om verkställighet av utländsk skiljedom.....	221
57 §: Motpartens hörande över ansökan om verkställighet.....	222
58 §: Förfarandet i övrigt vid prövning av ansökan om verk- ställighet	222
59 §: Innebördn av beslut om verkställighet	223
60 §: Säkerhetsåtgärd enligt 15 kap RB	224

Övergångsbestämmelser	225
------------------------------------	------------

RÄTTEGÅNGSBALKEN

15 kap: Om kvarstad m m	229
--------------------------------------	------------

UTSÖKNINGSBALKEN

3 kap: Exekutionstitlar	235
--------------------------------------	------------

LAGEN (1929:145) OM SKILJEMÄN	243
--	------------

LAGEN (1925:147) OM UTLÄNDSKA SKILJEAVTAL OCH SKILJEDOMAR	253
--	------------

REGLER FÖR STOCKHOLMS HANDELSKAMMARES SKILJEDOMSINSTITUT	257
---	------------

GÖTEBORGSKLAUSULERNA OM FÖRENKLAT SKILJEFÖRFARANDE	272
---	------------

HANDLINGAR I SKILJETVIST	273
---------------------------------------	------------

LITTERATUR	279
-------------------------	------------

RÄTTSFALLSREGISTER	291
---------------------------------	------------

SAKREGISTER	297
--------------------------	------------

FÖRORD

Lagen (1999:116) om skiljeförfarande (LSF) vilar i allt väsentligt på samma grundprinciper som de tidigare gällande bestämmelserna i lagen (1929:145) om skiljemän (SML) och lagen (1929:147) om utländska skiljeavtal och skiljedomar (LUSK). Även i systematiskt hänseende ansluter LSF ganska nära till dessa bestämmelser.¹ Det nu sagda innebär att en stor del av reglerna i LSF har motsvarigheter i SML och LUSK.² Vidare innehåller LSF vissa bestämmelser som utan lagstöd ansågs gällande i praxis. Sätillvida har LSF alltså lagfäst tidigare rättspraxis. I alla dessa hänseenden kan tidigare domstolsavgöranden och litteratur vara av intresse även för tolkningen och tillämpningen av olika bestämmelser i LSF.

Professor Åke Hassler utgav 1965 en kommentar till SML och LUSK, ”Skiljeförfarande”. En andra, reviderad upplaga av denna kommentar – dock endast omfattande SML – utgavs 1989 av mig. Den nu föreliggande kommentaren till LSF är visserligen ett helt nytt arbete. Detta hindrar dock inte att jag har tillgodogjort mig synpunkter samt rättsfalls- och litteraturhänvisningar från den tidigare lagkommentaren för att belysa tolkningen och tillämpningen av de bestämmelser i LSF som överensstämmer med tidigare lagstiftning och rättspraxis.

LSF upptar också åtskilliga bestämmelser som kompletterar eller innebär ändring av vad som tidigare gällt. Här saknas naturligen än så länge någon rättspraxis som kan ge stöd vid tillämpningen av lagreglerna. Litteraturen är också mycket sparsam. I kommentaren har därför relativt stort utrymme ägnats åt de förklaringar och exemplifieringar som ges i propositionen. Det bör dock framhållas, att dessa uttalanden i förarbetena

¹ Se Prop s 211.

² Under varje paragraf i SML anges därför om den har någon motsvarighet i SML eller LUSK. Vidare har den fullständiga texten till de båda sistnämnda lagarna – i deras senaste lydelse – återgetts efter kommentaren till LSF.

Förord

inte bör uppfattas som bindande utan mera som vägledande vid lagens tillämpning.

Litteratur, rättspraxis och lagstiftning som publicerats efter februari 2001 har inte kunnat beaktas.

Bland dem som hjälpt mig med arbetet på denna kommentar vill jag särskilt nämna direktör Ulf Franke, jur kand Torbjörn Lindhe och byråchef Per Bylén. Till min hustru Teresa vill jag uttala mitt tack för hennes aldrig sviktande stöd vid arbetet på denna bok.

Stockholm i april 2001

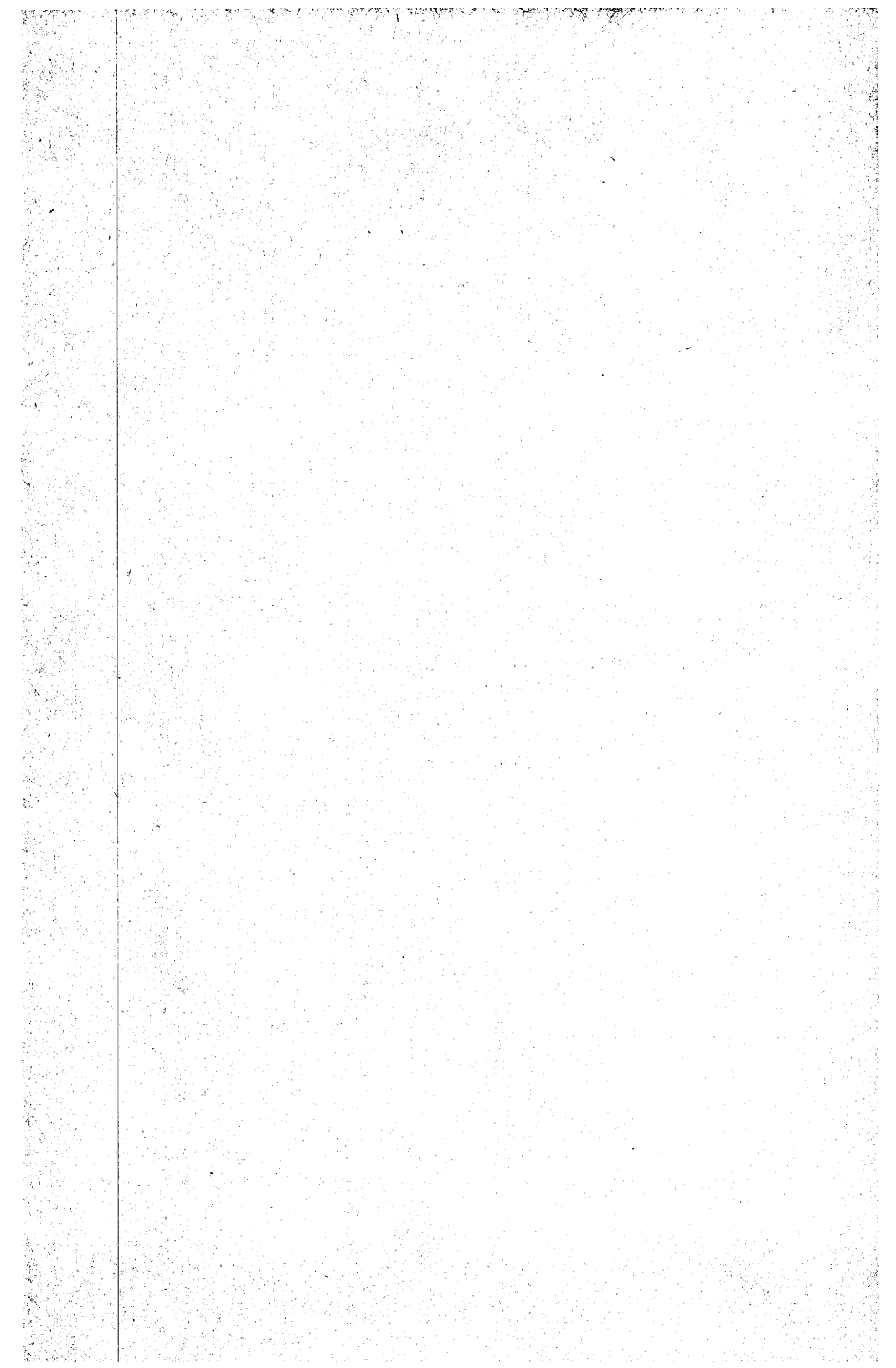
Thorsten Cars

FÖRKORTNINGAR

AD	= Arbetsdomstolens domar
Advokaten	= Tidskrift för Sveriges Advokatsamfund (fr o m 1983)
Bet	= Ny lag om skiljeförfarande. Delbetänkande av Skiljedomsutredningen (SOU 1994:81)
HD	= Högsta domstolen
JB	= Jordabalken
JO	= Justitieombudsmännen(s berättelser)
JT	= Juridisk Tidskrift
KFM	= Kronofogdemyndighet
KL	= Konkurslagen (1987:672)
LSF	= Lagen (1999:116) om skiljeförfarande
LUSK	= Lagen (1929:147) om utländska skiljeavtal och skiljedomar
MD	= Marknadsdomstolens avgöranden
NJA	= Nytt Juridiskt Arkiv avd I
NJA II	= Nytt Juridiskt Arkiv avd II
Prop	= Proposition 1998/99:35 (Ny lag om skiljeförfarande)
RB	= Rättegångsbalken
RH	= Rättsfall från hovrätterna
SHS	= Regler för Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut
SML	= Lagen (1929:145) om skiljemän
SOU	= Statens offentliga utredningar
SvJT	= Svensk juristtidning
TSA	= Tidskrift för Sveriges Advokatsamfund (t o m 1982)
UB	= Utsökningsbalken

Då paragrafnummer citeras utan angivande av någon lag eller författning, avses lagen (1999:116) om skiljeförfarande i dess lydelse den 1 april 1999. Författare, som citeras utan att boktitel anges eller med förkortad boktitel, finns upptagen i litteraturförteckningen.

Rubrikerna till LSF:s paragrafer förekommer inte i lagen utan är författarens eget bidrag.

INLEDNING

Skiljeförfarandets funktion

Skiljeförfarandet är säkerligen äldre än domstolsprocessen. Innan samhällsutvecklingen nått så långt att domstolar inrättats, fick de som råkat i delo med varandra själva göra upp sina mellanhavanden. Det låg då nära till hands att parter, som inte kunde komma överens i en angelägenhet, lämnade sin tvist att avgöras av en eller flera betrodda män. När handelsförbindelser knöts blev skiljeförfarandet ett medel att utjämna motsättningar såväl mellan köpman och kund som mellan köpmän inbördes. På så sätt blev skiljeförfarandet en föregångare till civilprocessen och övade väl också inflytande på dess utformning.

Skiljeförfarandet har genom tiderna bestått vid sidan av civilprocessen som ett komplement till denna. För att skiljeförfarandet skall fungera krävs emellertid att det i olika hänseenden sanktioneras av lagstiftningen. Skiljeavtalet måste sålunda tillerkännas verkan av rättegångshinder så att allmän domstol inte mot parts bestridande befattar sig med en tvist som parterna träffat skiljeavtal om. Vidare måste part ges möjlighet att framtvunga fullgörelse av ett skiljeavtal. Slutligen skall skiljedom kunna verkställas genom exekutiv myndighets försorg och allmän domstol får inte mot parts bestridande göra en ny prövning av tvisten.

Näringsidkare har alltid visat benägenhet att anlita skiljemän för avgörande av tvister, som uppstått i deras rörelse, i stället för att vända sig till domstol. Men även utanför det egentliga näringslivet förekommer i inte ringa utsträckning att tvister rörande kontraktsförhållanden av olika slag överlämnas till skiljemäns avgörande.

Skiljeförfarandet utgör alltså en viktig faktor i det moderna näringslivet.¹ I de allmänna bestämmelser för kontraktsförhållanden som antagits av olika branschorganisationer finns regelmässigt föreskrift om att tvist i anledning av kontrakt skall avgöras av skiljemän, om annat inte bestäms i kontraktet. Tryckta avtalsvillkor i försäkringsbrev, ordersedlar, certepartier och andra sådana instrument innehåller också ofta bestämmelse om att tvist som uppkommer skall avgöras av skiljemän. Även i kontrakt som inte upprättas enligt standardformulär intas ofta en sådan bestämmelse. Särskilt frekventa är skiljeklausuler i avtal om entreprenader, anläggnings- och maskinleveranser samt företags- och aktieöverlåtelser.

Särskilt när det gäller lösande av kommersiella tvister kan skiljeförfarandet uppvisa fördelar i jämförelse med civilprocessen.² Skiljemän har större större möjligheter att göra handläggningen informell och praktisk med anpassning till sakens beskaffenhet och parternas önskemål.³ Ett otvunget meningsutbyte kan med fördel ersätta det av en viss stelhet präglade domstolsförfarandet. Motsättningen mellan parterna framträder då mindre skarpt. Det kan bli lättare att komma till en uppgörelse eller till ett avgörande som inte försvårar framtida samarbete mellan parterna.

¹ Mellan 300 och 400 skiljeförfaranden beräknas årligen förekomma i Sverige, se Prop s 36. I det övervägande antalet fall består skiljenämnden av tre ledamöter, se SOU 1995:65 s 51. Bruket av skiljeklausuler är mycket vanligt i ett stort antal branscher, se SOU 1995:65 bilaga 3. Från Stockholms tingsrätt har inhämtats att det under senare delen av 1990-talet årligen meddelades knappt 20 domar rörande ogiltighet eller klander av skiljedom. Under åren 1993-1998 inkom till Svea hovrätt i genomsnitt knappt 20 mål om året rörande avvisande av talan på g a skiljeavtal och knappt 10 mål om året angående ogiltighet eller klander av skiljedom; frekvensen ökade något under den senare delen av perioden. Eftersom flertalet skiljeförfaranden lär förekomma inom stockholmsområdet, synes alltså bara en liten andel av meddelade skiljedomar bli föremål för ogiltighets- eller klandertalan. Se Jarvin, SvJT s 580 ff, beträffande bruket av skiljeklausuler i internationella affärskontrakt samt statistik från ett antal ledande skiljedomsinstitutioner.

² Se till det följande Prop s 40. Jfr Ahrnborg s 492 f, Källenius s 275 ff, Mangård, SvJT 1980 s 103 ff, Hobér, Yearbook 1990 s 53 och Juristmötet s 468 f (Hobér påpekar även att skiljeförfarande ofta är det enda realistiska alternativet att lösa internationella affärstvister, eftersom parterna är skeptiskt inställda till ett domstolsförfarande i varandras hemländer), Blom s 16 ff, Malmberg s 220 ff samt Hanqvist s 110 ff.

³ Se dock Haug s 425, enligt vilken utvecklingen går i den riktningen att skiljeförfarandet blir lika juridiskt formellt och tungrovt som vanlig rättegång. Se även Jarvin, SvJT 1994 s 579, som citerar följande uttalande av ordföranden för Wiens skiljedomsinstitut: "Parterna i skiljeförfaranden visar alltmer en tendens att försvåra och komplicera skiljeprocessen för att försöka förhala meddelandet av en skiljedom som de har anledning tro skall gå dem emot. Det internationella skiljeförfarandet riskerar därför att bli allt mer rättegångsliknande, dvs processuellt i negativ bemärkelse. Skiljemännen blir därmed också allt mer benägna att tillämpa de procedurregler som används i nationella domstolar för att undgå risken att begå fel som kan ligga till grund för klander av skiljedomerna."

Det är också viktigt för parterna att kunna välja domare som de hyser förtroende för och att, särskilt i tvister som inrymmer tekniskt komplicerade frågor, förvissa sig om att erforderlig sakkunskap blir företrädd bland dem som skall avgöra målet.

Av betydelse är vidare, att en tvist i regel blir slutligt avgjord väsentligt snabbare i skiljeförfarande än i civilprocess.⁴ En långvarig rättegång i flera instanser kan inverka störande på affärsförbindelser och menligt på ekonomisk planering.

Lika viktigt är säkerligen att skiljeförfarandet inte ligger under offentlighetens insyn. Det är inte angenämt för processparter i allmänhet att massmedierna sysselsätter sig med deras tvister. Ett affärsföretag kan genom processens offentlighet tillfogas betydande skada.

Vad den ekonomiska sidan av saken beträffar blir visserligen skiljeförfarandet dyrt, eftersom parterna utöver arvoden till ombud och andra processkostnader har att betala ersättning till skiljemännen. Men ett skiljeförfarande kan ändå ställa sig billigare. En domstolsprocess som löper genom två eller tre instanser kan få ekonomiska följder som gör att kostnaderna för ett skiljeförfarande måste bedömas som acceptabla.⁵

Lagstiftningshistorik

Bestämmelser om att parter kunde överlämna åt gode män att avgöra en mellan dem uppkommen tvist fanns redan i Visby stadslag från 1300-talet, i 1667 års sjölag och i 1669 års exekutionsstadga samt inflöt sedan i utsökningsbalken av 1734 års lag. Regler om själva skiljeförfarandet saknades emellertid fram till 1887 års skiljemannalag, som 1929 ersattes av lagen (1929:145) om skiljemän (SML). Denna gällde sedan under 70 år

⁴ Under senare år har dock förmärkts en tendens att i större utsträckning än tidigare väcka talan om ogiltighet eller klander av skiljedom – se t ex Nordenson, Festskrift s 167 – och i sådana fall blir ju både tidsutdräkt och kostnader större än om målet från början handlagts av domstol. Det återstår att se om LSF kommer att medföra en minskning av klanderfrekvensen.

⁵ Jfr Wetter och Priem s 15, enligt vilka partskostnaderna – främst kostnaden för juridiskt biträde – är minst lika stora i underrätt som inför skiljenämnd och vid överklagande till hovrätt minst dubblas, medan ersättningen till skiljemännen endast undantagsvis utgör mer än 30 procent av den totala kostnaden i ett skiljeförfarande. Jfr även Hobér, Juristmötet s 470, som menar att ett tvåinstansförfarande inför domstol kan bli dyrare än ett skiljeförfarande och att ett förfarande med enmansnämnd är det bästa alternativet. Kostnaden för en skiljenämnd med tre skiljemän kan enligt SOU 1995:65 s 65 beräknas till parternas totala ombudskostnader i skiljeförfarandet.

Inledning

utan att bli föremål för någon ändring av större betydelse. Inte ens införandet av den nya rättegångsbalken år 1948 påverkade nämnvärt innehållet i SML.

Behovet av en modern skiljemannalag gjorde sig emellertid med tiden alltmera gällande. Domstolskommittén lade sålunda 1972 fram ett förslag till lag om skiljedomstol (SOU 1972:22). Enligt detta förslag skulle tingsrätt med särskild sammansättning fungera som skiljedomstol. Utöver tre domare skulle i domstolen ingå två skiljemän, av vilka vardera parten utsåg en. Skiljedomstolens förhandlingar skulle äga rum inför stängda dörrar och domen skulle vara sekretessbelagd under två år. Talan skulle inte få fullföljas mot domen, som alltså skulle vara lika slutgiltig som en skiljedom. Skiljemännen skulle erhålla arvode av allmänna medel. Förslaget utsattes för stark remisskritik och ledde inte till någon proposition.⁶

Den år 1992 tillsatta skiljedomsutredningen framlade 1994 ett delbetänkande om en översyn av skiljemannalagstiftningen, "Ny lag om skiljeförfarande" (SOU 1994:81),⁷ som fick ett positivt mottagande av remissinstanserna. Vissa med skiljedomslagstiftningen sammanhängande frågor behandlades också i utredningens slutbetänkande "Näringslivets tvistlösning" (SOU 1995:65). Först 1998 lades emellertid delbetänkandet till grund för lagstiftning genom att Prop 1998/99:35 antogs av riksdagen (1998/99:JuU12). Lagen om skiljeförfarande (LSF) trädde i kraft den 1 april 1999 (SFS 1999:116).⁸ Samtidigt upphävdes SML och LUSK. Den senare hade med vissa uteslutningar, ändringar och tillägg arbetats in i LSF. Vidare gjordes ändringar i bl a bestämmelserna i 3 kap UB om verkställighet av svenska skiljedomar.

Den nya lagen syftar lika litet som den tidigare till någon fullständig reglering av skiljeförfarandet.⁹ Åtskilliga frågor har alltså överlämnats till parternas eller skiljemännens bedömning eller till framtida lösning i rättstillämpningen. LSF innehåller varken direkt eller indirekt några hänvisningar till RB:s regler. Även om dessa i olika hänseenden spelat en roll vid utformningen av LSF, har man i åtskilliga frågor valt andra lösningar än dem som finns i RB.¹⁰ LSF vilar dock på samma grundprinciper som

⁶ Se SOU 1986:1 s 198 ff. Jfr Årsskrift från Stockholms Handelskammarens Skiljedomsinstitut 1986 s 9 ff: Behovet av reformer i den svenska skiljedomsrätten.

⁷ För en presentation av betänkandet se Broomé s 162 ff.

⁸ För en presentation av den nya lagen se Kvart och Olsson, JT 1998–99 s 678 ff och Tvistlösning.

⁹ Se Prop s 44.

¹⁰ Se Prop s 47.

SML, nämligen parternas rätt till självbestämmande, ett snabbt, säkert och smidigt förfarande samt grundläggande krav på rättssäkerhet.¹¹ Som en av grundvalarna för den nya lagen har också angetts att den skall svara mot de behov som finns i det praktiska rättslivet.¹²

Enligt förarbetena till SML var alla dess bestämmelser tvingande för parter och skiljemän när inte annat angavs.¹³ LSF bygger inte på någon sådan presumtion.¹⁴ Även om det i åtskilliga lagrum görs förbehåll för avvikelser som parterna kan ha kommit överens om, skall man av detta inte motsatsvis utgå från att övriga bestämmelser är tvingande i den meningen att att parterna saknar möjlighet att disponera över förfarandet. Hur långt denna dispositionsrätt sträcker sig beror på flera omständigheter, såsom bestämmelsens art, avvikelstens innebörd och den tidpunkt vid vilken avvikelsten har kommit till. En part kan sålunda med bindande verkan avstå från att göra gällande avvikelser från lagens bestämmelser som tillkommit enbart i parternas intresse.¹⁵ I ett fåtal fall är en regel av den art att dess åsidosättande gör skiljedomen ogiltig.¹⁶ Över en sådan regel, som motiveras av ett allmänt intresse eller hänsyn till tredje man, disponerar inte parterna.

Internationella förhållanden

Tanken på att åstadkomma en enhetlig nordisk lag om skiljeförfarande har inte mötts av något större intresse.¹⁷ Detsamma gäller strävandena att i västeuropeiska länder skapa enhetliga regler om skiljeförfarande.¹⁸ Ej heller den av FN:s handelsrättskommission (UNCITRAL) utarbetade modellagen för kommersiella skiljeförfaranden av år 1985 – som är utformad uteslutande för internationella förhållanden – har lett till någon

¹¹ Se Prop s 43. Jfr Hjerner, Festskrift s 399, som anser att den svenska skiljedomsrätten i sina grundvalar återfinns i huvudsak som förut.

¹² Se Prop s 65 och s 151. På sistnämnda sida framhålls som en av de viktigaste aspekterna vid utformandet av den nya lagen att den i största möjliga utsträckning tillgodoser parternas krav på en snabb och effektiv handläggning och garanterar en skiljedoms slutlighet.

¹³ Se NJA II 1929 s 8.

¹⁴ Se Prop s 44.

¹⁵ Se 34 § 2 st.

¹⁶ Se 33 §.

¹⁷ Se Förhandlingarna å det tjugoförsta nordiska juristmötet i Helsingfors 1957 s 86 f.

¹⁸ Den inom Europarådet utarbetade, i Strasbourg den 20 januari 1966 dagtecknade konventionen om en enhetlig europeisk skiljemannalag har inte ratificerats av tillräckligt många stater för att träda i kraft.

Inledning

enhetlig internationell lagstiftning, även om den i större eller mindre mån tjänat som mall för lagstiftningen om skiljeförfarande i åtskilliga länder.¹⁹ Det praktiska behovet av likformig intern reglering av skiljeförfarandet synes alltså vara mindre kännbart. Vad man främst behöver är allmänt antagna och effektiva bestämmelser om erkännande och verkställighet av skiljedom i internationella förhållanden.

På grundval av Genèvekonventionen om verkställighet av utländska skiljedomar – antagen av Nationernas förbund 1927 – utarbetades LUSK, vilken har ersatts av LSF från och med den 1 april 1999. LSF omfattar alltså såväl nationella som internationella skiljeförfaranden.

Genom FN:s försorg tillkom 1958 New Yorkkonventionen om erkännande och verkställighet av utländska skiljeavtal och skiljedomar, vilken konvention ratificerades av Sverige 1972.²⁰ Enligt New Yorkkonventionen, som har ett betydligt vidsträcktare tillämpningsområde än Genèvekonventionen, skall utländsk skiljedom i princip kunna verkställas vare sig den meddelats i konventionsstat eller inte och oavsett vilken stats jurisdiktion parterna är underkastade. Vidare har skärpta bestämmelser införts i syfte att motverka obstruktion från part som vill hindra eller försvåra verkställighet av skiljedom.

I samband med att Sverige tillträdde Washingtonkonventionen 1965 om biläggande av investeringstvister mellan stat och medborgare i annan stat utfärdades lagen (1966:735) om erkännande och verkställighet av skiljedomar i vissa internationella investeringstvister.²¹ Är det fråga om en förpliktelse att utge pengar verkställs skiljedomen direkt som svensk domstols lagakraftägend dom, om inte uppskov med verkställigheten beslutas enligt konventionens föreskrifter.

Luganokonventionen 1988 om domstols behörighet och om verkställighet av domar på privaträttens område – tillträd av Sverige 1992 – är däremot inte tillämplig på skiljeförfarande.²²

¹⁹ Se Bet s 62-64 och Prop s 38 f. Även vid utarbetandet av LSF har UNCITRAL:s modelllag beaktats i olika hänseenden, se Prop s 47 och 309. Någon möjlighet för parterna att bestämma att modellagen skall vara tillämplig (i ett internationellt skiljeförfarande) finns dock inte enligt LSF, se Prop s 47. Utländska parter, ombud och skiljemän har alltså även fortsättningsvis anledning att sätta sig in i den svenska lagstiftningen om skiljeförfarande.

²⁰ Se Prop 1971:131. Beträffande anslutna stater se Stockholm Arbitration Report 1999:2 s 203 ff.

²¹ Se Prop 1966:146 och NJA II 1966 s 639.

²² Se Pålsson s 1 ff beträffande Luganokonventionens tillämplighet i mål vid domstol som gäller skiljeförfarande i olika hänseenden.

LAGEN (1999:116) OM SKILJEFÖRFARANDE

Skiljeavtalet

1 §

Twister i frågor som parterna kan träffa förlikning om får genom avtal lämnas till avgörande av en eller flera skiljemän. Ett sådant avtal kan avse framtida tvister om ett rättsförhållande som är angivet i avtalet. Tvisten får avse förekomsten av en viss omständighet.

Parterna får låta skiljemännen komplettera avtal utöver vad som följer av tolkning av avtal.

Skiljemän får pröva konkurrensrättens verkningar mellan parterna.

Paragrafens 1 st motsvarar 1 § 1 st SML medan 2 och 3 st saknar motsvarighet i SML.

Allmänt om skiljeavtalet

Skiljeavtalet anger gränserna för vilka frågor som kan överlämnas till avgörande av skiljemän och utgör alltså den yttersta grunden för skiljemännens behörighet.

Skiljeavtalet kan definieras som ett civilrättsligt avtal med vissa processuella verkningar.²³

Bland dessa verkningar märks främst, att avtalet utgör ett dispositivt rättegångshinder.²⁴ Vidare ges part möjlighet att med domstols hjälp framtvunga fullgörelse av skiljeavtal.²⁵ Slutligen tillerkänner lagstiftningen rättsverkan åt en skiljedom.²⁶ Denna kan sålunda verkställas genom exekutiv myndighets försorg²⁷ och allmän domstol får inte mot parts bestridande göra en ny prövning av tvisten.²⁸

Vanligen ingår skiljeavtal som ett moment i ett civilrättsligt kontrakt, men det kan också ha formen av ett fristående avtal.

²³ Dillén s 50 karakteriserar skiljeavtalet som ett materiellrättsligt, i regel privaträttsligt, avtal med processuellt innehåll och huvudsakligen processuell verkan. Jfr Prop s 48: ett blandat avtal med både processrättsliga och civilrättsliga inslag.

²⁴ Se 4 §.

²⁵ Se 14 § 3 st samt 15, 17 och 36 §§.

²⁶ Enligt Heuman, Advokatsamfundet s 34 f, rör det sig inte om skiljeförfarande då endast den ena parten binds av "domen". Se även Heuman, Festskrift s 230.

²⁷ Se 3 kap 15-18 §§ UB.

²⁸ Se nedan s 104 f och 169.

Parterna skall vara rättskapabla enligt civilrättsliga regler²⁹ och ha förfoganderätt över avtalsföremålet.³⁰ Om flera är gemensamt berättigade eller förpliktade, kan de alltså endast gemensamt sluta skiljeavtal.³¹ Vidare skall de som ingår avtalet – vare sig de är parter eller partsrepresentanter – vara processhabila.³² Förmyndares och förvaltares behörighet att sluta skiljeavtal sträcker sig lika långt som hans civilrättsliga rådgivning. En rättighet som han kan förfoga över får han också sluta skiljeavtal om.³³ Rättegångsfullmakt synes inte medföra behörighet att ingå skiljeavtal med mindre fullmakten innefattar uttryckligt medgivande därtill.³⁴

Sedan gammalt likställs med skiljeavtal förordnande i testamente eller gåvobrev om tvists hänskjutande till skiljemän.³⁵ Någon avsevärd praktisk betydelse synes detta inte ha numera. Vidare förekommer i bolagsordningar och föreningsstadgar bestämmelser om skiljeförfarande för lösende av tvister.³⁶

I 9 kap 43 § aktiebolagslagen (1975:1385) heter det att förbehåll i bolagsordningen att tvister mellan bolaget och styrelsen, en styrelseleda-

²⁹ Se NJA 1948 s 590 och 2000 s 365 beträffande förenings rättskapacitet. I NJA 1925 s 303 ansågs skiljeavtal, slutet av aktiebolag innan det var registrerat, bindande i fråga om senare uppkommen tvist. Jfr NJA 1999 s 237 (konkursbolag som upplöstes enligt 13:19 st 1 aktiebolagslagen ansågs inte kunna fullfölja en dessförinnan påbörjad civilprocess) och 2000 s 144 (aktiebolag som trätt i likvidation efter avslutad konkurs utan överskott).

³⁰ Enligt AD 1989 nr 51 samt 1997 nr 35, 43 och 104 är en i kollektivavtal intagen skiljeklausul i princip bindande också för den enskilde medlemmen (se AD 1929 nr 20, 1933 nr 98, 1962 nr 8 och 1972 nr 30). Även om medlemmens organisation undandrar sig att föra medlemmens talan och denne avtalsenligt är berättigad att själv föra talan inför skiljenämnden och kan inverka på valet av skiljemän, är medlemmen i regel bunden av skiljeklausulen. Kan medlemmen inte inverka på valet av skiljemän, blir frågan om hans bundenhet av skiljeklausulen beroende av vilka garantier som ändå kan finnas för en opartisk prövning av medlemmens talan inför skiljenämnden (se AD 1972 nr 30 och 1977 nr 35 /anmärkt nedan not 293/ samt NJA 1981 s 1205 /anmärkt nedan not 263). Å andra sidan måste – enligt AD 1991 nr 3 – en skiljeklausul i en enskild arbetstagares anställningsavtal rimligen binda arbetstagarens organisation på det sättet att klausulen utgör rättegångshinder om talan av organisationen väcks vid domstol. Frågan huruvida en skiljeklausul i ett kollektivavtal är bindande även för en arbetstagare, som inte är medlem i en kollektivavtalsbunden fackförening, behandlas av Malmberg s 234 ff.

³¹ Jfr nedan s 25 f.

³² Om processhabilitet, se Westerling, Årsskrift 1981 s 12.

³³ Spörsmål om behörighet att ingå skiljeavtal förelåg i NJA 1898 s 586, 1918 s 324, 1920 s 302, 1924 s 224, 1927 s 560 och 1930 s 442. Se vidare Bolding s 76 f.

³⁴ Se nedan s 118. Något uttalande i frågan synes inte finnas i förarbetena till RB, SML och LSF.

³⁵ Se NJA II 1929 s 9 och Prop s 63.

³⁶ Se Prop s 63 f.

mot, verkställande direktör, en likvidator eller en aktieägare skall hänskjutas till skiljemän har samma verkan som skiljeavtal. Särskilda bestämmelser meddelas om påkallelse av förbehålls tillämpning. Om bolaget är ett publikt bolag, skall bolaget i regel ensamt svara för ersättningen till skiljemännen. Sådana förbehåll synes numera inte förekomma så ofta som förr var fallet.³⁷ Ibland förekommer också att fråga rörande rättsförhållandet mellan försäkringsbolag och försäkringstagare på grund av bestämmelse i bolagsordning, reglemente eller annan sådan urkund hänskjuts till skiljemäns avgörande.³⁸

Vidare föreskrivs i 7 kap 18 § andra stycket lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar att förbehåll i stadgarna att tvister mellan föreningen och styrelsen, styrelseledamot, verkställande direktören, likvidator, föreningsmedlem, innehavare av förlagsandel eller röstberättigad som inte är medlem skall hänskjutas till skiljemän har samma verkan som ett skiljeavtal. Även här meddelas särskilda bestämmelser om hur tillämpning av förbehållet skall påkallas. Enligt 11 kap 6 § bostadsrättslagen (1991:614) gäller förbehåll i stadgarna enligt 7 kap 18 § andra stycket lagen om ekonomiska föreningar med vissa begränsningar. Bl a tvister om bostadsrättshavares rätt eller skyldighet att tillträda eller behålla lägenheten är undantagna.³⁹

Stadgandet i lagen om ekonomiska föreningar synes ha större praktisk betydelse än bestämmelsen i aktiebolagslagen.⁴⁰ Sålunda förekommer ibland att beslut, som fattats vid sammanträde med förening, klandras med yrkande om hävande av beslutet.⁴¹ Twist om föreningsmedlems skyl-

³⁷ Se NJA 1882 s 502 (fråga om ersättning för förlust, som styrelseledamöter i aktiebolag skulle ha vållat bolaget genom felaktig förvaltning) och 1929 s 631 (klander av styrelseledamots, i egenskap av verkställande direktör skötta, förvaltning av aktiebolags angelägenheter).

³⁸ Se NJA 1944 s 638 (tvist mellan brandförsäkringsverk och försäkringstagare om ersättning för brandskada; se Hassler, Festskrift s 321 ff).

³⁹ Jfr 12 kap 66 § jordabalken (anmärkt nedan s 34).

⁴⁰ Enligt Mallmén s 286 f är det vanligt att en förenings stadgar innehåller skiljeklausul.

⁴¹ NJA 1927 s 637 (klander av beslut fattat vid sammanträde med medlemmar i elektrisk distributionsförening), 1964 s 486 (fråga om medlemskap i bostadsrättsförening), SvJT 1946 rf s 30 (upphävande av beslut fattat vid sammanträde med medlemmar i bostadsrättsförening).

dighet på grund av insatsförbindelse har vidare prövats av skiljemän.⁴² Däremot har fråga, huruvida en person vid den tid då han valts till styrelseledamot varit medlem av föreningen eller i övrigt valbar till styrelseledamot, inte ansetts böra prövas av skiljemän på grund av bestämmelse i föreningsstadgar, vilken avsåg tvist mellan medlemmarna rörande föreningens angelägenheter eller mellan styrelsen och medlemmarna.⁴³

Även andra föreningar än ekonomiska har ofta i sina stadgar förbehåll om att tvister, som angår föreningen och dess verksamhet, skall hänskjutas till skiljemäns avgörande. Det kan vara föreningar med helt och hållet ideellt syfte, såsom religiösa, vetenskapliga och litterära föreningar eller föreningar för främjande av idrott⁴⁴ eller nykterhet, eller också mera ekonomiskt betonade organisationer, såsom fackföreningar, arbetsgivarföreningar, understödsföreningar och egnahemsföreningar. I regel innefattar förbehåll i föreningsstadgar bestämmelse att tvist mellan föreningen och medlem eller medlemmar sinsemellan rörande föreningens angelägenheter skall med uteslutande av domstol avgöras av något föreningens organ eller av skiljemän. Sådana bestämmelsers giltighet och tillämplighet bedöms med hjälp av allmänna avtalsrättsliga regler på i huvudsak samma sätt som vanliga skiljeavtal.⁴⁵ I litteraturen har emellertid framhållits, att man ingalunda alltid kan likställa en sådan bestämmelse med skiljeavtal. För detta fordras att bestämmelsen är ett uttryck för två jämställda parter fria handlande.⁴⁶ Ett beslut av ett föreningsorgan i tvist mellan föreningen och medlem kan inte betraktas som en skiljedom, även om beslutet i för-

⁴² Krav mot föreningsmedlem p g a insatsförbindelse ansågs i SvJT 1927 rf s 61 böra prövas av skiljemän, jfr NJA 1926 s 209. I NJA 1924 s 554 befanns tvist mellan andelsslakteriförening och medlem huruvida denne tecknat medlemskap för visst antal svin inte falla under skiljemäns avgörande och i NJA 1926 s 109 ansågs förbehåll om skiljedom inte tillämpligt ifråga om medlems i sådan förening skyldighet att leverera svin sedan föreningen gått i konkurs. Tvist om återfående av inbetalda insatser befanns i NJA 1945 s 425 böra prövas av skiljemän.

⁴³ SvJT 1937 rf s 7.

⁴⁴ Se Prop s 64.

⁴⁵ Se Lindquist s 464 ff.

⁴⁶ När det gäller skiljeklausuler i föreningsstadgar är en viss kontroll från samhällets sida nödvändig. Det kan röra sig om tvist, som har avgörande betydelse för medlems sociala ställning och ekonomiska välfärd. Se bl a NJA 1982 s 853 (uttråde ur fackförbund) samt RH 1985:11 och 1986:106.

eningens stadgar benämns så. Ingen kan vara skiljeman i egen sak. Då blir avgörandet inte en skiljedom utan vad man ibland kallat en självdom.⁴⁷ Ett sådant avgörande måste kunna underställas domstols prövning på grund av materiell obillighet.

En såregen skiljedomsbestämmelse finns i 33 § stadgar för Sveriges advokatsamfund.⁴⁸ Ledamot av samfundet är skyldig underkasta sig skiljedom i tvist med huvudman om arvode och kostnad för utfört uppdrag, om huvudmannen inom ett år från slutredovisnings avgivande hos samfundets styrelse påkallar skiljedom. Skiljedom meddelas av styrelsen eller av en särskild nämnd. Bestämmelsen synes medföra, att advokats vid domstol väckta talan om utbekommande av arvode och ersättning för kostnad avvisas, om huvudmannen styrker att han inom föreskriven tid påkallat skiljedom. Uppskov bör beviljas för att bereda huvudmannen tillfälle därtill.

Vid sidan av skiljeavtal som grundar sig på avtal mellan parterna – s k konventionellt skiljeförfarande – förekommer att det i lag föreskrivs att tvist skall avgöras av skiljemän, s k legalt skiljeförfarande.⁴⁹ I de flesta fall hänvisar sådana bestämmelser till de allmänna skiljeförfarandereglererna med vissa undantag, se t ex 3 kap 3 § fjärde stycket och 14 kap 31 § andra stycket aktiebolagslagen (1975:1385) samt 15 kap 8 § andra stycket försäkringsrörelselagen (1982:713) beträffande tvist om inlösen av aktier,⁵⁰ och 11 § lagen (1975:417) om sambruksföreningar beträffande rätt att inträda som medlem samt om rätt till lösen av andel och om lösenbeloppets storlek. Det finns emellertid i äldre författningar några fall då

⁴⁷ Se Berglund, SvJT 1942 s 193 ff, och Heuman, Advokatsamfundet s 35, med hänvisning till en promemoria 1985 av Justitiekanslern rörande skiljeförfarande i arvodestvister mellan advokater och klienter. Jägerskiöld behandlar i SvJT 1959 s 157 ff en del närliggande frågor i anslutning till rättsfallet NJA 1958 s 654. Uttrycket självdom (selvdom) härstammar från Danmark, där spörsmålet om förenings domsrätt synes ha haft större aktualitet än i Sverige. Det behandlas ingående av B. Hjejle, Föreningsvoldgift (Köbenhavn 1941). Se även diskussion över ämnet Om begränsning av voldgiftsavtaler og foreningsvedtekter, som utelukker rettergang vid fremtidige tvister, i Forhandlingerne på det 18. Nordiske juristmode i København 1948 s 112 ff. - - - Jfr nedan not 293 och s 158.

⁴⁸ Se vidare TSA 1964 s 367 ff, Wiklund s 365 och Heuman, Advokatsamfundet.

⁴⁹ Se 10 kap 17 § 1 st 1 p RB samt Berglund, Årsskrift och SOU 1972:22 s 36. Se 3 kap 17 § UB om verkställighet av en i legalt skiljeförfarande meddelad skiljedom. - - - Angående gränsen mellan konventionellt och legalt skiljeförfarande se NJA 1920 s 542 och s 556.

⁵⁰ Se Laurin s 171 ff.

ett legalt skiljeförfarande inte skall ske enligt den allmänna skiljeförfarandelagstiftningen, t ex 9-12 §§ lagen (1919:426) om flottning i allmän flottled. Frågan om för- respektive nackdelarna med föreskrifter om legalt skiljeförfarande har inte behandlats under förarbetena till LSF⁵¹.

I 2 § SML fanns en uttrycklig bestämmelse om att lagen inte var tillämplig på skiljeavtal, som innefattade förbehåll för parterna att klandra skiljedomen på materiell grund, varmed avses såväl att skiljemännen bedömt processmaterialet på ett felaktigt sätt (oriktig bevisvärdering) som att de inte dömt enligt gällande lag (oriktig rättstillämpning). Någon motsvarande föreskrift har inte tagits in i LSF. Enligt förarbetena tar LSF visserligen i första hand sikte på skiljeavtal utan sådant förbehåll men det saknas skäl att inte använda lagen i tillämpliga delar – t ex bestämmelsen i 4 § om skiljeavtal som rättegångshinder⁵² – även på avtal med förbehåll.⁵³ Av 3 kap 15 § första stycket första punkten UB framgår att verkställighet av skiljedom, som grundas på ett sådant skiljeavtal, kan verkställas sedan tiden för parts talan har gått ut utan att talan har förts. För att det skall vara fråga om skiljeförfarande måste alltså krävas, att klander-talan skall föras inom viss tid.⁵⁴

Skiljeavtal med klanderförbehåll synes vara sällsynta i praktiken, eftersom parterna i allmänhet vill komma till ett slutligt avgörande av saken genom skiljedom. Ett förbehåll om klanderrätt bör därför vara uttryckligt.

LSF tar liksom SML sikte på skiljeförfarande mellan två parter. Det är emellertid inte ovanligt med skiljeförfaranden där fler än två parter deltar, vilket kan ge upphov till problem när det gäller förening (konsolidering eller kumulation) av flera tvister till ett förfarande.⁵⁵ Vid s k nödvändig processgemenskap löser de tillämpliga materiella reglerna problemet. Som exempel kan anföras en talan som riktas mot flera parter angående en av dem samägd egendom. Kan svarandena inte enas om utseende av skiljeman, kan envar av dem med stöd av 3 § lagen (1904:48 s 1) om sam-

⁵¹ Se Prop s 209.

⁵² Jfr SvJT 1937 rf s 52 (enligt skiljeklausul i entreprenadkontrakt ägde part, som inte åtnöjdes med skiljedom, rätt att dra den omtvistade frågan under domstols prövning, om han instämde sin talan inom trettio dagar från det skiljedomen delgavs honom) och Mangård, Årsskrift 1981 s 27.

⁵³ Se Prop s 72 och 213.

⁵⁴ Jfr Heuman, Advokatsamfundet s 35.

⁵⁵ Se till det följande Prop s 98, Hjerner, Årsskrift 1989 s 45 ff, Nordenson, Yearbook 1990 s 22, Jarvin, JT 1996-97 s 157, Ramberg, Agreement s 26 f, Heuman, Skiljemannarätt s 41 och 199 ff, samt § 16 st 3 SHS (nedan s 260). Beträffande spörsmålet om utseende av skiljeman i ett flerpartsförfarande se nedan s 87 f.

äganderätt begära hos domstol om förordnande av god man, som därefter har att utse skiljeman och företräda parterna i förfarandet.⁵⁶ Föreligger inte nödvändig processgemenskap, ankommer det på parterna att i skiljeavtalet eller annan överenskommelse bestämma vad som skall gälla.⁵⁷

Skiljeavtalets form

LSF lämnar liksom SML frågan om skiljeavtalets form öppen, och skiljeavtal behöver alltså inte ingås skriftligen.⁵⁸ Någon större praktisk betydelse har dock inte detta. Det synes vara en så gott som undantagslös regel, att skiljeavtal erhåller skriftlig form eller på annat sätt dokumenteras i skrift. Ett skriftligen ingånget skiljeavtal föreligger strängt taget bara när en skrift uppsatts för att tjäna som bevis om skiljeavtalet och under-tecknats av parterna. Skiljeavtal kan emellertid vara dokumenterat på annat sätt, exempelvis genom brevväxling mellan parterna,⁵⁹ genom bekräftelse av offert, slutsedel eller annan liknande handling⁶⁰ eller därigenom att skiljeavtalet upptagits i domstols eller annan myndighets protokoll.⁶¹

Ett skiljeavtal kan ha formen av ett fristående avtal, vari anges fråga som hänskjuts till skiljemännens avgörande. Ojämförligt mycket vanligare är emellertid, att skiljeavtalet framträder som ett moment i ett mera omfattande avtal, huvudavtalet, exempelvis ett leveranskontrakt eller ett entreprenadkontrakt. Man brukar då tala om skiljeklausul.⁶² Denna har regelmässigt den innebörden, att tvist, som uppkommer i anledning av

⁵⁶ Se NJA 1975 s 611.

⁵⁷ Jfr reglerna i 14 kap RB om förening av mål och tredje mans deltagande i rättegång samt Westerling, Årsskrift 1981 s 14, Herrlin s 31 ff, Heuman, Advokatsamfundet s 27 och Årsskrift 1986 s 9 samt Hjerner, Årsskrift 1989 s 45 ff. Heuman anser det vara en svaghet med skiljemannarätten att tvister mellan flera än två parter rörande sammanhängande frågor inte kan avgöras i ett förfarande, såvida inte alla parter överenskommit om att kumulation skall få äga rum. Det är enligt Heuman möjligt att kumulationsföresättningsarna inte kan förbättras genom lagstiftning utan endast genom individuellt utformade skiljeklausuler.

⁵⁸ Se Prop s 67 f. Ett skiljeavtal synes i princip kunna komma till stånd även genom konkludent handlande. Jfr Heuman, Skiljemannarätt s 58 ff, angående bundenhet p g a passivitet enligt 6 § 2 st avtalslagen.

⁵⁹ NJA 1925 s 561. Även utväxling mellan parterna av telex-, fax- och elektroniska meddelanden kan konstituera ett skiljeavtal; jfr Ramberg, Agreement s 24.

⁶⁰ Se t ex NJA 1936 s 521 (offert, ordersedel), 1949 s 609 (orderbekräftelse) samt NJA 1921 s 46, 1923 s 206 och SvJT 1917 s 41 (slutsedel).

⁶¹ Dillén s 138 f framhåller att skiljeavtal kan ingås utan att parternas viljeförklaringar behöver vara uttryckliga, om det kan visas att det måste ha varit parternas mening att tvist angående deras mellanhavande skall avgöras av skiljemän.

⁶² Jfr Bolding och Stenberg s 110.

huvudavtalet, skall avgöras av skiljemän. Ofta ingår skiljeklausul i en tryckt blankett till kontrakt, ordersedel, försäkringsbrev eller annat sådant dokument.⁶³ Skiljeavtal kommer till stånd genom att blanketten fylls i och undertecknas.

Det förekommer emellertid också att en sådan handling inte själv innehåller någon skiljeklausul utan hänvisar till allmänna avtalsvillkor, som upptar en sådan klausul.⁶⁴ Ovanligt är inte att på en orderbekräftelse eller annat dokument anbringas ett stämpeltryck av innehåll, att för leveransen gäller de allmänna bestämmelserna för en viss bransch.⁶⁵ Vid bedömande av om en kontrahent blir bunden av en skiljeklausul, som det hänvisas till på detta sätt, har man i praxis visat varsamhet ifråga om att tillägga kontrahents passivitet rättslig verkan.⁶⁶ Om kontrahenterna fått

⁶³ Se Olsson s 17 ff och Bernitz, Standardavtalsrätt s 32 ff. Jfr NJA 1955 s 500 (den som framställer anspråk, grundat på kontrakt med skiljeklausul av standardtyp, kan regelmässigt inte motsätta sig att anspråket prövas av skiljemän).

⁶⁴ I NJA 1936 s 521 innehöll offert hänvisning till "allmänna leveransbestämmelser för den mekaniska verkstadsindustrin gällande för leveranser inom Sverige". Dessa bestämmelser upptog skiljeklausul med föreskrift att skiljemän skulle tillsättas av Sveriges tekniskt-industriella skiljedomsinstitut. Jfr även AD 1993 nr 141. Se Heuman, Skiljemannarätt s 52 ff, om standardavtal som innehåller en skiljeklausul.

⁶⁵ Se NJA 1949 s 609. På orderbekräftelse var anbragt ett stämpeltryck av innehåll att för leveransen gällde "de allmänna leveransbestämmelserna för den mekaniska verkstadsindustrin". Bland dessa bestämmelser fanns upptaget stadgande om att tvister i anledning av avtal, som bestämmelserna var tillämpliga på, skulle slitas genom skiljemän enligt lag.

⁶⁶ Se Rodhe s 588 f.

sig tillställt ett exemplar av de ifrågavarande allmänna bestämmelserna eller skiljeklausulen varit på tal under förhandling i saken, synes dock klausulen – åtminstone när båda parterna är näringsidkare – anses vara bindande.⁶⁷

⁶⁷ Se NJA 1936 s 521 (skiljeklausulen ansågs utan dissens bindande), 1949 s 609 (tre ledamöter mot två fann att skiljeklausulen inte var gällande främst av det skälet att något exemplar av de allmänna bestämmelserna inte hade lämnats till beställaren och denne inte heller i övrigt kunde antas ha ägt kännedom om dem), 1969 s 285 (skiljeklausulen underkändes därför att de leveransbestämmelser innehållande skiljeklausul, till vilka hänvisats i den tryckta offerten, inte hade tillställts motparten och frågan om skiljeavtal inte särskilt berörts vid förhandlingarna mellan parterna), 1980 s 46 (giltigheten av skiljeklausul i standardbestämmelser, till vilka hänvisning skett av ena parten i ett entreprenadavtal, godkändes trots att motparten hävdade att man inte fått del av bestämmelserna och att man saknade kännedom om dem; HD hänvisade till att läget på handelsrättens och närstående avtalsområden förändrats genom att bruket av tryckta allmänna leverans- och liknande bestämmelser innehållande skiljeklausul tilltagit i hög grad, varför förekomsten av sådana klausuler inte kunde vara överraskande för dem som hade erfarenhet av verksamhet på berörda områden; i varje fall när det gällde näringsidkare, som drev verksamhet i formen av juridisk person, kunde en skiljeklausul inte heller anses utgöra en särskilt betygande avtalsbestämmelse; åtminstone då fråga var om inhemska avtalsparter kunde avgörande betydelse inte tilläggas det förhållandet att de allmänna bestämmelserna inte tillställts motparten, eftersom denne kunde erhålla önskade upplysningar genom en telefonförfrågan hos den andra parten eller den egna branschorganisationen; vidare anförde HD att den ändring som 1976 genomförts i generalklausulen i 36 § avtalslagen syntes göra det mindre angeläget att kunna hävda att en bestämmelse, som tekniskt omfattades av en i avtalet ingående hänvisning inte skulle anses utgöra en del av avtalsinnehållet, eftersom bestämmelsen i förekommande fall kunde sättas åsido som oskälig med stöd av denna paragraf; jfr nedan s 49 och Nerep, Festskrift s 402 ff samt Malmberg s 223 ff och 229 ff beträffande skiljeklausuler i anställningsavtal. Se även SvJT 1979 rf s 1 (där giltigheten av en i avtal mellan andra parter intagen klausul om utländskt skiljeförfarande, till vilken hänvisats i orderbekräftelse, underkändes; jfr Bogdan s 72 f med not 10 beträffande tillämplig lag) samt RH 1982:102 (kommun hade i skriftligt antagande av bolags anbud hänvisat till att kontrakt skulle tecknas på visst formulär – vari fanns intagen skiljeklausul – men så skedde inte och kommunens yrkande om avvisning av bolagets vid domstol väckta talan ogillades, eftersom kommunen inte visat att bolaget accepterat en skiljeklausul) och RH 1989:1 (mellan ett svenskt aktiebolag och en norsk näringsidkare med enskild firma ingicks ett muntligt avtal angående monteringsarbete;

I skiljeavtal behöver inte uttryckligen sägas, att avgörande av tvistefråga hänskjuts till skiljemän. Det ligger över huvud inte avgörande vikt på att de termer, som förekommer i LSF, används. Vad som krävs är att det av avtalet otvetydigt framgår, att parternas mening varit att överlämna

forts. not 67

sedan arbetet påbörjats undertecknade parterna ett skriftligt avtal, benämnt "Ramavtal", vilket jämte de muntligen överenskomna villkoren innehöll tillägget "Övrigt enligt NLM 84", ett standardavtal med allmänna bestämmelser för leverans och montage av maskiner och annan mekanisk och elektrisk utrustning inom och mellan de nordiska länderna innehållande skiljeklausul; skiljeklausulen underkändes med hänsyn till att förfarandet vid tvist mellan parterna inte hade berörts vare sig när det muntliga avtalet ingicks eller i samband med undertecknandet av ramavtalet, att något exemplar av NLM 84 inte hade överlämnats till näringsidkaren, att innehållet i NLM 84 inte varit eller bort vara känt av denne, att han inte drev sin verksamhet i form av juridisk person, att skiljeklausulen p g a omfattningen av hans rörelse och ekonomiska förhållanden i övrigt måste anses som en för honom betungande avtalsbestämmelse samt att han inte haft anledning att räkna med att hänvisningen till NLM 84 skulle få till följd att en skiljeklausul blev tillämplig på avtalet mellan parterna; jfr Bogdan s 72 f med not 10 och Hobér, Årsskrift 1991 s 7 med not 5 beträffande frågan om tillämplig lag) och RH 1990:71 (sedan ett aktiebolag levererat en bergbormaskin till en enskild näringsidkare tillställdes denne en orderbekräftelse i vilken hänvisades till "bifogade försäljningsvillkor", varmed avsågs ett standardavtal innehållande skiljeklausul; skiljeklausulen ansågs inte så överraskande eller betungande för näringsidkaren att det borde krävas att den särskilt bragts till dennes kännedom för att kunna bli avtalsinnehåll). Se även Hobér a s 9 f med hänvisningar i not 11 till litteratur och tidigare rättspraxis. Mangård, Årsskrift 1981 s 23, anser att en försiktig avtalspart som genom hänvisning till allmänna branschbestämmelser vill få till stånd ett skiljeavtal helst bör ta upp denna fråga i förhandlingarna med motparten eller åtminstone i sin hänvisning ange att denna avser även en i bestämmelserna intagen skiljeklausul liksom att en försiktig motpart bör undersöka vad de allmänna bestämmelserna till vilka hänvisning gjorts innehåller och reagera tämligen snabbt om han inte önskar bli bunden av en där intagen skiljeklausul. Jfr även Vahlén s 145 ff och Bolding s 74 samt nedan s 41 och 49 f.

frågan till tredje mans avgörande.⁶⁸ Det är alltså inte nödvändigt att använda orden skiljeman eller skiljedom utan man kan tala om god man, kompromissarie, arbitrage, kompromiss eller dylikt.

SML innehöll en särskild bestämmelse om slutande av skiljeavtal inför skiljemännen i ett inlett skiljeförfarande. I 11 § andra stycket föreskrevs sålunda, att skiljemän utan hinder av föreskrifterna om påkallande av skiljeavtalets tillämpning äger uppta fråga, om vars hänskjutande till skiljemännen parterna inför dem enats. Detta får anses tämligen självklart och någon uttrycklig bestämmelse härom har inte upptagits i LSF.⁶⁹ Parterna kan alltså inför skiljemännen komma överens om ett nytt eller utvidgat skiljeavtal.⁷⁰ Skriftlig form är inte heller i detta fall nödvändig. Men part som vill göra bruk av en skiljedom, som tillkommit efter ett sådant avtal, bör se till att vid behov genom skiljemännens protokoll eller på annat sätt kan styrkas, att parterna inför skiljemännen enats om att till dem hänskjuta fråga, som de sedan dömt över.⁷¹ Parterna bör helst i en av dem undertecknad skriftlig handling ange den eller de frågor, som hänskjuts till skiljemännens avgörande.⁷²

⁶⁸ Bolding s 71 f framhåller att ett avtal som enbart har till innehåll att part inte får föra talan vid domstol inte utgör ett skiljeavtal. Se även Welamson i SvJT 1953 s 686 om rättsfallet SvJT 1950 s 277. I AD 1931 nr 64 omtalas en bestämmelse i kollektivavtal, vilken innehöll att tvist angående förhållandet mellan arbetsgivare och arbetare inte fick dras inför domstol. Arbetsdomstolen ansåg bestämmelsen otillåten och ogillade på densamma grundad invändning mot domstolens behörighet. Se även HD:s beslut i NJA 1958 s 654 (jfr JustR Karlgrens särskilda yttrande i NJA 1949 s 724). I RH 1980:48 gavs nekande svar på frågan om en i köpekontrakt angående restaurangrörelse intagen bestämmelse, att vid tvist parterna skulle "i första hand utse var sin representant att lösa tvistemålet", var att förstå som en skiljeklausul och om köparens vid domstol väckta talan (om avdrag på köpeskillingen) därför borde p g a säljarens invändning avvisas. Jfr Malmberg s 228. - - Enligt Heuman, Advokatsamfundet s 5, kan skiljeklausul gå ut på att ena parten har rätt att välja mellan att påkalla ett skiljeförfarande och att föra talan vid domstol. Se även Heuman, Årsskrift 1988 s 19 ff och Skiljemannarätt s 131.

⁶⁹ Se Prop s 224. Jfr Heuman, Skiljemannarätt s 60 ff.

⁷⁰ Jfr RH 1986:162. Har tilläggsskiljeavtal träffats inför skiljemännen kan en part inte ensidigt återta sin begäran om prövning, påpekar Heuman, Juristmötet s 291, och hänvisar till NJA 1965 s 384. Om skiljeförfarandet kommit så långt som att ett yrkande framställts och detta återkallas, kan motparten enligt 28 § begära att skiljemännen prövar yrkandet. - - - Nya yrkanden kan enligt 23 § 2 st framställas av båda parterna utan att något nytt eller utvidgat skiljeavtal behöver ingås mellan parterna.

⁷¹ Se NJA 1920 s 302 och 1924 s 569. Jfr NJA 1921 s 643.

⁷² Se t ex NJA 1902 s 27 och 1911 s 499. Beträffande frågan med vilken tydlighet de frågor som hänskjuts till skiljemännen skall vara angivna, se NJA 1963 s 658 samt RH 1986:162 och 1990:7.

Skiljeavtalets innehåll

Skiljeavtalets föremål skall enligt *första stycket* vara dispositiva – skiljedomsmässiga – tvister, alltså tvister i frågor som parterna kan träffa förlikning om. I detta hänseende innebär LSF ingen förändring i förhållande till vad som tidigare gällt.⁷³

Förlikning och skiljeförfarande har av gammalt ansetts ha ett nära samband.⁷⁴ Man har sålunda definierat skiljeförfarandet som en medelbar eller villkorad förlikning. Visserligen är de båda instituten fristående i förhållande till varandra, men rent praktiskt kan ett samband förefinnas mellan förlikning och skiljeavtal. Om två personer inte kan komma överens, ligger det nära till hands att de låter en tredje man avgöra tvisten.

Den omständigheten att det i lagtexten talas om ”tvist” medför inte att ett medgivet krav faller utanför skiljemännens behörighet.⁷⁵ Fallet synes dock ha ringa praktisk betydelse.

Parterna måste ha en förfoganderätt över tvisteföremålet som inte är i något avseende inskränkt. Under skiljemän kan inte skjutas fråga angående äktenskap, börd, faderskap, adoption eller förmynderskap eller fråga av indispositiv karaktär i övrigt.⁷⁶ Skiljeavtal kan alltså inte ingås rörande fråga om ansvar eller annan påföljd för brottslig gärning, exempelvis förverkande av egendom.⁷⁷ Om skiljemän prövat enskilt anspråk i anledning av brott, är deras ståndpunktstagande till frågan huruvida och

⁷³ Se Prop s 49. Se till det följande Heuman, Skiljemannarätt s 156 ff.

⁷⁴ Jfr också Alternative Dispute Resolution (ADR), – se därom Hyllengren s 136 och 362, Hyllengren, RB 42:17 ävensom Marriott – samt Stockholms Handelskammarers Skiljedomsinstituts regler för förenklade förfaranden (se nedan s 270 f) och de s k Göteborgsklausulerna om medling och skiljeförfarande (se nedan s 272, Advokaten 7/1995 s 8 ff, 8/1995 s 26, 2/96 s 28, 5/97 s 12 f och 8/97 s 6, Hobér, Yearbook 1995 s 6 ff och JT 1995-96 s 149 ff samt Welamson, Förenklat skiljeförfarande s 22 ff). Angående medling se även Runesson s 174 ff.

⁷⁵ Se Prop s 212.

⁷⁶ I NJA 1919 s 396 tillämpades av skiljemän bestämmelse i kontrakt om vite för fördröjd leverans, alltså ett slags på förhand överenskommet skadestånd. Jfr Welamson, Festskrift s 478.

⁷⁷ Vid prövning av fråga om ersättning för skada p g a brott kan skiljenämnd däremot pröva den prejudiciella frågan om brottslig gärning kan läggas vederbörande till last. Se Bolding s 41 och Karnell, Advokatsamfundet s 303. Enligt Karnell bör prövning av såväl ersättningsfrågor i anledning av patentintrång som giltighets- och intrångsfrågor kunna prövas i skiljeförfarande med verkan parterna emellan (s 311). Se även Bet s 80 ff.

av vem brott begåtts inte bindande för domstol,⁷⁸ lika litet som skiljemän vid prövning av sådant anspråk är bundna av en tidigare brottmålsdom.⁷⁹

När det gäller internationella tvister får det från fall till fall avgöras, om motsvarande främmande lag är av sådant slag att förlikning inför svensk domstol inte skulle godtas.⁸⁰ Beträffande statusfrågor, t ex vårdnad om barn, synes det svenska synsättet gälla även om tvisten saknar anknytning till Sverige. Är det däremot fråga om en ekonomisk-politisk reglering i främmande stat, saknas ofta anledning att låta de tvingande reglerna påverka förlikningsmöjligheterna i Sverige – och därmed skiljedomsrättens enligt svensk rätt.

Även vissa i sig dispositiva tvister har uttryckligen undantagits från det skiljedomsrättsliga området. Detta gäller enligt 1 kap 3 § lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister vissa tvister rörande kollektivavtals giltighet eller befrielse från sådant avtal.

Tidigare rådde den meningen, att parterna inte får disponera över rättskraften och därför inte kan ingå skiljeavtal rörande en fråga, som avgjorts genom lagakraftägendes dom (res judicata). I senare doktrin har denna ståndpunkt frångåtts.⁸¹ Man finner bärande skäl saknas för att parterna skulle mot sin vilja vara bundna av ett rättskraftigt avgörande. De kan därför med laga verkan sluta skiljeavtal rörande en fråga som avgjorts genom tvistemålsdom⁸² eller genom tidigare skiljedom.⁸³ Även en sak, som parterna gjort upp om, kan de senare hänskjuta till skiljemän, men det synes knappast förekomma i praktiken.

⁷⁸ Jfr Heuman, Juristmötet s 269, som påpekar att domstol kan vägra meddela lagfart i överensstämmelse med skiljedom i fastighetstvist och att skattedomstol kan lägga skiljedom till grund för bedömningen av en civilrättslig fråga av prejudiciell betydelse i skattemålet. I andra fall kan fråga som avgjorts genom skiljedom vara av prejudiciell betydelse i ett efterföljande mål och då skall skiljedomen enligt allmänna rättskraftsregler läggas till grund för bedömningen av den prejudiciella frågan (Heuman a a s 277).

⁷⁹ Brottmålsdomen har dock betydande bevisverkan, se Bolding s 41.

⁸⁰ Se till det följande Prop s 49 f. Jfr däremot 55 § 1 p beträffande verkställighet i Sverige av utländsk skiljedom.

⁸¹ Dillén s 101, Bolding s 52 f, Hilding s 109 f och Arbitration in Sweden s 153 f.

⁸² Se NJA 1945 s 81 och SvJT 1961 rf s 53 samt Hassler, Festskrift s 328. Jfr nedan s 105.

⁸³ Se NJA 1953 s 751 och Hassler a a s 326 ff. Om ett nytt skiljeavtal inte slutits efter domen eller skiljedomen utgör denna sådant hinder för nytt skiljeförfarande som kan medföra hävande av den nya skiljedomen enligt 34 § 1 st 6 p, se NJA 1953 s 751 (anmärkt nedan not 667) och Gärde, SvJT 1945 s 292 ff. Om parterna redan i skiljeavtalet utesluter en blivande skiljedoms rättskraft, kan avtalet enligt Heuman, JT 1992-93 s 930 f, jämföras med ett klanderförbehåll, vilket innebär att tvisten kan prövas av domstol sedan skiljedom har meddelats.

Skiljeavtal kan ingås antingen om redan uppkommen tvist eller om framtida tvist. I det förra fallet skall i skiljeavtalet direkt anges fråga, som skiljemännen skall avgöra. Därvid är emellertid inte nödvändigt att det rättsförhållande som frågan härrör ur anges, även om detta som regel faller sig naturligt. Av 19 § andra stycket andra punkten framgår, att lagen räknar med att tvistefråga inte alltid är tydligt angiven i skiljeavtalet. Part som påkallar tillämpning av detta får då meddela motparten skriftlig uppgift på den eller frågor som skiljemännen skall pröva.⁸⁴ Anser den senare, att uppgiften inte överensstämmer med skiljeavtalet, kan han göra invändning om detta inför skiljemännen. Hinder finns inte mot att ett obestämt antal tvistefrågor, som inte är individuellt angivna, genom ett och samma avtal hänskjuts till skiljemän.⁸⁵

Vad härefter angår skiljeavtal om framtida tvist, så kan parter inte till skiljemän hänskjuta alla framtida eller under en viss tid dem emellan uppkommande tvister, inte heller framtida tvister av en viss beskaffenhet, exempelvis fastighets- eller leveranstvister. Framtida tvist skall ha anknytning till rättsförhållande, som i skiljeavtalet konkretiserats så, att man kan skilja det från andra rättsförhållanden.⁸⁶ Detta rättsförhållande skall ha uppkommit före skiljeavtalets ingående.⁸⁷ Ibland regleras genom ett avtal ett komplex av rättsförhållanden. I ett leveranskontrakt eller ett entreprenadkontrakt kan sålunda ett flertal särskilda rättsförhållanden vara sammanfattade, vilka är förenade därigenom att de utgör moment i kontraktet. Man får utgå från att skiljeklausul i ett sådant kontrakt avser samtliga i kontraktet upptagna rättsförhållanden. Å andra sidan kan en skiljeklausul begränsas till att gälla endast tvister, som härflyter ur ett särskilt angivet rättsförhållande, eller enbart vissa sådana tvister.

Vissa skiljeavtal rörande framtida tvister godtas inte.⁸⁸ Bestämmelserna härom avser att skydda en underlägsen kontraktspart mot den andra kontrahentens missbruk av sin ställning eller att i övrigt trygga strikt tillämpning av civilrättsliga regler. Enligt 1 kap 3 § lagen (1974:371) om

⁸⁴ Se vidare nedan s 98 f.

⁸⁵ NJA 1909 A 369, jfr 1906 s 420, 1911 s 71 och 1925 A 199: giltigt skiljeavtal ansågs föreligga när parterna till skiljemäns avgörande hänskjutit samtliga mellanhavanden, uppkomna intill avtalets dag. Det får anses tillräckligt att den konkreta tvistefrågan täcks av skiljeavtalets formulering. Enligt Bolding s 73 kan ett skiljeavtal vara giltigt, även om dess räckvidd gjorts beroende av omständigheter, som är fristående från själva skiljeavtalet.

⁸⁶ Se Prop s 212.

⁸⁷ Sålunda kan exempelvis två företag inte avtala, att tvister i anledning av kontrakt, som de kan komma att avsluta under viss tidrymd, skall avgöras av skiljemän.

⁸⁸ Utöver de i texten nämnda fallen se även 6 §. Jfr Heuman, Current issues s 165 ff.

rättegången i arbetstvister får sålunda i tvist rörande könsdiskriminering, föreningsrätt eller etnisk diskriminering inte göras gällande avtal, som före tvistens uppkomst träffats om att tvisten skall avgöras av skiljemän utan förbehåll om rätt för parterna att klandra skiljedomen.⁸⁹ Vidare får enligt 8 kap 28 § jordabalken skiljeavtal, som inte innefattar förbehåll om rätt till klander, mellan jordägare och arrendator angående framtida tvist med anledning av arrendeförhållandet inte göras gällande i fråga om arrendatorns rätt att tillträda eller kvarsitta på fastigheten.⁹⁰ I 12 kap 66 § jordabalken finns ett analogt stadgande med avseende på hyresförhållande.⁹¹ Andra frågor än de i lagrummen uttryckligen nämnda, exempelvis om ersättning för skadegörelse eller om reparationer, kan – med den begränsning som framgår av 6 § första stycket LSF – hänskjutas till skiljeförfarande.⁹² Uttrycket ”skiljeavtal får ej göras gällande” får anses innebära, att skiljeavtalet inte utgör rättegångshinder och att myndighets

⁸⁹ Jfr AD 1954 nr 21. I AD 1932 nr 45 och 1938 nr 91 fann sig arbetsdomstolen utan hinder av skiljeklausul i kollektivavtal behörig att pröva fråga huruvida blockad var förbjuden enligt avtalet eller gällande lag. I vad mån sådan fråga är av beskaffenhet att kunna avgöras av skiljemän framgår inte av dessa domar. I AD 1966 nr 20 ansågs skiljeklausul tillämplig i tvist om olovlig stridsåtgärd, varvid arbetsdomstolen särskilt framhöll att det enligt svensk rätt inte saknades möjlighet att utverka säkerhetsåtgärder enligt 15 kap 3 § RB vid skiljeförfarande (jfr Lind s 98). I AD 1978 nr 62 uttalade arbetsdomstolen att 1 kap 3 § arbetstvistlagen inte utgör något hinder mot att hänskjuta tvist om tillämpning av tvingande bestämmelser i lagen om anställningsskydd till skiljemän men att parterna inte kan binda skiljemän vid att tillämpa avtalsregler som avviker från tvingande lagbestämmelser. Enligt NJA 1973 s 620 kan tvist om rätt till semesterersättning avgöras av skiljemän. I AD 1994 nr 28 uttalades att skiljeklausul i tvist rörande könsdiskriminering saknar verkan som rättegångshinder endast om part gör sannolikt att könsdiskriminering har ägt rum.

⁹⁰ I NJA 1972 s 54 förordnades om verkställighet av skiljedom som avsåg fastställelse av att överlåtelse av arrenderätten i och för sig var gällande. HD fann att skiljedomen visserligen indirekt kunnat få betydelse för frågan om arrendatorns rätt eller skyldighet att kvarsitta på fastigheten men att skiljemännen dock inte kunde anses ha dömt över den frågan. Se även NJA 1976 s 175.

⁹¹ Skiljeklausuler avseende framtida hyrestvister godtas i regel inte. Se RH 2000:47 (uppskov med avflyttning i ett lokalhyresförhållande är en sådan fråga som endast kan anförtros hyresnämnd trots att parterna avtalat att tvister på grund av avtalet skulle avgöras av skiljemän enligt SML). Hyresnämnd får dock göras till skiljenämnd och då betalar staten lönerna till hyresnämndens ledamöter.

⁹² Enligt NJA 1949 s 556 kan skiljemän uppta klander av arrendesyn, jfr NJA 1964 s 122 och SvJT 1929 rf s 59. I 15 § lagen (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder föreskrivs att om parterna slutit skiljeavtal och utsett arrendenämnden respektive hyresnämnden till skiljenämnd, skall nämnden på ansökan avgöra tvisten genom skiljedom och därvid tillämpa SML i den mån inte annat följer av lagen om arrendenämnder och hyresnämnder (jfr övergångsbestämmelserna till LSF 5 p).

medverkan inte kan erhållas för att sätta igång och driva skiljeförfarande. Meddelad skiljedom är ogiltig enligt 33 § första stycket första punkten.

Enligt 2 § andra stycket järnvägstrafiklagen (1985:192) får avtal om att framtida tvister med anledning av förhållanden som regleras i lagen – t ex fråga om skadestånd till följd av järnvägsdrift – skall avgöras av skiljemän göras gällande endast i fråga om tvister som rör godsbefordran.

Termen skiljedomsrätt används för tvister, som kan lämnas till avgörande av skiljemän antingen på förhand eller sedan de uppkommit.⁹³ En tvist, som betecknas som icke skiljedomsrättslig, kan alltså inte alls lämnas till avgörande av skiljemän.

Liksom i dispositiva tvistemål vid domstol kan käranden yrka antingen att svaranden skall åläggas att fullgöra någonting, vanligen att betala ett visst penningbelopp (fullgörelsetalan), eller att det skall fastställas att ett visst förhållande består eller inte består (fastställsetalan).⁹⁴ I det senare fallet gäller prövningen rättsförhållanden. Skiljemännens kompetens att pröva frågor av tvistemåls beskaffenhet sträcker sig emellertid längre än domstolarnas. Det har sålunda redan före LSF:s tillkomst ansetts – utan uttryckligt stöd i lag – att skiljemän kan pröva existensen och beskaffenheten av ett visst faktiskt förhållande⁹⁵. Denna uppfattning har nu lagfästs i *första stycket*. I motsats till vad som tidigare ansågs gälla får emellertid till skiljemännen hänskjutas att pröva existensen och beskaffenheten även av ett helt fristående faktum som faller under det materiella avtalet, alltså oberoende av om prövningen sker med hänsyn till det prövade faktums betydelse för bedömning av en fråga, som i det enskilda fallet skulle kunna göras till processföremål i tvistemål.⁹⁶ Även frågor om hur omständigheter skall kvalificeras rättsligt kan göras till föremål för skiljetvist, t ex huruvida vissa bevisade omständigheter utgör fel i sålt

⁹³ Se Prop s 50.

⁹⁴ Jfr 13 kap 1 § (fullgörelsetalan) och 2 § (fastställsetalan) RB.

⁹⁵ Se Prop s 60 samt NJA 1905 s 23 (fråga huruvida invaliditet förorsakats av olycksfall och om graden av sålunda uppkommen invaliditet) och 1918 s 478 (fråga huruvida en persons död inträffat som omedelbar följd av olycksfall). Även frågor om värdering ansågs kunna vara föremål för skiljeavtal, se Berglund, SvJT 1931 s 125 ff, och Dillén, SvJT 1934 s 230 ff. Rörande gränsen mellan skiljedom, som innefattar värdering, och sakkunnigutlåtande se NJA 1933 A 181.

⁹⁶ Se Prop s 61 f. Det framhålls, att det inte nödvändigtvis behöver vara fråga om omständighet som har omedelbar betydelse för utgången, s k rättsfaktum. Vidare anför, att det kan vara svårt att avgöra om en faktafråga faller under det materiella avtalet och att det ankommer på skiljemännen att bedöma saken.

gods, reklamation eller force majeure⁹⁷. Det behövs inte något särskilt stöd i skiljeavtalet eller annan överenskommelse mellan parterna för att skiljemännen skall kunna pröva existensen av ett faktum eller den rättsliga kvalificeringen därav.

Slår skiljemännen fast att ett visst faktum existerar, får skiljedomen positiv rättskraft. Det innebär, att den skall läggas till grund för senare avgöranden där faktafrågan är av prejudiciell betydelse.⁹⁸ Parterna kan emellertid inte alltid förutse i vilka olika tänkbara framtida rättstvister en skiljedom kan få betydelse. Det kan också vara svårt att avgöra vilken part som har bevisbördan, om man inte vet vilka regler eller avtalsklausuler som kan bli tillämpliga på de fakta som skiljemännen skall uttala sig om.⁹⁹ Viss försiktighet bör därför iaktas vid utformningen av skiljeavtalet.¹⁰⁰ Oavsett innehållet i detta är det emellertid i allmänhet svårt att i förväg bedöma vilka tvistefrågor som kan aktualiseras. Om motparten anser att påkallelsen av skiljeförfarande drar upp alltför snäva gränser för prövningen eller att bedömningarna kan bli alltför vanskliga med hänsyn till att käranden inte angett vilka rättsföljder som kan inträda, har han därför möjlighet att utvidga ramen för tvistens prövning genom att framställa egna yrkanden enligt 23 § andra stycket.

Skiljemännen har kompetens att pröva tvister, som aktualiserar frågor om avtalstolkning. Dit hör enligt svensk rätt även viss utfyllnad av avtalsinnehållet.¹⁰¹ Parterna kan emellertid enligt *andra stycket* bestämma att skiljemännen därutöver får komplettera avtal i sådana hänseenden där det saknas underlag för hur bedömningarna skall göras och detta oberoende av om uppdraget kan betecknas som rättskipning, exempelvis att bestämma köpeskillingen för en såld vara eller ersättningen för en arbetsprestation. Även i detta hänseende ges skiljemännen alltså en mera långtgående prövningsrätt än vad som tillkommer domstol. Det krävs emellertid att skiljeavtalet lämnar åtminstone indirekt stöd för att skiljemännen har getts sådan behörighet. Skulle skiljemännen utan direkt eller indirekt stöd

⁹⁷ Se Prop s 62 och 212. Jfr NJA 1966 s 94 (fråga om reklamation skett) och AD 1960 nr 27 (fråga huruvida anställd person var att anse som yrkesarbetare).

⁹⁸ Se Prop s 61.

⁹⁹ Se Prop s 62.

¹⁰⁰ Parterna kan i skiljeavtalet eller annan överenskommelse föreskriva t ex att skiljemännens kompetens inte får sträcka sig längre än allmän domstols eller att skiljemännen inte får pröva existensen och beskaffenheten av ett faktiskt förhållande utan anknytning till en viss rättsföljd.

¹⁰¹ Se Prop s 62 f. Jfr RH 1991:18 (skiljeklausul ansågs omfatta även muntlig utfyllnad av det avtal som tvisten avsåg).

i avtalet komplettera ett avtal på ena partens begäran, kan klandergrund enligt 34 § första stycket andra punkten föreligga.¹⁰²

Skiljeavtal kan uppta bestämmelser i andra hänseenden än nu nämnts. LSF innehåller ett antal stadganden av dispositiv natur, om vilka uttryckligen sägs att de gäller om inte parterna har bestämt något annat.¹⁰³ I skiljeavtal kan parterna alltså ange den eller de personer, som skall vara skiljemän, eller deras kvalifikationer eller bestämma antalet skiljemän och sättet som de skall utses på.¹⁰⁴ De kan ge föreskrifter om påföljden av att skiljeman inte utses eller avgår från uppdraget. Parterna äger vidare meddela instruktioner rörande förfarandet¹⁰⁵ och ge föreskrifter om sättet för fattande av beslut, t ex att RB:s omröstningsregler skall tillämpas.¹⁰⁶ De kan också bestämma tid inom vilken skiljedom skall meddelas och föreskriva, att skiljemännen inte får träffa avgörande om fördelningen mellan parterna av skiljedomskostnaderna eller förpliktande för part att ersätta motparts kostnader.

De ytterligare villkor som nu varit tal om kan vid sidan av skiljeavtalet intas i annan av parterna träffad överenskommelse, ett kompletterande avtal. Sådan överenskommelse behöver inte vara skriftlig men bör göras bevislig och delges med skiljemännen, om det rör sig om något som de skall iakttä. Villkor, som inte ingår i skiljeavtalet, bör intas i skiljemännens protokoll eller i skiljedomen. Genom att hänvisa tvist till behandling under medverkan av skiljedomsinstitut får parterna anses ha överenskommit att institutets stadgar skall tillämpas. Bestämelse i dessa är alltså att betrakta som ytterligare villkor för förfarandet.

Skiljeavtalets omfattning

Spörsmålet vilken eller vilka tvistefrågor ett skiljeavtal omfattar avgörs genom tolkning av avtalet. För tolkning av skiljeavtal gäller vanliga civilrättsliga regler om avtalstolkning. I första hand har man att fästa vikt vid vad parterna kan antas ha avsett. Tidigare ansågs allmänt att skiljeavtal bör tolkas restriktivt, vilket betyder att in dubio den tolkning skall accepteras, som ger skiljeavtalet den minsta omfattningen.¹⁰⁷ Skiljeavtal

¹⁰² Se däremot Ramberg, *Agreement* s 23.

¹⁰³ Jfr ovan s 17. Se till det följande Heuman, *Skiljemannarätt* s 147 ff.

¹⁰⁴ Jfr nedan s 85.

¹⁰⁵ Se nedan s 106.

¹⁰⁶ Jfr nedan s 142.

¹⁰⁷ Se Dillén i SvJT 1937 s 688 ff. Jfr Nilsson och Westerberg s 35 f med hänvisning till rättsfallen NJA 1896 s 136, 1919 s 396 och s 497, 1955 s 500 och 1976 s 125.

medför en begränsning av parts rätt att väcka och utföra talan vid domstol, och denna begränsning borde inte göras vidsträcktare än avtalet otvetydigt utvisar. Särskilt uppfattades det som riktigt att snävt tolka sådan skiljeklausul i blankettavtal, som i allmänhet inte kan antas innefatta uttryck för parts vilja att hänskjuta uppkommande tvist till skiljemäns avgörande. Betydelsen av en restriktiv tolkning av skiljeklausuler har minskat under senare år med hänsyn såväl till den ökande användningen av tryckta standardbestämmelser innehållande skiljeklausul som till 1976 års ändring av 36 § avtalslagen.¹⁰⁸

Skiljeklausul i kontrakt har mestadels standardkaraktär. Enligt en ofta förekommande formulering avser sådan klausul "alla tvister i anledning av kontraktet". Klausulen får då anses omfatta tvist om vad som helst som i samband med kontraktets avslutande och genomförande tilldragit sig mellan parterna. Ibland kan det dock vara vanskligt att avgöra, om ett sådant samband föreligger mellan kontraktet och tvisten. En synpunkt som framkommit i flera rättsfall är den att, om det för avgörande av uppkommen tvist fordras tolkning av kontrakt, så omfattas tvisten av skiljeklausul i kontraktet.¹⁰⁹ Är det klart att något kausalsamband mellan kontrakt och tvist inte finns, blir skiljeklausul i kontraktet inte tillämplig, även om ett visst faktiskt samband kan anses föreligga.¹¹⁰

¹⁰⁸ Se det i not 67 anmärkta rättsfallet NJA 1980 s 46. Jfr Heuman Skiljemannarätt s 71 ff.

¹⁰⁹ Detta och liknande uttryck används i en rad rättsfall, se t ex NJA 1919 s 396 och s 497 samt 1948 s 590. I det sist angivna rättsfallet uttalades, att den uppkomna tvisten var beroende av hur parternas mellanvaranden enligt kontraktet var att bedöma.

¹¹⁰ Se NJA 1941 s 198 (skiljeklausul i avtal om hemskillnad avsåg inte tvist om utgifter för hushållet före hemskillnaden; rättsfallet behandlat av Bolding s 102 f och Welamson i SvJT 1964 s 278 och 282) och SvJT 1936 rf s 75 (borttransport av uppsprängd sten ingick inte i de arbeten entreprenör åtagit sig). Jfr Heuman Skiljemannarätt s 75 ff. I NJA 1923 s 460 ansågs skiljeklausul i arrendekontrakt inte utgöra hinder för jordägaren att få handräckningsvis prövat yrkande om vräkning p g a dröjsmål med betalning av arrende, jfr NJA 1903 s 326.

En skiljeklausul kan vara formulerad så, att den omfattar ”tvist rörande tolkning av kontraktet”. Det synes inte kunna antas, att parterna därmed åsyftat att begränsa skiljeklausulens räckvidd till att endast avse rena tolknings tvister.¹¹¹ I praxis har också med tillämpning av sådan klausul skiljedom även på fullgörelse av anspråk, som grundats på kontraktet, ansetts kunna meddelas.¹¹²

Formuleringen ”tvist om tydning eller tillämpning av kontraktet” synes i praxis tilläggas samma innebörd som ”tvist rörande tolkning av kontraktet”.¹¹³ Man gör således inte på grund av varierande uttryckssätt någon skillnad i fråga om räckvidden mellan skiljeklausuler, som får antas åsyfta att samtliga tvister i anledning av kontraktet skall avgöras av skiljemän.¹¹⁴

Fråga kan uppkomma huruvida skiljeklausul i kontrakt omfattar tvist i anledning av ett samtidigt eller senare ingånget tilläggsavtal, som självt

¹¹¹ Skiljedom skulle då bara kunna få karaktären av vad man i tvistemål kallar tolkningsdom. I AD 1973 nr 13 ansågs skiljeklausul i kollektivavtal, avseende tvister om ”rätta innebörden i detta avtal”, omfatta även tvister i anledning av stridsåtgärder. Enligt Weslien, SvJT 1967 s 195, får man emellertid inte bortse från att i ordet ”tolkning” rent språkligt ligger en begränsning som kan ha varit avsedd av parterna. Men fråga är om de i sådant fall på ett otvetydigt sätt gett detta vid handen. I allmänhet torde part som påkallat skiljedom inte vara betjänt av ett abstrakt uttalande om tolkningen av en bestämmelse i kontraktet utan önskar få saken slutligt avgjord genom att motparten åläggs en fullgörelse. Detta torde vara anledningen till att man i praxis synes vara obenägen att begränsa klausulens omfattning till att avse rena tolkningsfrågor. Se Hassler, Specialprocess s 118 samt Edlund och Söderlund, Yearbook 1996 s 10.

¹¹² Se NJA 1919 s 497, där avgörandet tydligen byggde på den uppfattningen, att alla tvister i anledning av kontraktet skulle avgöras av skiljemän. En liknande mening synes ha gjort sig gällande i NJA 1913 s 415.

¹¹³ Formuleringen ”tvist angående tillämpningen eller tolkningen av detta avtal” ansågs i NJA 1976 s 125 vara av gängse typ och omfatta även tvist huruvida avtalet var giltigt. Jfr NJA 1948 s 590 och RH 1994:45. I det sistnämnda rättsfallet ansågs att en i ett anställningsavtal intagen skiljeklausul – av innehåll att tvist rörande bl a ur avtalet ”härflytande rättsförhållande” skulle avgöras av skiljemän – inte omfattade fråga om den anställdes ersättningsskyldighet gentemot arbetsgivaren p g a brott mot denne.

¹¹⁴ I AD 1977 nr 74 ansågs skiljeklausul i fackförbunds stadgar rörande tvister bl a mellan förbundet och medlem omfatta anställningsskyddstvist mellan förbundet och medlem som varit verksam inom förbundets fackliga studieverksamhet. Genom avtal – innehållande skiljeklausul – mellan A, såsom innehavare i samtliga aktier i bolaget B, och bolaget C, vilket genom avtalet förvärvade alla aktier i B, förband sig A att utföra arbete åt B; av A framställt krav mot B om utfäende av viss lön ansågs i AD 1976 nr 54 omfattat av skiljeklausulen. Se även AD 1976 nr 37 och AD 1977 nr 113, där skiljeklausul intagen i kommanditbolagsavtal ansågs tillämplig beträffande tvist i anledning av uppsägning av en av bolagsmännen från dennes befattning som kommanditbolagets verkställande direktör. Jfr AD 1976 nr 76 och AD 1983 nr 88.

inte innehåller någon skiljeklausul.¹¹⁵ Man synes kunna utgå från att frågan bör besvaras nekande, om de båda avtalen är att betrakta som självständiga i förhållande till varandra.¹¹⁶ I ett fall upptog skiljeklausul i leveranskontrakt "tvist rörande villkoren i, fullgörandet av eller ändamålet med kontraktet". Senare träffades avtal om överleverans utan att i detta avtal någon skiljeklausul intogs. Skiljeklausulen i det tidigare avslutade kontraktet ansågs inte omfatta tvist rörande villkoren för överleveransen.¹¹⁷ Bedömningen utföll annorlunda i ett fall, där entreprenadkontrakt ingåtts med skiljeklausul, som avsåg "tvist om rätta tolkningen av kontraktet och dess bilagor". Klausulen befanns tillämplig på tvist om tolkningen av en efter kontraktets upprättande träffad överenskommelse om uppskov med vissa byggnadsarbeten.¹¹⁸

Ett närliggande fall är att en skiljeklausul kan bli tillämplig på grund av partsbruk, trots att den inte intagits i det avtal som gett upphov till den aktuella tvisten. I ett sådant fall hade i sammanlagt minst åtta skriftliga bekräftelser på avtal mellan två aktiebolag inom entreprenadbranschen hänvisats till vissa inom avtalsområdet allmänt tillämpade standardbestämmelser innehållande skiljeklausul. Sedan tvist uppstått i anledning

¹¹⁵ I NJA 1973 s 620 hade ett bolag, som instämts av en handelsresande med yrkande om semesterersättning, åberopat den skiljeklausul som var intagen i ett av parterna träffat agenturavtal. Trots att resanden gjorde gällande att ett anställnings- och arbetsförhållande senare uppstått mellan parterna och förklarade sig grunda sin talan på detta förhållande och inte på agenturavtalet, ansågs frågan om hans rätt till semesterersättning ha sådant samband med agenturavtalet att detta avtals skiljeklausul ägde tillämpning på tvisten. I fråga om skiljeklausulens räckvidd vid anställningsavtal se AD 1988 nr 181, 1989 nr 113 och 1994 nr 36 samt Malmberg s 237 ff.

¹¹⁶ Jfr Heuman, Specialprocess s 25 och Skiljemannarätt s 84 ff.

¹¹⁷ NJA 1910 s 227. Hovrätten och en ledamot av HD var emellertid av annan mening. Se även det likartade rättsfallet RH 1989:51, där ett leveransavtal hade föregåtts av en offert som hänvisade till ett villkorsformulär med skiljeklausul, medan ett senare avtal om ytterligare leverans av samma produkt saknade uppgift om leveransbestämmelser (och skiljeklausul); skiljeklausulen ansågs inte tillämplig på tvist om den senare leveransen.

¹¹⁸ NJA 1919 s 497. Som skäl anfördes, att de frågor rörande vilka skiljemännen dömt berodde av tolkningen utav kontraktet och den vid sidan därom träffade överenskommelsen. Man synes kunna säga, att de båda avtalen i detta fall stod i nära samband med varandra. I NJA 1922 s 37 omtalas ett annat fall, i vilket skiljeklausul i kontrakt ansågs tillämplig på tvist i anledning av tilläggsavtal. Det var också där fråga om förlängning av tiden för byggnadsarbete. I SvJT 1966 rf s 47 hade gäldenären i mål om betalningsföreläggande bestritt ansökan om betalningsföreläggande av skiljeklausul i entreprenadkontrakt. Borgenären bestred bifall till invändningen och anförde att de i målet åberopade fakturorna uteslutande gällde fordran för utförda extraarbeten, material och förhöjda löner och inte ingick i entreprenadkontraktet. Ansökan om betalningsföreläggande avvisades under hänvisning till skiljeklausulen.

av ett avtal mellan bolagen där hänvisning inte skett till standardbestämmelserna, gjordes invändning om rättegångshinder på grund av att det mellan parterna förelåg ett så stadgat partsbruk att skiljeklausulen redan därigenom blivit avtalsinnehåll. Svarandens uppgift att avsikten även denna gång hade varit att upprätta ett skriftligt avtal med skiljeklausul godtogs och eftersom ingenting framkommit som gav grund för antagandet att motparten skulle haft någon invändning häremot, avvisades talan.¹¹⁹

Med avseende på skiljeklausul i köpeavtal föreligger ett par frågor, som har en inte ringa praktisk betydelse. Det ena rör den situationen, att köpeskillingen helt eller delvis likviderats genom att köparen accepterat en växel. Vid indrivning av växelbeloppet uppstår fråga om skiljeklausulen i köpekontraktet omfattar detta krav. Tidigare synes man ha varit böjd att betrakta växelförhållandet såsom fristående från köpeavtalet, varför skiljeklausulen skulle sakna tillämpning med avseende på talan om betalning för växel.¹²⁰ Denna ståndpunkt måste emellertid anses vara mindre lämplig. I regel gör köparen i växel målet invändning, som hänför sig till det bakomliggande rättsförhållandet, och i förevarande fall ligger detta under skiljemäns prövning. Skiljeklausulen bör därför anses omfatta även tvist om skyldighet att infria växel.¹²¹

Det andra frågan angår innebörden av den i samband med skiljeklausul i köpeavtal ibland förekommande bestämmelsen, att tvist mellan kontrahenterna inte får hindra varans mottagande och likviderande.¹²² Det har hävdats att denna bestämmelse skulle medföra, att krav på erläggande av köpeskillingen inte omfattades av skiljeklausulen. Denna mening kan emellertid inte anses riktig. Bestämmelsen i fråga är av helt och

¹¹⁹ RH 1989:83. Jfr även RH 1990:71 (med samma utgång), Ramberg, *Agreement* s 25, samt ovan s 28 med not 67. I RH 1990:7 ansågs inte att skiljeklausul p g a handelsbruk automatiskt hade blivit avtalsinnehåll mellan parter som tidigare inte hade haft affärsförbindelser. Beträffande handelsbruk se även Malmberg s 233 med hänvisningar.

¹²⁰ Se SvJT 1922 rf s 82, Berglund s 41, Dillén s 175 f och Bolding s 104 ff. Hovrättens avgörande, som inte var enhälligt, kan ha föranletts av att växelprocessen ansetts vara en exklusiv form för prövning av krav p g a växel.

¹²¹ Så HD i NJA 1964 s 2. Bolding s 105 ff synes vara av samma mening. Jfr NJA 1972 s 458 (byggnadsentreprenör, som med en byggherre träffat entreprenadavtal med skiljeklausul, hade mot inteckningar och omslagsrevers beviljat byggherren kredit för viss del av entreprenadsumman och tvist om denna gäld ansågs omfattad av skiljeklausulen; genom att lagsöka byggherren p g a skuldebrev hade entreprenören därför gått miste om befogenheten att göra skiljeavtalet gällande i fråga om byggherren tillkommande kvittningsfordringar p g a entreprenaden; se numera 4 § 2 st andra meningen). Se även RH 1996:122.

¹²² Se SvJT 1919 rf s 45 och s 69, 1922 rf s 78 och 1958 rf s 88 samt Almstrand s 377 ff.

hållet materiellrättslig innebörd. Genom att godkänna den avstår köparen från rätten att med hävande av köpet vägra att motta och betala varan. Han måste alltså fullfölja köpet. Sedan får han påkalla skiljeförfarande om han så önskar. Någon begränsning av skiljeklausulens räckvidd föreligger inte.

Skiljeavtalet och tvingande lagstiftning

Den omständigheten att det på ett visst område finns tvingande – indispositiva – bestämmelser medför inte generellt att tvister på området inte är skiljedomsrättsliga. Avtalslagens regler om rättshandlingars ogiltighet anses tvingande på så sätt att part inte på förhand med bindande verkan kan avstå från att åberopa dem. Detsamma gäller de tvingande bestämmelserna inom konsumenträtten. När tvist uppkommer står det emellertid part fritt att bestämma sin talan så att de tvingande bestämmelserna inte blir tillämpliga.¹²³

Konkurrenslagen (1993:20) innehåller i 6 § förbud mot konkurrensbegränsande samarbete mellan företag – från vilket förbud Konkursverket enligt 8 § kan medge undantag – och föreskriver i 7 § att avtal eller avtalsvillkor som strider mot detta förbud är ogiltiga.¹²⁴ Det är vidare enligt 19 § förbjudet för ett företag att missbruka en dominerande ställning på den svenska marknaden. Överträdelse av förbuden kan enligt 33 § medföra skadeståndsskyldighet. Det finns slutligen bestämmelser om vitesåläggande, konkurrensskadeavgift och om kontroll av företagsförvärv. Den behörighet, som lagen tillägger Konkursverket och Stockholms tingsrätt att vidta vissa åtgärder, kan inte inskränkas genom skiljeavtal. Skiljemän kan t ex inte besluta om undantag enligt 8 §, pröva en talan om konkurrensskadeavgift eller en talan om förbud mot företagsförvärv. Konkursverket får enligt 23 § ålägga ett företag att upphöra med överträdelser av förbuden i 6 och 19 §§. Om Konkursverket beslutar att

¹²³ Prop s 49. Se NJA 1936 s 521 (yrkande att köpeavtal skulle förklaras ogiltigt enligt 30 eller 33 § avtalslagen prövades av skiljemän) och 1976 s 125 (grunderna för 33 § avtalslagen och 8 § skuldebrevslagen) samt Grönfors, Festskrift till Nial s 218. Jfr Karnell, Advokatsamfundet s 285 och Festskrift s 293 ff beträffande skiljeavtal rörande patent- och andra immaterialrättsliga tvister.

¹²⁴ Se till det följande Prop s 55-60. Jfr även Jarvin, Årsskrift 1992 s 31 ff, Cronstedt s 1045 ff, Schöldström s 295 ff och Heuman, Skiljemannarätt s 164 ff.

inte meddela ett sådant föreläggande, kan ett enskilt företag begära ett sådant åläggande hos Marknadsdomstolen. Denna är exklusivt behörig att som första och enda instans pröva en sådan talan och tvisten kan alltså inte göras till föremål för ett skiljeavtal.

Enligt *tredje stycket* i 1 § LSF får skiljemän däremot pröva konkurrensrättens verkningar mellan parterna, alltså de civilrättsliga konsekvenserna såsom huruvida ett avtal eller avtalsvillkor är ogiltigt enligt 7 § konkurrenslagen och om skadeståndsskyldighet föreligger enligt 33 § samma lag. Detta gäller såväl svenska som internationella tvister och oavsett om konkurrensfrågan är huvudfrågan i tvisten eller bara utgör en delfråga. Eftersom skiljemännen är bundna av parternas yrkanden och åberopanden, kan de inte självmant gå in i en saklig prövning av konkurrensrättsliga spörsmål och beakta konkurrensregler. Någon av parterna måste först ha fört in frågan i skiljeförfarandet. Det bör dock vara möjligt för skiljemännen att inom ramen för sin allmänna processledning aktualisera frågan. Finner skiljemännen att en skiljedom, som skulle grundas på parternas talan, riskerade att betraktas som ogiltig, är de berättigade att avsluta förfarandet utan att meddela dom.

Upprätthållandet av dispositionsprincipen – liksom felbedömningar av skiljemännen – innebär en risk för att skiljedomen kommer att stå i strid med konkurrensrätten i Sverige eller inom EG. I undantagsfall kan en sådan skiljedom vara att anse som ogiltig enligt 33 § första stycket andra punkten såsom uppenbart oförenlig med grunderna för rättsordningen i Sverige.¹²⁵ Så kan exempelvis vara fallet, om Konkurrensverket eller en domstol har slagit fast att ett visst förfarande, som en tillämpning av skiljedomen skulle innebära, inte är tillåtet. Oavsett om ogiltighet föreligger, blir dock Konkurrensverket inte bundet av en skiljedom – lika litet som av en tvistemålsdom – vilken innefattar prövning av en konkurrensrättslig fråga. Å andra sidan är inte heller verkets avgöranden – med undantag av beslut enligt 8 och 23 §§ – direkt bindande för skiljemännen.

För att undvika motstridiga beslut kan parterna direkt eller genom skiljemännens förmedling vända sig till Konkurrensverket för att inhämta upplysningar om verkets ståndpunkt.¹²⁶

¹²⁵ Detta gäller dock inte skiljedomar som kränker konkurrensrätten utanför EG. --- Se Andersson s 443 ff.

¹²⁶ Jfr Dhunér, Yearbook 1997 s 55 ff, angående betydelsen härav.

Bestämmelsen i 3 st innebär inte motsatsvis någon begränsning av skiljemännens möjligheter att pröva andra offentligt rättsliga frågor.¹²⁷

Partssuccession

LSF innehåller lika litet som SML några regler om skiljeavtals fortsatta giltighet vid partssuccession.¹²⁸

Vid **universalsuccession**, dvs när en parts samtliga rättigheter och skyldigheter övergår till ett annat rättssubjekt, blir skiljeavtalet i allmänhet gällande i förhållande till den nya parten, t ex ett dödsbo.¹²⁹

När det gäller skiljeavtals verkan i konkurs innehåller KL uttryckliga bestämmelser.¹³⁰ Enligt 8 kap 14 § skall förvaltaren så snart det lämpligen kan ske vidta åtgärder för att driva in utestående fordringar. Lagen utgår från att, om konkursgäldenären före konkursens början träffat skiljeavtal, äger konkursförvaltningen påfordra tillämpning av detta

¹²⁷ Se Prop s 213.

¹²⁸ Skiljedomsutredningen föreslog en uttrycklig regel beträffande singularsuccession men förslaget avstyrktes av en majoritet av remissinstanserna och föranledde inte någon lagstiftning, se Bet s 91-94 och Prop s 64-67 samt nedan not 138.

¹²⁹ Se NJA 1886 s 398 (dödsbos rätt att åberopa skiljeavtal som ingåtts av den avlidne). Jfr Dillén s 245 ff, Westerling, Årsskrift 1981 s 13, Hobér, Yearbook 1983 s 44 ff (vilken behandlar såväl universalsuccession – vid dödsfall och konkurs samt likvidation och fusion av juridisk person – som singularsuccession), Arbitration in Sweden s 38 f och Jarvin s 49 ff (angående frågan om moderbolag är bundet av skiljeklausul i kontrakt undertecknat av dotterbolag och vice versa).

¹³⁰ Jfr Dillén s 247 ff, Welamson, Konkursrätt s 297 ff och Konkurs s 97, Arbitration in Sweden s 37 f, Jarvin, JT 1996-97 s 165, och Heuman, Skiljemannarätt s 101 ff.

mot den, som anses vara betalningsskyldig till boet, och att det kan vara nödvändigt att för indrivning av fordran påkalla skiljedom.¹³¹

Om borgenärs anspråk är beroende på prövning i en särskild rättegång, skall enligt 9 kap 16 § KL konkursdomstolen fastställa hans rätt i konkursen för det belopp som kan bli bestämt genom dom i den rättegången. Denna bestämmelse, som överensstämmer med 109 § i 1921 års konkurslag, är enligt stadgad praxis analogiskt tillämplig i fråga om skiljeförfarande.¹³² Borgenär, som före konkursens början slutit skiljeavtal med konkursgäldenären, äger utan hinder av konkursen få beloppet av bevakad fordran fastställt av skiljemän,¹³³ och konkursförvaltningen kan i tvist om sådant belopp påyrka tillämpning av ett mellan borgenär och gäldenären ingånget skiljeavtal. Däremot får skiljemän inte avgöra fråga om förmånsrätt eller återvinning till konkursbo.¹³⁴

¹³¹ Se prop 1986/87:90 s 293 och Welamson, Konkurs s 109, som anser det oklart vem eller vilka som befogenheten att utse skiljeman för gäldenärssidan tillkommer. Enligt Walin, Advokaten 1986 s 374, och Hjerner, ibm s 419, är 22 § gamla konkurslagen (1921:225) – numera 3 kap 9 § KL (1987:672) – analogiskt tillämplig även på skiljeförfarande så att konkursboet äger överta gäldenärens talan men inte utan vidare lägga ned den. Se även Söderlund s 1011 ff, som påpekar att konkursboet ifråga om skiljeförfarande, som pågår vid konkursutbrottet med gäldenären som part, i regel kan tillträda avtalet, om förvaltaren anser detta med konkursboets intressen förenligt och om han får berörda borgenärers samtycke. Boet blir därigenom part i förfarandet och ansvarigt för processkostnader samt kan lägga ner förfarandet. Något automatiskt inträde av konkursboet i gäldenärens skiljeavtal sker alltså inte. Om konkursförvaltaren väljer att inte inträda i skiljeavtalet, kommer konkursgäldenären oförändrat att vara part. Inträder boet i avtalet och har gäldenären ännu inte utsett skiljeman, ankommer det enligt Söderlund på konkursförvaltaren att utse skiljeman. Om gäldenären däremot redan har utsett skiljeman, saknar förvaltaren möjlighet att påverka valet.

¹³² Se NJA 1913 s 191 (plenum, jfr Blanck s 182 f), 1930 s 574 och 1945 s 425 samt SvJT 1939 rf s 71. Enligt NJA 1922 s 285 får skiljemän inte p g a skiljeavtal mellan konkursgäldenären och bevakande borgenär döma konkursboet att betala bevakat belopp.

¹³³ Se NJA 1931 s 647.

¹³⁴ Se Dillén s 57 och beträffande återvinning SvJT 1945 rf s 31 och RH 1987:66 (anmärkt nedan not 186). Se även Welamson, Konkursrätt s 301 och 317 samt SOU 1970:75 s 176 not 18 angående konkursförvaltares eller borgenärs behörighet att ingå skiljeavtal med presumtiv återvinningssvarande.

Beträffande tvist om tillgång av beskaftenhet att kunna ingå i konkursboet är skiljeavtal, som före konkursens början träffats mellan gäldenären och tredje man, i princip bindande för såväl denne som boet.¹³⁵ Det gäller emellertid endast i fråga om angelägenhet, som gäldenären och hans medkontrahent kunnat reglera avtalsvis, alltså inte vad angår sakrättsligt förhållande.¹³⁶

När det gäller **singularsuccession**, dvs överlåtelse av rättigheter och skyldigheter enligt avtal med skiljeklausul, är rättsläget inte lika klart.¹³⁷ Det har sålunda gjorts gällande, att, skiljeklausul inte kan åberopas mot tredje man, som efter överlåtelse har förvärvat någon av parternas rätt, såvida han inte genom överlåtelseavtalet även måste anses ha förbundit sig att iaktkta denna klausul.¹³⁸ Den i det praktiska rättslivet vanligast förekommande uppfattningen – som även är den förhärskande i internationella sammanhang – synes emellertid var att skiljeavtalet skall gälla mellan förvärvaren och den kvarstående parten, om de inte kommit överens om

¹³⁵ Se Dillén s 250, Welamson, Konkursrätt s 309 f, Hobér, Yearbook 1983 s 44 ff och beträffande praxis NJA 1925 s 557, 1931 s 647 och 1936 s 194. Söderlund s 1016 ff drar av det första av dessa rättsfall den slutsatsen att ett skiljeavtal blir tillämpligt på tvist om tillgång av beskaftenhet att kunna ingå i konkursboet, om frågan gäller något som parterna kunnat avtala om.

¹³⁶ Se Håstad s 181 ff. Jfr NJA 1993 s 641, där HD uttalade att en tvist rörande frågan, huruvida återbäringskyldighet till konkursboet uppstått p g a olovlig vinstutdelning, har ett systematiskt nära samband med en sakrättslig konflikt avseende borgenärsskydd. En skiljeklausul i ett avtal som ett aktiebolag ingått före sin konkurs ansågs därför inte bindande för konkursförvaltaren, då denne avsåg att föra talan mot medkontrahenten om återbäring av olovlig vinstutdelning. Jfr även NJA 1925 s 557.

¹³⁷ Se Hobér, Yearbook 1983 s 43-52, Heuman, Festskrift s 229 ff, Current issues s 41 ff och Skiljemannarätt s 109 ff, Håstad s 181 ff, Edlund s 905 ff samt Ramberg, JT 1990-91 s 607 f.

¹³⁸ Vahlén s 153 not 88. Enligt Heuman, Festskrift s 229 ff, krävs för skiljeklausulens fortsatta giltighet i sådant fall att den ursprungliga motparten samtyckt till överlåtelsen, i vilket fall ett nytt skiljeavtal får anses ha ingåtts; partssuccession under pågående skiljetvist kan enligt Heuman normalt äga rum endast med motpartens och skiljenämndens medgivande. Skiljedomsutredningen föreslog en uttrycklig regel, enligt vilken skiljeavtalet vid överlåtelse skulle gälla mellan den kvarstående och den nya parten endast om dessa kunde anses ha kommit överens om det; en motsvarande överenskommelse skulle krävas när någon ingått borgen eller på liknande sätt åtagit sig att svara för annans skyldighet som var föremål för skiljeavtal; se Bet s 93 f.

något annat.¹³⁹ Denna uppfattning har nyligen vunnit stöd i rättspraxis.¹⁴⁰ På samma sätt kan en skiljeklausul i ett kontrakt bli tillämplig i förhållandet mellan en part och den som efter klausulens tillkomst gått i borgen för fullgörande av motpartens förpliktelse enligt kontraktet, eftersom borgensmannen normalt får förutsättas ha kännedom om skiljeklausulen och får räkna med att den kan komma att tillämpas.¹⁴¹ I praxis har det förekommit, att borgensman när talan väckts mot honom åberopat skiljeklausul i huvudkontraktet. Däremot synes det inte ha hänt att part gjort skiljeklausul gällande mot borgensman.¹⁴²

¹³⁹ Se Prop s 65 och Jarvin, JT 1996-97 s 165 f.

¹⁴⁰ Se NJA 1997 s 886, där HD uttalade, att ett skiljeavtal som huvudprincip skall anses bindande för part till vilken rättigheter överlåtits enligt det avtal, vari skiljeavtalet finns inskrivet; detta gäller dock inte om särskilda omständigheter talar häremot, t ex när skiljeklausulen tillkommit p g a stark personlig anknytning mellan parterna eller när risk föreligger för att förvärvaren av rättigheterna inte förmår betala kostnaderna för skiljeförfarandet samtidigt som ursprunglig part genom överlåtelsen kan ha utnyttjat en möjlighet att komma från kostnadsansvaret. Se Heuman, JT 1997-98 s 533 ff om detta rättsfall och dess konsekvenser i vissa andra sk tredjemansfall, samt Ramberg, Agreement s 26. Jfr AD 1991 nr 48 och Malmberg s 231 ff angående anställningsförhållanden där byte av arbetsgivare ägt rum. Se även HD:s dom 27.4.2000 i mål T 2955-98, där HD fann övervägande skäl tala för att partsbyte efter mönster av 13 kap 7 § RB i princip är tillåtet i förfarande om inlösen av aktier enligt 14 kap 31 § aktiebolagslagen.

¹⁴¹ I RH 1985:137 ansågs skiljeklausul mellan två parter vara rättegångshinder i mål mellan ena parten och den som garanterat andra partens prestation enligt avtalet. Jfr RH 1994:103, Arbitration in Sweden s 36 och 39 f, Hobér, Årsskrift 1986 s 25 f, samt Heuman, Skiljeman-narätt s 113 ff.

¹⁴² I NJA 1896 s 136 och 1916 s 100 åberopades skiljeklausul i entreprenadkontrakt av borgensman för entreprenören mot beställaren. Se vidare NJA 1899 s 538 (arrendeborgen) och 1922 s 135 (borgen på kontrakt om utackordering av hästar) samt Dillén s 258 f och Hobér, Yearbook 1983 s 51 not 26. Här kan även anmärkas NJA 1925 s 432, enligt vilket rättsfall skiljedom i tvist mellan kontrahenter inte binder borgensman för kontraktet, jfr nedan s 157 med not 609. Enligt Arbitration in Sweden s 40 är det tveksamt om en borgensman kan tvingas in i ett skiljeförfarande av en part som är fordringsägare enligt huvudkontraktet, åtminstone om borgensmannen inte kände till skiljeklausulen. Mot denna uppfattning argumenterar Heuman, Festskrift s 230 och 239 ff. Se även Kleineman s 846 ff (som menar att frågan om någon överhuvudtaget har ingått ett borgensåtagande, till vilket är kopplat en skyldighet att svara i en skiljeprocess, exklusivt tillkommer allmän domstol att pröva; en tredje man, som bestrider att han ingått något borgensavtal, kan m a o inte tvingas in i ett skiljeförfarande för att få den frågan prövad) och Karlbohm s 979 ff.

Även utanför borgensförhållanden kan det tänkas att tredje man blir bunden av skiljeklausul. Sålunda har skiljeklausul i certeparti ansetts kunna åberopas mot den som vid tidsbefraktning fått på sig överlåtet lastutrymme.¹⁴³ Bolagsman i handelsbolag synes böra anses bunden av skiljeklausul i kontrakt, som bolaget ingått.¹⁴⁴

Det bör avslutningsvis framhållas, att situationerna vid singularsuccession samt borgens- och garantiåtaganden kan variera till den grad att någon gemensam regel inte kan uppställas för alla tänkbara fall.¹⁴⁵

¹⁴³ Se NJA 1948 s 714. Däremot ansågs i NJA 1931 s 19 bortfraktare inte kunna åberopa skiljeklausul i certeparti mot den som utan att vara innehavare av konossement avhämtat viss del av lasten. Jfr NJA 1989 s 638. I SvJT 1950 rf s 260 befanns skiljeklausul i avtal om servitut inte bindande för ny ägare av fastigheten. Angående skiljeklausul i leasingavtal se Millqvist s 21 f och RH 1990:71.

¹⁴⁴ Se Dillén s 259. Jfr NJA 1925 s 303 där personer, som för ett ännu inte registrerat aktiebolags räkning hade ingått ett avtal med skiljeklausul, ansågs skyldiga att medverka som parter i ett skiljeförfarande rörande en senare uppkommen tvist p g a avtalet. I RH 1991:16 ansågs en skiljeklausul, intagen i ett köpeavtal mellan två aktiebolag, sakna giltighet gentemot två styrelseledamöter i det ena bolaget sedan detta försatts i konkurs. Spörsmål huruvida medlem av organisation var bunden av skiljeklausul i kollektivavtal, som slutits av organisationen, förelåg i AD 1962 nr 8 och nr 21 samt 1972 nr 30. NJA 1981 s 1205 avsåg skiljeklausul i villkor för en på kollektivavtal grundad tjänstegrupplivförsäkring. - - - Någon fråga om skiljeavtals verkan gentemot tredje man kan inte anses ha förelegat i NJA 1955 s 500. Här riktade en kontraktspart efter stämning anspråk p g a kontraktet mot en person, som inte undertecknat det. Denne åberopade skiljeklausul i kontraktet. HD ansåg under dissens klausulen omfatta frågan huruvida svaranden var avtalsslutande part. Avgörandet synes innebära att den som framställer anspråk, grundat på kontrakt med skiljeklausul av standardtyp, regelmässigt inte kan motsätta sig att anspråket prövas av skiljemän. Jfr Bollding s 111 ff och Welamson, SvJT 1964 s 281 f, som utgår från att avgörandet är uttryck för en regel, enligt vilken part som grundar sin ståndpunkt omedelbart på ett avtal med skiljeklausul av standardtyp, inte äger påfordra tvistens prövning av domstol mot motpartens bestridande, även om denne påstår att det avtal vari skiljeklausulen infogats inte äger tillämpning. - - - Jfr RH 1985:90 och Hobér, Årsskrift 1986 s 26 angående skiljeklausuler i konsortialavtal.

¹⁴⁵ Se Prop s 67, där det anförs att frågan även framgent får överlämnas till rättsstillämpningen.

Skiljeavtalets giltighet¹⁴⁶

När det gäller skiljeavtals giltighet är till en början allmänt civilrättsliga regler att tillämpa.¹⁴⁷

Särskilda förutsättningar för skiljeavtals giltighet är att avtalet rör en fråga som kan prövas av skiljemän eller med andra ord är skiljedomsmäs-

¹⁴⁶ Se även ovan s 23 f med not 47 om ogiltighet av förbehåll i föreningsstadgar, ovan s 27 f om ogiltighet av skiljeklausul i standardavtal samt 6 § rörande ogiltighet av skiljeklausul angående framtida tvister mellan näringsidkare och konsument.

¹⁴⁷ I NJA 1976 s 706 ansågs skiljeklausul i avtal om köp av småhus inte kunna lämnas utan avseende enligt grunderna för (den sedermera upphävda) 8 § skuldebrevslagen. Efter tillkomsten 1976 av generalklausulen i 36 § avtalslagen har HD i ett flertal fall prövat fråga om tillämpning av denna bestämmelse på skiljeklausul: NJA 1979 s 666 (skiljeklausul i avtal mellan näringsidkare lämnades utan avseende), 1981 s 711 och C 57, 1982 s 800 och 1983 s 510 (skiljeklausul i entreprenadavtal inom byggnadsbranschen mellan näringsidkare och konsument lämnades utan avseende), 1981 s 1205 (skiljeklausul som upptagits i villkor för en på kollektivavtal grundad tjänstegrupplivförsäkring ansågs inte kunna lämnas utan avseende), 1982 s 853 (skiljeklausul i fackförbunds stadgar lämnades utan avseende), 1984 s 229 (villkor i avtal om företagsförsäkring att tvist om värdet av skada skulle prövas av skiljemän ansågs inte oskäligt), 1986 s 388 (skiljeklausul i avtal mellan företag och tidigare anställd rörande dennes uppfinnarverksamhet och rätten att förfoga över patent på hans uppfinningar ansågs inte oskälig), 1987 s 639 (skiljeklausul i avtal angående handelsagentur mellan näringsidkare lämnades utan avseende), 1992 s 143 (skiljeklausul i entreprenadavtal mellan byggbolag och bostadsrättsförening – enligt vilken föreningen avstått från rätten att utse skiljeman – ansågs oskälig) och 1992 s 290 (skiljeklausul i franchiseavtal ansågs inte oskälig) samt RH 1989:79 (skiljeklausul i entreprenadavtal mellan ett byggnadsaktiebolag och en grupp av småhusägare ansågs oskälig) och 1990:71 (skiljeklausul, vartill hänvisats i leveransavtal mellan näringsidkare angående en bergbormaskin, ansågs inte oskälig). Se även NJA 1974 s 573 (anmärkt nedan not 293), och 1982 s 210, SvJT 1979 rf s 9 samt RH 1981:136, 1982:3, 1985:11 och 51, 1986:10 och 106 (se Welamson, SvJT 1989 s 640 f beträffande sistnämnda rättsfall). I AD 1977 nr 35 ansågs skiljeklausul i kollektivavtal inte vara bindande för avtalspart med hänsyn till att parten saknade inflytande över vilka som utsågs till skiljemän. I bl a AD 1978 nr 83, 1987 nr 165, 1988 nr 95, 96 och 181 (att part sedermera råkat i ekonomiska svårigheter utgör inte tillräckliga skäl för att lämna skiljeklausulen utan avseende), 1991 nr 48, 1994 nr 28 och 111, 1995 nr 34 fann arbetsdomstolen inte skäl att lämna skiljeklausul utan avseende enligt 36 § avtalslagen, medan utgången blev den motsatta i AD 1994 nr 120, 1995 nr 135, 1996 nr 61; jfr även ovan not 30. Utrymmet för att använda 36 § avtalslagen på skiljeklausul i kollektivavtal är mycket begränsat, se prop 1975/76:18 s 114 samt AD 1983 nr 18, 1986 nr 26 och 68, 1988 nr 98 och 1998 nr 103. Se vidare Dillén s 135, Mangård, Årsskrift 1981 s 24 ff, André, SvJT 1986 s 532 ff, Hober, Årsskrift 1986 s 21 ff, Seth s 38, Bernitz, Standardavtalsrätt s 86 ff, Heuman, Specialprocess s 26 f och Skiljemannarätt s 122 ff, Nerep, Festskrift s 396 ff (särskilt s 435 ff) samt Malmberg s 226 ff och 240 ff beträffande skiljeklausuler i anställningsavtal. - - - Angående bevisbördan med avseende på skiljeavtals giltighet se Bolding s 64 ff och Welamson, SvJT 1964 s 285.

Lagen om skiljeförfarande

sig samt att avtalet till form och innehåll fyller vissa krav. Dessa förutsättningar har behandlats tidigare.

Vidare har marknadsdomstolen i några fall med stöd av 1 § i den sedermera upphävda lagen (1971:112) om avtalsvillkor i konsumentförhållanden¹⁴⁸ förbjudit näringsidkare att i framtiden använda skiljeklausul i avtal med konsument¹⁴⁹. Marknadsdomstolen ansåg klausulen oskälig, eftersom det förelåg risk för att konsument av kostnadsskäl kunde avstå från att söka göra sin rätt gällande.¹⁵⁰

Särskild talan kan föras vid domstol om skiljeavtals giltighet eller tillämplighet.¹⁵¹ Av 2 § första stycket andra meningen framgår att sådan talan kan väckas även sedan skiljedom påkallats.¹⁵² Vanligen låter skiljemännen då förfarandet vila i avbidan på att domstolen slutligt avgör frågan. Man kan emellertid inte bortse från risken att talan väcks och förs i förhållningssyfte. Skiljemännen är därför inte skyldiga att låta förfarandet vila utan de kan förfara som de finner lämpligt.

Har fråga om skiljeavtals giltighet eller tillämplighet avgjorts genom lagakraftätagande dom, är avgörandet bindande såväl för skiljemän och exekutiv myndighet som i en kommande rättegång, exempelvis om klander av skiljedom. I fall då sådan fråga prövats i beslut över invändning om skiljeavtal, kan däremot avgörandet få verkan endast med hänsyn till ett blivande skiljeförfarande.¹⁵³

Skiljeavtalets upphörande

I fråga om skiljeavtalets upphörande är i första hand allmänna civilrättsliga regler om avtals upphörande tillämpliga. Om parterna förlikts i en omtvistad fråga, får skiljeavtalet i allmänhet anses ha förfallit med avseende på denna fråga. Detsamma gäller i det fall att parterna slutit nytt

¹⁴⁸ Se numera 11 § lagen (1994:1512) om avtalsvillkor i konsumentförhållanden.

¹⁴⁹ MD 1975:5, 1978:29, 1979:17 (s 506 ff) och 1984:29. Jfr Malmström s 66 som anser att avgörandena blir normerande för hela byggnadsbranschen, där skiljeklausul dittills – med undantag för avtal där staten är part – varit standard i avtal om byggnadsentreprenad och konsultuppdrag. Efter avtal mellan ett antal myndigheter och organisationer utarbetades 1980 ett standardkontrakt för småhusentreprenader med enskild konsument som köpare, enligt vilket kontrakt tvist skall avgöras av allmän domstol.

¹⁵⁰ Jfr 6 §.

¹⁵¹ Yrkande om förklaring att bindande skiljeavtal i enlighet med utställd slutsedel kommit till stånd bifölls i NJA 1927 s 560. Negativ fastställsetalan rörande skiljeavtals tillämplighet på viss fråga ogillades i NJA 1922 s 37.

¹⁵² Se nedan s 56 och 104.

¹⁵³ Se Berglund s 81 f, Dillén s 171 f. Jfr nedan s 55 och not 367.

skiljeavtal rörande viss fråga.¹⁵⁴ Om skiljeavtal slutits på viss tid och denna utgått eller under resolutivt villkor som inträffat, bör också avtalet anses förfallet.¹⁵⁵ Däremot behöver inte succession i ett rättsförhållande medföra att ett därtill anknutet skiljeavtal upphör.¹⁵⁶ Den omständigheten att part bryter kontrakt, gör inte en i kontraktet innefattad skiljeklausul verkningslös.¹⁵⁷

Det förhållandet att parterna annullerat ett avtal innehållande skiljeklausul behöver inte utesluta att skiljeklausulen skall tillämpas på fråga huruvida rättsförvärv ägt rum enligt avtalet medan det ännu var i kraft, även om tvist i det hänseendet uppkommit först senare.¹⁵⁸

Avskrivs målet av skiljenämnen – t ex på grund av kärandens återkallelse – kan nämnden visserligen inte återuppta handläggningen¹⁵⁹ men reglerna om res judicata hindrar inte att tvisten anhängiggörs på nytt¹⁶⁰. Det är dock tveksamt om avskrivningsbeslutet innebär att skiljeklausulen har konsumerats med avseende på tvisten och att det alltså står envar part fritt att väcka talan vid domstol.¹⁶¹

Vidare kan skiljeavtalet i vissa fall hävas av ena parten på grund av motpartens kontraktsbrott.¹⁶²

Vid sidan av vad som betingas av allmänna regler om avtal kan skiljeavtal komma att upphöra i andra fall som inte är reglerade i lag. Här möter först det fall, att part väcker talan vid domstol och motparten underlåter att i processen göra invändning om skiljeavtal. Det ligger nära till

¹⁵⁴ Jfr AD 1987 nr 13. Parterna kan också komma överens om att inte tillämpa skiljeklausulen på tvisten, se Arbitration in Sweden s 42. Jfr AD 1977 nr 110 där omständigheterna var följande. En arbetsgivare hade sagt upp ett anställningsavtal, i vilket intagits skiljeklausul, och till uppsägningen fogat en besvärshänvisning, enligt vilken arbetstagaren hänvisades att under vissa angivna omständigheter väcka talan vid domstol. Arbetstagaren väckte talan vid domstol om ersättning på den grund att uppsägningen inte var sakligt grundad. Ordalydelsen i besvärshänvisningen ansågs av arbetsdomstolen ha berättigat arbetstagaren att anse sig obunden av skiljeklausulen, varför motpartens invändning om rättegångshinder ogillades. Jfr AD 1989 nr 27. Se även Heuman, Skiljemannarätt s 133, om skiljeavtalets upphörande.

¹⁵⁵ Jfr NJA 1922 s 579 (anmärkt nedan not 794) och 1927 s 637 samt AD 1977 nr 112 (anmärkt nedan not 214).

¹⁵⁶ Se ovan s 44 ff.

¹⁵⁷ Jfr NJA 1901 s 204.

¹⁵⁸ Se NJA 1973 s 480.

¹⁵⁹ Se dock 36 §.

¹⁶⁰ Se Heuman, JT 1990-91 s 314.

¹⁶¹ Weslien, SvJT 1967 s 196 och Hjerner, Yearbook 1984 s 41, anser att så inte är förhållandet.

¹⁶² Se nedan s 110 samt Heuman a a s 316 ff och Skiljemannarätt s 143.

hands att uppfatta detta som en konkludent överenskommelse mellan parterna om att häva avtalet såvitt rör instämnd fråga.¹⁶³ Har dom i saken meddelats och vunnit laga kraft, kan frågan inte vidare prövas och skiljeavtalet fyller inte längre någon funktion med avseende på den avdömda saken.¹⁶⁴ Men om domstolen skilt målet från sig genom ett avvisnings- eller avskrivningsbeslut, synes det tveksamt hur situationen skall bedömas. Sannolikt har skiljeavtalet inte längre verkan av rättegångshinder. Käranden får alltså väcka ny talan om han vill. Men om han i stället önskar påkalla skiljeförfarande, bör det väl inte förmenas honom.¹⁶⁵

Då part bestritt framställt yrkande om tillämpning av skiljeavtal eller inte fullgjort vad honom åligger med avseende på val av skiljeman eller inte i rätt tid ställt sin andel av begärd säkerhet för ersättningen till skiljemännen, förlorar han enligt 5 § sin rätt att åberopa skiljeavtalet som hinder för rättegång. Ifråga om skiljeavtalets fortsatta giltighet synes läget vara detsamma som i det fall som berörts i föregående stycke. Väcker andra parten talan vid domstol, kan båda parterna sägas ha avstått från att göra skiljeavtalet gällande. Om målet blir avgjort genom lagakraftäggande dom, kan skiljeavtalet inte längre tillämpas såvitt rör den avdömda frågan. Men efter beslut om avvisning eller avskrivning synes käranden kunna välja mellan att väcka ny talan och att påkalla skiljeförfarande.

När slutlig skiljedom meddelats, måste skiljeavtalet i princip anses konsumerat med avseende på den avgjorda saken.¹⁶⁶ Skiljedomen är avsedd att vara ett definitivt avgörande, och någon vidare tillämpning av skiljeavtalet kan alltså normalt inte förekomma såvitt angår nämnda frå-

¹⁶³ Jfr uttalande av HD i NJA 1899 s 538: som parterna å ömse sidor hänskjutit den dem emellan uppkomna tvisten till domstols avgörande, kunde tillämpning av skiljeklausul inte komma ifråga i saken.

¹⁶⁴ Se NJA II 1929 s 12.

¹⁶⁵ Frågan är som sagt tveksam. Man kan knappast med Bolding s 124 anse, att den avgjorts genom NJA 1918 s 102. A stämde där B med yrkande att denne p g a kontrakt, som innehöll skiljeklausul, skulle förpliktas utfärda köpebrev. B gjorde inte invändning om skiljeavtal. Sedermera lade A ner sin talan och påkallade skiljedom med yrkande om skadestånd. Det rörde sig alltså om två olika tvistefrågor, även om ett samband fanns mellan dem såsom rättsföljder av ett och samma kontrakt. Enligt Weslien, SvJT 1967 s 196, bör invändning om processhinder eller underlåtenhet att framställa sådan invändning inte utsträcka sina verkningar utöver målet. Om skiljeavtal föreligger, bör alltså en (ny) invändning från svarandens sida om rättegångshinder godtas. Weslien har som det vill synas goda skäl för sin ståndpunkt – jfr Hassler, Specialprocess s 119 – men vägledning av praxis saknas alltfjämt.

¹⁶⁶ Skiljemännens uppdrag kan dock undantagsvis bestå kortare tid efter skiljedomens meddelande, se bestämmelserna om rättelse, tolkning, komplettering och återförvisning i 32 och 35 §§.

ga. Det kan emellertid inträffa, att en skiljedom visar sig vara ogiltig enligt 33 § eller blir upphävd enligt 34 §. Frågan är om skiljeavtalet i dessa fall bör anses ha förlorat sin giltighet eller om det står part fritt att påkalla nytt skiljeförfarande. I den mån ogiltigheten beror på att skiljeavtalet avser fråga eller frågor som enligt lag inte får avgöras av skiljemän, kan något nytt skiljeförfarande givetvis inte komma ifråga. Samma är förhållandet om skiljedomen hävts på den grund att tvistefrågan inte omfattats av ett giltigt skiljeavtal. Men i övrigt kvarstår spörsmålet. Även om det har lämnats öppet såväl i SML och LSF som i förarbetena till dessa lagar¹⁶⁷ synes knappast några övertygande skäl kunna anföras mot att part skulle kunna göra skiljeavtalet gällande.¹⁶⁸

2 § (skiljemännens prövning av sin egen behörighet, behörighetskompetens)

Skiljemännen får pröva sin egen behörighet att avgöra tvisten. Detta hindrar inte en domstol från att på begäran av en part pröva frågan. Skiljemännen får fortsätta skiljeförfarandet i avvaktan på domstolens avgörande.

Även om skiljemännen i ett beslut under förfarandet funnit att de är behöriga att avgöra tvisten är deras beslut inte bindande. I fråga om talan mot en skiljedom som innefattar ett avgörande om behörigheten gäller bestämmelserna i 34 och 36 §§.

Paragrafen saknar motsvarighet i SML.

När ett skiljeförfarande har påkallats, kan motparten göra invändningar av olika slag, t ex att skiljeavtalet är ogiltigt – antingen har det aldrig varit giltigt eller också har det sedermera upphört att gälla – att skiljeavtalet inte är tillämpligt på tvistefrågan eller att denna inte är skiljedomsmässig. Alla sådana invändningar innebär att skiljemännen enligt partens mening inte är behöriga att pröva tvisten.¹⁶⁹

¹⁶⁷ Jfr Prop s 99. Enligt Hjerter, Festskrift s 396, däremot dras i motiven slutsatsen att ett återupptagande av förfarandet är möjligt.

¹⁶⁸ Se NJA 1925 s 136 (skiljeavtalet ansågs utgöra rättegångshinder, sedan skiljedomen förklarats ogill därför att avgjord fråga inte i laga ordning hade hänskjutits till skiljemännen). Jfr Möller s 65, enligt vilken de skiljemän som meddelat den ogiltigförklarade eller upphävd skiljedomen inte är behöriga att handlägga ett nytt skiljeförfarande utan att ha utsetts på nytt, och nedan s 136 f.

¹⁶⁹ Härifrån bör skiljas brist i skiljemäns allmänna behörighet enligt 7 § och skiljemäns bristande opartiskhet (jäv) enligt 8 §.

Enligt *första stycket första meningen* äger skiljemännen själva pröva en invändning om att de inte är behöriga att pröva tvisten. De har behörighetskompetens (Kompetenz-Kompetenz eller la compétence de la compétence)¹⁷⁰. Normalt görs invändning om skiljemännens bristande behörighet i förfarandets inledning och prövas då av skiljemännen innan tvisten börjar handläggas i sak. Enligt 34 § andra stycket får part som grund för talan om skiljedoms hävande (klandertalan) inte åberopa en omständighet, som han genom att delta i förfarandet utan invändning eller på annat sätt – dock inte endast genom att utse skiljeman – får anses ha avstått från att göra gällande. Görs en invändning mot skiljemännens behörighet senare under förfarandet, synes skiljemännen med en analogisk tillämpning av denna preklusionsbestämmelse kunna avvisa invändningen redan med hänsyn till att den inte framställts tidigare. Gör parten sannolikt att han framställt invändningen så snart han fått kännedom om den ifrågakvarande omständigheten, bör skiljemännen däremot pröva invändningen.

Skiljemännen bör inte utan invändning av part göra någon prövning av sin behörighet och de bör grunda sitt avgörande enbart på de av parterna åberopade omständigheterna. Oberoende av invändning skall de emellertid pröva om tvisten är skiljedomsmässig eller om en skiljedom grundad på parternas talan skulle komma att bli ogiltig såsom stridande mot ordre public.¹⁷¹ I dessa fall är inte heller den nyssnämnda preklusionsregeln tillämplig.

Invändning om att skiljeavtalet inte är giltigt eller tillämpligt skall prövas av skiljemännen, även om tvisten har internationell anknytning och parterna har ingått ett s k undantagsavtal enligt 51 §.¹⁷²

Om skiljemännen vid prövningen av sin behörighet kommer fram till att de är behöriga att pröva tvisten, meddelar de ett beslut av den innebörden.¹⁷³ Beslutet är enligt *andra stycket första meningen* inte bindande och part, som är missnöjd med beslutet, behöver alltså inte väcka talan mot beslutet för att vara bibehållen sin rätt att klandra skiljedomen enligt 34 §.

¹⁷⁰ SML innehöll ingen bestämmelse härom men skiljemännen ansågs enligt doktrin och praxis ha sådan kompetens. Se t ex Arbitration in Sweden s 25 och Hjerner, Yearbook 1984 s 32 ff.

¹⁷¹ Se Prop s 213 samt 33 § 1 och 2 p. Det synes lämpligt att parterna före prövningen uppmärksammas på frågan och bereds tillfälle att yttra sig. Se Schöldström, JT 1999-2000 s 943.

¹⁷² Se Prop s 246.

¹⁷³ Se 27 § 3 st.

För att inte drabbas av den i andra stycket av denna paragraf stadgade preklusionsregeln måste parten däremot uttryckligen protestera mot att skiljeförfarandet fortsätts.¹⁷⁴ Skiljemännens beslut är inte heller bindande för dem själva. Om det under förfarandets gång kommer fram nya omständigheter, som medför att skiljemännen gör en annan bedömning av sin behörighet, är de alltså oförhindrade att förklara sig obehöriga.

Finner skiljemännen att de inte är behöriga att pröva tvisten, avslutar de förfarandet genom att meddela en skiljedom med detta innehåll.¹⁷⁵ Domen vinner rättskraft, om talan inte inom föreskriven tid förs mot den enligt 36 §. Detta gäller oberoende av vilken grund som obehörigheten grundas på, dvs även därför att tvisten inte är skiljedomsmässig eller dom skulle strida mot ordre public.¹⁷⁶

Om en part önskar få frågan, huruvida skiljeavtalet är giltigt eller tillämpligt på tvisten, slutligt avgjord av skiljemännen – oavsett om avgörandet innebär att de är behöriga eller inte – kan han begära att skiljemännen meddelar mellandom enligt 29 § första stycket. Även denna dom vinner rättskraft, om inte talan inom föreskriven tid förs mot den enligt 34 eller 36 §.

Såsom framgår av *första stycket andra meningen* behöver part inte göra någon invändning inför skiljemännen om deras bristande behörighet utan han är oförhindrad att vända sig direkt till domstol och väcka fastställsetalan enligt 13 kap 2 § RB om att skiljeavtalet skall förklaras vara ogiltigt eller inte tillämpligt på tvisten. Likaså kan den påkallande parten i händelse av invändning från motpartens sida väcka talan om att skiljeavtalet skall förklaras giltigt eller tillämpligt. Även i ett sådant mål är preklusionsregeln i 34 § andra stycket tillämplig.¹⁷⁷ Dom i målet blir bindande såväl i det aktuella skiljeförfarandet som – ifall skiljeavtalet befinnes giltigt – i eventuella framtida skiljeförfaranden.¹⁷⁸

Väcker part talan i behörighetsfrågan, har skiljemännen enligt *första stycket tredje meningen* att välja mellan att förklara skiljeförfarandet vi-

¹⁷⁴ Se Prop s 214 (en part drabbas av preklusionsregeln ”om han, efter att ha fått del av skiljemännens beslut, genom sitt agerande eller brist på sådant får anses ha avstått från sin klander rätt”). Parten bör av säkerhetsskäl se till att hans protest antecknas i skiljenämndens protokoll. Jfr Heuman, Skiljemannarätt s 293 ff.

¹⁷⁵ Se 27 § 1 st andra meningen. Är det bara en del av tvisten, som skiljemännen anser sig obehöriga att pröva, meddelas däremot beslut av den innebörden och detta beslut är inte bindande.

¹⁷⁶ Se Prop s 215.

¹⁷⁷ Se Prop s 215.

¹⁷⁸ Jfr ovan s 50 och Hjermer a s.

lande i avvaktan på domstolens avgörande eller att fortsätta förfarandet och t o m meddela skiljedom.¹⁷⁹ En part kan alltså inte automatiskt fördröja skiljeförfarandet genom att väcka talan. Finner skiljemännen frågan om skiljeavtalets giltighet eller tillämplighet tveksam, är det emellertid sannolikt att de förklarar förfarandet vilande. En omständighet, som kan tala emot en vilandeförklaring, är att ett sådant beslut inte medför någon automatisk förlängning av en av parterna bestämd tid för meddelande av skiljedom.¹⁸⁰ Går inte båda parterna med på en förlängning av fristen och medför en vilandeförklaring att skiljedomen meddelas efter fristens utgång, föreligger klandergrund enligt 34 § första stycket andra punkten.

3 § (skiljeavtalets särskiljbarhet)

När giltigheten av ett skiljeavtal som utgör en del av ett annat avtal skall bedömas vid prövningen av skiljemännens behörighet, skall skiljeavtalet anses som ett särskilt avtal.

Paragrafen saknar motsvarighet i SML.

Enligt 2 § har skiljemännen rätt att pröva sin egen behörighet. Utgör skiljeavtalet ett fristående avtal föreligger alltså inget problem. Såsom tidigare anförts förekommer emellertid skiljeavtalet oftast i form av en skiljeklausul i ett avtal, huvudavtalet.¹⁸¹ Skiljemännens behörighet grundar sig på skiljeklausulen. Om en part hävdar att något bindande avtal över huvud taget inte har kommit till stånd eller att det senare har blivit ogiltigt eller förfallit, skulle det kunna hävdas att skiljemännen inte är behöriga att pröva om ett giltigt avtal föreligger. För att lösa det problemet har man före LSF i enlighet med principen om särskiljbarhet ("doctrine of separability") ansett att skiljeklausulen skall bedömas som ett separat avtal som

¹⁷⁹ Se Prop s 77 f och nedan s 104. Om en part väcker klandertalan mot skiljedomen på samma grund som åberopas i den pågående tvistemålsprocessen, behöver detta enligt propositionen inte innebära att hovrätten avvisar talan p g a lis pendens. Snarare framstår det som rimligt att hovrätten i ett sådant fall vilandeförklarar klandermålet tills frågan avgjorts i det första domstolsförfarandet. Risken för att hovrätten skulle behöva fatta ett sådant beslut framstår dock enligt propositionen som mycket liten.

¹⁸⁰ Se nedan s 136.

¹⁸¹ Se ovan s 26.

står fritt från avtalet i övrigt.¹⁸² Denna inställning har nu lagfästs genom förevarande paragraf.¹⁸³

4 § *(skiljeavtalet som rättegångshinder samt säkerhetsåtgärder beslutade av domstol)*

En domstol får inte mot en parts bestridande pröva en fråga som enligt ett skiljeavtal skall prövas av skiljemän.

En invändning om skiljeavtal skall framställas första gången en part skall föra talan i saken vid rätten. Invändningar som framställs senare är utan verkan om inte parten har haft laga förfall och framställt invändningen så snart förfallet upphörde. En invändning om skiljeavtal skall beaktas även om den part som gör invändningen låtit en fråga som omfattas av skiljeavtalet prövas av kronofogdemyndighet i ett mål om betalningsföreläggande eller handräckning.

Under tiden tvisten behandlas av skiljemän eller innan dess får en domstol oberoende av skiljeavtalet meddela sådana beslut om säkerhetsåtgärder som domstolen enligt lag är behörig att meddela.

Paragrafen saknar motsvarighet i SML.

Trots att SML saknade en uttrycklig bestämmelse om skiljeavtalets verkan som rättegångshinder, var det en gammal och stadig praxis att invändning om skiljeavtal medförde avvisning av käromålet. Denna praxis har nu lagfästs.

¹⁸² Se NJA 1936 s 521 och 1976 s 125, Hobér, SvJT 1983 s 257 ff, Arbitration in Sweden s 24 ff samt Heuman, Skiljemannarätt s 62 ff.

¹⁸³ Se Prop s 75 f. Ramberg, Agreement s 28 f, påpekar att skiljemännens prövning kan leda till samma resultat i fråga om såväl huvudavtalet som skiljeklausulen samt att giltigheten av den senare kan prövas antingen separat som en prejudiciell fråga eller samtidigt som bedömningen av huvudavtalet. Om målet aktualiserar andra frågor utöver spörsmålet om avtalets giltighet, kan det enligt Ramberg vara lämpligt att skiljemännen först prövar sin behörighet för att – om skiljeklausulen befinnes vara giltig och tillämplig – därefter fortsätta med övriga frågor.

Det rättegångshinder, som skiljeavtalet utgör¹⁸⁴, är enligt *första stycket* av dispositiv natur. Anledning saknas att tillämpa skiljeavtal om inte någondera parten gör det gällande. Enligt 10 kap 17 a § RB gäller därför att domstol inte självant beaktar att en fråga som underställts dess prövning omfattas av ett skiljeavtal. Görs det invändning om skiljeavtal, har domstolen emellertid att självant pröva huruvida tvisten gäller en skiljedomsmässig fråga, medan andra omständigheter – t ex att skiljeavtalet är ogiltigt enligt generalklausulen i 36 § avtalslagen – måste åberopas av part för att domstolen skall pröva dem.¹⁸⁵

¹⁸⁴ Innebär avtalet att part äger påkalla skiljeförfarande om han så önskar – se t ex NJA 1904 s 378 (jfr NJA 1982 s 738) – har det inte verkan som rättegångshinder: den part som tar initiativet bestämmer ensam vilken väg som skall väljas. Se däremot RH 1995:123 (klausulen "any party may request that the issue be submitted to arbitration" ansågs utgöra rättegångshinder, eftersom klausulen – även om den endast anvisade skiljeförfarande som en alternativ utväg för slitande av tvister mellan parterna – gav envar av dessa rätt att hänskjuta tvist om avtalet till skiljeförfarande och alltså inte innebar att sådan rätt var förbehållen den som inledde tvisten; valde denne att gå till domstol, kunde m o svaranden begära att tvisten skulle handläggas i skiljeförfarande). Jfr Bolding i SvJT 1958 s 74 not 3 samt Heuman, Advokatsamfundet s 5, rörande advokatsamfundets skiljedoms-klausul beträffande arvodes-tvister mellan advokater och klienter, enligt vilken klienten har rätt att under ett år välja mellan domstol och skiljenämnd. - - - Även skiljeavtal med klanderförbehåll anses utgöra rättegångshinder, se SvJT 1937 s 52 samt ovan s 25 med not 52; sedan skiljedom meddelats kan dock tvisten prövas av domstol, se AD 1979 nr 15. - - - Enligt Heuman, JT 1992-93 s 931, bör parter ha rätt att utvidga skiljedomens rättskraft genom att avtala om att en framtida skiljedom skall innefatta en slutlig reglering av samtliga mellanhavanden p g a det materiella avtalet. I en entreprenadtvist skulle ett sådant avtal enligt Heuman kunna fylla en viktig praktisk funktion såtillvida att parterna tvingades att ange samtliga yrkanden, grunder och invändningar, inklusive nya krav grundade på *facta supervenientia*. Jfr SvJT 1961 rf s 53 (där den part som åberopade ett sådant förhandsavtal dock inte ansågs ha styrkt den påstådda innebörden av avtalet). - - - Se vidare Heuman, Skiljemannarätt s 175 ff.

¹⁸⁵ Se Prop s 215. Däremot skall domstol, enligt 10 kap 17 § 1 st 1 p RB, utan yrkande av part pröva om tvisten enligt lag skall omedelbart prövas av skiljemän, s k *legalt skiljeförfarande* (se ovan s 24).

Genom invändning om skiljeavtal kan svaranden göra gällande, att käromålet i sin helhet skall prövas av skiljemän eller att det till viss del faller under skiljemäns avgörande. Invändning av det senare slaget kan gälla enbart en eller flera poster i ett fordringsförhållande eller en förutsättning för anspråk som käranden framställer i målet.¹⁸⁶ Det kan tänkas att skiljemän skall verkställa en värdering eller bedöma ett faktiskt förhållande, som utgör en förutsättning för domstolens avgörande, exempelvis huruvida invaliditet förorsakats av ett olycksfall.¹⁸⁷ Vidare kan det vara en prejudiciell fråga, som skall avgöras av skiljemän, såsom om ogiltigheten av ett skuldebrev eller ett patent eller om äganderätten till en fastighet eller annan egendom.¹⁸⁸

¹⁸⁶ I AD 1967 nr 17, där yrkanden framställdes på tre alternativa grunder, ansåg sig arbetsdomstolen på en invändning om skiljeavtal behöva att pröva endast två av grunderna. Motsvarande utgång blev det i AD 1972 nr 30, dock under dissens. Jfr AD 1943 nr 9, 1976 nr 55 och 1983 nr 88. I NJA 1973 s 480 befanns skiljeklausulen avse endast frågan om parten A hade en på avtalet grundad rätt till uppfinningen medan det till domstol instämde målet även gällde frågan om motparten B saknade fog för sin talan redan på den grund att A och inte B gjort uppfinningen. Det ansågs därför ankomma på domstol att bedöma vem av parterna som var uppfinnare och, om den fann att det var B, fastställa endast att denne framför A hade rätt till uppfinningen i den mån inte A enligt skiljedom, som kunde komma att meddelas, skulle anses genom avtalet ha förvärvat rätt till uppfinningen. I SvJT 1979 rf s 9 där emot ansågs part inte kunna tillåtas att åstadkomma en uppdelning av prövningen av den föreliggande tvisten som i sin helhet omfattades av en giltig skiljeklausul. Svarandens underlåtenhet att yrka avvisning av hela käromålet medförde därför att tingsrätten skulle anses behöva att pröva tvisten såvitt avsåg samtliga av svaranden åberopade invändningar. I RH 1987:66 var omständigheterna följande. Sedan ena parten i ett förmögenhetsrättsligt avtal, vari intagits skiljeklausul, stämt den andre med yrkande bl a om betalningsförpliktelse på tre olika grunder, påstod svaranden att klausulen utgjorde rättegångshinder. Hovrätten ansåg skiljeklausulen inte vara bindande för käranden såvitt avsåg en av grunderna – återvinning enligt konkurslagen eftersom käranden var ena partens konkursbo (se ovan not 134) – men väl beträffande de båda andra som var av aktiebolagsrättslig och avtalsrättslig art. Eftersom det av processuella skäl ansågs att en talan inte annat än undantagsvis bör prövas av domstol såvitt gäller viss grund och av skiljemän beträffande annan grund, fann hovrätten skiljeklausulen inte utgöra hinder för domstol att i föreliggande fall pröva talan i dess helhet. Det kan också förhålla sig tvärtom, såsom då tvisten avser såväl arbete som materialleveranser och det är ostridigt att materialleveranserna omfattas av skiljeklausulen; i ett sådant fall kan det från processuell synpunkt vara lämpligast att låta skiljemän avgöra hela tvisten (Svea hovrätt, avd 10, mål Ö 4108/96). Jfr även Heuman, Årsskrift 1988 s 18 f.

¹⁸⁷ Jfr ovan s 35 med not 95.

¹⁸⁸ Om i ett brottmål spörsmålet om den tilltalades skuld är beroende av fråga, som skall avgöras av skiljemän, har skiljeavtalet inte någon processhinderande verkan. Utgången i ett brottmål kan inte påverkas av den ståndpunkt skiljemän intar; jfr Dillén s 153.

Detta kan i vissa fall få den opraktiska konsekvensen att en tvist till viss del skall avgöras skiljemän och till en annan del av domstol.¹⁸⁹ I fall som de nu nämnda utgör skiljeavtal hinder mot domstols prövning av fråga, som skiljeavtalet omfattar. Käromålet kan emellertid inte avvisas, utan domstolen får i regel avvakta att skiljemän avgör frågan. I avbidan på att skiljedom meddelas bör målet förklaras vilande.¹⁹⁰

Invändning om skiljeavtal är en invändning om rättegångshinder¹⁹¹ och lyder alltså under reglerna i RB om sådan invändning. I *andra stycket* har emellertid intagits en uttrycklig bestämmelse som motsvarar 34 kap 2 § RB. Invändning om skiljeavtal skall alltså göras i muntlig förberedelse vid första inställelse och i skriftlig förberedelse inom tiden för svaromåls avgivande, vid äventyr att invändningsrätten annars prekluderas.¹⁹² Av bestämmelsen följer också, att part måste framställa invändning om skiljeavtal första gången han skall svara på en kvittningsinvändning för att domstolen skall pröva om kvittningsinvändningen omfattas av ett skiljeavtal och därför inte kan tas upp till prövning i sak.¹⁹³ Ogillas invänd-

¹⁸⁹ Jfr Prop s 71 och Heuman, Skiljemannarätt s 188 ff.

¹⁹⁰ Se NJA 1918 s 478 (mål om utbekommande av försäkringsersättning förklarades vilande i avbidan på skiljedom rörande en förutsättning för svarandens skyldighet att utge ersättning, nämligen att den försäkrades död inträffat som en omedelbar följd av olycksfall), 1982 s 738 (i mål om skadestånd på grund av intrång i mönsterrätt invände svaranden att han enligt ett mellan parterna träffat licensavtal – innehållande en skiljeklausul – haft rätt till de omtvistade åtgärderna; HD uttalade att tingsrätten borde ha förklarat målet vilande och förelagt käranden att inom viss tid visa att skiljeförfarande inletts, vid äventyr att käromålet avvisades) och 1984 s 229 (mål om utbekommande av försäkringsersättning borde förklarade vilande i avbidan på skiljedom rörande värdet av den skada som käranden yrkade ersättning för) samt RH 1991:16 och 1997:118. Se även ett av Hobér, Årsskrift 1991 s 16, anmärkt opublicerat hovrättsfall. Tidigare har ansetts att det i kravmål kunde tänkas, att domstolen med bifall till käromålet förpliktat svaranden att till käranden utge belopp, som skiljemän har att bestämma. Se Berglund i SvJT 1931 s 139 f och Dillén s 149 f, vilken senare citerar NJA 1874 s 507.

¹⁹¹ Rörande praxis ifråga om invändning om skiljeavtal se NJA 1908 s 482, 1910 s 509, 1916 s 100, 1920 s 375 och 556, 1929 s 73, 1958 s 109, 1973 s 480, 1975 s 545, 1978 s 432, 1979 s 401, 1980 s 46, 1982 s 738 och 800, 1984 s 229, RH 1983:49 och 1984:146 samt AD 1930 nr 113.

¹⁹² Se NJA 1958 s 109, 1969 s 195 och 1978 s 175. En invändning, som i skriftlig förberedelse framställs i ett svaromål som inkommer efter utgången av förelagd tid, beaktas inte annat än om parten hade laga förfall (se 32 kap 8 § RB) och har framställt invändningen så snart förfallet upphörde, se Prop s 216. - - - I AD 1989 nr 51 uttalas att det givetvis ankommer på den part som åberopar en skiljeklausul som rättegångshinder att visa att den är tillämplig i det enskilda fallet (parten har bevisbördan för att det föreligger ett giltigt och tillämpligt skiljeavtal). Jfr Malmberg s 227 med hänvisningar.

¹⁹³ Se Prop s 216.

ning om skiljeavtal, kan beslutet överklagas enligt 49 kap 3 § RB men om det fastställs kan hovrättens beslut enligt 54 kap 7 § RB inte överklagas.

Det har tidigare anförts att skäl talar för att skiljeavtalet i vissa fall anses gällande även sedan en meddelad skiljedom visat sig vara ogiltig eller upphävts efter klandertalan.¹⁹⁴ Frågan är då om skiljeavtalet i denna situation skall anses utgöra rättegångshinder. I praxis har frågan besvarats jakande i ett fall, där skiljedomen förklarats ogill eftersom den avgjorda frågan inte i laga ordning hänskjutits till skiljemännen.¹⁹⁵ Detta avgörande synes kunna tilläggas principiell giltighet.

Part, som i stället för att påkalla skiljeförfarande väcker talan vid domstol, förlorar rätten att åberopa skiljeavtalet med avseende på den omstämnda saken. Enligt rådande praxis under SML:s giltighetstid gällde det samma om part ansökte om betalningsföreläggande eller lagsökning rörande en fordran som omfattades av skiljeavtal.¹⁹⁶ En sökande, som ansåg anspråket vara ostridigt och bara ville försäkra sig om en exekutionstitel på ett för båda parter så enkelt och billigt sätt som möjligt, löpte därför risken att i händelse av motpartens bestridande tvingas till en domstolsprocess i stället för ett skiljeförfarande. En försiktig part borde därför alltid påkalla skiljeförfarande, även om det kunde förefalla onödigt omständligt och dyrbart. Utgångspunkten för den nya regleringen i LSF har varit att underlätta för parterna att använda sig av den summariska processen, särskilt när det gäller ostridiga anspråk.¹⁹⁷

I *andra styckets tredje mening* föreskrivs sålunda att en invändning om skiljeavtal skall beaktas, även om frågan tidigare har varit föremål för prövning inom den summariska processen. Det innebär att part, som hos KFM ansökt om betalningsföreläggande eller vanlig handräckning,¹⁹⁸ är bibehållen rätten att göra invändning om skiljeavtal, om motparten bestrider ansökningen eller ansöker om återvinning rörande meddelat utslag.¹⁹⁹ Om sökanden i händelse av motpartens bestridande begär att må-

¹⁹⁴ Se ovan s 52 f.

¹⁹⁵ NJA 1925 s 136. Se ovan s 53 med not 168.

¹⁹⁶ Se NJA 1972 s 331 och 1982 s 711.

¹⁹⁷ Se Prop s 69.

¹⁹⁸ Särskild handräckning behandlas på samma sätt som säkerhetsåtgärder enligt paragrafens tredje stycke och kan alltså beslutas utan hinder av skiljeavtalet, samtidigt som det står båda parter fritt att åberopa skiljeavtalet om motparten i efterhand väcker talan i saken vid domstol, se Prop s 70 f.

¹⁹⁹ Det är emellertid inte uteslutet att en part av andra orsaker än enbart en ansökan om betalningsföreläggande eller handräckning bör anses ha avstått från att åberopa skiljeavtalet, se Prop s 71.

let skall överlämnas till tingsrätt, går emellertid hans rätt att göra gällande skiljeavtalet som rättegångshinder förlorad.²⁰⁰

Om svaranden i ett mål hos KFM om betalningsföreläggande eller handräckning gör invändning om skiljeavtal, uppfattas invändningen som ett bestridande. Sökanden kan då antingen låta sig nöja med detta – varvid målet avskrivs vid KFM – och eventuellt påkalla skiljeförfarande eller också begära att målet överlämnas till tingsrätt, varvid han alltså går miste om möjligheten att framdeles åberopa skiljeavtalet som rättegångshinder rörande denna sak.

Svaranden i ett mål om betalningsföreläggande eller handräckning behöver emellertid inte göra invändning om skiljeavtal redan hos KFM. Han är bibehållen vid rätten att göra invändning om skiljeavtal senast första gången han skall föra talan vid tingsrätten i det återvunna eller överlämnade målet²⁰¹ Han behöver alltså inte åberopa skiljeavtalet redan i sin ansökan om återvinning.

En ansökan om betalningsföreläggande eller handräckning syftar till att på ett snabbt och enkelt sätt erhålla en exekutionstitel – och därmed möjliggöra utmätning (specialexekution) i gäldenärens egendom – rörande ett krav som är otvistigt eller åtminstone av borgenären uppfattas som otvistigt. Oavsett om fordringen är ”klar och förfallen”, kan emellertid gäldenären alltså genom att åberopa skiljeavtalet avvärja hotet om en snabb specialexekution. Frågan är om samma sak gäller generalexekution, d v s konkurs. Enligt 1 kap 2 § KL skall en gäldenär, som är på obestånd (insolvent), försättas i konkurs efter egen eller en borgenärs ansökan. I 2 kap 7-9 §§ samma lag ges bestämmelser om vilken bevisning som krävs för gäldenärens obestånd. Om inte någon av de speciella presumptionsreglerna är tillämpliga, fordras att den fordran som åberopas till stöd för konkursansökningen (konkursfordringen) är ”klar och förfallen”. För att konkursansökan skall avslås räcker det enligt rättspraxis²⁰² att gäldenärens invändning mot konkursfordringen inte är uppenbart ogrundad. Däremot saknas stöd i KL för att gäldenärens åberopande av ett giltigt och tillämpligt skiljeavtal rörande konkursfordringen skall medföra avvisning eller ogillande av konkursansökan. Med hänsyn till de intressen som föranleder parter att ingå skiljeavtal²⁰³ – framför allt intresset att undvika offentlig insyn – synes emellertid åberopandet av skiljeavtal från

²⁰⁰ Se till det följande Prop s 70.

²⁰¹ Jfr NJA 1982 s 711, SvJT 1979 rf s 9 och RH 1999:56.

²⁰² Se NJA 1992 s 578.

²⁰³ Se ovan s 15.

gäldenärens sida böra medföra att beviskravet för att konkursfordringen skall anses ”klar” sätts högt.²⁰⁴

Skiljemännen saknar behörighet att vidta eller besluta om verkställbara säkerhetsåtgärder.²⁰⁵ I stället får den som har ett anspråk, som är eller kan bli föremål för skiljeförfarande, vända sig till domstol med begäran om kvarstad eller annan säkerhetsåtgärd enligt samma regler som gäller för parterna i ett vid domstol anhängigt tvistemål.²⁰⁶

Av *tredje stycket* framgår att skiljeavtal inte hindrar en part att begära domstolsbeslut om säkerhetsåtgärder. Härav följer också att en sådan begäran inte medför att part förlorar rätten att åberopa skiljeavtalet som rättegångshinder. Som säkerhetsåtgärder räknas – utöver dem som regleras i 15 kap RB – t ex KFM:s utslag i mål om särskild handräckning och förbud att verkställa bolagsstämmas beslut enligt 9 kap 17 § fjärde stycket aktiebolagslagen (1975:1385).²⁰⁷ Beviljas säkerhetsåtgärd innan ett skiljeförfarande inletts, skall enligt 15 kap 7 § RB påkallelse ske inom en månad från beslutet.²⁰⁸

5 § (förlust av rätten att åberopa skiljeavtalet som rättegångshinder)

En part förlorar sin rätt att åberopa skiljeavtalet som hinder för rättegång, om parten

1. har bestritt en begäran om skiljedom,
2. låter bli att i rätt tid utse skiljeman, eller
3. inte i rätt tid ställer sin andel av begärd säkerhet för ersättning till skiljemännen.

De båda första punkterna motsvarar 3 § SML medan den tredje punkten saknar motsvarighet i SML.

Liksom enligt SML förlorar en part rätten att åberopa skiljeavtalet som hinder för rättegång, om han bestrider ett yrkande om tillämpning av skil-

²⁰⁴ Jfr ett av Heuman, Current issues s 185, och Hobér, Årsskrift 1991 s 17, anmärkt opublicerat hovrättsfall.

²⁰⁵ Jfr dock 25 § 4 st.

²⁰⁶ Se Prop s 73 och 15 kap 1-3 §§ RB. Se även 60 § beträffande anspråk som är föremål för eller skall prövas i ett skiljeförfarande utomlands.

²⁰⁷ Se Prop s 216.

²⁰⁸ Jfr 19 och 45 §§. - - Beträffande sekretess hos domstolen, se 8 kap 17 § 1 st sekretesslagen (1980:100): sekretess gäller för bl a enskilds affärs- eller driftförhållanden, om det kan antas att den som uppgiften rör lider avsevärd skada om uppgiften röjs.

jeavtalet eller underlåter att enligt 19 § utse skiljeman i rätt tid.²⁰⁹ Bestämmelsen får betydelse för det fall att den vid domstol väckta talan inte leder till dom – i så fall konsumeras skiljeavtalet i den delen²¹⁰ – utan avisas eller avskrivs och motparten sedermera påkallar skiljeförfarande.

Om part underlåter att i rätt tid utse skiljeman, har motparten enligt 14 § tredje stycket rätt att ansöka om att tingsrätten skall utse skiljeman. Har han utnyttjat denna möjlighet, får han emellertid anses ha avstått från sin rätt att välja rättegångsvägen.²¹¹

Enligt 38 § får skiljemännen begära säkerhet för ersättningen. I *tredje punkten* av förevarande paragraf föreskrivs att part som underlåter att hörsamma en sådan begäran går miste om sin rätt att återropa skiljeavtalet som rättegångshinder, om motparten – i stället för att enligt 38 § första stycket andra meningen ställa hela säkerheten²¹² – väljer att i stället väcka talan vid domstol.

Om den påkallande parten – sedan motparten förfarit på något av de i paragrafen angivna sätten – inte fullföljer skiljeförfarandet och inte heller väcker talan vid domstol, innebär detta inte att skiljeavtalet är förfallet såvitt gäller den aktuella tvisten.²¹³ Parten kan återkomma senare med en ny påkallelse av skiljeförfarande.

En part, som i stället för att påkalla skiljedom väckte talan vid domstol, ansågs under SML:s giltighetstid – utan uttryckligt lagstöd – ha förlorat rätten att återropa skiljeavtalet med avseende på den sak, om vilken talan väckts.²¹⁴ Detsamma var sannolikt förhållandet om part i ett rätte-

²⁰⁹ Jfr RH 1997:119 och 1989:114. Se Prop s 71 angående motiveringen för att part vid underlåtelse att utse skiljeman förlorar rätten att återropa skiljeavtalet som rättegångshinder. Jfr ett av Hobér, Yearbook 1991 s 14, redovisat underrättsavgörande rörande det fallet att den av kändan utsedde skiljemannen avgått p g a jäv före utgången av den tid inom vilken svaranden skulle underrätta kändan om sitt val skiljeman; kändan utsåg inte någon ny skiljeman och sedan svaranden underlätit att välja skiljeman, väckte kändan talan vid domstol; tingsrätten konstaterade emellertid att skyldigheten att utse skiljeman skulle ha inträtt först när kändan underrättade svaranden om val av ny skiljeman, varför skiljeavtalet fortfarande utgjorde rättegångshinder.

²¹⁰ Se ovan s 52.

²¹¹ Se Prop s 216. Den omständigheten att parten har utsett skiljeman efter det att fristen för valet har utgått betar inte motparten rätten att få tvisten prövad av domstol (jfr SvJT 1955 rf s 14). Annars skulle pressen på part att iakttä fristen inte bli tillräckligt effektiv.

²¹² Se nedan s 191.

²¹³ Jfr AD 1977 nr 112, där skiljenämnd hade avsagt sig sitt uppdrag med anledning av att den ena parten inte hade betalat in begärt förskott. Beslutet medförde enligt arbetsdomstolens mening inte att skiljeklausulen förföll.

²¹⁴ Se NJA 1964 s 2 och 1972 s 458, RH 1985:51 och 1996:122 samt Arbitration in Sweden s 34 och Heuman, Årsskrift 1988 s 13 ff. Jfr däremot RH 1994:63.

gångsmål underlät att i rätt tid göra invändning om skiljeavtal.²¹⁵ Ej heller LSF innehåller någon bestämmelse i dessa hänseenden och frågan synes inte ha berörts i förarbetena. Det lär därför kunna antas att ingen ändring av tidigare praxis har avsetts.

I 5 § föreskrivs inte uttryckligen att uppräknningen av omständigheter, som föranleder förlust av rätten att åberopa skiljeavtalet som rättegångshinder, är avsedd att vara uttömmande. I vad mån ytterligare omständigheter kan leda till denna rättsföljd får kommande rättspraxis utvisa²¹⁶.

6 § *(förbud mot skiljeavtal mellan näringsidkare och konsument)*

Rör en tvist mellan en näringsidkare och en konsument en vara, en tjänst eller någon annan nytthet som tillhandahållits för huvudsakligen enskilt bruk, får ett skiljeavtal inte göras gällande, om det träffats innan tvisten uppstod. Dock gäller sådana avtal i hyres- eller arrendeförhållanden, om genom dem en hyres- eller arrendenämnd utsetts till skiljenämnd och något annat inte följer av bestämmelserna i 8 kap. 28 § eller 12 kap. 66 § jordabalken.

Första stycket gäller inte om tvisten rör avtal mellan försäkringsgivare och försäkringstagare om försäkring som grundas på kollektivavtal eller som grundas på gruppavtal och handhas av företrädare för gruppen. Första stycket gäller inte heller om annat följer av Sveriges internationella förpliktelser.

Paragrafen motsvarar 3 a § SML.

Bestämmelsen i *första stycket*, som ursprungligen tillkom 1973 och utvidgades 1977, innebär i sin nya lydelse att skiljeklausul avseende framtida tvister mellan näringsidkare och konsument inte är giltig oavsett tvisteföremålets värde. Syftet är att skydda en underlägsen part.²¹⁷ Det är viktigt att konsumenterna inte tvingas avstå från rättslig prövning av

²¹⁵ Detta kan få praktisk betydelse, om käromålet avvisas eller målet avskrivs. Motparten bör då kunna väcka ny talan och få den prövad utan hinder av skiljeavtalet. Frågan om skiljeavtalets verkan i dylikt fall synes emellertid inte ha varit uppe i praxis. Jfr Arbitration in Sweden s 34.

²¹⁶ Jfr nedan s 110, Ramberg, Agreement s 30, och Heuman, Skiljemannarätt s 144 ff.

²¹⁷ Inskränkningar i rätten att träffa skiljeavtal angående framtida tvister finns också i sjölagen (1994:1009), järnvägstrafiklagen (1985:192), lagen (1937:73) om befordran med luftfartyg och i jordabalken, se ovan s 33 ff.

kostnadsskäl, eftersom skiljeförfarande är ett dyrbart alternativ för konsumenten.²¹⁸

Förbudet mot skiljeklausuler är tillämpligt bl a på tvister rörande fast egendom.²¹⁹ Bestämmelsen gäller också sådan lös egendom som inte hänförs till varor (lösöre). Som exempel kan nämnas tvister om hus på annans mark, värdepapper och rättigheter av olika slag. Såväl tvister angående försäljning eller överlåtelse som tvister om upplåtelse av rättigheter av olika slag omfattas i princip av bestämmelsen. Så är förhållandet även om tvisten skall handläggas av tingsrätt i särskild sammansättning, t ex i egenskap av fastighetsdomstol.²²⁰

Enligt 8 kap 28 § och 12 kap 66 § jordabalken är skiljeavtal inte giltigt angående framtida tvist rörande arrendatorns rätt att tillträda eller kvarsitta på fastigheten respektive hyresgästens rätt eller skyldighet att tillträda eller behålla lägenheten m m.²²¹ Beträffande andra frågor än de i lagrummen uttryckligen nämnda kan skiljeavtal däremot slutas även rörande framtida tvist under förutsättning att arrende- eller hyresnämnd utsetts till skiljenämnd.²²²

Av *andra stycket*, som fick sin nuvarande lydelse 1980, följer att förbudet mot skiljeklausuler också gäller framtida tvister rörande alla slag av individuella konsumentförsäkringar, alltså även sådana konsumentförsäkringar som inte regleras i konsumentförsäkringslagen (1980:38).²²³ Det kan tilläggas att förbudet inte hindrar att tvisten hänskjuts till utlåtan- de av värderingsman, om den part som är missnöjd med utlåandet kan föra frågan vidare till domstol. Förbudet avser inte heller utredning och avgörande genom dispasch enligt 219 § sjölagen (1994:1009), eftersom dispaschen är bindande för parterna endast om den inte klandras vid domstol (se 399 § samma lag).

²¹⁸ Jfr MD 1978:29, 1979:17 (s 506) och 1984:29. Marknadsdomstolen har i dessa avgöranden konstaterat att en skiljeklausul som utformats utan beaktande av denna bestämmelse är vilseledande beträffande det rådande faktiska rättsläget och därför inte förenlig med avtalsvillkorslagen. Se även Mangård, Årsskrift 1981 s 25 ff.

²¹⁹ Se till det följande NJA II 1977 s 149. Jfr NJA 1982 s 800 (tingsrättens dom).

²²⁰ Se Prop s 217.

²²¹ Se ovan s 34.

²²² Se de särskilda reglerna om skiljeavtal i 15 § lagen (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder (anmärkta ovan not 92).

²²³ Se NJA II 1980 s 159. Jfr Heuman, Specialprocess s 26 samt Dufwa s 113 ff.

Sedan tvist väl uppkommit, kan konsumenten med bindande verkan ingå skiljeavtal, om han skulle finna att skiljeförfarande är det lämpligaste sättet att slita tvisten. Han anses då kunna överblicka konsekvenserna av att ingå skiljeavtal.

Skiljemännen

7 § *(behörighetskrav för skiljeman och skiljemans rättsliga ställning)*

Var och en som råder över sig själv och sin egendom kan vara skiljeman.

Paragrafen motsvarar 5 § 1 st 1 p SML

Bestämmelsen innehåller de allmänna behörighetskrav som gäller för en skiljeman.

Skiljeman skall sålunda ha fyllt 18 år men behöver inte vara svensk medborgare eller äga hemvist i Sverige. Skiljeman behöver inte heller ha juridisk utbildning eller erfarenhet.

Skiljeman får inte ha förvaltare enligt 11 kap 7 § föräldrabalken,²²⁴ dvs att på grund av sjukdom, hämmad förståndsutveckling, försvagat hälsotillstånd eller liknande förhållande behöva hjälp med att bevaka sin rätt, förvalta sin egendom eller sörja för sin person.

Skiljeman får inte heller vara i konkurs. Den som är på obestånd är typiskt sett i en sådan situation att han på grund av ekonomiska omständigheter kan antas vara lättare att påverka än annars.²²⁵

De i paragrafen upptagna behörighetsvillkoren är minimikrav och de skall iaktas självmant av skiljemännen²²⁶ och av den som har att utse skiljeman.²²⁷ Givetvis kan part också göra invändning om skiljemans bristande behörighet. Underlåtenhet att iaktta behörighetskraven utgör klandergrund enligt 34 § första stycket femte punkten.

²²⁴ Motsvarar det tidigare institutet omyndighetsförklaring.

²²⁵ Se Prop s 81.

²²⁶ Se Prop s 82.

²²⁷ Tex tingsrätt och detta även när det gäller av parterna uppställda särskilda behörighetskrav (se nedan). Jfr Ullman s 101 f och Bolding I s 184.

Det står parterna fritt att uppställa ytterligare behörighetskrav, t ex att skiljeman skall ha viss teknisk eller annan erfarenhet.²²⁸ Det lär emellertid vara ganska ovanligt att så sker.²²⁹ Om parterna önskar att särskild sakkunskap skall bli representerad i skiljenämnden, kan de tillgodose detta önskemål vid valet av skiljemän.

Även om en skiljeman är obehörig, leder det inte till att skiljedomen blir ogiltig. För att den skall upphävas fordras att part inom föreskriven tid väcker klandertalan – se 34 § första stycket femte punkten – och att partens rätt att åberopa förhållandet inte har prekluderats enligt andra stycket samma paragraf. Om parten utan invändning deltagit i skiljeförfarandet trots vetskap om skiljemannens bristande behörighet, anses han sålunda ha avstått från att göra denna gällande.

Det synes i stor utsträckning förekomma att domare ingår i skiljenämnder, framför allt som ordförande.²³⁰ Tidigare fanns i statens allmänna avlöningsreglemente från 1948 bestämmelser rörande domares rätt att vara skiljeman. Sålunda fick med tjänst som justitieråd eller regeringsråd inte förenas skiljemannauppdrag.

Numerera gäller enligt 7 § lagen (1994:260) om offentlig anställning generellt att "arbetstagare får inte ha någon anställning eller något uppdrag eller utöva någon verksamhet som kan rubba förtroendet för hans eller någon annan arbetstagares opartiskhet i arbetet eller som kan skada myndighetens anseende". Domstolsverket har år 1999 med stöd av 11 § anställningsförfordningen (1994:373) utfärdat en särskild Information om bisysslor. Under rubriken "Uppdrag som skiljeman och medlare m.m." anförs där (s 18):

"Det torde sällan föreligga några betänkligheter mot att en domare åtar sig att vara ordförande i skiljenämnd eller ensam skiljedomare från de

²²⁸ Jfr NJA 1935 s 492 och 1938 s 449 samt Bolding s 130 f. Advokats verksamhet som skiljeman behandlas av Lindahl s 183 ff. Enligt Lindahl förs parternas talan i kommersiella tvister normalt av advokater, medan det inte är lika ofta som advokat ingår i skiljenämnden. - - - Parterna kan komma överens om att en eller flera skiljemän skall ha eller inte får ha viss nationalitet men däremot kan en part inte i övrigt motsätta sig det val av skiljeman, som gjorts av motparten eller annan som har att utse skiljeman, enbart på grund av den utseddes nationalitet, se Nordenson, Yearbook 1990 s 23. --- Ramberg, Agreement s 29, påpekar att sådana partsföreskrifter kan vara svårtolkade och leda till klander av skiljedomen (se nedan s 166), varför det är bättre att parterna utser lämpliga skiljemän när en tvist uppstår.

²²⁹ Se Nordenson, Yearbook 1990 s 24, som dock anför att det förekommer att parterna föreskriver att ordföranden skall vara eller ha varit lagfaren domare – ibland rentav justitieråd – eller vara advokat.

²³⁰ Se Hobér, Festskrift s 237.

synpunkter som det här är fråga om. Stor försiktighet bör dock iaktas när det gäller att ta emot uppdrag av enskild part att ingå i skiljenämnd.²³¹ Visserligen skall även en skiljeman som utsetts av part döma objektivt, något som torde stå klart för varje domare, men ändå kan ett sådant uppdrag ibland vara ägnat att hos andra väcka föreställningen att domaren kommer i ett visst beroende av den part som utsett honom till skiljeman.”

Enligt 12 § anställningsförfordningen skall myndighet på begäran av en arbetstagare lämna ett skriftligt besked huruvida en bisyssla enligt myndighetens bedömning är förenlig med 7 § lagen om offentlig anställning. Beträffande domare vid allmän domstol, allmän förvaltningsdomstol och hyresnämnd lämnas sådant besked av tjänsteförslagsnämnden för domstolsväsendet (TFN).²³² När det gäller justitieråd, regeringsråd och hovrätts- eller kammarrättspresident lämnas besked om bisysslas förenlighet med 7 § lagen om offentlig anställning av regeringen. Från justitiedepartementet har inhämtats att det under 1990-talet förekommit endast enstaka gånger att någon ur dessa domarkategorier begärt sådant besked ifråga om uppdrag som skiljeman.²³³

LSF innehåller – lika litet som SML gjorde – några bestämmelser om skiljemans rättsliga ställning. Några anmärkningar härom bör dock göras.

²³¹ Enligt Nordenson, a a s 23, är det likväl inte ovanligt att en domare tjänstgör som parts-utsedd skiljeman i sådana fall då det inte föreligger någon risk för att hans opartiskhet eller integritet skall ifrågasättas. Jfr JK-beslut 1984 s 391 ff.

²³² Från TFN har inhämtats att besked ifråga om uppdrag som skiljeman begärs endast i något enstaka fall om året. Detta förhållande tillåter dock inte någon säker slutsats rörande den verkliga omfattningen av domares skiljemannauppdrag.

²³³ Jfr Lindahl s 188, vilken uppger att såväl aktiva som f d ledamöter av HD står till förfogande som ordförande i skiljenämnd.

Rättsförhållandet mellan skiljeman och parter²³⁴ – skiljemannen har uppdrag av parterna gemensamt att avgöra saken – uppkommer därigenom, att den som har att utse skiljeman anmodar någon att fungera som sådan och denne åtar sig uppdraget. I befogenheten att utse skiljeman måste nämligen anses ingå befogenhet att träffa bindande avtal om uppdragets fullgörande. Detta avtal, som ibland kallas skiljemannaavtal, kräver inte viss form men bör vara bevisligt.²³⁵

Någon skyldighet att fungera som skiljeman finns inte. Åtar sig någon skiljemannauppdrag, är han pliktig att opartiskt (se 8 §) och efter bästa förstånd avgöra tvisten. Han bör alltid ha klart för sig att han är båda parternas förtroendeman.

Tvångsmedel kommer inte till användning för att förmå en skiljeman att uppfylla sina förpliktelser. Är parterna ense kan de alltid entlediga skiljemannen,²³⁶ men sker det utan saklig grund är denne berättigad till ersättning för kostnader och nedlagt arbete.²³⁷ På ena partens begäran kan tingsrätten entlediga en skiljeman, som försenat förfarandet, och utse en annan skiljeman.²³⁸

²³⁴ Civilrättsliga regler om uppdrag är i princip tillämpliga på rättsförhållandet. Schöldström behandlar ingående frågan hur förhållandet mellan skiljemannen och den part som inte utsett honom skall bedömas, se bl a s 16 f, 139 ff och 199 ff; jfr även Nordenson, Yearbook 1990 s 29 ("the arbitrator must consider himself as being a party to a contract between himself and his co-arbitrators, on one side, and both or all parties – as case may be – on the other side") och Festskrift s 177 (skiljemannauppdraget är ett uppdragsförhållande, vilket innebär att skiljemans arvode i princip skall bestämmas med analogisk tillämpning av 45 § köplagen /1990:931/). Enligt Schöldström, bl a s 7, 15 och 30 ff, är det också lämpligt att skilja mellan skiljemannens roll "as an instrument as between the arbitrants inter se, or in other words his role as a maker of decisions binding on the arbitrants" – "the adjudicatory aspect" – och hans roll "as a (contractual) supplier of services to the arbitrants", "the contractual aspect". Jfr Heuman, Juridisk Tidskrift s 306 ff, som anser att den part som utser skiljeman inte skall kunna tvinga på den andra parten en menlig procedur genom ett avtal med skiljemannen och att den part som inte utsett skiljemannen blir bunden endast av sådana överenskomelser mellan skiljemannen och den part som utsett honom vilka inte är oskäligen (citerad hos Schöldström s 140 f). Se även Heuman, JT 1990-91 s 307 ff och Skiljemannarätt s 216 ff.

²³⁵ Utseende av skiljeman bör därför bekräftas skriftligen, exempelvis genom brevväxling mellan den som utser skiljemannen och denne, jfr Ullman s 110. Det bör uppmärksammas att meddelande till motparten om val av skiljeman enligt 14 § 1 st måste ske skriftligen.

²³⁶ Se Prop s 100 och 222.

²³⁷ Jfr Schöldström, s 369, som anser att skiljemannen kan ha rätt till ersättning även för förordad arbetsförtjänst (det positiva kontraktsintresset). Se även nedan s 186.

²³⁸ Se 17 §.

Skiljeman kan enligt civilrättsliga regler – förutom att förlora rätten till ersättning – även bli skadeståndsskyldig, om han inte rätteligen fullgör uppdraget.²³⁹ Skadeståndsanspråk kan framställas av båda parterna gemensamt eller enbart av den ena parten, oavsett om han valt den ifrågavarande skiljemannen eller ej. Exempelvis kan en skiljeman, som brustit i sin upplysningsplikt enligt 9 §, bli skadeståndsskyldig. Att styrka li-den skada kan emellertid vara vanskligt. Vid obstruktion från skiljemannens sida synes det i regel endast bli fråga om att ersätta kostnaderna för det strandade eller fördröjda förfarandet. För sakens avgörande – alltså den materiella bedömningen – lär skiljemannen kunna åläggas skadeståndsskyldighet (och gå miste om sin ersättning) endast i undantagsfall såsom om han handlat brottsligt,²⁴⁰ t ex gjort sig skyldig till mutbrott genom att ta emot ersättning av den ena parten för att döma till dennes förmån.²⁴¹ Skyldighet att betala skadestånd på grund av felaktig handläggning av tvisten – dvs underlåtenhet att iaktta i LSF eller av parterna givna föreskrifter rörande förfarandet – synes knappast kunna komma ifråga med mindre skiljedomen hävts i anledning av det påtalade felet.

²³⁹ Se Bolding, festskrift s 55 f och Nordenson, Yearbook 1990 s 29 f. Enligt Nordenson har frågan emellertid (ännu) inte varit föremål för någon domstolsprövning.

²⁴⁰ Jfr nedan s 148. Skadeståndsskyldighet kan i sådant fall föreligga enligt 2 kap 4 § skadeståndslagen (1972:207). Se Nial s 167, Holmbäck s 375 f, Arbitration in Sweden s 79 och Ramberg, Agreement s 23. Nordenson, SvJT 1977 s 716 och 1986 s 208 f samt Yearbook 1990 s 30, däremot anför att, om en grovt culpös felbedömning från skiljemännens sida av en sak- eller rättsfråga som är av betydelse för avgörandet leder till att detta får ett felaktigt innehåll, synes det naturligt att skiljemännen får svara för uppkommen skada på samma sätt som en advokat kan bli skadeståndsskyldig med anledning av ett av vårdslöshet lämnat felaktigt råd. Se även Dillén, SvJT 1933 s 15 och 27 f, Schöldström s 146 och 333 ff, Philip s 42, § 42 SHS (nedan s 267) samt Bolding, SvJT 1958 s 65 och 82 f beträffande grovt oriktigt beslut om fördelning av skiljedomskostnaderna mellan parterna. Se även det av Schöldström, s 148 not 110 och s 344 not 71 refererade underrättsavgörandet angående nedsättning av skiljemannaersättning.

²⁴¹ Jfr 8 § 2 st 4 p och 39 § 2 st. I ett sådant fall kan skiljedomen vara ogiltig, se nedan s 159.

Lagen ålägger visserligen inte skiljemannen någon tystnadsplikt, men det får anses självklart, att skiljemannen bör iaktta diskretion angående vad som förekommer under sakens behandling och särskilt under överläggningen till skiljedom.²⁴² Han kan vid brott mot tystnadsplikten bli skadeståndsskyldig gentemot parterna.²⁴³ Den sekretess som råder kring ett skiljeförfarande får emellertid vika i större eller mindre mån när domstols eller KFM:s bistånd påkallas, exempelvis vid utseende eller entledigande av skiljeman, vid talan om ogiltighet eller klander av skiljedom samt vid ansökan om säkerhetsåtgärd eller verkställighet.²⁴⁴

Skiljemans skyldighet att fullgöra uppdraget motsvaras av rätt för honom att få ersättning för arbete och kostnader.²⁴⁵

Skiljemannauppdraget upphör normalt genom att fullgörs, dvs när slutlig skiljedom meddelas.²⁴⁶ Uppdraget kan också upphöra genom att skiljemannen avgår eller skiljs från uppdraget av parterna gemensamt eller av domstol eller genom att han dör eller av annan orsak blir oförmögen att fungera som skiljeman.²⁴⁷

Enligt 14 § andra stycket får part, som lämnat motparten underrättelse om sitt val av skiljeman, inte utan motpartens medgivande återkalla valet. Samma regel bör anses gälla ifråga om skiljeman, som utsetts av annan än part.

Skiljeman kan genom hänvändelse till parterna avsäga sig uppdraget.²⁴⁸ Om han inte har skäligen anledning till sin avsägelse, kan han emellertid bli skyldig att vidkännas nedsättning av sin ersättning eller rentav att ersätta skada, som vållas genom hans avgång. Som laga skäl för avsä-

²⁴² Jfr Ullman s 122. Hinder finns inte mot att skiljeman i mål om ogiltighet eller klander av skiljedom hörs som vittne rörande vad som förekommit under förfarandet, vad skiljemännen menat med visst uttalande i skiljedomen etc, se t ex NJA 1953 s 751. Beträffande sekretessplikt för skiljemän – och andra av skiljeförfarandet berörda personer såsom parter, ombud, vittnen, sakkunniga och skiljedomsinstitutioner – se SOU 1995:65 s 182 ff och Jarvin, JT 1996-97 s 149 ff. Jarvin anför bl a att sekretess kan baseras på lagen (1990:409) om skydd för företagshemligheter, på ett uttryckligt avtal (t ex intaget i skiljeklausulen) eller på affärsförbindelsens "naturalia negotii". Skiljeförfarandets konfidentiella karaktär vilar i huvudsak på de berördas samförstånd, där kanske hederskodex spelar en starkare roll än rättsliga sanktionsmekanismer. En skiljeman som bryter mot en sådan hederskodex kan nog inte räkna med att få flera uppdrag, konstaterar Jarvin.

²⁴³ Se nedan s 110 och Jarvin a a s 159.

²⁴⁴ Se Jarvin a a s 162 ff. Undantagsvis gäller dock sekretess, se ovan not 208 angående ansökan om säkerhetsåtgärd, och nedan s 132 beträffande bevisupptagning vid domstol.

²⁴⁵ Se 37 §.

²⁴⁶ Se 27 § 4 st.

²⁴⁷ Se 8, 16 och 17 §§. Jfr Schöldström s 370.

²⁴⁸ Jfr 16 §, Schöldström s 157 och Heuman, Skiljemannarätt s 256 f.

gelse kan bland annat nämnas att begärd säkerhet för ersättningen inte ställts enligt 38 §,²⁴⁹ att skiljemannen flyttat till annan ort eller erhållit offentligt uppdrag, som lägger hinder i vägen,²⁵⁰ eller att hans hälsotillstånd allvarligt försämrats. I vissa fall kan partsföreskrifter rörande skiljeförfarandets utformning utgöra skälig anledning för skiljemännen att avsäga sig uppdraget.²⁵¹ Däremot synes det vara något tveksamt huruvida enbart den omständigheten att skiljemannen själv funnit sig vara jävig,²⁵² eller det förhållandet att en annan skiljeman är jävig kan sägas utgöra skälig anledning för avsägelse.²⁵³

För att skiljemannen skall undgå ersättningsskyldighet för sin avsägelse skall det i princip vara fråga om en omständighet, som har inträffat efter det att skiljemannen åtog sig uppdraget. Det är därför också tveksamt om en skiljeman har rätt att utan ekonomiska konsekvenser avsäga sig uppdraget i fall, då arbetet visat sig vara väsentligt drygare än vad han förutsåg när han åtog sig att vara skiljeman.²⁵⁴ Rent generellt kan sägas, att ju längre skiljeförfarandet har fortgått desto starkare skäl bör krävas för att skiljemannen skall kunna avsäga sig uppdraget utan att ådra sig ersättningsskyldighet. Under alla omständigheter bör skiljemannen om möjligt i förväg informera parterna om sin avsikt att avgå och ge parterna tillfälle att ta itu med den uppkomna situationen.²⁵⁵

²⁴⁹ Se SvJT 1959 rf s 61.

²⁵⁰ Se däremot Schöldström s 367 f.

²⁵¹ Se nedan s 106 f.

²⁵² Jfr nedan s 76. Nordenson, Yearbook 1990 s 26, och Schöldström, s 368, påpekar med rätta att avgörande vikt knappast kan fästas vid skiljemannens egen uppfattning i jävsfrågan. För att ersättningsskyldighet skall vara utesluten bör därför krävas att skiljemannen även vid en objektiv bedömning kan anses jävig. Jfr däremot Lundblad s 45 med not 7 - - - Enligt Schöldström, s 366, bör inte heller enbart en jävsinvändning eller skymfligt beteende mot skiljemannen från en parts sida utgöra skäl för avsägelse, eftersom det skulle innebära att en part kunde bli kvitt en skiljeman utan egentlig anledning. Jfr 5 § 3 st SML ("Söker någon sak med skiljeman eller tillfogar honom något med ord eller gärning i uppsåt att därmed göra honom jävig, skall det ej räknas för jäv") och 4 kap 13 § 6 p RB: (Domare är jävig att handlägga mål) "om han är parts vederdeloman, dock ej om parten sökt sak med honom för att göra honom jävig."

²⁵³ Frågan besvaras jakande av Nordenson, Yearbook 1990 s 26 f, och nekande av Bolding I s 197. Se även Schöldström s 157 och 366 f.

²⁵⁴ Heuman, JT 1990-91 s 310 not 11 anser att så inte är fallet medan Bolding s 160, We-lamson, SvJT 1964 s 283, Nordenson, Årsskrift 1986 s 12 och Schöldström s 329 har motsatt uppfattning. Jfr nedan not 412 och not 750.

²⁵⁵ Se Schöldström s 369.

8 § (jäv mot skiljeman)

En skiljeman skall vara opartisk.

En skiljeman skall på yrkande av en part skiljas från sitt uppdrag, om det finns någon omständighet som kan rubba förtroendet för skiljemannens opartiskhet. En sådan omständighet skall alltid anses föreligga

1. om skiljemannen själv eller någon närstående till skiljemannen är part eller annars kan vänta beaktansvärd nytta eller skada av tvistens utgång,
2. om skiljemannen eller någon närstående till skiljemannen är ledamot av styrelsen för ett bolag eller någon annan sammanslutning som är part eller annars är ställföreträdare för en part eller för någon annan som kan vänta beaktansvärd nytta eller skada av tvistens utgång,
3. om skiljemannen som sakkunnig eller annars har tagit ställning i tvisten eller hjälpt en part att förbereda eller utföra sin talan i tvisten, eller
4. om skiljemannen har mottagit eller förbehållit sig ersättning i strid med 39 § andra stycket.

Paragrafen motsvarar 5 § SML (med undantag av 1 st 1 p).

Samtliga skiljemän, även de partsutsedda, skall vara opartiska. Oavsett hur de utsetts handlar samtliga skiljemän på båda parter vägnar.²⁵⁶ En skiljeman har uppdrag av parterna gemensamt att avgöra saken.

Syftet med jävsreglerna²⁵⁷ är att så långt som möjligt garantera skiljemännens opartiskhet. I motsats till SML – som i vissa avseenden, direkt eller indirekt, hänvisade till RB:s jävsbestämmelser beträffande domare – innehåller LSF en självständig reglering.

²⁵⁶ Lindahl s 184 framhåller att den partsutsedde skiljemannen inte får ta som sin uppgift att inom skiljenämnden agera som ett extra ombud för den part som utsett honom. Det förhållandet att han utsetts av ena parten är enligt Lindahl endast att betrakta som en nominering och skiljemannen bör självfallet, sedan skiljenämnden konstituerats, inte ha någon direkt kontakt vid sidan av övriga skiljemän med den part som nominerat honom eller ombud för denne.

²⁵⁷ Begreppet jäv används inte i LSF men väl i förarbetena till denna, se Prop s 83 och 217.

I första hand ankommer det givetvis på skiljemannen själv att pröva om det finns någon omständighet som kan rubba förtroendet till hans opartiskhet och – om så är fallet – avböja uppdraget eller, då omständigheten visar sig först under förfarandet, informera parterna och rätta sig efter deras samstämmiga beslut.²⁵⁸ Är parterna överens, kan de antingen entlediga skiljemannen²⁵⁹ eller låta honom kvarstå. Är det bara en av parterna som anser skiljemannen jävig och bedömer han själv att det finns fog för jävsinvändningen, synes det vara lämpligast att han själv begär sitt entledigande, eftersom det kan vara svårt att utöva uppdraget utan båda parternas förtroende. Men om jävsinvändningen förefaller ogrundad – den kanske närmast framstår som ett uttryck för partens önskan att obstruera skiljeförfarandet – får det ankomma på skiljenämnden att pröva frågan enligt 10 § första stycket.

Paragrafen innehåller en uppräkningslista av omständigheter som alltid skall anses ägnade att rubba förtroendet till skiljemannens opartiskhet. Uppräkningslistan är emellertid inte uttömmande²⁶⁰ utan upptar endast typexempel. De olika punkterna skall inte tolkas motsattsvis.

Den första punkten gäller det självklara fallet att skiljemannen själv eller någon honom närstående är part eller kan räkna med nytta eller skada av tvistens utgång. Enligt SML krävdes för att jäv skulle föreligga att nyttan eller skadan skulle vara ”synnerlig”, medan det enligt LSF räcker med att den är ”beaktansvärd”. Enbart det förhållandet att en skiljeman äger andelar i en aktiefond hindrar honom inte från att vara skiljeman, om något av de bolag som fonden äger aktier i är part, men redan ett litet aktieinnehav i ett bolag som skall inlösas gör honom jävig att delta i prövningen av tvist om lösenbeloppet.²⁶¹

²⁵⁸ Jfr 9 §. Skiljemannen kan rentav vilja avgå utan att någon av parterna begärt det men han riskerar ersättningsskyldighet gentemot parterna om hans uppfattning inte är objektivt grundad, se ovan s 74 med not 252.

²⁵⁹ Detta gäller även om någon annan än parterna har utsett skiljemannen, se Prop s 222. Se ovan s 71 och nedan s 186 om skiljemans rätt till ersättning om saklig grund för entledigande inte föreligger.

²⁶⁰ Jfr NJA 1943 s 286 (jävsanmärkning, grundad på att skiljeman i annan sak skulle ha kommit i motsatsställning till part, ogillad) och RH 1985:63 (här ogillades yrkande om hävande av skiljedom i mål mellan en förbundsordförande, som blivit uppsagd, och hans fackförbund p g a jäv mot skiljeman som under den tid skiljeförfarande pågick hade förklarat sig preliminärt beredd att vara avlönad ordförande vid en kongress med förbundet där bl a frågan om förbundsordförandens uppsägning skulle behandlas. Jfr § 17 SHS (nedan s 261) och Stockholm Arbitration Report 1999:2 s 175 ff.

²⁶¹ Se Prop s 84.

I begreppet "närstående" inkluderas – förutom makar och nära släktingar, t ex föräldrar, barn och syskon – sambor och andra som står i relation till varandra. Genom att större vikt läggs vid den faktiska relationen i det enskilda fallet tonas betydelsen av släktskapet ned.²⁶² Utanför begreppet närstående faller en relation till en juridisk person.

Enligt *andra punkten* får den som ingår i en juridisk persons styrelse eller är ställföreträdare för en juridisk person inte vara skiljeman i tvist där den juridiska personen är part.²⁶³ Inte heller andra ställföreträdare – såsom föräldrar för underåriga eller förvaltare enligt föräldrabalken – får vara skiljemän när den de företräder är part.

Vidare föreligger jäv enligt *tredje punkten* för den som redan tagit ställning i tvisten som sakkunnig eller på annat sätt, t ex som vittne.²⁶⁴ Det saknar betydelse om uttalandet skett utom rätta eller inför domstol. Om en domstol på grund av skiljeavtalet förklarat sig obehörig att pröva tvisten, blir inte den som deltagit i beslutet jävig att vara skiljeman. En domare blir inte heller jävig som skiljeman därför att han deltagit i handläggningen av ett mål, såvida han inte dömt i målet eller i övrigt fattat något beslut som rör den sak som skiljenämnden har att avgöra.²⁶⁵ Jäv föreligger inte för den som endast har gett uttryck för en uppfattning i en rättsfråga, som kan bli aktuell i målet, genom uttalande i litteraturen eller genom ställningstagande som domare i annat mål.²⁶⁶

²⁶² Se Prop s 84.

²⁶³ Jfr NJA 1981 s 1205 (i en skiljenämnd, som inrättats enligt villkor för en på kollektivavtal grundad tjänstegrupplivförsäkring, ansågs en ledamot – under hänvisning till 4 kap 13 § 4 p RB – ha varit jävig därför att han vid tiden för skiljedomen var suppleant i försäkringsgivarens styrelse) och RH 1991:15 (skiljeman var legal ställföreträdare för och aktieägare i kändebolaget då det avtal ingicks som sedan blev föremål för skiljeförfarande och undertecknade i den egenskapen skiljeavtalet).

²⁶⁴ Om skiljemännen försökt att förlika parterna men försöket misslyckats, får man enligt Hilding s 110 räkna med möjligheten att part framställer jävsinvändning och sedan följer upp denna med klandertalan enligt 21 § 1 st 3 p SML (34 § 1 st 5 p LSF). Hilding rekommenderar därför att skiljemännen inhämtar ett uttryckligt förlikningsuppdrag från parterna med innehåll bl a att skiljemännen, om förlikning inte uppnås, får fortsätta sitt uppdrag att avgöra tvisten utan att jävsinvändning kommer att framställas. En sådan förklaring bör nämligen ex analogia tilläggas samma verkan som att part utan att framställa jävsinvändning deltar i det fortsatta skiljeförfarandet (se 34 § 2 st LSF). Jfr även nedan not 500.

²⁶⁵ Se NJA 1926 s 116. Än mindre blir en skiljeman jävig därför att han i skiljeförfarandet har belutat deldom eller mellandom.

²⁶⁶ Se Prop s 84.

Även den som hjälpt part att förbereda eller utföra talan i en tvist är förhindrad att som skiljeman pröva samma tvist. Bestämmelsen avser att förekomma att exempelvis en advokat, efter att ha förberett parts talan genom råd och anvisningar, låter sig av parten väljas till skiljeman och överlämnar åt någon sig närstående jurist att utöva den formella ombuds- eller biträdessysslan.²⁶⁷ Det kan ibland vara svårt att avgöra, om jäv föreligger i sådana fall.

Fjärde punkten, som avser att motverka korruption i skiljeförfarandet, tar sikte på det fallet att det föreligger en hemlig ekonomisk relation mellan en skiljeman och den ena parten rörande ersättningen för uppdraget.

Enligt SML gällde jäv för den som åtnjöt lön eller underhåll av någondera parten,²⁶⁸ varvid dock gjordes undantag för den som var anställd av "kronan" såvida han inte var arbetstagare hos eller under en myndighet vars verksamhet saken angick. Domare var alltså inte generellt uteslutna som skiljemän i förfaranden där staten var part. Det har inte ansetts motiverat att ta med bestämmelsen i LSF men avsikten har inte varit att åstadkomma någon förändrad bedömning i detta hänseende.²⁶⁹

Förhållandet mellan ombud och skiljeman har inte heller reglerats men enligt förarbetena brukar en tilltänkt skiljeman som står i en närmare relation till något av partsombuden avböja uppdraget.²⁷⁰ Problemet löses alltså på motsatt sätt än vad som är fallet när en domare står i en sådan relation till ett partsombud i ett mål vid domstol.²⁷¹

²⁶⁷ Jfr SvJT 1920 rf s 80.

²⁶⁸ Jfr NJA 1900 s 347.

²⁶⁹ Se Prop s 85.

²⁷⁰ Se Prop s 85.

²⁷¹ Se 12 kap 4 § RB. Jfr Westerling, Årsskrift 1981 s 12, som anser att jävsförhållande mellan skiljeman och ombud i analogi med denna bestämmelse bör leda till att ombudet och inte skiljemannen jävas, eftersom en lämplig väg annars skulle öppnas för part att obstruera förfarandet. Jfr Nordenson, Årsskrift 1986 s 11.

Även om en advokat inte är jävig enligt 8 §, kan det tänkas att det skulle strida mot god advokatsed att åta sig eller behålla uppdraget som skiljeman.²⁷²

Enligt SML gällde som jäv även omständighet som var ägnad att minska förtroendet till hans redlighet. Att någon motsvarighet till denna bestämmelse inte tagits med i LSF synes inte betyda att man avsett att göra någon ändring i rättsläget. Alltså bör en brottmålsdom under senare år eller ett anhängigt åtal för exempelvis bedrägeri kunna medföra generell obehörighet att vara skiljeman.

Generellt kan sägas att det för förtroendet för skiljeförfarandet är viktigt att skiljemannen inte bara faktiskt är opartisk utan även att han framstår som sådan.²⁷³ När en part hör sig för med en presumtiv skiljeman om denne vill åta sig uppdraget, bör den presumtive skiljemannen nöja sig med upplysning om vad saken i stora drag handlar om och inte ge sig in i en diskussion om fallet där parten får tillfälle att plädера för sin sak. Sedan skiljemannen åtagit sig uppdraget bör han inte heller stå till förfogande för att med parten diskutera frågor som rör tvisten, t ex om behovet av att åberopa bevisning i visst avseende eller rörande utformningen av grunderna för talan.

²⁷² Se Prop s 218, Wiklund s 24 ff, 190 och 215 samt Linders s 113. Jfr SvJT 1920 rf s 80. Enligt Vinge, s 41 bör advokat inte åta sig uppdrag som skiljeman i en tvist, där någon av hans ordinarie klienter är part på ena sidan. Advokat bör vidare inte åta sig att vara skiljeman i en sak, där ena parten är ett aktiebolag, i vars styrelse advokatens biträde är ledamot (jfr TSA 1935 s 21 nr 6). Weslien, SvJT 1967 s 196, anför att advokaten, även om han själv efter övervägande finner sig vara obunden, vid minsta tvekan om förefintligheten av jäv eller delikatesjäv bör bringa frågan på tal och underställa den parterna för bedömning. Lindahl, s 184 f, anser att advokat inte bör åta sig uppdrag att vara skiljeman i tvist som berör en av hans fasta klienter eller part som är motpart till en av advokaten biträdd klient i annat ärende. Advokat bör enligt Lindahl ta hänsyn även till förhållanden som berör verksamhet bedriven av annan advokat med vilken han är i kompanjonskap eller kontorsgemenskap eller av biträdande jurist till honom själv eller annan sådan advokat. Jfr Stockholm Arbitration Report 1999:2 s 180 ff (partsutsedd skiljeman entledigades av SHS därför att hans advokatbyrå i andra ärenden biträtt ett bolag som genom sitt aktieinnehav kontrollerade motparten).

²⁷³ Se till det följande Lundblad s 44 ff, Paulsson s 91 ff och Wetter, Årsskrift 1993 s 99 ff. Jfr Heuman, Skiljemannarätt s 239.

9 § *(skiljemans upplysningsplikt)*

Den som ombeds att åta sig ett uppdrag som skiljeman skall genast uppge alla omständigheter som enligt 7 eller 8 § kan tänkas hindra den vidtalade från att vara skiljeman. En skiljeman skall upplysa parterna och övriga skiljemän om sådana omständigheter så snart alla skiljemän har utsetts och därefter under skiljeförfarandet så snart skiljemannen har fått kännedom om någon ny omständighet.

Paragrafen saknar motsvarighet i SML.

Bestämmelsen har inte direkt sanktionerats med någon påföljd för den som underlåter att lämna erforderliga upplysningar.²⁷⁴ Om det är tveksamt huruvida en viss omständighet utgör jäv, kan det förhållandet att skiljemannen har förtigit omständigheten bli den tillkommande faktor som gör att frågan besvaras jakande.

Att skiljemannen har brustit i sin upplysningsplikt kan vidare komma att påverka hans rätt till ersättning för uppdraget och t o m leda till skadeståndsskyldighet för honom.²⁷⁵

10 § *(prövning av yrkande om skiljemans skiljande från uppdraget p g a jäv)*

Ett yrkande om att en skiljeman skall skiljas från sitt uppdrag på grund av en omständighet som anges i 8 § skall framställas inom femton dagar från det att parten fick kännedom såväl om att skiljemannen har utsetts som om omständigheten. Yrkandet prövas av skiljemännen, om parterna inte har bestämt att det skall prövas av någon annan.

Bifalls yrkandet får beslutet inte angripas.

²⁷⁴ Se till det följande Prop s 219. Jfr 4 kap 14 § 1 st RB.

²⁷⁵ Jfr ovan s 72.

En part som är missnöjd med ett beslut genom vilket ett yrkande ogillats eller avisats som för sent framställt, får hos tingsrätten ansöka om att skiljemannen skall skiljas från uppdraget. Ansökan skall göras inom trettio dagar från den dag då parten fick del av beslutet. Skiljemännen får fortsätta skiljeförfarandet i avvaktan på tingsrättens avgörande.

Paragrafen saknar motsvarighet i SML.

Såsom anmärkts under 8 § kan parterna, om de är överens, entlediga en skiljeman som de anser vara jävig.²⁷⁶ Parterna kan också gemensamt besluta att låta en skiljeman kvarstå, trots att det föreligger en jävsgrund, eller rentav komma överens om att utse partiska skiljemän. Vidare kan den ena parten låta bli att göra en för honom känd jävsgrund gällande eller förklara sig avstå från att åberopa en sådan grund. Däremot kan parterna inte på förhand – t ex i skiljeavtalet – med bindande verkan avstå från att åberopa en eventuellt föreliggande jävsgrund.²⁷⁷

Prövningen av om det finns någon omständighet, som kan rubba förtroendet för en skiljemans opartiskhet, aktualiseras alltså endast i det fallet att den ena parten begär att skiljemannen skall skiljas från uppdraget och denne inte väljer att själv avgå. Att parten inte kan få en av honom utsedd skiljeman entledigad på grund av omständigheter, som parten kände till när han utsåg skiljemannen, ligger i sakens natur.²⁷⁸

Bestämmelserna i denna paragraf är inte tillämpliga sedan skiljedom har meddelats. Får en part kännedom om en jävsgrundande omständighet först därefter, kan han däremot klandra skiljedomen enligt 34 § första stycket femte punkten.

²⁷⁶ Om skiljemannen anser att någon jävsgrund inte föreligger, kan han väcka skadeståndstalan vid domstol mot parterna, se nedan s 186.

²⁷⁷ Se Prop s 86. Parterna kan inte heller på förhand avtala bort möjligheten att klandra skiljedomen enligt 34 §. I bägge hänseendena gäller dock enligt 51 § undantag för internationella tvister.

²⁷⁸ Se Prop s 86 och RH 1991:15.

Lagen om skiljeförfarande

Enligt *första stycket* skall begäran om en skiljemans entledigande på grund av jäv göras hos skiljenämnden²⁷⁹ inom femton dagar från det att parten fick kännedom såväl om att skiljemannen utsetts – i den mån han inte själv utsett skiljemannen – som om den jävsgundande omständigheten. Viss form är inte föreskriven men från bevis synpunkt är det givetvis tillrådligt att parten framställer sin begäran skriftligen – t ex i rekommenderad försändelse – eller, om yrkandet framställs under förhandling inför skiljenämnden, att han tillser att yrkandet blir protokollfört. Har begäran om skiljemannens entledigande inte gjorts inom de femton dagarna, har parten också förlorat sin rätt att göra omständigheten gällande i en klanderprocess efter skiljedomens meddelande.²⁸⁰

Ett yrkande om skiljemans entledigande prövas av skiljenämnden, alltså av samtliga skiljemän inklusive den som begärs skild från uppdraget.²⁸¹ Består skiljenämnden endast av en skiljeman, får han följaktligen själv pröva yrkandet. Parterna kan dock gemensamt överlämna åt någon annan att pröva frågan. Bestämmelse om detta kan ha intagits i skiljeavtalet eller också kan parterna i samband med att jävsfrågan aktualiseras komma överens om att hänskjuta prövningen till utomstående person eller organisation.

Av *andra stycket* framgår att frågan är slutligt avgjord, om yrkandet att skiljemannen skall skiljas från uppdraget har bifallits. Den ersättning, som skiljemannen kan vara berättigad till, fastställs senare i den slutliga skiljedomens.²⁸²

²⁷⁹ Lämpligen görs framställningen till skiljenämndens ordförande men den kan även lämnas till någon av de andra skiljemännen.

²⁸⁰ Se 34 § 2 st.

²⁸¹ Se Prop s 219.

²⁸² Se Prop s 220.

Har yrkandet om skiljemannens entledigande däremot ogillats (avslagits) eller avvisats som för sent framställt, kan missnöjd part enligt *tredje stycket* "överklaga" beslutet till tingsrätten²⁸³ inom trettio dagar från den dag då han fick del av beslutet.²⁸⁴ Detta gäller oavsett om det är skiljenämnden eller någon annan som prövat jävsfrågan. Har parterna kommit överens om att frågan skall prövas slutligt av ett skiljedomsinstitut (se 11 §), kan talan dock inte föras mot institutets beslut.

En part, som underlåter att angripa skiljenämndens eller annans beslut inom de angivna fristerna, förlorar rätten att i senare klandertalan mot skiljedomen åberopa de omständigheter som han åberopat till stöd för sitt yrkande. Han måste alltså inom den bestämda tiden ta slutlig ställning till om han skall driva saken vidare.

Oavsett om tingsrätten beslutar att skiljemannen skall kvarstå i uppdraget eller att han skall skiljas från detta, får avgörandet enligt 44 § tredje stycket andra meningen inte överklagas. Tingsrättens beslut äger rättsverkan i en framtida klanderprocess enligt 34 § och kan inte bli föremål för ny prövning.²⁸⁵

Om skiljenämndens eller annans beslut att inte entlediga skiljemannen "överklagas" till tingsrätten, har skiljenämnden valrätt mellan att fortsätta skiljeförfarandet och att förklara detta vilande i avvaktan på tingsrättens avgörande. Det förra alternativet kan bli aktuellt t ex om skiljemannen menar att det är fråga om en okynnesinvändning i förhållningssyfte. Skiljedom får också meddelas innan tingsrättens avgörande föreligger.²⁸⁶

11 § (skiljedomsinstitutets prövning av yrkande enligt 10 §)

Parterna får bestämma att ett yrkande som anges i 10 § första stycket skall prövas slutligt av ett skiljedomsinstitut.

Paragrafen saknar motsvarighet i SML.

²⁸³ Vilken tingsrätt som skall pröva frågan framgår av 44 § 1 st. --- För att tingsrätten skall göra någon prövning av om "överklagandet" inkommit i rätt tid synes en invändning från motparten krävas, jfr nedan not 316 och s 174.

²⁸⁴ Skiljenämnden eller den som i dess ställe prövat frågan bör därför lämpligen tillställa parten beslutet genom försändelse med mottagningsbevis. Delgivningslagen (1970:428) är inte tillämplig i skiljeförfarande, se NJA 1996 s 330.

²⁸⁵ Se Prop s 220.

²⁸⁶ Se Prop s 88.

Bestämmelsen ger parterna möjlighet att bestämma att frågor om en skiljemans opartiskhet slutligt skall prövas av ett skiljedomsinstitut i stället för av allmän domstol och att denna prövning alltså inte kan komma att överprövas vare sig genom särskild talan eller i samband med klander-talan.²⁸⁷ Däremot kan parterna inte på förhand – alltså innan en jävsfråga uppkommit – överlåta åt något annat organ eller någon person att slutligt pröva jävsinvändningen.

Begreppet skiljedomsinstitut är vagt men ställer krav på att det skall röra sig om ett institut som verkar enligt antagna stadgar.²⁸⁸

Parterna kan redan när skiljeavtalet ingås eller senare – t ex i samband med att part framställer jävsinvändning – avtala bort domstolsprövningen till förmån för prövning av ett skiljedomsinstitut. Det måste emellertid av antingen parternas avtal eller av skiljedomsinstitutets reglemente tydligt framgå att det är fråga om en slutlig prövning av skiljedomsinstitutet. I tveksamma fall bör man utgå från att prövningen inte är avsedd att vara slutlig.²⁸⁹

I internationella tvister finns enligt 51 § en ännu längre gående möjlighet för parterna att genom ett s k undantagsavtal i förväg avtala bort domstolskontrollen.

Om en part i strid mot parternas avtal vänder sig till domstol i en jävsfråga som skall slutligt prövas av ett skiljedomsinstitut krävs det en invändning av motparten för att domstolen skall pröva om dess behörighet har inskränkts.²⁹⁰ Att en sådan invändning skall framställas första gången part skall föra talan i ärendet framgår av 34 kap 2 § RB.

12 § *(parternas rätt att bestämma skiljemännens antal och sättet att utse dem)*

Parterna får bestämma hur många skiljemännen skall vara och hur de skall utses.

Om parterna inte har bestämt något annat gäller 13-16 §§.

²⁸⁷ Se till det följande Prop s 90. Fördelen med att låta ett skiljedomsinstitut pröva jävsfrågor på ett bindande sätt anses vara att förfarandet sker utan offentlig insyn, vilket i sin tur kan göra skiljemännen mera benägna att stå på sig när deras opartiskhet ifrågasätts.

²⁸⁸ Se Prop s 90.

²⁸⁹ Se Prop s 220.

²⁹⁰ Se Prop s 221.

Tingsrätten skall utse skiljemän även i andra fall än som anges i 14-17 §§, om parterna har bestämt det och någon av parterna ansöker om det.

Paragrafen motsvarar delvis 6 och 8 §§ SML.

Parterna kan utse skiljemännen antingen i skiljeavtalet – vilket synes vara mindre vanligt – eller senare.²⁹¹ Parternas bestämmande av skiljeman behöver inte avse namngiven person. Det kan sålunda föreskrivas, att innehavaren av viss tjänst skall vara skiljeman. Då blir den person skiljeman, som innehar tjänsten när skiljeförfarandet inleds.

Parterna kan också nöja sig med att – enligt *första stycket* – komma överens om antalet skiljemän – t ex att tvist skall prövas av en ensam skiljeman²⁹² – och hur skiljemannen eller skiljemännen skall utses.²⁹³ I regel utses skiljemännen först sedan en tvist uppkommit. Enligt *andra stycket* har parterna frihet att bestämma också vad som skall gälla om en skiljeman avgår eller skiljs från uppdraget. Bestämmelserna i 13-16 §§ tillämpas alltså endast om parterna inte kommit överens om något annat.

²⁹¹ Undantag från denna dispositionsfrihet görs beträffande arrende- och hyrestvister i 8 kap 28 § och 12 kap 66 § jordabalken, enligt vilka lagrum bestämmelserna i 13, 14 och 19-26 §§ LSF är tvingande. Det beror på att man velat skydda underlägsen part. Jfr ovan s 32 f och 63. - - - Om en advokat på klientens vägnar utser skiljeman, har advokaten varken civilrättsligt eller enligt god advokatsed något personligt betalningsansvar för ersättningen till skiljemannen, se Wiklund s 498.

²⁹² Detta synes mest förekomma i tvister av utpräglat teknisk karaktär, särskilt byggnadstvister. Från kostnadssynpunkt kan en skiljeman vara att föredra. Dessutom kan förfarandet bli smidigare och gå snabbare. Å andra sidan är det generellt svårare för en ensam skiljeman att avgöra frågor med mycket muntlig bevisning där tilltroproblem kan uppkomma. En diskussion mellan flera skiljemän kan inte sällan ge ett säkrare underlag för tvistens avgörande. Se Prop s 91 och Hobér, Juristmötet s 478.

²⁹³ Att flertalet skiljemän fritt utses av ena parten godtas inte, se NJA 1974 s 573. I AD 1977 nr 35 ansågs skiljeklausul i kollektivavtal inte vara bindande för avtalspart med hänsyn till att parten saknade inflytande över vilka som utsågs till skiljemän. Jfr ovan not 30 och nedan s 158. Jfr även NJA 1982 s 853, 1986 C 21 (anmärkt nedan not 854) och 1992 s 143, RH 1986:106 och Welamson, SvJT 1989 s 639 ff.

Lagen om skiljeförfarande

Parterna kan avtala att skiljemännen skall utses av någon annan, t ex av tingsrätten (*tredje stycket*)²⁹⁴ eller av ett skiljedomsinstitut.²⁹⁵

13 § (*skiljemännens antal, om parterna inte bestämt något annat*)

Skiljemännen skall vara tre. Vardera parten väljer en skiljeman och de valda utser den tredje.

Paragrafen motsvarar delvis 6 § SML.

Den ordning som framgår av bestämmelsen har gammal hävd i svenskt rättstradition och motsvarar den vanligaste sammansättningen av en skiljenämnd.²⁹⁶ Skiljeklausul i kollektivavtal innehåller emellertid inte sällan föreskrift att skiljemännen skall vara fem.²⁹⁷

²⁹⁴ Härvid tillämpas lagen (1996:242) om domstolsärenden. Vilken tingsrätt som skall handlägga ärendet framgår av 44 § 1 st.

²⁹⁵ Ibland kan det vara lämpligt att i skiljeavtalet överlåta på skiljedomsinstitutet att bestämma om skiljeförfarandet skall följa institutets normala regler eller reglerna för förenklat förfarande. Se Ramberg, *Agreement* s 29. Beträffande andra lösningar se NJA 1902 s 401, 1910 s 227 och 1931 s 19. Skiljeklausul i kollektivavtal innehåller ibland föreskrift, att om parterna inte kan enas om val av tredje eller femte skiljeman, skall denne utses av myndighet, se t ex AD 1941 nr 64 (magistraten i Halmstad) och 1954 nr 21 (socialstyrelsen). - - - Se Edlund och Söderlund, *Yearbook* 1996 s 10 ff, angående betydelsen av att skiljedomsinstitutet identifieras tydligt i skiljeavtalet.

²⁹⁶ Se Hobér, *Juristmötet* s 477. Enligt Nordenson, *Yearbook* 1990 s 19, blir det emellertid allt vanligare att parterna väljer förfarande med enbart en skiljeman. Om parterna inte kan enas om valet av skiljeman, är det enligt Hobér, a s 478, en vanlig lösning att parterna anger att skiljemännen skall utses av en viss skiljedomsorganisation eller av HD:s eller advokatsamfundets ordförande. - - - Se Hjerner, *Yearbook* 1984 s 36 om olika problem vid sammansättningen av en skiljenämnd.

²⁹⁷ Se t ex AD 1933 nr 98, 1941 nr 135, 1945 nr 57 och 1954 nr 21. Enligt Nordenson, a s, förekommer det inte skiljenämnder med fler än fem skiljemän, liksom inte heller med jämnt antal skiljemän (två eller fyra). Något lagligt hinder mot att utse ett jämnt antal skiljemän finns dock inte; jfr Philip s 36.

LSF använder – liksom SML – uttrycket skiljenämnd som beteckning för skiljemännens totalitet.²⁹⁸ Termen skiljedomstol bör undvikas, eftersom den inger föreställningen att skiljenämnd är ett med domstol sidordnat organ. Det är därför mest praktiskt att vid sidan av varandra använda termerna domstol och skiljenämnd.

Lagen berör inte frågan hur det skall förfaras när flera parter på samma sida har att utse skiljeman. Tydligt är att samtliga parter måste enas om personvalet.²⁹⁹ Vill de ha till stånd ett skiljeförfarande, är det alltså nödvändigt att de förenar sig om en skiljeman.³⁰⁰ Har parterna av motparten skriftligen underrättats om dennes val av skiljeman, måste de enas om skiljeman och lämna motparten skriftlig underrättelse om sitt val inom trettio dagar. Annars skall tingsrätten på ansökan av motparten utse skiljeman.³⁰¹

Om förfarandet när de av parterna valda skiljemännen skall tillkalla tredje man finns inga bestämmelser.³⁰² Man kan emellertid utgå från att när part, som lämnat motparten meddelande om sitt val av skiljeman, fått uppgift från denne om hans val av skiljeman, så underrättar han den först utsedde skiljemannen om detta senare val. Denne skiljeman har då att sätta sig i förbindelse med den andre skiljemannen för att söka komma överens med honom om utseende av tredje skiljeman. Skiljeman bör, om han inte vill godkänna annan skiljemans namnförslag, framställa motförslag. Det kan knappast anses riktigt att han enbart avböjer den andres förslag. Kan de bägge skiljemännen inte enas om en tredje skiljeman inom trettio dagar, skall tingsrätten enligt 15 § första stycket på ansökan av en part utse skiljemannen.

²⁹⁸ Se 28, 30 och 54 §§.

²⁹⁹ Jfr ovan s 25 f samt Hjerner, Årsskrift 1989 s 46 f och Nordenson, Yearbook s 46. Enligt Arbitration in Sweden s 73 brukar de problem som uppkommer i mål med flera än två parter lösas genom att parterna delas upp i två grupper för varje tvistefråga.

³⁰⁰ Se däremot Heuman, Advokatsamfundet s 27. Parterna kan – i skiljeavtalet eller annan överenskommelse – bestämma t ex att tingsrätten skall utse samtliga skiljemän om andra avtalslösningar visar sig inte fungera, se Prop s 98 och 221. Är det fråga om två eller flera parter på kärandesidan utan att nödvändig processgemenskap föreligger – t ex vid samäganderätt – och kan de inte ena sig om en gemensam skiljeman, kan något skiljeförfarande inte inledas samtidigt som tvistens handläggning vid domstol är utesluten för den händelse svarenden gör invändning om rättegångshinder under hänvisning till skiljeavtalet, se Nordenson a s.

³⁰¹ Se 14 §. Om utseende av skiljeman för konkursbo, se Welamson, Konkursrätt s 298 ff.

³⁰² Se Nordenson, Yearbook 1990 s 21.

Olika meningar har kommit till synes i frågan om de partsvalda skiljemännen bör inhämta parternas mening om valet av tredje skiljeman.³⁰³ På sina håll menar man att så inte bör ske utan att skiljemännen bör träffa sitt val utan sådan kontakt. Det är emellertid av synnerlig betydelse att parterna kan hysa förtroende för dem som skall anföras det viktiga värvet.³⁰⁴ Det kan tänkas föreligga jäv eller jävsliknande förhållande, som är okänt för de partsvalda skiljemännen och som kan influera på valet. Vanligen brukar därför en partsvald skiljeman underställa den part, som gett honom uppdraget, några lämpliga namn och fråga honom om hinder möter mot att någon av dem utses till tredje skiljeman. Skulle under överläggning med den andre skiljemannen ytterligare namn komma upp, tillfrågas uppdragsgivaren om han har något att anmärka mot detta namn. Om båda de partsvalda skiljemännen förfar på detta sätt uppnås så gott som alltid överenskommelse om en tredje skiljeman, för vilken båda parterna kan hysa förtroende. Det är emellertid viktigt att den partsutsedde skiljemannen vid diskussionen med parten om tredje skiljeman inte efterger sin självständighet i ett ställningstagande, för vilket han och inte parten bär ansvaret.

Det bör slutligen framhållas, att när skiljemännen enats om val av tredje skiljeman står valet fast, även om någon av de partsvalda skiljemännen framdeles skulle avgå. Den som inträder i den avgångnes ställe får acceptera hans val av skiljeman.

14 § *(sättet att utse skiljemännen, om parterna inte bestämt något annat)*

Skall parterna var för sig välja skiljeman och har den ena parten i en begäran om skiljedom enligt 19 § underrättat motparten om sitt val av skiljeman, är motparten skyldig att inom trettio dagar från mottagandet av underrättelsen skriftligen underrätta den första parten om sitt val av skiljeman.

³⁰³ Se Hassler, Specialprocess s 124, Ullman s 90 och Nordenson, Yearbook 1990 s 21.

³⁰⁴ Se till det följande Weslien i SvJT 1967 s 197 och styrelsens för Sveriges Advokatsamfund år 1970 gjorda uttalande, återgivet i TSA 1971 s 62 f. Se även Lundblad s 47, som anser det tveksamt om en partsutsedd skiljeman bör låta sitt val av ordförande positivt påverkas av parten genom att denne själv tillåts föreslå ordförande.

En part som på detta sätt har underrättat motparten om sitt val av skiljeman får inte utan motpartens samtycke återkalla valet.

Låter motparten bli att utse skiljeman inom den angivna tiden, skall tingsrätten på ansökan av den första parten utse skiljeman.

Paragrafen motsvarar 7 § och delvis 8 § 1 st SML.

Om skiljemännen utsetts i skiljeavtalet eller i övrigt genom överenskomelse mellan parterna, behöver part, som vill ha till stånd ett skiljeförfarande, endast underrätta skiljemännen om detta. Under förutsättning att dessa har åtagit sig uppdraget är skiljenämnden därmed färdig. Skall tvisten avdömas under medverkan av ett skiljedomsinstitut, meddelar parternas institut att skiljeförfarande önskas beträffande angiven fråga.³⁰⁵

I det vanliga fallet att parterna var för sig skall välja skiljeman, fordras en särskild procedur för att sätta samman skiljenämnden. Bestämmelser om detta har meddelats i *första stycket*. Bestämmelserna är visserligen inte tvingande. Parterna kan komma överens om att förfara på annat sätt.³⁰⁶ Men den i lagen angivna metoden torde av praktiska skäl tämligen undantagslöst användas.

Part, som vill få till stånd skiljeförfarande, har att i en skriftlig påkallelse enligt 19 § underrätta motparten om sitt val av skiljeman. Motparten är sedan skyldig att inom trettio dagar från mottagandet³⁰⁷ lämna den första parten skriftlig underrättelse om sitt val av skiljeman. Har en part endast muntligen underrättat motparten om sitt val av skiljeman, är motparten inte skyldig att vare sig muntligen eller skriftligen lämna något meddelande om sitt val. Om ett initiativ från en part till skiljeförfarande saknar uppgift om skiljeman, är det inte att anse som en påkallelse, eftersom en sådan enligt 19 § måste innehålla uppgift om skiljeman. Svarar motparten trots detta med att skriftligen meddela sitt val av skiljeman, kan han inte få tingsrätten att utse skiljeman för den händelse den första parten sedan underlåter att välja skiljeman.³⁰⁸

³⁰⁵ Se t ex § 5 SHS, nedan s 257.

³⁰⁶ Se 12 §.

³⁰⁷ Den påkallande parten bör därför vara beredd att styrka – t ex med mottagningsbevis – att underrättelsen på angiven dag kommit adressaten till handa. Jfr nedan s 97 med not 342. Delgivningslagen (1970:428) är inte tillämplig i skiljeförfarande, se NJA 1996 s 330.

³⁰⁸ Se Prop s 221.

Enligt *andra stycket* får part, som på föreskrivet sätt – alltså skriftligen³⁰⁹ – lämnat motparten underrättelse om sitt val av skiljeman, inte ensidigt återkalla valet. Syftet med denna bestämmelse är tydligen att förhindra obstruktion av förfarandet.

Om motparten underlåter att utse skiljeman inom den angivna tiden, är den påkallande parten inte längre bunden av skiljeavtalet.³¹⁰ Vill han utföra sin talan vid domstol, får han göra det. Men önskar han fortfarande få till stånd ett skiljeförfarande, anvisar *tredje stycket* den utvägen, att han hos tingsrätten³¹¹ ansöker om att denna utser skiljeman. En sådan möjlighet bör stå part till buds för att inte motparten skall kunna genom obstruktion förhindra att skiljeförfarande inleds. I skiljeavtalet eller annan överenskommelse mellan parterna kan emellertid särskild föreskrift ha meddelats för det fall att part inte fullgör sin skyldighet att välja skiljeman. Det kan tänkas att annan myndighet än tingsrätt i sådant fall skall utse skiljeman eller att skiljeman skall väljas av motparten eller av den redan utsedde skiljemannen.³¹² Eller också kan man ha bestämt att låta denne ensam avgöra tvisten.³¹³

Om motparten vägrat att utse skiljeman under påståendet att skiljeavtalet är ogiltigt eller inte tillämpligt på tvisten, kan den påkallande parten ha intresse av att få denna fråga prövad av domstol redan i detta skede.³¹⁴ Skall avgörandet få rättskraftsverkan i en framtida klanderprocess, måste emellertid parten föra fastställsetalan angående nämnda fråga. I annat fall binder avgörandet endast skiljemännen.³¹⁵

³⁰⁹ Ett faxmeddelande får anses uppfylla skriftlighetskravet, se Prop s 221.

³¹⁰ Se 5 § 2 p och Heuman, Skiljemannarätt s 233 ff.

³¹¹ Ansökan görs hos den tingsrätt som är behörig enligt 44 § 1 st. Den redan utsedde skiljemannen synes lämpligen böra höra efter med den part, som valt honom, om någon ansökan kommer att göras. Om så inte är fallet, är påkallelsen att anse som förfallen utan att någon åtgärd behöver vidtas av vare sig skiljemannen eller parten. Frågan om eventuell ersättning till skiljemannen får göras upp mellan honom och parten.

³¹² Se NJA 1903 s 326 och 1911 s 402 samt SvJT 1934 rf s 51. Jfr Bolding s 82 ff.

³¹³ Se NJA 1899 s 184 och 1910 s 227. Jfr Bolding a s och Schöldström, JT 1999-2000 s 944.

³¹⁴ Se NJA 1987 s 391 (yrkande om åläggande för motparten att välja skiljeman bifölls med motiveringen att skiljeavtalet var tillämpligt på tvisten) och AD 1931 nr 40 (part ålades att inom fjorton dagar välja skiljemän vid äventyr att de annars skulle utses på sätt föreskrevs i SML). Jfr Nordenson, Yearbook 1990 s 21, som ifrågasätter att ett sådant tillvägagångssätt är möjligt enligt RB.

³¹⁵ Om parten ansöker hos tingsrätten om utseende av skiljeman enligt 14 § 3 st, sker endast en summarisk prövning av skiljeavtalets giltighet och tillämplighet, se 18 §. Jfr ovan s 50 och 55 f.

15 § (vid underlåtenhet att välja skiljeman utses skiljemannen av tingsrätten)

Skall en skiljeman utses av andra skiljemän men låter de bli att göra det inom trettio dagar från det att den sista av dem blev vald, skall tingsrätten på ansökan av en part utse skiljemannen.

Skall en skiljeman utses av någon annan än en part eller skiljemän, men görs det inte inom trettio dagar från det att en part som önskar att skiljeman utses uppmanat den som skall utse skiljeman att göra det, skall tingsrätten på ansökan av en part utse skiljemannen. Detsamma gäller, om en skiljeman skall utses av parterna gemensamt men de inte har enats inom trettio dagar från det att frågan väckts genom att den ena parten mottagit en underrättelse från motparten.

Paragrafen motsvarar delvis 8 § SML.

Om en skiljeman skall utses av andra skiljemän och dessa underlåter att göra det – därför att de inte kan enas om valet eller av annan anledning – inom trettio dagar från det den siste av dem blivit vald, kan part enligt *första stycket* ansöka hos tingsrätten³¹⁶ att den skall utse skiljemannen.³¹⁷ Bestämmelsen avser alla fall, då skiljeman skall väljas av andra skiljemän, alltså inte bara om dessa utsetts av parterna var för sig utan även när de är nämnda i skiljeavtalet eller i annan överenskommelse mellan parterna.

Andra stycket första meningen behandlar det fallet att skiljeman skall utses av annan än part eller skiljemän men något val inte kommer till stånd inom trettio dagar från det anmodan gjorts.³¹⁸ Detta kan bero på att den angivna personen eller det angivna organet inte längre existerar eller

³¹⁶ Ansökan görs hos den tingsrätt som är behörig enligt 44 § 1 st. Bifaller tingsrätten ansökan, får beslutet enligt 3 st inte överklagas. Tingsrätten synes inte utan invändning från motparten böra pröva om trettiodagarsfristen utlöp. Jfr ovan not 283.

³¹⁷ Under förutsättning att parterna inte kommit överens om någonting annat. Se NJA 1942 A 267 (landssekreterariatet) samt AD 1929 nr 51 och 1937 nr 20 (statens förlikningsman). Det förekommer också bestämmelser om att skiljeman vid bristande enighet mellan andra skiljemän skall utses av skiljedomsinstitut. - - - Om ingendera parten ansöker om utseende av skiljeman, är påkallelsen att anse som förfallen. Skiljeavtalet gäller dock fortfarande (se nedan i texten), om parterna inte bestämt något annat.

³¹⁸ Det är möjligt för t ex ett skiljedomsinstitut att i sina regler föreskriva en annan tid. Om parterna har hänvisat till institutets regler, blir den tidsfrist som anges i dessa gällande i stället för lagens, se Prop s 93.

inte vill medverka.³¹⁹ Det räcker med att ett allvarligt försök har gjorts att nå den som skall välja skiljeman.³²⁰ Parterna kan i den situationen själva utse skiljemannen eller bestämma att annan person eller annat organ skall utse denne, om de är ense om saken. I annat fall kan endera parten ansöka hos tingsrätten om utseende av skiljeman. Skulle ingen av parterna göra det, är påkallelsen att anse som förfallen. Skiljeavtalet är emellertid inte därmed att anse som förfallet såvitt gäller den ifrågavarande tvistefrågan³²¹ utan det kan fortfarande åberopas som rättegångshinder av part, om den andra parten väcker talan vid domstol. Det står alltså part fritt att på nytt påkalla skiljeförfarande. Parterna kan dock ha bestämt i skiljeavtalet eller i annan överenskommelse att skiljeavtalet skall vara förfallet, om skiljeman inte utses av den angivna personen eller det angivna organet.

Om parterna gemensamt skall utse skiljeman men de inte kan enas om valet, kan endera parten enligt *andra stycket andra meningen* vända sig till tingsrätten och begära att den utser skiljeman.³²² Även i detta fall gäller att påkallelsen till skillnad från skiljeavtalet är att anse som förfallen, om ingen ansökan om utseende av skiljeman görs till tingsrätten. Detta förutsätter emellertid att parterna inte har bestämt någonting annat.

16 § (*utseende av ny skiljeman när skiljeman avlider, avgår eller skiljs från uppdraget*)

Om en skiljeman avgår eller skiljs från uppdraget, skall tingsrätten på ansökan av en part utse en ny skiljeman. Om skiljemannen inte kan fullgöra uppdraget på grund av omständigheter som uppkommit efter valet, skall i stället den som ursprungligen haft att göra valet utse en ny skiljeman. Vid detta val tillämpas 14 och 15 §§. Tiden för att utse en ny skiljeman är även för den part som begärt skiljedomen trettio dagar och räknas för alla från det att den som skall utse skiljemannen har fått kännedom om det.

³¹⁹ Jfr § 7 SHS (nedan s 258), enligt vilken parts framställning om skiljeförfarande avvisas, om det är uppenbart att institutet saknar behörighet att befatta sig med tvisten. Om det avsedda organet angetts på ett felaktigt sätt får man försöka sluta sig till vilket organ som avsetts och rikta uppmaningen dit. I de fall då detta inte är möjligt eller om det avsedda organet inte existerar, kan parten omedelbart vända sig till tingsrätten, se Prop s 222.

³²⁰ Se Prop s 222.

³²¹ Se Prop s 222.

³²² Till skillnad från vad som enligt 5 § 2 p gäller när en part själv skall utse skiljeman men underlåter att göra det, ges part i detta fall inte möjlighet att i stället väcka talan vid domstol.

Paragrafen motsvarar 9 § 1 st samt 10 § 1 och 2 st SML.

När det gäller skiljemans avgång skiljer LSF i motsats till SML inte mellan skiljeman, som blivit utsedd genom skiljeavtalet, och skiljeman, som utsetts på annat sätt.³²³ Bägge slagen av skiljemän behandlas på samma sätt.

Däremot skiljer bestämmelsen i denna paragraf mellan det fallet att skiljemannen inte kan fullgöra sitt uppdrag på grund av omständighet, som förelåg redan när han utsågs, och den situationen att han på grund av omständighet som uppkommit efter det att han utsetts – t ex på grund av jäv, laga förfall, försämrad hälsa eller därför att han avlidit – är förhindrad att fullgöra uppdraget. I det första fallet skall tingsrätten³²⁴ på begäran av part utse en ny skiljeman.³²⁵ Parterna kan emellertid i skiljeavtalet eller annan överenskommelse ha bestämt något annat.³²⁶ Finns för den avgångne eller avlidne skiljemannen suppleant utsedd, får denne rycka in. Det står för övrigt parterna fritt att gemensamt välja efterträdare. Motsvarande gäller i det av lagen inte berörda fallet, att parterna enats om att entlediga en skiljeman.

När en skiljeman inte kan fullgöra sitt uppdrag på grund av omständighet, som uppkommit efter det att han utsetts, är det den som utsett den avgångne skiljemannen som har att välja en ny skiljeman.³²⁷ Därvid tillämpas 14 och 15 §§. Var det någon annan än parterna – t ex ett skiljedomsinstitut – som hade utsett den avgångne skiljemannen, bör vederbörande underrättas av parterna. Tidsfristen löper från den tidpunkt, då denne har fått kännedom om att han skall utse ny skiljeman.

LSF behandlar inte det fallet att någon efterträdare till den avgångne eller entledigade skiljemannen inte utses. Parterna har kanske inte underrättats om att en av skiljemännen avlidit eller också har de underlåtit att själva välja en efterträdare eller begära utseende av en ny skiljeman. I det senare fallet synes de kvarvarande skiljemännen vara berättigade att avsluta skiljeförfarandet utan att avgöra tvisten. Om de väljer att fortsätta

³²³ Se Prop s 94 f.

³²⁴ Ansökan görs hos den tingsrätt som är behörig enligt 44 § 1 st. Bifaller tingsrätten ansökan, får beslutet enligt 3 st inte överklagas.

³²⁵ Man kan nämligen i detta fall ibland ha anledning att misstänka obstruktion mot förfarandet. Däremot behöver man inte räkna med att den skiljeman, som på parts begäran utses av tingsrätten, skall obstruera i samförstånd med den ena parten. Vetskapen om att tingsrätten kan komma att tillsätta skiljeman kan för övrigt ha en preventiv effekt på en part, som vill sabotera förfarandet.

³²⁶ Som avtalad mellan parterna gäller bestämmelse i stadgar för skiljedomsinstitut, under vars medverkan tvisten handläggs.

³²⁷ I detta fall finns i allmänhet inte någon anledning att misstänka obstruktion.

förfarandet och meddela skiljedom i sak, uppkommer frågan huruvida klandergrund föreligger. Den frågan skall behandlas senare.³²⁸

Även om parterna framställer nya yrkanden eller träffar nytt skiljeavtal inför skiljemännen, anses dessa vara utsedda genom det första valet.

LSF innehåller ingen bestämmelse om att ny förhandling måste hållas sedan skiljeman bytts ut. Eftersom det är viktigt att de skiljemän som skall delta i avgörandet bereds samma möjligheter att bedöma bevisningen i målet,³²⁹ synes det emellertid i regel vara nödvändigt att förhandling, där part, vittne eller sakkunnig har hörts, görs om.³³⁰ I annat fall kan det finnas risk för att skiljedomen upphävs enligt 34 § första stycket sjätte punkten, försåvitt inte bevisupptagningen protokollerats eller tagits upp på band eller varit av så liten betydelse att underlåtenheten att återuppta bevisningen inte med sannolikhet har inverkat på utgången.

17 § *(entledigande av skiljeman som försenat förfarandet)*

Har en skiljeman försenat förfarandet skall tingsrätten på ansökan av en part skilja skiljemannen från uppdraget och utse en annan skiljeman. Parterna får bestämma att en sådan begäran i stället skall prövas slutligt av ett skiljedomsinstitut.

Paragrafens första mening motsvarar 9 § 2 st och 10 § 3 st SML.

En skiljeman kan inte med hjälp av tvångsmedel förmås att fullgöra sitt uppdrag. Om parterna är överens, kan de däremot själva entlediga skiljemannen och utse en annan skiljeman. Sker detta utan saklig grund, kan de bli skadeståndsskyldiga gentemot den förste skiljemannen.³³¹

Är parterna inte överens om att entlediga en skiljeman, som försenat förfarandet, kan endera parten enligt *första meningen* ansöka hos tingsrätten³³² att skiljemannen skall entledigas och att en annan skiljeman skall utses. Detta gäller oavsett om skiljemannen utsetts i skiljeavtalet eller inte.

³²⁸ Se nedan s 166 f.

³²⁹ Se nedan s 140.

³³⁰ Jfr Arbitration in Sweden s 75 och § 25 st 2 SHS, nedan s 264.

³³¹ Se nedan s 186.

³³² Ansökan görs hos den tingsrätt som är behörig enligt 44 § 1 st. Bifaller tingsrätten ansökan, får beslutet enligt 3 st inte överklagas.

Det räcker att skiljemannen "försenat" skiljeförfarandet.³³³ Det krävs alltså inte att det visas att han varit försumlig eller medvetet obstruerat förfarandet.³³⁴ Bestämmelsen i förevarande paragraf är däremot inte tillämplig i det fallet att en skiljeman låter bli att delta i valet av en tredje skiljeman. Då tillämpas i stället 15 § första stycket.³³⁵

Avgår en skiljeman frivilligt sedan en part ansökt om hans entledigande, får den som utsett honom välja ny skiljeman med stöd av 16 §.³³⁶

Bestämmelsen är inte dispositiv enligt 12 §. Parterna kan alltså inte föreskriva att 17 § inte skall vara tillämplig. De kan däremot med stöd av *andra meningen* bestämma att prövningen enligt 17 § slutligt skall göras av ett skiljedomsinstitut i stället för av domstol.³³⁷ Institutets reglemente kan innehålla föreskrifter som är mer eller mindre långtgående än 17 §. Om institutet entledigar en skiljeman, skall institutet också utse en annan skiljeman. Skulle en part i strid med överenskommelsen vända sig till tingsrätten med begäran om entledigande av en skiljeman, krävs det enligt 34 kap 1 § RB en invändning av motparten för att tingsrätten skall pröva om dess behörighet inskränkts.

Sedan en skiljeman bytts ut, bör ny förhandling i regel hållas.³³⁸

18 § *(tingsrätten får endast i uppenbara fall avslå ansökan om utseende av skiljeman p g a att lagliga förutsättningar för skiljeförfarande saknas)*

När en part har ansökt om att tingsrätten skall utse en skiljeman enligt 12 § tredje stycket eller 14 – 17 §§ får domstolen endast om det är uppenbart avslå ansökan på den grunden att lagliga förutsättningar för skiljeförfarande saknas.

Paragrafen saknar motsvarighet i SML.

³³³ Vilken försening som helst kan inte föranleda entledigande utan det måste vara fråga om en väsentlig fördröjning eller upprepade förseningar. Se Philip s 38.

³³⁴ Se Prop s 96. Jfr Heuman, Skiljemannarätt s 260 ff.

³³⁵ Se Prop s 223. Schöldström, JT 1999-2000 s 944 f av annan uppfattning.

³³⁶ Se Prop s 223.

³³⁷ Se Prop s 223.

³³⁸ Se ovan s 94.

När en part har ansökt att tingsrätten skall utse skiljeman, förekommer det att motparten invänder att skiljeavtalet inte är giltigt eller inte tillämpligt på den förevarande tvistefrågan. Eftersom en fullständig prövning av en sådan invändning kan ta lång tid och ett ärende om utseende av skiljeman bör handläggas skyndsamt, har tingsrättens prövning av skiljeavtalets giltighet och tillämplighet genom denna bestämmelse inskränkts så att rätten får avslå ansökan på grund av brister i skiljeavtalet endast om det är uppenbart att lagliga förutsättningar för skiljeförfarande saknas, t ex därför att det inte finns ett giltigt och tillämpligt skiljeavtal eller att den fråga som hänskjutits till skiljemännen inte är dispositiv (skiljedoms-mässig). Det är alltså inte tillräckligt att det är antagligt eller troligt att så är fallet. Uppenbarhetsrekvisitet gäller både den bevismässiga och den rättsliga bedömningen.³³⁹

Tingsrättens prövning av skiljeavtalets giltighet och tillämplighet är alltså summarisk och avgörandet vinner inte rättskraft. Även om tingsrätten funnit skiljeavtalet giltigt och tillämpligt, är denna bedömning inte bindande i en eventuell senare klanderprocess. En part, som under förfarandet öppet deklarerar att han anser skiljeavtalet inte vara giltigt eller tillämpligt, är således bibehållen möjligheten att angripa skiljedomen. Önskar parten en fullständig prövning av skiljeavtalets giltighet och/eller tillämplighet, har han möjlighet att väcka särskild – positiv eller negativ – fastställsetalan. Sådan talan kan väckas när som helst före eller under skiljeförfarandet.³⁴⁰

³³⁹ Se Prop s 224.

³⁴⁰ Se ovan s 50 och nedan s 104.

Förfarandet

19 § (påkallelse av skiljeförfarande)

Har parterna inte bestämt något annat inleds skiljeförfarandet när en part tar emot en begäran om skiljedom enligt andra stycket.

En begäran om skiljedom skall vara skriftlig och innehålla

1. en uttrycklig och villkorslös begäran om skiljedom,
2. uppgift om den fråga som omfattas av skiljeavtalet och som skiljemännen skall pröva, och
3. uppgift om partens val när parten skall utse skiljeman.

Paragrafen motsvarar 11 § SML.

Förfarandet i en skiljetvist inleds enligt *första stycket* genom att en part påkallar eller begär tillämpning av skiljeavtalet eller närmare bestämt när motparten får del av denna begäran.³⁴¹ Skall talan väckas inom viss tid, är denna tidpunkt relevant för bedömningen om talan har väckts i rätt tid.³⁴² Påkallelsen har såtillvida samma uppgift i skiljeförfarande som stämningsansökan i tvistemål.³⁴³ De båda instituten företer emellertid väsentliga olikheter. Stämningsansökan riktas till rätten medan påkallelse utgör ett meddelande från en part till en annan. I stämningsansökan lämnas en redogörelse för sakens sammanhang och framställs ett därpå grundat yrkande. Påkallelsen däremot bestämmer föremålet för skiljemännens prövning genom angivande av den eller de frågor, som skiljemännen skall pröva. Lagen talar inte om att yrkande framställs i påkallelsen.

³⁴¹ En sådan begäran kallas sedan gammalt påkallelse av skiljedom och den benämningen används i detta arbete alternativt med uttrycken påkallelse av skiljeförfarande, begäran om skiljedom och begäran om skiljeförfarande. Den som tar initiativet till ett skiljeförfarande – käranden – kallas den påkallande parten.

³⁴² Se 45 §. Den påkallande parten bör därför vara beredd att styrka – t ex med mottagningsbevis – att begäran på angiven dag kom adressaten till handa, se NJA 1993 s 252; jfr ovan s 89 med not 307. Delgivningslagen (1970:428) är inte tillämplig i skiljeförfarande – se NJA 1996 s 330 – varför olika former av surrogatdelgivning inte medges. Heuman, JT 1996-97 s 459 ff, diskuterar olika sätt att lösa delgivningssvårigheterna, t ex genom att parterna i skiljeklausulen tar in en föreskrift om att delgivning skall anses ha skett i lagens mening, om en skrift översänds till motparten med rekommenderat brev under en viss angiven adress. Heuman påpekar också att delgivning med en utländsk part får ske enligt lagen på den ort där påkallelseskriften skall överlämnas till svaranden. --- Tidpunkten för när talan skall anses väckt förskjuts inte därigenom att påkallelsen senare utvidgas till att avse även annan tvistefråga som omfattar avtalet, se NJA 1955 s 224.

³⁴³ Se 13 kap 4 § 3 st RB: talan skall anses väckt, då ansökan om stämning inkom till rätten. Jfr Heuman, Skiljemannarätt s 314 f.

Var och en av kontrahenterna i ett skiljeavtal kan påkalla skiljeförfarande rörande fråga som avtalet omfattar. Av allmänna rättsgrundsatser framgår, att den påkallande parten skall ha rådighet över den sak som, som utgör föremål för skiljemännens prövning,³⁴⁴ och att den som i parts namn påkallar skiljeförfarande skall vara behörig därtill.³⁴⁵

Såsom uttryckligen framgår av bestämmelsen är denna dispositiv. Parterna kan avtala att talan väcks t ex genom att en påkallelse inges till ett skiljedomsinstitut. Part kan också konkludent acceptera en påkallelse som inte uppfyller lagens formkrav. Någon särskild påkallelse krävs inte heller om parterna inför skiljemännen kommer överens om ett nytt eller utvidgat skiljeavtal.³⁴⁶

Påkallelsens utformning och innehåll regleras i *andra stycket*. Påkallelsen skall sålunda vara skriftlig.

Enligt *första punkten* skall påkallelsen innehålla en uttrycklig och villkorlös begäran om skiljedom. En påkallelse kan därför inte ligga däri, att part inför domstol åberopar skiljeavtal såsom rättegångshinder.³⁴⁷ Inte heller har påkallelse skett, när part i brev meddelat motparten, att han hänskjuter tvisten till skiljemäns avgörande om ett visst angivet krav inte uppfylls.³⁴⁸

Påkallelsen skall vidare enligt *andra punkten* innehålla uppgift om den eller de frågor som skiljemännen skall pröva och som omfattas av skiljeavtalet.³⁴⁹

Termen "fråga" måste anses ha samma innebörd i 19 § som i 1 §. I påkallelse skall alltså anges det eller de spörsmål, som skiljemännen har att

³⁴⁴ Angående konkursgäldenärs rätt att påkalla skiljeförfarande, se NJA 1900 s 17 och We-lamson, Konkursrätt s 303 med not 8. Jfr ovan s 46.

³⁴⁵ Se NJA 1918 s 324 och nedan s 117. Jfr även Heuman. Yearbook 1994 s 48, enligt vilken det för att få till stånd ett skiljeförfarande så snart som möjligt kan vara lämpligt att sända påkallelsen till både motparten och hans ombud (särskilt ifall ombudet har generell fullmakt att företräda huvudmannen i skiljeförfarande eller fullmakt att ta emot påkallelse av sådant förfarande. Sänds påkallelsen till ombudet endast för kännedom, anses emellertid inte något skiljeförfarande ha inletts därigenom även om ombudet har behörighet att ta emot påkallelse av skiljeförfarande, se NJA 1993 s 252.

³⁴⁶ Se därom ovan s 30.

³⁴⁷ Även i fall då invändning om skiljeavtal bifallits måste en part, som vill ha skiljeförfarande till stånd, påkalla skiljedom på sätt som föreskrivs i 19 §.

³⁴⁸ Se AD 1962 nr 8.

³⁴⁹ Detta krav synes inte vara ovillkorligt, om skiljeavtalet avser en uppkommen tvist och är skriftligen upprättat med tydligt angivande av tvistefrågan (jfr 11 § 2 st SML). Denna situation är emellertid inte särskilt vanlig, eftersom ett skiljeavtal vanligtvis ingås med tanke på framtida tvister. Jfr ovan s 33.

avgöra, exempelvis om köpeskilling för levererad vara eller ersättning för utfört arbete, skadestånd för kontraktsbrott eller värdering av egen-
dom. Frågan skall vara angiven med sådan tydlighet att tvekan inte kan
uppträda om vad som åsyftas.³⁵⁰ Som ovan nämnts innehåller lagen ingen
föreskrift om att part i påkallelse skall framställa något yrkande rörande
den fråga som påkallelsen gäller. Skyldighet att framställa yrkanden och
grunder aktualiseras på ett något senare stadium.³⁵¹ En annan sak är att
det ofta kan vara praktiskt och ägnat att påskynda förfarandet att part re-
dan i påkallelsen framställer yrkande, som han anser sig ha fog för.

Lagen utgår från att påkallelse sker i ett sammanhang, så att part i en
och samma skrivelse framställer begäran om skiljedom och lämnar upp-
gift på fråga eller frågor, som han vill ha avgjorda genom skiljedomen
(samt uppgift om skiljeman, se nedan). I tidigare praxis har man inte hållit
strängt på att detta iakttas. Det förekommer nämligen ibland, att en
kontrahent i ett avtalsförhållande under korrespondens med sin medkon-
trahent framställer anspråk, som grundas på avtalet. Vid avböjande svar
från den senares sida ligger det nära till hands för den förre att under åbe-
ropande av skiljeklausul i avtalet påkalla skiljeförfarande i den uppkom-
na tvisten. Det har i sådana fall ansetts tillräckligt om det av föregående
brevväxling framgår, vilken eller vilka frågor skiljemännen har att avgö-
ra.³⁵² Om denna praxis står sig även efter LSF:s ikraftträdande synes
emellertid vara tveksamt. Den påkallande parten bör därför försiktigtvis
åter ange tvistefrågan i påkallelsen.

Slutligen åligger det enligt *tredje punkten* påkallande part att ange
vem han utsett till sin skiljeman. Det förutsätts att denne accepterat upp-
draget. För att giltig påkallelse skall anses ha skett måste påkallande part
alltså utse skiljeman, även om han sedermera vill verka för att tvisten av-

³⁵⁰ I NJA 1903 s 326 hade skiljedom påkallats för "avgörandet af uppkommen tvist angående arendetiden för ifrågavarande hemman samt flera förekommande frågor". HD ansåg, att den påkallande parten inte lämnat med erforderlig tydlighet avfattad uppgift på de frågor, om vilka skiljedom begärdes. Jfr Heuman, Skiljemannarätt s 317 ff.

³⁵¹ Se 23 §. Exempelvis ger en påkallelse avseende en huvudfordran rätt att få ett yrkande om ränta på fordringen prövat av skiljemännen, se NJA 1938 s 532 och Heuman, JT 1992-93 s 929.

³⁵² I NJA 1955 s 224 hade A i brev den 19 oktober till B framställt vissa krav och därefter i brev den 3 november till B förklarat, att han då tvist uppstått hänskött saken till skiljemennd – utan att upprepa den precisering av tvistefrågan som gjorts i det första brevet – samt lämnat uppgift om skiljeman som han utsett. HD uttalade, att A genom brevet den 3 november, sammanställt med brevet den 19 oktober, måste anses ha tydligt gett B till känna, att han påkallade skiljedom rörande de i sistnämnda brev angivna tvistefrågorna. Jfr NJA 1921 s 253 och AD 1962 nr 8.

Lagen om skiljeförfarande

görs av en ensam skiljeman. Detta gäller givetvis under förutsättning att parterna inte har bestämt något annat i skiljeavtalet eller annan överenskommelse. Framgår det av en sådan överenskommelse att parterna gemensamt skall utse skiljeman, är tredje punkten inte tillämplig.³⁵³

Påkallelsen behöver inte innehålla någon uppmaning till motparten att för sin del välja skiljeman enligt 14 §. Det kan emellertid ibland vara lämpligt, att han får en erinran om lagens föreskrift och äventyret om den inte efterlevs.

Saknar en påkallelse någon av de uppgifter, som anges i andra stycket, har den inte verkan som en påkallelse (om inte parterna bestämt något annat).³⁵⁴ Det innebär, att påkallelsen inte får preskriptionsavbrytande verkan förrän den kompletterats.³⁵⁵

20 § (*skiljenämndens ordförande*)

Är skiljemännen flera skall en av dem utses till ordförande. Har parterna eller skiljemännen inte bestämt annat, skall den skiljeman vara ordförande som de andra skiljemännen eller, i deras ställe, tingsrätten har utsett.

Paragrafen motsvarar 12 § 1 st SML.

För att en skiljenämnd skall kunna fungera effektivt måste dess arbete leddas av en ordförande. Lagen har därför gett vissa föreskrifter om vem som skall vara ordförande i skiljenämnden.

Det tillkommer i första hand parterna att bestämma vilken skiljeman som skall vara ordförande i skiljenämnden. I andra hand får skiljemännen inom sig utse ordförande, men de skall då samtliga enas om valet. Om den tredje skiljemannen enligt skiljeavtalet skall utses av någon annan än parterna eller andra skiljemän – t ex av ett skiljedomsinstitut – får av avtalet anses följa att den sålunda utsedde skall vara ordförande.³⁵⁶ I de flesta fall tillämpas emellertid lagens subsidiära regel, att ordförande skall vara den skiljeman, som tillkallats av andra skiljemän eller av tingsrätten

³⁵³ Se Bet s 136 och Prop s 103. Jfr Heuman, Skiljemannarätt s 322.

³⁵⁴ Jfr ovan s 89. Jfr dock Heuman a a s 312 f.

³⁵⁵ Se Prop s 103.

³⁵⁶ Se Prop s 225. Enligt Hobér, Festskrift s 237, är ordföranden i de flesta internationella skiljeförfaranden, som handläggs i Sverige, en svensk jurist. Philip s 33 påpekar att, om parterna har olika nationalitet, bör ordföranden normalt inte ha samma nationalitet som någon av parterna. Se även § 16 sista stycket SHS (nedan s 261).

förordnats i en sådan skiljemans ställe.³⁵⁷ Den tredje skiljemannen brukar utses med tanke på att han skall vara lämplig att tjänstgöra som ordförande.

I 12 § andra stycket SML gavs vissa bestämmelser om ordförandens åligganden och befogenheter, vilka bestämmelser visserligen inte var uttömmande utan bara angav vissa huvudlinjer. Ordföranden hade sålunda att bestämma lämplig ort och tid för skiljemännens sammanträde, ombesörja kallelser och andra expeditionsgöromål samt leda förhandlingarna. Beträffande platsen för förfarandet – vilken inte nödvändigtvis behöver vara densamma som för skiljenämndens sammanträden och förhandlingar – gäller enligt 22 § LSF särskilda bestämmelser. Att i övrigt något stadgande motsvarande 12 § andra stycket SML inte tagits upp i LSF synes bero på att det inte ansetts erforderligt. Samma principer som tidigare får därför antas gälla beträffande ordförandens åligganden och befogenheter.

Ordförandens åligganden omfattar först och främst att i samråd med övriga skiljemän bestämma ort och tid för skiljenämndens sammanträden och förhandlingar med parterna, i den mån detta inte framgår av någon partsöverenskommelse. Det kan också tänkas att skiljemännen beslutar sig för att inte hålla vare sig sammanträden eller förhandlingar med parterna utan att – t ex på grund av stort geografiskt avstånd mellan skiljemännen och/eller parterna – kommunicera inbördes och/eller med parterna enbart per brev, fax, internet eller telefon.

Ordföranden har vidare att utfärda förelägganden för parterna att yttra sig skriftligen och ombesörja andra expeditionsgöromål, såsom att utsända kallelser till eventuella förhandlingar med parterna. Han har också att ta vissa initiativ, t ex upprätta tidsplan för förfarandet och ordna lokal för förhandling.³⁵⁸

³⁵⁷ Enligt Ullman s 99 är det mycket sällsynt att undantag görs från regeln att den tredje skiljemannen skall vara ordförande.

³⁵⁸ Se Prop s 111. Se Heuman a a s 326 ff.

Det ankommer givetvis på ordföranden att leda eventuella förhandlingar med parterna. Han skall genom en redig och ändamålsenlig processledning i görligaste mån främja sakens utredning. Av särskild vikt är att föremålet för skiljemännens prövning klart fastställs.³⁵⁹ Även utanför förhandlingarna bör ordföranden genom anvisningar till parterna bidra till utredningen.³⁶⁰ När anledning föreligger bör han i frågor rörande processledningen samråda med sina kolleger i skiljenämnden. För övrigt torde ordföranden böra i lämplig mån akta reglerna om processledning i tvistemål.³⁶¹

Lagen har inte ålagt skiljemännen någon skyldighet att föra protokoll över vad som förekommer vid förhandling inför dem.³⁶² Det har ansetts, att erforderliga anteckningar oftast lika väl kan göras i skiljedomens. Eftersom denna inte får överklagas på materiella grunder, finns inte heller någon anledning att fixera processmaterialet i skrift. I stadgar för skiljedomsinstitut förekommer emellertid ibland bestämmelser om protokollföring. De bör iaktas liksom föreskrifter som parterna kan ha gett om förande av protokoll. I mera omfattande skiljetvister lär förhandlingsprotokoll föras i ganska stor utsträckning.³⁶³ Skiljemännen kan behöva stöd för

³⁵⁹ Det kan t ex vara lämpligt – även för att gardera sig mot senare klandertalan p g a att skiljenämnden missförstått parternas ståndpunkter – att sätta upp "terms of reference", dvs en sammanfattning av yrkandena och grunderna för dessa samt utverka parternas godkännande av sammanfattningen. Se Nordiska juristmötet i Helsingfors 1987 s 478 och 486 samt Ramberg s 32 och 34 vilken också erinrar om tekniken att efter avslutad huvudförhandling tillställa parterna domsreciten för godkännande eller eventuella synpunkter.

³⁶⁰ Enligt Källenius s 278 kan skiljemännen under själva förbandet lämna parterna underhandsbesked, som kan göra tidsödande utredningar överflödiga eller som rent av kan möjliggöra en förlikning helt eller i vissa delar av tvisten.

³⁶¹ T ex 43 kap 4 § RB: "Rätten skall se till att ordning och reda iaktas vid handläggningen. Rätten kan bestämma att olika frågor eller delar av målet skall behandlas var för sig ---. Rätten skall också se till att målet blir utrett efter vad dess beskaffenhet kräver och att inget onödigt dras in i målet. Genom frågor och påpekanden skall rätten försöka avhjälpa otydligheter och ofullständigheter i de uttalanden som görs." - - - Jfr Hilding s 109. Enligt Ramberg s 29 är den materiella processledningen betydligt mera aktiv än i domstolsförfaranden.

³⁶² Särskild (rättsbildad) sekreterare bör inte anlitas utan parternas tillstånd, se NJA 1998 s 574 (anmärkt nedan not 728), RH 1997:110, Ullman s 109, Ekdahl s 96 samt Arbitration in Sweden s 80 och 108. Även sekretesshänsyn talar mot anlitan av sekreterare utan parternas samtycke, se Jarvin, JT 1996-97 s 156 f. Däremot synes skiljenämnden vara berättigad att anlita tolk när det behövs, se Prop s 163.

³⁶³ Jfr Ullman s 163 f. Det torde iaktas särskilt beträffande förhandling, som har karaktär av förberedelse till huvudförhandling. Se Lindahl s 189 som betonar betydelsen av ett utförligt protokoll från förberedelsesammanträden, särskilt det första. Att skiljemän gör memorialanteckningar lär vara mycket vanligt.

sitt minne, och måhända önskar de också för parterna mera ingående redovisa resultatet av sitt arbete.

Slutligen åligger det ordföranden att uppsätta skiljedomen sedan skiljemännen avgjort tvisten³⁶⁴ och se till att domen genast tillställs parterna enligt 31 § tredje stycket.

21 § (*allmänt om skiljemännens handläggning, bl a avvisning p g a processhinder*)

Skiljemännen skall handlägga tvisten opartiskt, ändamålsenligt och snabbt. De skall därvid följa vad parterna har bestämt, om det inte finns något hinder mot det.

Paragrafen motsvarar 13 § SML.

Enligt 1 § andra stycket SML fick skiljemän inte ta upp en fråga som det pågår rättegång om (lis pendens). Någon motsvarande bestämmelse finns inte i LSF men principen om lis pendens som processhinder³⁶⁵ skall enligt förarbetena alltså upprätthållas.³⁶⁶ Annars skulle det ju föreligga risk för att domstolen och skiljenämnden meddelade motstridiga avgöranden. Domstolen skulle kanske finna att skiljeavtalet var ogiltigt eller inte tillämpligt samt bifalla kärandens talan, medan skiljenämnden ansåg skiljeavtalet vara giltigt och tillämpligt men ogillade kärandens talan. Skulle både domstolen och skiljenämnden bifalla en fullgörelsetalan, förelåg två verkställbara avgöranden (exekutionstitlar). Har en rättegång redan inletts när skiljeförfarande påkallas, har alltså rättegången förtursrätt.

³⁶⁴ Lindahl s 188 anser att, om en advokat är ordförande i skiljenämnden och en erfaren domare ingår bland de partsutsedda skiljemännen, bör det anföras åt den senare att i allt väsentligt utforma domen.

³⁶⁵ I föreliggande arbete används ordet processhinder som beteckning för hinder mot prövning i skiljeförfarande av viss fråga, medan hinder mot prövning i rättegång med RB:s terminologi benämns rättegångshinder. Angående avvisning av talan i skiljeförfarande, se även nedan s 134.

³⁶⁶ Se till det följande Prop s 104 f. Se även Heuman, Skiljemannarätt s 710 ff beträffande den situationen att talan väckts vid utländsk domstol.

För att motverka obstruktion har man emellertid inte velat generellt förbjuda skiljemännen att inleda och fortsätta ett skiljeförfarande innan domstolen har beslutat i frågan om skiljeavtalet utgör hinder för rättegång.³⁶⁷ Anser skiljemännen att den part, som väckt talan vid domstolen, har rimligt fog för sin ståndpunkt, kommer skiljemännen dock sannolikt att avvakta domstolens prövning.³⁶⁸ På detta stadium är domstol inte heller förhindrad att medverka till att skiljeförfarande genomförs, t ex enligt 14 § tredje stycket, 15 § andra stycket, 17 § och 26 §. Vidare gäller att en skiljedom, som har meddelats sedan rättegången lagts ner, står sig även om skiljeförfarandet hade tagits upp medan rättegången ännu pågick.³⁶⁹ Det förutsätts att den part, som har begärt skiljedom, har gjort invändning om rättegångshinder på grund av skiljedomen vid domstolen. I annat fall får parten anses ha avstått från att återropa skiljeavtalet.

Även ansökan om betalningsföreläggande eller handräckning får i princip anses utgöra processhinder. Om KFM avskriver målet eller om tingsrätten – efter det att svaranden sökt återvinning mot meddelat utslag – avvisar talan på grund av invändning om skiljeavtal,³⁷⁰ föreligger inte längre något hinder mot att skiljemännen prövar tvistefrågan.

Av 4 § tredje stycket framgår att den omständigheten att part vid domstol ansökt om säkerhetsåtgärd eller att domstol meddelat beslut om sådan åtgärd inte utgör något hinder för skiljemännen att uppta tvist till prövning.

Att saken tidigare har avgjorts genom lagakraftäggande tvistemålsdom eller genom skiljedom (res judicata) utgör inte nödvändigtvis något hinder för skiljemännen att ta upp tvisten till prövning. Sålunda kan parterna ha slutit (nytt) skiljeavtal rörande en fråga, som tidigare avgjorts genom lagakraftäggande dom eller genom skiljedom.³⁷¹

³⁶⁷ Finner domstolen – i beslut med anledning av invändning om skiljeavtal – att detta är ogiltigt eller inte tillämpligt, är avgörandet bindande i skiljeförfarandet som alltså måste nedläggas (se 27 § 1 st andra meningen). Avgörandet vinner däremot inte rättskraft såvitt gäller skiljeavtalets giltighet rörande andra tvistefrågor mellan parterna utan part kan påkalla skiljeförfarande rörande annan tvistefråga eller återropa skiljeavtalet som hinder för domstolsprövning av sådan fråga. Om part vill få ett rättskraftigt avgörande beträffande skiljeavtalets giltighet, bör han begära mellandom om detta eller väcka särskild fastställsetalan. Jfr ovan s 50 och 55.

³⁶⁸ Jfr Ramberg, Agreement s 31.

³⁶⁹ Se Prop s 105 och Nordenson, SvJT 1986 s 213. Jfr däremot Bet s 291.

³⁷⁰ Se ovan s 61 f.

³⁷¹ Se ovan s 32. - - - Beträffande skiljedomens rättskraft se NJA 1998 s 189 (kommenterat i Stockholm Arbitration Report 1999:2 s 96 ff) samt Gärde s 292 ff, Hassler, Festskrift s 326 ff, och Heuman, JT 1992-93 s 929 ff.

Processhinder föreligger vidare bland annat när skiljeavtalet är ogiltigt³⁷² eller förfallet eller inte omfattar fråga som skiljedom begärts om, när denna fråga enligt lag inte får skjutas under skiljemäns prövning,³⁷³ när skiljeförfarande enligt 47 § inte får äga rum i Sverige, när skiljedom inte påkallats i laga ordning,³⁷⁴ när en av parterna bestämd tidsfrist för avgörande av sakfrågan har gått ut eller när parterna inte har ställt begärd säkerhet.³⁷⁵

Lagen ger ingen ledning beträffande behandlingen av en avvísingsfråga. Givetvis bör en sådan fråga helst avgöras innan skiljemännen övergår till huvudsaken, men något hinder finns inte mot att fråga om avvísning tas upp senare under förfarandet.³⁷⁶

Regeln i 34 kap 1 § andra stycket RB att rättegångshinder i princip är av absolut natur kan inte anses tillämplig med avseende på processhinder i skiljeförfarande. Snarare kunde man vara benägen att påstå motsatsen.³⁷⁷ Sålunda är det klart, att skiljemännen inte bör utan invändning av part uppta fråga om avvísning på grund av att saken är res judicata³⁷⁸ eller uppgjord mellan parterna. Invändning av part synes också vara förutsättning för avvísning på grund av att påkallelsen varit behäftad med fel eller däri angiven fråga inte omfattas av skiljeavtalet. Mera tveksamt förefaller vara om skiljemännen självmant har att pröva parternas rättskapacitet och processhabilitet.³⁷⁹ Processhinder på grund av att saken enligt lag inte får

³⁷² Skiljemännen bör anses bundna av domstols avgörande i fråga om skiljeavtalets giltighet eller tillämplighet. Har domstol med bifall till invändning om skiljeavtal avvisat käromål, är frågan om skiljemännens behörighet att ta upp saken därmed avgjord, jfr ovan s 104 med not 367.

³⁷³ Se ovan s 31 f.

³⁷⁴ Se ovan s 98 f. Någon uttömmande uppräknings av processhinder i skiljeförfarande synes inte kunna åstadkommas liksom fallet är med rättegångshinder i tvistemål. Det bör påpekas, att processhinder inte föreligger när skiljeman är inhabil eller inte utsedd i laga ordning. I sådant fall sker inte avvísning utan man drar i stället försorg om att skiljenämnden blir rätteligen sammansatt. Dör en skiljeman eller blir han inhabil eller av annan anledning förhindrad att fullgöra uppdraget, utses en ny skiljeman, se 16 §.

³⁷⁵ Se 38 § 1 st. Se även Heuman, Skiljemannarätt s 355 ff, angående sakprövningsföretsättningar.

³⁷⁶ Observera emellertid bestämmelsen i 34 § 2 st om det fallet att part bör anses ha avstått från att åberopa fel.

³⁷⁷ Se Conradi s 343.

³⁷⁸ Se Hassler, Festschrift s 317 ff till rättsfallen NJA 1936 s 663, 1953 s 751 och NJA 1998 s 189. Detsamma får anses gälla om saken är avgjord genom tvistemålsdom. Se även Heuman, JT 1992-93 s 930. Jfr nedan s 169.

³⁷⁹ Se Schöldström s 143 och 326 ff, som menar att den blivande skiljedomens giltighet inte bör vara skiljemännens utan parternas ansvar.

avgöras av skiljemän eller är föremål för rättegång eller ansökan om betalningsföreläggande eller handräckning (lis pendens) måste däremot anses vara absolut.

Föreligger inte något giltigt skiljeavtal synes talan böra avvisas, såvida inte den part mot vilken skiljeförfarande påkallats samtycker till att saken prövas. Parterna anses då ha slutit skiljeavtal inför skiljemännen.³⁸⁰ Överenskommelsen behöver inte vara skriftlig och inte ens ett muntligt avtal synes vara nödvändigt, om det kan visas att det måste ha varit parternas mening att tvist om deras mellanhavande skall avgöras av skiljemän.³⁸¹

När skiljeförfarandet avslutas genom att den påkallande partens talan i dess helhet avvisas, sker det genom skiljedom (se 27 § första stycket andra meningen).

När det gäller skiljeförfarandets utformning intar lagen en återhållsam ståndpunkt. Man har utgått från att frihet från tyngande former är en förutsättning för skiljedomsväsendets utveckling och även ett av de viktigaste motiven, som får parter att välja skiljeförfarande i stället för rättegång. En del av de tvister, som oftast skjuts under skiljemän, såsom värderingsfrågor, låter väl behandla sig i ett enkelt och formlost förfarande. Med skiljeförfarandets uppgift står bäst i överensstämmelse att parter och skiljemän får en vidsträckt befogenhet att gestalta förfarandet efter vad som synes dem ändamålsenligt i varje enskilt fall. Även från kostnadsynpunkt är det angeläget att inte tynga förfarandet med former, som skulle nödga parterna att anlita högre kvalificerade skiljemän och ombud än vad sakens beskaffenhet måhända kräver.

LSF meddelar emellertid i 23 – 26 §§ vissa föreskrifter, som skiljemännen har att iaktta. Flertalet av dessa föreskrifter är emellertid dispositiva och i första hand ankommer det alltså på parterna att bestämma om förfarandet.³⁸² Föreskrifter i sådant hänseende kan parterna meddela såväl innan förfarandet påbörjas som under dess gång. Skiljemännen är givetvis inte skyldiga att följa en partsföreskrift, som är olaglig eller som

³⁸⁰ Se ovan s 30.

³⁸¹ Se Dillén s 138 f och RH 1986:162.

³⁸² Se Heuman, Skiljemannarätt s 266 ff. Undantag från den angivna regeln föreskrivs i 8 kap 28 § och 12 kap 66 § jordabalken såvitt angår tvist om arrendators eller hyresgästs besittningsrätt till fastighet eller lägenhet. --- Enligt Hobér, Jurismötet s 472, visar all praktisk erfarenhet att det i regel är mycket svårt – för att inte säga omöjligt – för tvistande parter att enas om någonting överhuvudtaget sedan tvist väl uppstått, varför skiljemännen oftast är hänvisade till den form och ram för förfarandet som parterna överenskommit innan tvist uppstått.

rent praktiskt visar sig omöjlig att genomföra.³⁸³ I ett sådant fall kan skiljemännen ha laga skäl att avsäga sig uppdraget. Enbart den omständigheten att skiljemännen finner att partsföreskriften skulle leda till oreda i förfarandet, fördröjning eller onödiga kostnader utgör däremot inte anledning för skiljemännen att åsidosätta föreskriften eller att avsäga sig skiljemannauppdraget.³⁸⁴

Har parterna kommit överens om att deras tvist skall avgöras under medverkan av ett skiljedomsinstitut, måste de anses därmed ha bestämt att föreskrifter om förfarandet i skiljetvist, som upptagits i institutets stadgar, skall tillämpas. Bortsett från detta fall synes det vara tämligen ovanligt, att partsföreskrifter rörande förfarandet meddelas.³⁸⁵

³⁸³ Det är tänkbart att en partsföreskrift, som innebär åsidosättande av en tvingande bestämmelse i LSF eller annan lagstiftning, medför att skiljeavtalet helt förlorar sin verkan och att parterna får anlita domstolsförfarandet om inte ett nytt skiljeavtal kan ingås. - - - Föreligger inget rättsligt eller faktiskt hinder mot tillämpningen av en partsföreskrift, anses denna bindande även för parterna och kan inte ensidigt återkallas av en av dem, se NJA 1963 s 658 och 1965 s 384.

³⁸⁴ Jfr Schöldström s 319 och 366 samt ovan s 73 f.

³⁸⁵ Jfr Ullman s 116. Enligt Hagberg, Yearbook 1982 s 31, förekommer det mycket sällan att parterna i förväg lämnat detaljerade regler om förfarandet utan i stället brukar skiljemännen undan för undan föreslå parterna hur förfarandet skall utformas.

Skiljemännen har därför i regel frihet att under iakttagande av lagens bestämmelser ordna förandet så som de finner lämpligt.³⁸⁶ En part, som är missnöjd med handläggningen, kan inte vända sig till domstol och begära att denna ålägger skiljemännen att vidta eller avstå från en viss åtgärd. Parten får i stället efter skiljeförandets avslutande klandra skiljedomens enligt 34 § första stycket sjätte punkten.

Vissa allmänna riktlinjer för proceduren har emellertid givits i förevarande paragraf. Det föreskrivs sålunda, att skiljemännen skall handlägga tvisten opartiskt, ändamålsenligt och snabbt. Kravet på opartiskhet förtjänar att särskilt understrykas. Båda parterna skall beredas samma möjlighet att påverka avgörandet.³⁸⁷ Inte endast skiljenämnden som sådan utan också varje enskild skiljeman måste beflita sig om ett opartiskt handlingsätt.³⁸⁸

³⁸⁶ Hjerner, Yearbook 1984 s 31 f och 37, påpekar att skiljemännen under pågående förfarande kan ändra sina egna beslut när som helst innan slutligt avgörande meddelats och att beslut under förandet inte kan klandras annat än i samband med talan mot det slutliga avgörandet enligt (numera 33, 34 § eller 36 §); jfr nedan s 135. Enligt Hjerner, a a s 40, kan frister som fastställts av skiljenämnden också förlängas av denna, medan så inte är fallet med frister som bestämts av parterna, åtminstone inte frist för meddelande av dom (se nedan s 136). Hjerner, a a s 41, anser vidare, att det kan vara lämpligt att skiljenämnden vid förandets avslutning meddelar ett formellt beslut av den innebörden. Reservation bör dock göras för speciella omständigheter. Sålunda kan skiljemännen vid överläggningen komma underfund med att vissa frågor inte avhandlats med parterna eller inte blivit tydligt besvarade och därför kräver förtydligande. Jfr 43 kap 14 § RB.

³⁸⁷ Närmare bestämmelser härom meddelas i 24 §.

³⁸⁸ Vinge framhåller s 41 f, att skiljeman inte bör tillåta att någondera parten privat framlägger någon argumentering eller några bevis för honom, i varje fall inte under annan förutsättning än att han genast får delge övriga skiljemän och motparten vad som förekommit. Jfr ovan s 79 samt Ullman s 135 och Arbitration in Sweden s 111.

Den materiella processledningen kan variera med hänsyn till parterna, skiljemännen och sakens beskaffenhet.³⁸⁹ Det är emellertid viktigt att skiljemännen gör klart för sig själva och parterna hur aktivt skiljemännen skall leda förfarandet. Har parterna i en tvist mellan svenska parter, där rättsfrågor dominerar, utsett jurister till skiljemän, bör processledningen inte vara längre gående än den som hade tillkommit en domare, om tvisten hade handlagts vid domstol.³⁹⁰ Har parterna däremot utsett specialister till skiljemän i en rent teknisk tvist, får parterna anses ha räknat med större aktivitet från skiljemännens sida. När det gäller frågan i vad mån skiljemännen även utan åberopande av en part kan välja de materiella rättsregler som de anser tillämpliga hänvisas till framställningen under 34 §.³⁹¹

LSF saknar liksom SML bestämmelser i fråga om offentlighet och sekretess under skiljeförfarandet.³⁹² En av huvudanledningarna till att parterna väljer skiljeförfarande i stället för rättegång vid allmän domstol är vanligen att det förra är undandraget offentlighetens insyn.³⁹³ Sammanträden och förhandlingar hålls inom stängda dörrar. Utan parternas samtycke äger ingen annan rätt att närvara än parterna och deras ombud/ biträden samt av parterna kallade upplysningspersoner. Part i ett skiljeförfarande är i allmänhet angelägen om att uppgifter rörande tvisten inte

³⁸⁹ Se till det följande Prop s 120-122 samt Heuman, Skiljemannarätt s 384 ff, och Nordenson, JT 1993-94 s 211 ff, enligt vilken det inte finns anledning att rent principiellt göra någon skillnad mellan domstolsprocess och skiljeförfarande när det gäller processledningen. Nordenson a a s 220 behandlar också frågan om processledningen bör vara mer aktiv i mål där ingen av parterna eller bara en av dem har rättsbildat ombud. Se även Hobér, Juristmötet s 474 ff, som konstaterar att de flesta svenska skiljemän låter sig vägledas av RB:s regler om materiell processledning när varken lagen eller parterna reglerar en viss fråga. Jfr Lundblad s 47, som anser att processledningen bör utövas med stor försiktighet särskilt när det gäller frågor som kan föranleda ändring av grunden för talan. Jfr även nedan s 124 beträffande parternas ansvar för bevisningen.

³⁹⁰ Se Nordenson a a s 215 och Hobér a a s 476 (skiljemännens materiella processledning måste i allt väsentligt begränsas till klarlägganden av vad parterna anför i tvisten). Även om skiljemännen i stort sett bör inskränka sig till att ställa frågor beträffande sådana punkter, där parterna är otydliga eller ofullständiga (jfr 43 kap 4 § 2 st RB), är de – enligt Prop s 120 – oförhindrade att fästa parternas uppmärksamhet på en rättsregel som de anser kunna vara aktuell men som inte åberopats av parterna liksom att säga till en part att han måste räkna med att förebibringa bevisning för ett påstående för att detta skall godtas av skiljemännen. Jfr Heuman a a s 394 ff. Ramberg, Årsskrift 1988 s 29, anser att den materiella processledningen är betydligt mera aktiv under skiljeförfaranden än i domstolsförfaranden.

³⁹¹ Se s 165.

³⁹² Se däremot § 20 st 3 SHS (nedan s 262) och Jarvin, Proceedings s 48.

³⁹³ Se ovan s 15. Se till det följande även Heuman a a s 30 ff.

lämnas ut och utgår från att motparten har samma inställning. Med hänsyn härtill synes det vara rimligt att anse att indiskretion från den ena partens sida åtminstone i vissa fall skulle kunna bedömas som avtalsbrott och grund för ett hävande av skiljeavtalet och möjligen även för skadeståndsskyldighet. HD har emellertid – på mindre övertygande och delvis motsägelsefulla skäl – funnit att part i ett skiljeförfarande inte kan anses bunden av tystnadsplikt och således inte ens genom publicering av uppgifter rörande tvisten kan begå avtalsbrott, såvida inte parterna har träffat överenskommelse om tystnadsplikt.³⁹⁴ Som en följd av HD:s avgörande lär skiljeklausuler framdeles komma att rutinmässigt förse med ett sådant tillägg.³⁹⁵

Skiljemän, oavsett om de utsetts av parterna eller t ex av domstol, liksom partsombud och biträden anses – även enligt HD:s uppfattning – på grund av det uppdrag som givits dem vara skyldiga att iaktta diskretion om skiljeförfarandet.³⁹⁶ De får alltså inte lämna ut eller visa handlingarna i skiljeförfarandet för utomstående eller för utomstående yppa något om förfarandet, t ex att ett skiljeförfarande pågår eller har ägt rum mellan vissa angivna parter angående viss tvist, att skiljedom eller beslut i förfarandet har ett visst innehåll eller att vissa angivna omständigheter framkommit under handläggningen. Om skiljeman eller ombud/biträde bryter mot sin tystnadsplikt, kan han bli skadeståndsskyldig gentemot part. Någon grund för att klandra skiljedomen utgör sekretessbrottet dock inte.³⁹⁷

³⁹⁴ Se NJA 2000 s 538. Även HD anser att "part i skiljeförfarande i allmänhet är angelägen om att uppgifter rörande tvisten inte lämnas ut och utgår från att motparten har samma inställning". Trots det anges i domen – utan angivande av annan källa än Skiljedomsutredningens betänkande Näringslivets tvistlösning (SOU 1995:65) s 186 – att "den allmänt rådande uppfattningen bland ombud och skiljemän synes snarare vara att tystnadsplikt inte gäller utan särskild överenskommelse därom". Av den i domen intagna redovisningen av utländsk rätt framgår vidare, att den gängse uppfattningen i engelsk och fransk rätt synes vara att parterna har tystnadsplikt på grund av skiljeförfarandets natur, medan endast australisk rätt redovisas som exempel på en motsatt uppfattning.

³⁹⁵ Eftersom skiljedomen – och möjligen också protokoll och andra handlingar i skiljetvisten – blir offentliga i händelse av ogiltighets- eller klandertalan mot domen, kan en part aldrig helt gardera sig mot offentlig insyn (jfr däremot nedan s 132 angående sekretess under bevisupptagning vid domstol).

³⁹⁶ Se det i not 394 angivna rättsfallet samt ovan s 73 och nedan s 119.

³⁹⁷ Se nedan not 685.

22 § (platsen för förfarandet)

Parterna bestämmer platsen för förfarandet. Annars bestämmer skiljemännen platsen för förfarandet.

Skiljemännen får hålla sammanträde på annan plats i Sverige eller utomlands om inte parterna har bestämt något annat.

Paragrafen saknar motsvarighet i SML.

Platsen för skiljeförfarandet avgör enligt 52 § skiljedomens nationalitet och har enligt 43 och 44 §§ betydelse för vissa forumfrågor. Däremot behövs valet av plats för förfarandet inte alltid innebära att lagen på denna plats skall tillämpas på förfarandet.³⁹⁸

Det är – enligt *första stycket* – i första hand parterna som bestämmer platsen för förfarandet. Det kan ske i skiljeavtalet eller i senare överenskommelse.³⁹⁹ Parterna kan också hänvisa till ett skiljedomsinstituts regler, enligt vilka institutet har bestämmanderätten. Om partsöverenskommelse i frågan saknas, bestämmer skiljemännen platsen för förfarandet.

Eftersom reglerna för svenska och utländska förfaranden kan skilja sig i åtskilliga hänseenden,⁴⁰⁰ bör beslut huruvida förfarandet skall vara svenskt eller utländskt ha fattats innan förfarandet inleds eller åtminstone i dess inledningsskede. Platsen för förfarandet behöver däremot inte bestämmas förrän förfarandet avslutats och har i så fall närmast karaktären av en efterhandsbedömning av vilken plats förfarandet har störst anknytning till.⁴⁰¹

Skiljeförfarandets anknytning till platsen kan vara av mer eller mindre påtaglig karaktär. Om parterna och skiljemännen finns på samma ort, synes denna i regel vara att betrakta som platsen för förfarandet. I annat fall lär den ort där ordföranden bedriver sin verksamhet ofta vara att anse som platsen för förfarandet, i synnerhet om tvisten handläggs enbart genom skriftväxling eller om skiljenämndens sammanträden och/eller förhandlingar med parterna äger rum där. Den ort, där huvudförhandling med bevisupptagning äger rum, kan också vara att bedöma som platsen för för-

³⁹⁸ Se Jarvin, Yearbook 1990 s 85 f.

³⁹⁹ I skiljeavtal med internationell anknytning bör även anges det språk som skall användas i skiljeförfarandet, se Hagberg, Yearbook 1990 s 36; jfr § 23 SHS (nedan s 263). --- Enligt 13 kap 61 § 1 st sjölagen (1994:1009) har käranden rätt att välja plats för förfarandet. Se Ramberg, Agreement s 28, beträffande frågan om skiljemännens underlåtenhet att följa kärandens val kan utgöra grund för vägran att verkställa skiljedom.

⁴⁰⁰ LSF är enligt 46 § tillämplig på förfaranden som äger rum i Sverige. Se även 47 §.

⁴⁰¹ Se till det följande Prop s 113 f och 225. Jfr Heuman, Skiljemannarätt s 524 ff.

farandet. Var själva underskriften av domen äger rum saknar däremot betydelse.⁴⁰²

Skiljemännen har vidsträckta möjligheter att anpassa handläggningen till vad som är mest praktiskt utan att detta påverkar platsen för förfarandet.

Även om det har bestämts att förfarandet skall vara svenskt, behöver detta – enligt *andra stycket* – inte lägga hinder i vägen för att hålla förhandling, höra vittne eller hålla syn utanför Sverige liksom ej heller att skiljemännen överlägger på utrikes ort (en eller flera av skiljemännen kan vara bosatta utomlands).⁴⁰³ På samma sätt kan en skiljedom vara att anse som utländsk, även om en del av förfarandet har ägt rum i Sverige.⁴⁰⁴

Skiljedomen skall enligt 31 § *andra stycket* innehålla uppgift om platsen för förfarandet och den uppgiften bör i allmänhet kunna godtas utan någon närmare kontroll.⁴⁰⁵ Menar part att uppgiften om att förfarandet ägt rum på plats i Sverige är felaktig och kan han bevisa sitt påstående, föreligger klandergrund enligt 34 § första stycket tredje punkten.

Saknar skiljedom uppgift om platsen för förfarandet⁴⁰⁶ men anges den vara meddelad på viss ort, bör man kunna utgå från att denna ort utgör platsen för förfarandet.⁴⁰⁷

23 § *(yrkanden och ändring av talan)*

Den part som begär skiljedom skall inom den tid som skiljemännen bestämmer ange sina yrkanden i den fråga som har uppgetts i begäran om skiljedom och de omständigheter som parten åberopar till stöd för dem. Motparten skall därefter inom den tid som skiljemännen bestämmer ange sin inställning till yrkandena och de omständigheter som motparten åberopar till stöd för den.

Den part som begär skiljedom får framställa nya yrkanden och motparten egna yrkanden, om yrkandena omfattas av skiljeavtalet och skiljemännen inte med hänsyn till den tidpunkt då de fram-

⁴⁰² Se Prop s 232.

⁴⁰³ Hjernér, Festskrift s 396, anser det nödvändigt att skiljemännen utnyttjar en sådan frihet med försiktighet och inte i konflikt med någon av parterna.

⁴⁰⁴ Se Prop s 198 och nedan not 808.

⁴⁰⁵ Se Prop s 225.

⁴⁰⁶ Brist i detta hänseende utgör inte grund för vare sig ogiltighet eller klander. Jfr nedan not 621 samt 43 § 1 och 3 st angående reservforum när uppgift om platsen för förfarandet saknas.

⁴⁰⁷ Se Prop s 114.

ställs eller andra omständigheter anser det olämpligt att de provas. Under samma förutsättningar får var och en av parterna under skiljeförfarandet ändra eller komplettera tidigare framställda yrkanden och åberopa nya omständigheter till stöd för sin talan.

Första och andra styckena gäller inte om parterna har bestämt något annat.

Paragrafen saknar motsvarighet i SML.

Den påkallande parten behöver, såsom anförts under 19 §, inte ange yrkande och grunder i sin påkallelsekrift. Skiljemännen har därför att under förfarandet verka för att närmare klargöra båda parter yrkanden och vilka grunder som de åberopar till stöd för sin talan. Det är av största vikt att föremålet för skiljemännens prövning nog preciseras.⁴⁰⁸

Enligt *första stycket* skall sålunda skiljemännen – vanligen ordföranden – bestämma en tid inom vilken den påkallande parten har att ange sina yrkanden i fråga som har uppgetts i påkallelsen och de omständigheter, grunder, som han åberopar till stöd för yrkandena.⁴⁰⁹ Även om det inte framgår av lagtexten, är det i regel lämpligt att samtidigt förelägga den påkallande parten att lämna preliminär uppgift om den bevisning som han önskar åberopa.⁴¹⁰

Sedan den påkallande partens skrift kommit skiljenämnden till handa – det är normalt ordföranden som ombesörjer skriftväxlingen – skickas den till motparten (i den mån denne inte fått del av den direkt från den påkallande parten) tillsammans med ett föreläggande att inom viss tid

⁴⁰⁸ Av åtskilliga rättsfall framgår, att försummelse i detta hänseende lätt kan medföra att skiljedomen klandras på den grund att skiljemännen överskridit sitt uppdrag, se 34 § 1 st 2 p. Jfr ovan s 102 med not 359. - - - Ett yrkande kan avse antingen att motparten skall åläggas att fullgöra någonting, vanligen att betala ett visst penningbelopp (fullgörelsetalan), eller att det skall fastställas att exempelvis ett visst rättsförhållande eller faktiskt förhållande består eller inte består (fastställsetalan), se ovan s 35. Enligt Hagberg, Yearbook 1990 s 39, är det ovanligt med fastställsetalan i kommersiella skiljeförfaranden.

⁴⁰⁹ Av praktiska skäl kan det vara lämpligt att i inledningen av förfarandet hemställa att parterna tillställer skiljenämnden så många exemplar av sina skrifter att varje skiljeman får ett exemplar och motparten ett exemplar. För att vinna tid och därigenom påskynda förfarandet kan ordföranden också utverka att parterna sänder sina skrifter per fax eller e-post direkt till varje skiljeman och till motparten. --- Om den påkallande parten inte anger sina yrkanden inom den fastställda tiden, har skiljemännen att avskryva målet genom skiljedom enligt 27 § 1 st 2 p. Jfr Jarvin, Proceedings s 49.

⁴¹⁰ Jfr § 21 SHS (nedan s 262). Enligt Lundblad, Festskrift s 328, lär det emellertid i skiljeförfaranden höra till ovanligheterna att en part redan i sin första skrift finner skäl att avge bevisuppgift. Beträffande bevisuppgiftens innehåll se Lundblad a a s 329 ff.

ange sin inställning till den påkallande partens yrkanden och de omständigheter och bevis som han åberopar till stöd för denna.

Om en part har beretts tillfälle att på detta sätt utföra sin talan men utan giltigt skäl underlåtit att använda sig av denna möjlighet – i förekommande fall är det av naturliga skäl i regel den påkallande partens motpart som inte inkommer med något svaromål – får skiljemännen avgöra tvisten på det material som presenterats för dem.⁴¹¹

Enligt tidigare praxis ansågs skiljemännen – utan uttryckligt stöd i SML – ha möjlighet att, om det befanns lämpligt, pröva även nya yrkanden – inklusive kvittningsinvändningar – om de omfattades av det aktuella skiljeavtalet. Däremot förekom inte någon motsvarighet till genkärsmål i tvistemål utan den påkallande partens motpart måste för sin del påkalla skiljedom rörande annan fråga, som omfattades av samma skiljeavtal. LSF har nu lagfäst och ytterligare utvidgat tidigare praxis.

Enligt *andra stycket* får sålunda båda parterna – oberoende av motpartens samtycke – ändra och komplettera tidigare framställda yrkanden samt framställa nya yrkanden och åberopa nya grunder till stöd för sin talan. Två förutsättningar har uppställts för detta. För det första måste de nya yrkandena omfattas av skiljeavtalet.⁴¹² Denna gräns kan dock utvidgas genom att den ena parten framställer ett yrkande, som går utöver skiljeavtalet, samtidigt som motparten inte gör någon invändning emot detta.⁴¹³ Ramen kan också vidgas genom att parterna träffar ett nytt skiljeavtal inför skiljemännen⁴¹⁴ eller genom att de enas om att ett nytt yrkande skall få framställas.

⁴¹¹ Se 24 § 3 st.

⁴¹² Skiljemännen bör inte utan invändning av part pröva om ett nytt yrkande omfattas av skiljeavtalet (utom i fall som berörs sist i denna not). Gör motparten inte någon invändning, kan hans underlåtenhet komma att medföra att han inte kan åberopa felet i en klanderprocess. Skiljemännen är dock inte skyldiga att pröva frågor som inte omfattas av skiljeavtalet, varför deras samtycke till förfarandets utvidgning fordras, se Prop s 223. Jfr Nordenson, Årsskrift 1986 s 11 f och 213, samt ovan s 74 med not 254 och nedan not 750. Om en ändring av talan skulle medföra att uppdragets omfattning går avsevärt utöver vad skiljemannen har åtagit sig, kan detta innebära skälig anledning för honom att avsäga sig uppdraget. Se Schöldström s 329. --- Se vidare Heuman, Skiljemannarätt s 422 ff, angående ändring av talan.

⁴¹³ Se Prop s 109.

⁴¹⁴ Se ovan s 30.

Vidare får nya yrkanden och grunder inte framställas så sent att det kan anses olämpligt att de prövas.⁴¹⁵ Även andra omständigheter kan ge skiljemännen anledning att avböja en ändring eller utvidgning av talan. Som exempel kan nämnas att skiljemännen är utsedda med hänsyn till särskild expertis inom ett viss sakområde och en part vill framställa ett yrkande som innebär att skiljemännen skall göra bedömningar inom ett helt annat sakområde.⁴¹⁶

Under inledningen av förfarandet bör skiljemännen ge parterna stor frihet att framställa nya yrkanden och åberopa nya omständigheter och bevis. Sedan den inledande skriftväxlingen är avslutad – vad detta innebär ifråga om antalet skrifter från respektive part får bedömas efter målets omfattning och komplicitet – kan det ibland vara lämpligt att skiljenämnden förelägger parterna att inom viss tid slutligt bestämma sin talan – beträffande hela tvisten eller delfråga – vid äventyr att yrkanden och omständigheter som förs fram efter fristens utgång i princip inte beaktas.⁴¹⁷ Sedan huvudförhandling inlett bör skiljenämnden vara restriktiv med att tillåta ändring av talan.⁴¹⁸

Innan skiljemännen tar ställning till frågan om en utvidgning av förfarandet skall tillåtas bör de i tveksamma fall samråda med parterna. Den påkallande parten kan ha intresse av att fråga, som avses med påkallelsen, blir avgjord snarast möjligt och för sig.⁴¹⁹ Det är också tänkbart, att part inte önskar anförtro prövningen av tillägsfråga åt en skiljeman, som han

⁴¹⁵ Jfr § 22 SHS (nedan s 263) och 13 kap 3 § 2 st RB: "Framställs yrkande - - - sedan huvudförhandling påbörjats eller målet på annat sätt företagits till avgörande, får det nya yrkandet avvisas, om det inte utan olägenhet kan prövas i målet." Uttrycket "inte utan olägenhet" synes innebära en starkare begränsning än "inte olämpligt". De begränsningar av rätten att framställa nya yrkanden som framgår av första stycket i angivna paragraf är inte (analogivis) tillämpliga på skiljeförfarandet; jfr beträffande uppfattningar i litteraturen före LSF å ena sidan Westerling, Årsskrift 1981 s 13 samt å andra sidan Arbitration in Sweden s 116 och Nordenson, Årsskrift 1986 s 11 f. Beträffande yrkande om dröjsmålsranta se Heuman, Advokatsamfundet s 28 f, Arbitration in Sweden s 135 och Hjerner, Yearbook 1985 s 29.

⁴¹⁶ Se Prop s 227 och Jarvin, Proceedings s 51.

⁴¹⁷ Se Prop s 226. Jfr 42 kap 15 § RB (s k stupstocksföreläggande) och Heuman, Skiljemanarrätt s 416 ff.

⁴¹⁸ Jfr 43 kap 10 § RB: "Om en part under huvudförhandlingen ändrar eller gör tillägg till tidigare lämnade uppgifter eller om han åberopar omständigheter eller bevis som han inte uppgett före förhandlingens början, får det nya materialet lämnas utan avseende, om det kan antas att parten genom detta förfarande försöker förhåla rättegången eller överrumpla motparten eller att parten annars handlar i otillbörligt syfte eller av grov vårdslöshet." Hagberg s 31 anser att denna regel bör strikt tillämpas av skiljemännen.

⁴¹⁹ Se Heuman, Juristmötet s 458 f angående risken för obstruktion.

utsett att fullgöra en annan uppgift,⁴²⁰ eller att parterna bestämt en viss frist för skiljedomens meddelande och att skiljenämnden inom denna tid – som ena parten vägrar förlänga – inte anser sig hinna behandla det nya yrkandet eller den nya grunden. Å andra sidan måste skiljemännen också ta hänsyn till parts intresse av att få sitt yrkande eller åberopande prövat. Det bör krävas starka skäl för att vägra en motpart att göra kvittningsinvändning eller att motsätta sig att en part till stöd för en talan åberopar en omständighet som skulle prekluderas som *res judicata* genom den blivande skiljedomen.⁴²¹ Det synes vara lämpligt att skiljemännen i första hand genom fördelning av kostnaderna beaktar den olägenhet som kan uppstå genom att part ändrar sin talan på ett stadium av processen.

Skiljemännen har således stor frihet i sin bedömning av frågan om nya yrkanden och grunder skall tillåtas. Inte ens en uppenbar felbedömning därvidlag synes kunna ge anledning till klander enligt 34 § första stycket sjätte punkten.⁴²²

Om skiljenämnden avvisar ett nytt yrkande, en ny omständighet eller ett nytt bevis får dess avgörande formen av ett beslut,⁴²³ som bör dokumenteras i protokoll eller på annat sätt.

Enligt *tredje stycket* har parterna möjlighet att komma överens om andra regler för förfarandets inledande och för taleändring än som framgår av de båda första styckena. De kan t ex reglera hur lång tid respektive part skall ha på sig för att precisera sin talan eller förbjuda framställande av nya yrkanden.

24 § *(närmare om skiljemännens handläggning och parts underlåtenhet att medverka)*

Skiljemännen skall ge parterna tillfälle att i all behövlig omfattning utföra sin talan skriftligt eller muntligt. Inför avgörandet av en till

⁴²⁰ Jfr ovan s 115.

⁴²¹ Se Prop s 108 och 227 (i den allmänna motiveringen anförs att det bör krävas "starka skäl", ett uttryck som i författningskommentaren skärps till "mycket starka skäl") samt Westberg, JT 1998-99 s 398 ff.

⁴²² Se nedan s 172. Jfr dock Bet s 277, där det uttalas att den av utredningen föreslagna formuleringen (att nya yrkanden och grunder får framställas om "det inte --- kan anses olämpligt att de prövas") inte utesluter att en felbedömning kan vara sådan att den kan ge anledning till klandertalan. I propositionen ändrades formuleringen ("om --- skiljemännen inte --- anser det olämpligt att de prövas"). Något uttalande om felbedömning som grund för klandertalan förekommer inte i propositionen.

⁴²³ Se 27 § 3 st.

skiljemännen överlämnad fråga skall muntlig förhandling hållas, om en part begär det och parterna inte har bestämt något annat.

En part skall ges möjlighet att ta del av alla handlingar och allt annat material som rör tvisten och som tillförs skiljemännen från motparten eller någon annan.

Om en part utan giltigt skäl uteblir från en förhandling eller låter bli att i något annat hänseende iaktta ett föreläggande av skiljemännen, är detta inte hinder mot att handläggningen fortsätter och tvisten avgörs på det material som finns.

Paragrafen motsvarar 14 § SML.

Av paragrafen framgår att förfarandet skall vara kontradiktoriskt, dvs att parterna skall beredas tillfälle att framlägga sin sak inför skiljemännen och att bemöta varandras yrkanden, påståenden och bevis. En part kan inte på förhand avstå från rätten att i behövlig omfattning utföra sin talan.⁴²⁴

I *första stycket första meningen* fastslås att parterna skall få möjlighet att utföra sin talan, vilket även innebär att de skall beredas tillfälle att bemöta vad motparten har anfört.⁴²⁵ En begränsning ligger i att de endast i ”behövlig” omfattning behöver ges möjlighet att utföra sin talan. Parterna får inte tillåtas att förhala förfarandet genom uppskov för ovidkommande utredningar eller genom att införa uppenbart onödigt processmaterial. Skiljemännen kan vid behov begränsa antalet inlagor från vardera parten⁴²⁶ eller förelägga parterna en frist inom vilken de skall slutligt bestämma sin talan.⁴²⁷

Även om det inte framgår uttryckligen av LSF – liksom ej heller enligt SML – har en part givetvis rätt att utföra sin talan genom biträde eller ombud, även ett utländskt sådant.⁴²⁸ Det finns inget hinder för en utländsk advokat att uppträda i ett svenskt skiljeförfarande, såvida inte parterna bestämt något annat.

⁴²⁴ Se Prop s 227. Jfr Heuman, Skiljemannarätt s 271 ff och 402 ff.

⁴²⁵ Se Hagberg, Yearbook 1982 s 33. I NJA 1965 s 384 hävdades skiljedom enligt 21 § SML (numera 34 § 1 st 6 p LSF) bl a därför att part inte beretts tillfälle att yttra sig över en av motparten ingiven skrift (se nedan s 168 med not 661).

⁴²⁶ Se Arbitration in Sweden s 112 och Hobér, Juristmötet s 479 ff

⁴²⁷ Jfr ovan s 115 och nedan s 125.

⁴²⁸ Se Arbitration in Sweden s 112 och Hagberg, Yearbook 1990 s 36. Enligt Hagberg förekommer det mycket ofta i större internationella skiljeförfaranden att en utländsk part assisteras förutom av sin egen advokat även av en svensk advokat.

Lagen om skiljeförfarande

Av betydelse för ett partsombuds möjligheter att agera i ett skiljeförfarande är fullmaktens utformning.⁴²⁹ En fullmakt att företräda huvudmannen inför domstol – rättegångsfullmakt – ger inte ombudet behörighet att ingå skiljeavtal,⁴³⁰ påkalla skiljeförfarande eller utföra huvudmannens talan i ett sådant förfarande. Däremot anses en generell fullmakt att företräda huvudmannen i skiljeförfarande ge ombudet behörighet att såväl påkalla skiljeförfarande och utföra huvudmannens talan i ett sådant förfarande som att motta påkallelse av skiljeförfarande.⁴³¹ I de tryckta fullmaktsformulär som används av svenska jurister preciseras vanligen ombudets behörighet till att avse slutande av skiljeavtal, påkallelse av skiljeförfarande, val av skiljeman och företrädande av huvudmannen inför skiljenämnden. Om mottagande av påkallelse av skiljeförfarande inte nämns i en sålunda preciserad fullmakt – vilket ofta är fallet – innebär det att ombudet saknar behörighet i detta hänseende. Ett ombud med en fullmakt av detta slag bör inte ta emot en påkallelse av skiljeförfarande på sin huvudmans vägnar utan meddela motparten eller dennes ombud att han saknar sådan behörighet. Det kan annars senare komma som en obehaglig överraskning för motparten att skiljeförfarandet inte påkallats i behörig ordning⁴³² och föranleda ersättningsanspråk mot svarandens ombud.

⁴²⁹ Se till det följande Heuman, Yearbook 1994 s 45 ff.

⁴³⁰ Se ovan s 21.

⁴³¹ Jfr NJA 1993 s 252.

⁴³² Se det av Heuman, a s 47 med not 8, anmärkta opublicerade rättsfallet.

En part har vidare samma möjlighet att få ett biträde förordnat enligt rättshjälpslagen som han skulle ha i ett tvistemål.⁴³³

Även utan stöd av lag anses ett ombud/biträde ha en på uppdraget grundad skyldighet gentemot huvudmannen att iakttä diskretion om skiljeförfarandet.⁴³⁴

⁴³³ Se 2 § 1 st, 7 § 1 st, 15 §, 17 § och 19 § 2 st rättshjälpslagen (1996:1619). Enligt 9 § i den gamla rättshjälpslagen (1972:429) betalade staten dels biträde som varit behövt för tillvaratagande av den rättssökandes rätt samt nödvändig utredning i angelägenhet som skulle prövas av skiljenämnd (se även den av Domstolsverket utgivna rättshjälpshandboken 9:2 s 4). Staten kunde alltså ersätta t ex kostnad för ersättning till vittne eller sakkunnig som hördes i skiljeförfarandet. I prop 1996/97:9 s 147 heter det att dittills gällande regler om ersättning för kostnad för bevisning när rättshjälp beviljats förs över till den nya lagen. När det gäller biträde sägs i propositionen visserligen inte uttryckligen att biträdesförmånen kan avse även skiljeförfarande men ingenting synes tyda på att man avsett att göra någon ändring i detta hänseende (se propositionen s 142). Däremot omfattar rättshjälpen – varken enligt den gamla eller den nya lagen liksom inte heller enligt rättsskyddsförsäkringen – ersättning till skiljemännen. Det bör också observeras att rättshjälp enligt 9 § i den nya rättshjälpslagen inte får beviljas, om den rättssökande har en rättsskyddsförsäkring eller något annat liknande rättsskydd som omfattar angelägenheten. Vidare gäller att skiljenämnden inte kan fastställa ersättningen till ett rättshjälpsbiträde utan detta tillkommer Rättshjälpsmyndigheten. I ett sådant fall synes skiljenämnden få nöja sig med att ålägga den förlorande parten att ersätta staten – och i förekommande fall även den vinnande parten – med det belopp som Rättshjälpsmyndigheten kan komma fastställa. Rättshjälp i skiljeförfarande är enligt uppgift från Rättshjälpsmyndigheten sällsynt. Är det fråga om en tvist mellan näringsidkare och konsument, får skiljeavtal som träffats innan tvisten uppstod inte göras gällande (6 § LSF) och skiljeförfarande blir därför knappast aktuellt. Ett skiljeavtal kan också vara att anse som ogiltigt enligt 36 § avtalslagen t ex om det föreligger sådan disproportion mellan parterna i bl a ekonomiskt hänseende att det finns risk för att den svagare parten inte kan hävda sin rätt i ett skiljeförfarande, se ovan s 49 med not 147.

⁴³⁴ Se domskälen till NJA 2000 s 538.

Enligt *andra meningen* har en part alltid rätt till muntlig förhandling inför varje avgörande av en sakfråga, alltså även om skiljemännen inte skulle anse det vara nödvändigt och motparten skulle motsätta sig att muntlig förhandling hålls.⁴³⁵ En part är dock inte berättigad till förhandling t ex i processuella eller andra frågor, som inte kan betecknas som huvudsaken.⁴³⁶ Av lagtexten framgår, att parterna i skiljeavtalet eller annan överenskommelse kan bestämma att muntlig förhandling inte skall förekomma.

Om en part inte begär muntlig förhandling inom skälig tid, kan skiljenämnden finna att parten får anses ha avstått från förhandling.⁴³⁷

I mera vidlyftiga mål brukar förfarandet inledas med en tämligen omfattande skriftväxling med både sakframställning och argumentering.⁴³⁸ Därefter hålls inför skiljenämnden ett eller flera sammanträden av förberedelsekaraktär, huvudsakligen för att ernå erforderlig precisering av parternas talan samt för att klargöra bevisningen och lägga upp procederet för den fortsatta handläggningen. Även för behandling av processuella frågor – t ex rörande jäv för skiljeman eller avvisning på grund av *res judicata* eller annan anledning – kan förhandling behöva hållas.

Sedan följer huvudförhandlingen. Normalt inleds denna med att parterna får framföra sina yrkanden och grunderna för dessa, varefter parterna ges tillfälle att utveckla sin talan (hålla sakframställning). I samband därmed genomgås vanligen den skriftliga bevisningen. I regel har skiljemännen tidigare tagit del av denna, varför det inte är nödvändigt att tynga förhandlingen med uppläsning av handlingarna utan det räcker oftast

⁴³⁵ Enligt Hobér, Juristmötet s 483, och Magnusson, Yearbook 1996 s 18 och 21, förekommer muntlig förhandling normalt i skiljeförfaranden, i internationella förfaranden dock av kostnadsskäl vanligen bara en förhandling. Värdet av muntlig bevisning i skiljeförfaranden är enligt Magnusson överdrivet, eftersom utgången ofta beror på den skriftliga bevisningen. - - - Skiljemännen kan bestämma, att muntlig förhandling skall påkallas inom viss tid, vid risk för att parterna annars skall anses ha avstått från förhandling. - - - Samtliga skiljemän bör delta i den muntliga förhandlingen, se nedan s 140. - - - Vid byte av skiljeman kan muntlig förhandling behöva göras om, se ovan s 94.

⁴³⁶ Se Prop s 112. Frågan om skiljenämnden är behörig att pröva tvisten – alltså frågan om skiljeavtalet är giltigt och/eller tillämpligt (se ovan s 53) – anses emellertid inte som processuell och part kan därför ha rätt till flera muntliga förhandlingar, se Prop s 227 och Jarvin, Proceedings s 52. Det finns inte heller något hinder mot muntlig förhandling rörande processuella frågor, om skiljemännen finner det erforderligt, se nedan i texten.

⁴³⁷ Se Prop s 227.

⁴³⁸ Hagberg, Yearbook 1990 s 38 ff, lämnar en utförlig redogörelse för de olika stadierna i handläggningen av en större skiljetvist. Enligt Hagberg tjänar motsvarande regler i RB om handläggning av tvistemål vanligen som vägledning för skiljenämndens ordförande.

med att hänvisa till de dokument som åberopas.⁴³⁹ Därefter upptas den muntliga bevisningen (hörandet av vittnen och sakkunniga). Parterna slutför sedan sin talan genom att framlägga sina synpunkter på vad som är bevisat i målet och hur dessa fakta bör bedömas rättsligt (pläderingen). Till sist framställer parterna sina kostnadsyrkanden och yttrar sig över motpartens yrkanden. I motsats till vad som gäller enligt 18 kap 14 § RB föreligger dock inte något hinder för att låta parterna att inkomma med kostnadsyrkanden efter förhandlingens avslutande.⁴⁴⁰ Skiljemännen kan också på begäran av part besluta att tillåta skriftlig komplettering t ex av enstaka sakuppgifter inom viss tid efter huvudförhandlingens avslutande, även om restriktivitet synes vara att rekommendera härvidlag. Ibland kan det även visa sig nödvändigt att hålla ytterligare en eller flera förhandlingar. Någon absolut frist inom vilken detta får ske gäller inte i skiljeförfarande såsom fallet är i tvistemål (43 kap 11 § RB) men det är givetvis angeläget att koncentrera förfarandet så mycket som möjligt, särskilt om parterna föreskrivit en viss tid för skiljedomens meddelande. Slutligen vidtar skiljemännens överläggning till dom. I motsats till vad som enligt 17 kap 9 § andra stycket RB gäller tvistemålsdom förekommer det aldrig att skiljedom avkunnas muntligen, eftersom en sådan dom enligt 31 § första stycket och 33 § första stycket tredje punkten inte är giltig.

Det kan vara lämpligt att ordföranden före varje förhandling – i synnerhet om den är av förberedande karaktär – utarbetar och tillställer de andra skiljemännen samt parterna en sammanställning av yrkanden, grunder, sakframställning och bevisning – ”terms of reference” – såsom de framgår av parternas skriftväxling vid respektive tillfälle.⁴⁴¹ Genom att inledningsvis ge parterna tillfälle att göra eventuella ändringar i och tillägg till sammanställningen – i stället för att låta dem lägga fram sin sak muntligen och ägna mycket tid åt uppläsning av omfattande skriftligt material – kan inte sällan mycken tid sparas. Är det fråga om en huvudförhandling kan tiden i stället användas till upptagande av muntlig bevisning och till pläderingar.⁴⁴² Den av parterna vid förhandlingen reviderade

⁴³⁹ Jfr 43 kap 8 § 3 st RB samt Hagberg, Yearbook 1982 s 31, och Ramberg s 32.

⁴⁴⁰ Jfr Heuman. Årsskrift 1989 s 42.

⁴⁴¹ Jfr ovan not 359. Heuman, Yearbook 1994 s 48, påpekar att skiljemännen genom att få parternas godkännande av en sådan sammanställning kan undvika en senare klandertalan mot skiljedomen på den grund att de överskridit sitt uppdrag (se 34 § 1 st 2 p).

⁴⁴² Jfr Förhandlingarna på det 34:e nordiska juristmötet s 496.

sammanställningen kan sedan i stor utsträckning användas som recit i den kommande skiljedomen.⁴⁴³

Med moderna tekniska hjälpmedel – t ex flerpartssamtal per telefon ("TeleMöte") eventuellt med bildskärm så att deltagarna kan se varandra – kan en förhandling genomföras utan att alla skiljemän, parter, vittnen och sakkunniga behöver vara närvarande på samma plats. LSF lämnar skiljemän och parter större frihet att utforma förhandlingen på ett efter förhållandena i varje enskilt fall ekonomiskt och rationellt sätt än vad som gäller en domstolsförhandling.⁴⁴⁴

Andra stycket ger uttryck för kommunikationsprincipen. Det förutsätts till en början, att alla handlingar från en part skall komma motparten till del, om de rör själva tvisten. Vidare skall processmaterial som tillförs handläggningen utifrån, t ex yttranden från sakkunniga och vittnesutsagor, tillställas båda parterna.⁴⁴⁵ Något krav på delgivning i teknisk mening är inte åsyftat.⁴⁴⁶ Är det fråga om skrymmande material, kan det vara tillräckligt att parterna underrättas om att det finns tillgängligt t ex hos skiljenämndens ordförande.

Om en part har beretts tillfälle att ta del av processmaterialet och att utföra sin talan men utan giltigt skäl underlåter att använda sig av denna möjlighet, får handläggningen enligt *tredje stycket* ändå fortsätta och tvisten avgöras på föreliggande material. Skiljemännen måste alltså göra en materiell prövning och kan inte såsom domstol i tvistemål avskriva

⁴⁴³ Enligt Hagberg, Yearbook 1990 s 46, är det vanligt att förhandlingarna i ett skiljeförfarande tas upp på band, vilket ytterligare minskar riskerna för felaktigheter och missförstånd vid utarbetandet av skiljedomen.

⁴⁴⁴ Se Westerling, Årsskrift 1981 s 17, Hagberg a s och Arbitration in Sweden s 113 ff och 121. Enligt Heuman, Årsskrift 1986 s 7, finns det ingen anledning att låta skiljeförfarandet bindas strikt av de grundläggande processprinciperna om muntlighet, omedelbarhet och koncentration utan tvärtom är det säkerligen ändamålsenligt att de stora skiljetvisterna kan avgöras efter ett blandat muntligt och skriftligt förfarande utan att krav ställs på att man iakttar omedelbarhetsprincipen. Heuman, Årsskrift 1989 s 41, framhåller de betydande avvikelserna mellan skilje- och tvistemålsförfarandena och drar därav den slutsatsen att RB:s regler inte utan vidare kan tillämpas analogt i situationer där SML inte erbjuder någon lösning (jfr däremot Bäärnhielm s 124); detta synes gälla i ännu högre grad efter tillkomsten av LSF (jfr Heuman, Skiljemannarätt s 306 ff). Jfr också Westerling, Årsskrift 1986 s 29 ff angående skiljeförfaranden vid inlösen av minoritetsaktier enligt 14 kap 9-13 §§ aktiebolagslagen (1975:1385). - - - Jfr även nedan s 127 och § 25 SHS (nedan s 263).

⁴⁴⁵ Skiljenämnden är däremot inte skyldig att låta parten få del av handlingar som har kommit till endast som ett led i nämndens egna överväganden. Se Prop s 228.

⁴⁴⁶ Se Prop s 228. Delgivningslagen (1970:428) är inte tillämplig i skiljeförfarande, se NJA 1996 s 330.

målet eller meddela tredsdom.⁴⁴⁷ Vid sitt bedömande av saken får skiljemännen tillmäta parts underlåtenhet att komma tillstådes eller att yttra sig skriftligen det bevisvärde, som de under förhandenvarande omständigheter finner befogat.⁴⁴⁸

Har parten haft giltigt skäl för sin utevaro eller underlåtenhet,⁴⁴⁹ vilket skiljemännen får bedöma, skall de ge honom ett nytt tillfälle att utföra sin talan.

Huruvida material, som har lagts fram vid en förhandling från vilken en av parterna utan giltigt skäl har uteblivit, måste tillställas denne, ankommer på skiljemännen att bestämma.⁴⁵⁰

Den materiella processledningen har behandlats under 21 §.⁴⁵¹

LSF innehåller – lika litet som SML gjorde – någon motsvarighet till bestämmelserna i 14 kap RB om förening av mål och tredje mans deltagande i rättegång.⁴⁵²

⁴⁴⁷ Se Prop s 112. Jfr däremot Hagberg, Yearbook 1990 s 51, som anser att skiljemännen, om det föreliggande materialet inte utgör tillräcklig grund för bifall till kändens talan, kan förklara att någon (materiell) skiljedom inte kan ges med påföljd att skiljeavtalet förfaller. - - - Se även Nordenson, JT 1993-94 s 219 f, som anser att skiljemännen inte har till uppgift att tillvarata den utevarande partens intressen och att de därför i princip har varken skyldighet eller rättighet att på egen hand sörja för eller av känden kräva komplettering i materiellt hänseende av utredningen.

⁴⁴⁸ Jfr nedan s 127.

⁴⁴⁹ Även förfall för parts ombud kan vara relevant (jfr 32 kap 8 § 2 st RB). Om tvisten avgjorts trots att part haft giltigt skäl och han inte beretts nytt tillfälle att utföra sin talan, kan det tänkas att klandergrund enligt 34 § 1 st 6 p föreligger, se nedan s 168 med not 661. Enligt Hobér, Yearbook 1983 s 48 f, ger "giltigt förhinder" (det uttryck som användes i 14 § SML och som får anses motsvara "giltigt skäl" i förevarande paragraf av LSF) en skiljenämnd större frihet än vad uttrycket "laga förfall" i 32 kap 8 § RB ("laga förfall är, då någon genom avbrott i allmänna samfärdseln, sjukdom eller annan omständighet, som han ej bort förutse eller rätten eljest finner utgöra giltig ursäkt, hindrats att fullgöra vad honom ålegat") ger en domstol.

⁴⁵⁰ Utredningen föreslog en uttrycklig bestämmelse om att materialet inte skulle behöva tillställas den uteblivna parten, se Bet s 279. Någon sådan generell regel ansågs det emellertid inte lämpligt att ställa upp, se Prop s 113. Man kan nog utgå från att skiljemännen av försiktighetsskäl normalt tillställer den uteblivne material som lagts fram vid förhandlingen.

⁴⁵¹ Se ovan s 109.

⁴⁵² Se ovan s 25 f.

25 § *(bevisningen och säkerställande av anspråk under förfarandet)*

Parterna skall svara för bevisningen. Skiljemännen får dock utse sakkunniga, om inte båda parterna motsätter sig detta.

Skiljemännen får avvisa erbjuden bevisning, om den uppenbart saknar betydelse i tvisten eller om det är motiverat med hänsyn till den tidpunkt då bevisningen åberopas.

Skiljemännen får inte ta upp ed eller sanningsförsäkran. De får inte heller förelägga vite eller annars använda tvångsmedel för att skaffa in begärd bevisning.

Om inte parterna har överenskommit något annat får skiljemännen på begäran av en part bestämma att motparten under förfarandets gång skall vidta en viss åtgärd för att säkerställa det anspråk som skall prövas av skiljemännen. Skiljemännen får föreskriva att den part som begär åtgärden skall ställa skälig säkerhet för den skada som kan tillfogas motparten genom åtgärden.

Paragrafens 1, 2 och 4 st saknar motsvarighet i SML medan 3 st motsvarar 15 § 1 st andra meningen SML.

Liksom rörande förfarandet i allmänhet kan parterna meddela föreskrifter om utredningen i skiljetvist antingen i skiljeavtalet eller genom överenskommelse vid sidan av detta, före eller under förfarandet.

I den mån parterna inte bestämt något annat är det enligt *första stycket* parterna och inte skiljemännen som har att svara för bevisningen.⁴⁵³ Skiljemännen är visserligen oförhindrade att påpeka för en part att han har bevisbördan för ett visst påstående. Men vilken bevisning som skall åberopas måste parten själv avgöra. Skiljemännen bör därför i möjligaste mån beakta parts önskemål om förebringande av bevisning.⁴⁵⁴ Även om part i allmänhet själv ser till att hans vittnen infinner sig till förhandling inför skiljenämnden, är det naturligt att ordföranden utfärdar kallelser om part så önskar, t ex när det gäller personer som kan tänkas vara motsträviga.

⁴⁵³ Jfr ovan s 109 beträffande den materiella processledningen. Skiljenämnden har alltså endast att förelägga parterna att ange den bevisning de vill åberopa och vad som skall styrkas med varje bevis. Jfr 42 kap 2 § 1 st 3 p RB, § 26 st 1 SHS (nedan s 264) och Heuman, Skiljemannarätt s 436 ff.

⁴⁵⁴ Jfr NJA 1955 s 224 (klandergrund 2) och RH 1987:121 (skiljedom hävdades enligt 21 § SML /motsvaras av 34 § LSF/ p g a att skiljenämnden inte tillåtit förhör med vissa personer).

Som undantag från från principen om parternas bestämmanderätt över bevisningen föreskrivs i samma stycke att skiljemännen får utse sakkunnig, om inte båda parterna motsätter sig detta. Så kan vara fallet därför att det medför ökade kostnader eller att en utomstående dras in i ett förfarande som inte är offentligt.⁴⁵⁵ Även om skiljemännen alltså i och för sig kan utse sakkunnig mot ena partens vilja, bör de av anförda skäl – eller av andra vägande skäl som kan anföras av den part som motsätter sig inkallandet av en sakkunnig – vara restriktiva med att göra det. Det kan också vara ett problem med ersättningen till den sakkunnige, om denne inte har utsetts av parterna gemensamt eller på uttrycklig begäran av den ena parten. Om skiljemännen inte begärt och erhållit säkerhet för utlägg under förfarandet,⁴⁵⁶ riskerar de att själva nödgas förskottera ersättningen till den sakkunnige.

Såsom framgår av *andra stycket* sträcker sig parternas bestämmanderätt över bevisningen dock inte så långt att skiljemännen tvingas ta upp bevisning som uppenbart saknar betydelse i tvisten⁴⁵⁷ eller som återopas på ett sent stadium av förfarandet. Skiljemännen är oförhindrade att förelägga parterna att inom en viss frist ange de bevis som de vill återropa, med verkan att efter fristen begärd bevisning inte tillåts, bortsett från speciella situationer ("stupstocksföreläggande").⁴⁵⁸ Ny bevisning kan sålunda godtas exempelvis om parten haft laga förfall eller om begäran föranleds av att motparten återopar en ny grund eller ny bevisning.

Skiljemännen kan kalla sakkunnig till förhandling inför skiljenämnden. På begäran av part kan de också anmoda part eller vittne⁴⁵⁹ att infin-

⁴⁵⁵ Se Prop s 228.

⁴⁵⁶ Se 38 §.

⁴⁵⁷ Jfr 35 kap 7 § RB: "Finner rätten, att omständighet, som part vill bevisa, är utan betydelse i målet eller att erbjudet bevis ej erfordras eller uppenbart skulle bli utan verkan, må bevisningen ej tillåtas. Rätten äge ock avvisa erbjudet bevis, om bevisningen finnes med avsevärt ringare besvär eller kostnad kunna föras på annat sätt." Uttrycket "uppenbart saknar betydelse" tyder på att skiljemännen förutsätts vara mera restriktiva med att avvisa erbjuden bevisning än vad en domstol skulle vara i motsvarande situation. Att bevisning avvisas p g a att den saknar betydelse förekommer också sällan i skiljeförfaranden, se Hagberg, Yearbook 1990 s 42, Hobér, Festskrift s 270 f och Lundblad, Festskrift s 328 f. Enligt Magnusson, Yearbook 1996 s 22, bör skiljemännen utöva möjligheten att avvisa bevisning med försiktighet för att undvika misstanke om partiskhet. Dessutom kan ett avvisningsbeslut utgöra en grund för klander av skiljedomen, se nedan s 168 f.

⁴⁵⁸ Jfr ovan s 117.

⁴⁵⁹ Det är inte fråga om vittne i formell mening, eftersom det inte föreligger någon skyldighet att vare sig inställa sig, avlägga ed eller yttra sig (se nedan i texten). Varken i SML eller i LSF förekommer ordet vittne i detta sammanhang. Under SML:s giltighetstid användes ibland termen "upplysningsperson" i stället (se Hagberg, Yearbook 1990 s 41).

na sig vid förhandling för att höras i saken. Sådan bevisupptagning sker i allmänhet vid en slutlig förhandling, huvudförhandling.⁴⁶⁰ Det finns emellertid inte något hinder mot att personer hörs vid ett förberedelse-sammanträde, t ex om en sådan bevisupptagning ställer sig mindre kostsam eller kan medföra att den fortsatta handläggningen förenklas. För skiljeförfarandet gäller inte såsom för domstolsprocessen principerna om muntlighet, koncentration och omedelbarhet.⁴⁶¹ Uteblir ett vittne från en förhandling kan denna ändå genomföras och de närvarande vittnena höras, medan det uteblivna vittnet hörs vid ett senare tillfälle. Man kan också använda sig av skriftliga vittnesberättelser och förhör via telefon eller tv-monitor.⁴⁶²

Ersättning till person, som inställer sig för att höras vid förhandling, kan inte utdömas av skiljenämnden.⁴⁶³ Part, som vill ha upplysningsperson hörd, har att komma överens med denne om ersättning. Parten har emellertid möjlighet att i skiljedomen få motparten ålagd att betala kostnaden.⁴⁶⁴

⁴⁶⁰ Jfr Heuman, Årsskrift 1987 s 29 och Skiljemannarätt s 449 ff. Se Lundblad, Festskrift s 331, beträffande vittnesförhör. Enligt Lundblad förekommer det knappast att skiljemännen sköter utfrågningen av vittnen i huvudförhör annat än i fall där vittnesmålet upptas utan att svarandeparten är närvarande; skiljemännen nöjer sig med att vid behov ställa kompletterande frågor. Jfr dock Jarvin, Proceedings s 55. - - Vittnen brukar normalt inte få vara närvarande under förhandlingen innan de skall höras (för att de inte skall kunna påverkas av det som förekommer där).

⁴⁶¹ Se Prop s 115 f.

⁴⁶² Jfr ovan s 122.

⁴⁶³ Jfr Ullman s 181. Om skiljenämnden har utsett en sakkunnig, ankommer det dock på nämnden att ersätta denne. Skiljemännen kan sedan enligt 37 § ålägga parterna att ersätta detta utlägg. Vanligen har emellertid parterna på skiljemännens begäran ställt säkerhet för dessas ersättning och då kan skiljenämnden enligt 38 § 2 st ta säkerheten i anspråk för att betala ersättningen till den sakkunnige.

⁴⁶⁴ Se 42 §.

Vidare kan skiljemännen på begäran av part anmoda part eller annan, som innehar skriftlig handling eller föremål som kan antagas ha betydelse som bevis, att tillhandahålla handlingen eller föremålet.⁴⁶⁵ Inhämmande av upplysningar genom syn – något som synes ha särskild betydelse i skiljeförfaranden rörande t ex entreprenadtvister⁴⁶⁶ – kan också ske på begäran av part.

Som regel kan man räkna med att en person, som kallas till förhandling inför skiljenämnden, efterkommer kallelsen liksom att innehavare av skriftlig handling eller föremål, som part önskar att skiljemännen skall granska, tillhandahåller handlingen eller föremålet. Men skiljemännen får enligt *tredje stycket* inte förelägga vite, hämtning eller annat tvångsmedel för att framtvunga inställelse, företeende av handling eller annan åtgärd. Den till vilken skiljemännen riktat anmaning att medverka i utredningen avgör fritt om han vill efterkomma anmaningen eller inte. Visar part tredska, står det skiljemännen fritt att därav dra de slutsatser i bevishänseende, som de finner skäl till.⁴⁶⁷

Skiljemännen får inte heller uppta ed eller sanningsförsäkran.

Skulle behov av tvångsmedel eller förhör under ed eller sanningsförsäkran uppkomma under skiljeförfarandet, får framställning göras till domstol enligt reglerna i 26 §.

Skiljemännen är – i avsaknad av partsöverenskommelse om motsatsen – inte bundna av RB:s regel om bevisomedelbarhet.⁴⁶⁸ Parterna är alltså oförhindrade att åberopa skriftliga vittnesberättelser, s k vittnesattester. En annan sak är att skiljemännen – liksom en domstol – tillämpar den fria

⁴⁶⁵ I NJA 1963 A 23 hävde underrätt och hovrätt en skiljedom på den grund att skiljemännen inte hade tillmötesgått parts begäran att motparten skulle anmodas förete vissa handlingar. HD ansåg emellertid, att skiljemännen inte därigenom begått fel, som kunde föranleda att skiljedomen hävdes. - - - Hagberg, Yearbook 1990 s 41, påpekar att varje handling måste identifieras och parterna inte såsom enligt anglosaxisk rätt är skyldiga att förete förteckningar över alla handlingar, som de har i sin besittning och som har någon anknytning till tvisten. Se vidare Hobér, Festskrift s 272 och Heuman, JT 1989-90 s 233, vilken senare menar att uppfattningen att skiljemännen inte kan uppmana någon att utge ospecifierade handlingar saknar fog för sig. Enligt Heuman kan en skiljenämnd sålunda anmana någon att utge kategorier av handlingar, om dessa beskrivits på ett sådant sätt att vederbörande bör förstå vilka handlingar som åsyftas. Se även Heuman, Skiljemannarätt s 460 ff.

⁴⁶⁶ Enligt Hobér, Festskrift s 275, däremot förekommer syn relativt sällan.

⁴⁶⁷ Jfr ovan s 122 f, 35 kap 4 § RB, Heuman, Årsskrift 1987 s 32 f, Juristmötet s 458 f och Skiljemannarätt s 420 f, samt Arbitration in Sweden s 118.

⁴⁶⁸ Se 35 kap 14 § RB. Jfr ovan s 122 med not 444.

bevisprövningens princip,⁴⁶⁹ varför en skriftlig bevisberättelse ofta lär tillerkännas mindre bevisvärde än en muntlig vittnesutsaga som avges vid en förhandling inför skiljemännen.

Av *fjärde stycket* framgår att skiljemännen får meddela beslut om säkerhetsåtgärder, om inte parterna kommit överens om något annat.⁴⁷⁰ Dessa beslut blir dock inte exigibla. Bestämmelsen syftar till att peka på möjligheten för skiljemännen att begära att en part vidtar vissa åtgärder under förfarandet. Den är däremot inte avsedd att innebära en avgränsning av vilka åtgärder som skiljemännen kan besluta om.⁴⁷¹ Skiljemännen har således vidsträckt möjligheter att meddela såväl beslut som direkt tar sikte på att säkerställa verkställigheten av en blivande skiljedom som t ex beslut om att en part skall bevara visst bevismaterial. Viss försiktighet i tillämpningen kan emellertid vara påkallad i en del fall.

En part har såväl innan påkallelse av skiljedom görs som under skiljeförfarandet möjlighet att hos domstol begära kvarstad eller annan säkerhetsåtgärd enligt reglerna i 15 kap 1-3 §§ RB.⁴⁷² Har påkallelse inte skett när åtgärden beviljas, skall så ske inom en månad från beslutet med påföljd att åtgärden annars återgår (7 § samma kap).⁴⁷³

26 § (bevisupptagning vid domstol)

Om en part vill att ett vittne eller en sakkunnig skall höras under ed eller en part höras under sanningsförsäkran, får parten efter tillstånd av skiljemännen göra ansökan om det hos tingsrätten. Det samma gäller om en part vill att det skall föreläggas en part eller någon annan att som bevis tillhandahålla en skriftlig handling eller ett föremål. Anser skiljemännen att åtgärden är befogad med hänsyn till utredningen, skall de lämna tillstånd till ansökan. Finns det lagliga förutsättningar för åtgärden, skall tingsrätten bifalla ansökan.

Reglerna i rättegångsbalken tillämpas i fråga om en åtgärd som avses i första stycket. Skiljemännen skall kallas till ett förhör med ett vittne, en sakkunnig eller en part och ges tillfälle att ställa frå-

⁴⁶⁹ Se 35 kap 1 § RB: "Rätten skall efter samvetsgrann prövning av allt, som förekommit, avgöra, vad i målet är bevisat." Jfr Hagberg, Yearbook 1990 s 42.

⁴⁷⁰ Se till det följande Prop s 74 och 228 f samt Heuman, Skiljemannarätt s 349 ff.

⁴⁷¹ Se dock Jarvin, Proceedings s 54, beträffande beslut om att part skall ställa säkerhet för kostnader.

⁴⁷² Jfr ovan s 63.

⁴⁷³ Se nedan s 205.

gor. Om en skiljeman uteblir från förhöret utgör detta inte hinder för att förhöret genomförs.

Paragrafen motsvarar 15 § 2 st SML.

Såsom tidigare anförts kan man i regel räkna med att upplysningsperson, som kallas till förhandling inför skiljenämnden, efterkommer kallelsen liksom att innehavare av skriftlig handling eller föremål, som part önskar att skiljemännen skall granska, tillhandahåller handlingen eller föremålet. Men någon gång blir det nödvändigt att anlita medverkan av domstol för att förhör skall komma till stånd eller annan åtgärd vidtas.⁴⁷⁴ Ett förhör inför rätta kan också vara påkallat av den anledningen, att det anses erforderligt att en upplysningsperson bekräftar sin utsaga med ed eller sanningsförsäkran.⁴⁷⁵

Enligt *första stycket* skall part, som önskar domstols medverkan för att höra någon under ed eller sanningsförsäkran eller att förelägga någon att utge skriftlig handling eller föremål (editionsföreläggande), först vända sig till skiljemännen och inhämta deras tillstånd till åtgärden. För sådant tillstånd förutsätts först och främst att åtgärden har betydelse som bevis.⁴⁷⁶ Skiljemännen kan sålunda avböja partens framställning om de finner, att den ifrågasatta bevisupptagningen angår en omständighet som

⁴⁷⁴ Det lär i praktiken vara ganska sällsynt att bistånd av domstol behöver anlitas, se Hobér, Festskrift s 271 och Magnusson, Yearbook 1996 s 23. Magnusson rekommenderar att skiljemännen, om parterna önskar bistånd av domstol, först håller ett sammanträde med parterna varvid det kan visa sig att domstolen inte behöver anlitas. Vanligen räcker det med en erinran om att vederbörande kan bli kallad inför rätta, om han inte efterkommer skiljemännens anmaning. Jfr även Hagberg, Yearbook 1982 s 32 f och Lundblad, Festskrift s 331 f, vilken senare anser bestämmelsen om bevisupptagning vid domstol ha störst betydelse genom sin blotta existens, eftersom dess praktiska användbarhet är mycket begränsad. Enligt Heuman, Årsskrift 1987 s 29, har dock behovet av domstolsförhör under senare år ökat i skiljetvister rörande stora värden. Se även Heuman, Skiljemannarätt s 468 ff. - - - Någon möjlighet att uppta bevisning vid utländsk domstol finns inte, se 1 § lagen (1946:817) om bevisupptagning vid utländsk domstol och NJA 1993 s 213; jfr Arbitration in Sweden s 119 och Heuman, Årsskrift 1987 s 46. Detta framstår som en brist vid jämförelse med att bevisupptagning vid svensk domstol under skiljeförfarande utomlands enligt 50 § får ske enligt samma regler som gäller för ett skiljeförfarande som äger rum i Sverige.

⁴⁷⁵ Heuman, Årsskrift 1987 s 31, framhåller att en skiljenämnd visserligen många gånger genom skickligt genomförda motförhör kan göra en relativt tillförlitlig bevisvärdering (jfr Hagberg, Yearbook 1982 s 31 f och 35 f, samt Arbitration in Sweden s 118) men att det ändå kan finnas särskilt behov att höra vissa personer under straffansvar, eftersom en skiljedom inte kan upphävas efter klandertalan p g a att den grundas på falsk utsaga eller falskt bevis. Se nedan s 172.

⁴⁷⁶ Jfr ovan s 125 med not 457.

saknar relevans, att saken dessförutan är tillräckligt utredd, att en bevisupptagning skulle medföra oskäligt stora kostnader eller att begäran framställts av ovidkommande skäl.⁴⁷⁷ Vidare krävs att parten anger något skäl för att domstol skall medverka. Har en person trots anmodan av part eller av skiljenämnden underlåtit att infinna sig till förhandling eller att tillhandahålla skriftlig handling eller föremål, utgör den omständigheten naturligtvis i regel tillräcklig anledning att anlita domstols bistånd. I övrigt är det väl närmast trovärdighetsskäl som kan åberopas av part till stöd för en begäran om förhör vid domstol. Om parten anför åtminstone något stöd för sin uppfattning, bör skiljemännen vara ganska generösa vid sin prövning.⁴⁷⁸ De kan dock avslå partens begäran därför att hållande av förhör eller vidtagande av annan åtgärd möter laga hinder.⁴⁷⁹

Skiljemännen bestämmer till vilken tingsrätt ansökan skall göras.⁴⁸⁰ Skall mer än en person höras, bör detta med hänsyn till både bevisvärdering och processekonomi om möjligt ske vid samma tillfälle.

Om skiljemännen lämnar sitt tillstånd till att domstols medverkan anlitas, ankommer det på parten själv att ansöka om åtgärden vid den domstol som skiljemännen bestämt. Parten skall därvid tillhandahålla erforderlig utredning till ledning för rätten. Om handlingarna i saken, däri inbegripet protokoll som kan ha förts av skiljemännen, inte ger tillräcklig ledning, bör skiljemännen tillhandagå rätten med en kort redogörelse för

⁴⁷⁷ Se Jarvin, *Proceedings* s 58.

⁴⁷⁸ Se Prop s 118. Jfr Heuman, Årsskrift 1987 s 31 och *Arbitration in Sweden* s 118. - - - JO 1953 s 42 ff omtalar ett fall, där part i en skiljetvist utan att skiljemännen lämnat tillstånd därtill hos domstol begärt vittnesförhör till framtida säkerhet enligt 41 kap 1 § RB rörande omständighet av betydelse i tvisten. Enligt JO:s mening bör ordet "rättegång" i detta lagrum anses omfatta även skiljeförfarande. Ansökan om bevisupptagning borde därför ha avsläpits. Se även NJA II 1929 s 38.

⁴⁷⁹ Enligt Heuman, Årsskrift 1987 s 32 f, kan en skiljenämnd ha anledning att inte lämna medgivande till förhör vid domstol med en av part åberopad sakkunnig, eftersom denne inte avlägger sakkunniged utan endast vittnesed och alltså inte bär något straffrättsligt ansvar för de omdömen han avger. Domstolsförhör bör enligt Heuman inte medges med sakkunnig som över huvud taget inte vill låta sig höras av skiljenämnden. Jfr *Arbitration in Sweden* s 118. - - - Heuman a a s 34 ff erinrar om att det inte i SML (och ej heller i LSF) uttryckligen anges om en skiljenämnd kan uppställa villkor för tillstånd till bevisupptagning vid domstol. Är domstolsförhör i visst fall nödigt (befogat enligt LSF) endast om visst villkor uppfyllts, måste villkoret enligt Heuman anses tillåtligt enligt lagen liksom även villkor som främjar en effektiv och snabb handläggning. - - - Heuman omtalar vidare att vägran att medge domstolsförhör mera sällan utgör grund för hävning av skiljedom efter klander enligt 21 § SML (34 § LSF).

⁴⁸⁰ Se 44 § 2 st.

de i frågan relevanta omständigheterna och det av parten uppgivna syftet med åtgärden.

Tingsrätten prövar enbart om det finns lagliga förutsättningar för åtgärden.⁴⁸¹ Tingsrätten har alltså inte att göra någon prövning enligt 35 kap 7 § RB av bevisningens betydelse i tvisten etc.

Enligt *andra stycket* skall RB:s regler om bevisupptagning utom huvudförhandling gälla beträffande förhör.⁴⁸² Ifråga om editionsföreläggande eller föreläggande att tillhandahålla föremål skall bl a 38 kap 2 och 5 §§ samt 39 kap 5 § RB tillämpas men däremot inte bestämmelserna om bevisupptagning utom huvudförhandling i 38 kap 6 § och 39 kap 2 §.⁴⁸³ Tingsrätten får ålägga den part som begärt åtgärden att betala ersättning – även i förskott – till vittne för resa, uppehälle och tidsspillan⁴⁸⁴ och till sakkunnig för kostnad, arbete och tidsspillan⁴⁸⁵ samt till den som tillhandahållit skriftlig handling eller föremål för kostnad och besvär efter vad domstolen prövar skäligt.⁴⁸⁶

Till förhör skall domstolen kalla – förutom parterna – skiljemännen.⁴⁸⁷ Även om skiljemans utevaro inte utgör hinder för att genomföra förhöret, bör samtliga skiljemän i regel vara närvarande. För att riktigt kunna bedöma förhörspersonens tillförlitlighet och trovärdighet är det viktigt att skiljemännen inte bara har tillgång till utskrift av eller ljudupptagning från förhöret utan att de också har tillfälle att iaktta vederbörande.⁴⁸⁸

Part kan genom vite tillhållas att inställa sig inför rätten men däremot inte tvingas att avge försäkran eller yttra sig i övrigt. Vägrar han att underkasta sig förhör, kan emellertid denna vägran få betydelse som bevisdatum. Vittne hörs i enlighet med reglerna i 36 kap RB.

⁴⁸¹ Se 36 kap 4 och 5 §§, 37 kap 3 § 2 st, 38 kap 2 § 2 och 3 st samt 40 kap 2 och 4 §§ RB.

⁴⁸² Se 35 kap 9 §, 36 kap 19 §, 37 kap 3 § 1 st och 40 kap 11 § RB.

⁴⁸³ Se Prop s 229.

⁴⁸⁴ Se 36 kap 24 och 25 §§ RB. Se även 38 kap 4 § RB angående förhör i samband med begäran om editionsföreläggande.

⁴⁸⁵ 40 kap 17 och 18 §§ RB.

⁴⁸⁶ 38 kap 7 § respektive 39 § 5 § 2 st RB.

⁴⁸⁷ Angående bevisupptagningens genomförande s Hagberg, Yearbook 1982 s 29 f, och Heuman, Årsskrift 1987 s 35 ff. Skiljemännen bör enligt Heuman förse sitt medgivande med villkoret att förhöret skall äga rum på tid då de kan vara närvarande.

⁴⁸⁸ Jfr nedan s 140.

Framställs begäran att rätten skall förelägga någon att som bevis tillhandahålla skriftlig handling eller föremål, blir bestämmelserna i 38 respektive 39 kap RB att tillämpa.⁴⁸⁹ Med stöd av 38 kap 5 § respektive 39 kap 5 § andra stycket RB kan rätten föreskriva, att handlingen eller föremålet skall överlämnas till skiljemännen (i regel till ordföranden).⁴⁹⁰ En förutsättning härför är dock, att förvaringen hos skiljemännen kan anordnas på ett betryggande sätt.

Beträffande sakkunnigs hörande gäller vad som föreskrivits i 40 kap 19 § RB om hörande av sakkunnig, som inte nämnts av rätten.

Domstolen har att bevaka att förhör följer RB:s regler om förhörspersonens rätt att vägra yttra sig och bestämmelser till skydd för tredje mans intresse. Däremot ankommer det knappast på rätten att sköta förhöret utan detta är parternas sak.⁴⁹¹ Skiljemännen har dock rätt att ställa frågor. De synes därvid i allmänhet böra begränsa sig till att försöka avhjälpa ottydligheter och ofullständigheter i de uttalanden som görs.⁴⁹²

För uppgifter som kommer fram vid förhör med part, vittne eller sakkunnig gäller enligt 8 kap 17 § tredje stycket sekretesslagen (1980:100) sekretess, om en part begär det och det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den som uppgiften rör lider skada.⁴⁹³ Sekretessen omfattar främst förhörspersonens utsaga men även uppgifter om affärs- eller driftförhållanden som ingår i frågorna till denne. Sekretessen innebär också att förhandlingen hålls inom stängda dörrar. En förutsättning för att sekretess skall gälla är att begäran framställs innan förhandlingen hålls.

⁴⁸⁹ Heuman, Årsskrift 1987 s 33, påpekar att editionsföreläggande kan avse endast skriftligt bevis och inte privat sakkunnigutlåtande. Enligt Heuman, JT 1989-90 s 268, behöver domstolen inte pröva om de begärda handlingarna har rättslig relevans och bevisbetydelse utan rätten skall böja sig för skiljemännens bedömning i dessa hänseenden. Däremot måste rätten pröva om de i editionsyrkandet angivna handlingarna är tillräckligt väl beskrivna. Av domstolspraxis i tvistemål framgår emellertid enligt Heuman att i någon mån obestämda yrkanden kan accepteras och att en person kan åläggas att utge kategorier av handlingar, som identifieras med hänvisning till varutyp, dokument, utfärdarens namn eller ibland genom bevisemat.

⁴⁹⁰ Härigenom kan undvikas att handlingen eller föremålet blir underkastat offentlig insyn, se Prop s 116.

⁴⁹¹ Jfr Ramberg, JT 1990-91 s 609.

⁴⁹² Jfr ovan s 109 med not 390.

⁴⁹³ Se till det följande Prop s 119 och 252.

Skiljedomen

27 § (*skiljedom och beslut, stadfästelse av förlikning och skiljemannauppdragets slutförande*)

De frågor som har lämnats till skiljemännen avgörs genom skiljedom. Avslutar skiljemännen skiljeförfarandet utan att avgöra dessa frågor sker det också genom skiljedom.

Om parterna förliks får skiljemännen på deras begäran stadfästa förlikningen i en skiljedom.

Andra avgöranden, som inte tas in i en skiljedom, betecknas beslut.

Skiljemännens uppdrag anses slutfört när de har meddelat slutlig skiljedom, om inte annat följer av 32 eller 35 §.

Paragrafen saknar motsvarighet i SML.

I motsats till SML, som inte definierade de olika avgöranden som kunde fattas av en skiljenämnd, behandlar denna paragraf innebörden av begreppen skiljedom och beslut. Även om det är önskvärt att dessa benämningar används på ett korrekt sätt, kan den omständigheten att skiljemännen använt en felaktig terminologi inte utgöra grund för att angripa avgörandet.⁴⁹⁴

Enligt *första stycket* skall uttrycket **skiljedom** användas som benämning på två olika slags avgöranden. För det första skall – liksom fallet var under SML:s giltighetstid – materiella avgöranden, dvs avgöranden av tvistefrågor (sakfrågor) som överlämnats till skiljemännens prövning, benämnas skiljedom.⁴⁹⁵ Detta gäller oavsett om avgörandet har karaktär av deldom eller mellandom⁴⁹⁶ eller om det är fråga om ett slutligt avgörande av tvisten.

Enligt 17 kap 3 § RB får dom inte ges över annat eller mera än vad part yrkat och i ett dispositivt mål får dom inte grundas på omständighet, som inte åberopats av part till grund för hans talan. Även om LSF – i likhet med SML – saknar motsvarighet till dessa regler, synes de böra anses

⁴⁹⁴ Jfr Prop s 230. Jfr NJA 1902 s 27, 1908 s 552 och 1931 B 26 där av skiljemännen upprättat protokoll godtogs som skiljedom.

⁴⁹⁵ Beträffande skiljedomens form och innehåll, se 31 §.

⁴⁹⁶ Se 29 §.

normerande även för skiljemäns avgörande av fråga, som hänskjutits till dem.⁴⁹⁷

Benämningen skiljedom skall vidare användas när skiljenämnden avslutar förfarandet utan någon materiell prövning, alltså när tvisten i dess helhet avskrivs på grund av återkallelse (se 28 §) eller annan anledning⁴⁹⁸ eller avvisas på grund av processhinder.⁴⁹⁹ Sådana avgöranden kan angripas genom talan enligt 36 §. Ett avgörande av detta slag kan inte innehålla beslut i andra frågor utom såvitt gäller ersättningen till skiljemännen och fördelningen mellan parterna av uppkomna kostnader för förfarandet. Mot ett beslut om ersättning till skiljemännen kan talan föras endast enligt 41 §. Däremot kan ett i skiljedomen intaget beslut om kostnadsfördelningen mellan parterna – med visst undantag – prövas i målet om talan enligt 36 §.

En skiljedom, varigenom förfarandet avslutas utan någon materiell prövning, skall enligt 36 § första stycket sista meningen innehålla en tydlig hänvisning om vad part som vill angripa domen skall göra (fullföljdshänvisning). Hänvisningen skall ange inom vilken tid och vid vilken domstol talan skall väckas. Däremot behöver en skiljedom, som innefattar en materiell prövning av tvisten, inte innehålla någon hänvisning om vad en part som vill klandra domen enligt 34 § skall göra. I den mån skiljedomen innehåller beslut om ersättning till skiljemännen enligt 41 § skall i domen, enligt första stycket sista meningen av samma paragraf, ges tydlig hänvisning om vad en part som vill föra talan mot beslutet skall göra.

Även i andra fall än då avvisning sker kan ett skiljeförfarande avslutas utan materiell prövning. Den påkallande parten kan, såsom förut anförts, återkalla sin talan. Parterna kan också ingå förlikning, vilket i praktiken

⁴⁹⁷ Detta synes också vara uppfattningen i praxis. Sälunda skriver Källenius s 278, att skiljeman inte bör ta hänsyn till omständigheter, som part av oförstånd har underlåtit att åberopa till sin fördel. Jfr ovan s 109 och nedan s 164, Ramberg s 31 samt Prop s 121, där det påpekas att det förekommer förfaranden där skiljemännen efter vad parterna förutsatt agerar obundna av rättsregler och avgör tvisten efter skälighet.

⁴⁹⁸ Se Heuman, JT 1990-91 s 306, beträffande skiljemäns rätt att avskriva mål.

⁴⁹⁹ Se ovan s 103 ff och nedan s 169 samt Heuman, Skiljemannarätt s 535 ff.

lär förekomma ganska ofta.⁵⁰⁰ Enligt *andra stycket* av förevarande paragraf får skiljemännen på parternas gemensamma begäran stadfästa förlikningen i en skiljedom.⁵⁰¹

Processuella avgöranden som inte innebär att skiljeförfarandet avslutas – t ex förelägganden av olika slag för parterna beträffande handläggningen samt partiell avskrivning eller avvisning av talan – betecknas enligt *tredje stycket beslut*. Dessa avgöranden vinner inte rättskraft och kan när som helst ändras av skiljemännen.⁵⁰² Ett undantag gäller dock beträffande beslut, varigenom skiljeman skilts från sitt uppdrag på grund av jäv. Ett sådant beslut kan inte ändras av skiljemännen.⁵⁰³

Mot ett beslut har missnöjd part inte möjlighet att besvära sig hos domstol – med undantag av beslut varigenom jävsanmärkning ogillats av skiljemännen⁵⁰⁴ – utan parten är hänvisad till att i efterhand klandra skiljedomen enligt 34 § eller göra gällande att den är ogiltig enligt 33 §. För att undvika att klandertalan prekluderas enligt 34 § andra stycket bör dock parten innan förfarandet fortsätter uttryckligen förbehålla sig rätt att klandra den blivande skiljedomen på grund av processhindret.⁵⁰⁵

Den av LSF gjorda uppdelningen av en skiljenämnds avgöranden innebär, att i den mån parterna inte särskilt hänskjutit frågan om skiljeavtalets giltighet och tillämplighet till avgörande av skiljemännen⁵⁰⁶ får dessas avgörande av sin egen behörighet formen av ett beslut, om de finner sig behöriga, medan förfarandet i annat fall avslutas genom skilje-

⁵⁰⁰ Se Persson m fl s 127. Edwall s 28 anser att skiljenämnden bör göra allt för att förmå parterna till en godvillig uppgörelse, om inte parterna avböjer detta. Även Lindahl s 189 f uttalar sig för att skiljemännen bör ha möjligheten till förlikning inför ögonen under förfarandets gång men anser det tveksamt om skiljemännen skall gå så djupt i medverkan till förlikning att de framlägger egna förlikningsförslag för parterna. Jfr ovan not 264. Se även Hilding s 108 ff som anser att av alla förlikningar under rättegång eller skiljeförfarande torde antalet fall, där domstol eller skiljemän föreslår viss förlikning, vara väsentligt mindre än de där parterna förlikts helt på egen hand. Jfr Sjölin, Advokaten 1983 s 128 och 1985 s 114 f om s k "mini-trials".

⁵⁰¹ Bestämmelsen ger skiljemännen visst utrymme att vägra fastställelse, se Prop s 230. Exempelvis bör skiljemännen vägra att fastställa en förlikning som träffats för att bedra någon eller som annars strider mot goda seder. - - - Se Heuman, Förlikning s 912 ff beträffande frågan om parter kan göra en förlikning exigibel genom att låta en skiljeman stadfästa den i dom.

⁵⁰² Se Prop s 124 och Heuman a a s 538 ff. Jfr ovan not 386.

⁵⁰³ Se 10 § 2 st.

⁵⁰⁴ Se 10 § 3 st.

⁵⁰⁵ En part kan också enligt 29 § 1 st begära att skiljemännen prövar frågan genom mellan-dom.

⁵⁰⁶ Jfr Bolding och Stenberg s 149 f.

dom.⁵⁰⁷ Det senare avgörandet vinner i motsats till det förra rättskraft, om det inte angrips genom talan vid domstol enligt 36 §.

I motsats till SML har LSF inte föreskrivit någon frist inom vilken skiljedom skall meddelas utan det har överlämnats åt parterna att bestämma en sådan frist.⁵⁰⁸ Någon möjlighet finns inte för part att vända sig till domstol för att denna skall sätta ut en frist för meddelande av skiljedom eller förlänga en av parterna avtalad frist som motparten inte går med på att förlänga. Skiljeavtalet förfaller inte – såsom fallet var enligt 18 § första stycket SML – även om förfarandet drar ut på tiden så att dom inte kan meddelas inom den av parterna bestämda fristen, men en skiljedom, som meddelas efter fristens utgång, kan klandras enligt 34 § första stycket andra punkten. Vidare har part möjlighet att få en skiljeman utbytt, om denne försenar förfarandet.⁵⁰⁹ Beror fördröjningen på part, kan motparten hemställa hos skiljenämnden att den förelägger den försumliga parten en frist inom vilken han skall slutligt bestämma sin talan och/eller ange sin bevisning med verkan att ändring av yrkanden och grunder respektive återopande av ny bevisning inte tillåts efter fristens utgång.⁵¹⁰

Den vinnande parten kan få sitt anspråk säkerställt genom kvarstad eller annan säkerhetsåtgärd enligt 15 kap 1-3 §§ RB.⁵¹¹

I fjärde stycket anges som huvudregel att skiljemännens uppdrag – och behörighet – upphör när den slutliga skiljedomen har meddelats.⁵¹² Härifrån görs dock undantag för fall av rättelse, tolkning och komplettering av skiljedomen enligt 32 §. Vidare är skiljemännen enligt 35 § behöriga att vidta vissa åtgärder för att undanröja grund för ogiltighet eller upphävande av skiljedomen.

Om den meddelade skiljedomen är ogiltig eller upphävs av domstol efter klandertalan, är skiljemännen alltså inte automatiskt behöriga att på nytt pröva tvisten.⁵¹³ Om skiljeavtalet fortfarande gäller,⁵¹⁴ måste någon part på nytt påkalla skiljedom för att ett skiljeförfarande skall starta. Detta gäller även i det fall att skiljemännen förklarat sig inte behöriga att handlägga tvisten men domstol efter talan av part funnit att de varit behöriga.

⁵⁰⁷ Se Prop s 124.

⁵⁰⁸ Se Prop s 124-126. Se däremot § 33 SHS (nedan s 265).

⁵⁰⁹ Se 17 §.

⁵¹⁰ Se ovan s 117 och 125 ("stupstocks föreläggande").

⁵¹¹ Se Prop s 185 f.

⁵¹² Beträffande denna tidpunkt, se 31 § 2 st.

⁵¹³ Se till det följande Prop s 99 och 230 f.

⁵¹⁴ Se ovan s 52 f.

Även om det med hänsyn till jävsreglerna kan vara olämpligt med samma skiljemän i det nya förfarandet, är part dock oförhindrad att utse samma skiljeman som tidigare.

Bestämmelsen i fjärde stycket innefattar inte någon uttömmande reglering av när skiljemannauppdraget upphör. Uppdraget kan upphöra på annat sätt än genom meddelande av slutlig skiljedom, t ex genom att skiljemannen avsäger sig uppdraget eller blir oförmögen att utföra det, parterna gemensamt entledigar skiljemannen eller att han skiljs från uppdraget av övriga skiljemän eller av domstol på grund av jäv.⁵¹⁵

28 § (återkallelse och avskrivning)

Återkallar ena parten ett yrkande skall skiljemännen avskrivna tvisten i denna del om inte motparten begär att skiljemännen skall pröva yrkandet.

Paragrafen saknar motsvarighet i SML.

Om ett yrkande återkallas, skall tvisten i denna del avskrivas av skiljenämnden. Detta sker genom skiljedom, om förfarandet därmed avslutas (den påkallande parten återkallar sin talan i dess helhet och motparten har inte framställt något yrkande för egen del enligt 23 § andra stycket).⁵¹⁶ Mot en sådan dom kan talan föras enligt 36 §. Partiell avskrivning sker genom beslut. Mot detta kan talan föras endast i samband med talan mot den slutliga skiljedomen.

Under SML:s giltighetstid var det tveksamt om part har rätt – såsom fallet är enligt 13 kap 5 § första stycket RB – att kräva prövning av ett yrkande som återkallats av motparten.⁵¹⁷ Denna tveksamhet har nu undanröjts genom en uttrycklig bestämmelse om att part har en oavvislig rätt att begära prövning i sak av ett yrkande som återkallas av motparten. Det krävs inte att den part, som begär skiljedom över ett återkallat yrkande, har ingått i svaromål eller att han befinner sig ha befogat intresse av att få tvisten prövad.⁵¹⁸

⁵¹⁵ Se ovan s 73.

⁵¹⁶ Se ovan s 134.

⁵¹⁷ Se Bäärnhielm s 119 ff, Ullman, SvJT 1980 s 139 ff, Westerling, Årsskrift 1981 s 13, Arbitration in Sweden s 116 och Nordenson, Årsskrift 1986 s 14 f.

⁵¹⁸ Se Prop s 130. Sätillvida skiljer sig 28 § från bestämmelsen i 13 kap 5 § 1 st RB. Jfr § 35 SHS (nedan s 266).

Om det återkallade yrkandet avser en delfråga och någon prövning inte begärs av motparten, fortsätter skiljeförfarandet sedan yrkandet avskrivits. Eftersom ett sådant beslut inte vinner rättskraft utan kan ändras av skiljemännen,⁵¹⁹ kan endera parten under det fortsatta förfarandet enligt 23 § andra stycket på nytt begära att skiljemännen prövar yrkandet.⁵²⁰

29 § *(deldom och mellandom)*

En del av tvisten eller en viss fråga av betydelse för tvistens bedömning får avgöras genom särskild skiljedom, om inte båda parterna motsätter sig det. En fordran som åberopas till kvittning skall dock prövas i samma skiljedom som huvudfordringen.

Har en part helt eller delvis medgett ett yrkande får särskild skiljedom meddelas över det som har medgetts.

Paragrafen motsvarar 19 § SML.

Paragrafen behandlar skiljemännens behörighet att meddela deldom och mellandom.

I likhet med vad som gäller enligt 17 kap 4 § RB beträffande tvistemål kan i skiljeförfarande **deldom** förekomma i två fall. För det första äger skiljemännen meddela särskild skiljedom beträffande någon eller några bland flera frågor som de har att avgöra. Givetvis förutsätts då, att fråga som avdöms separat skall kunna särskiljas från annan fråga, som fortfarande ankommer på skiljemännens prövning. Det får med andra ord inte föreligga något samband mellan frågorna, så att avgörandet av den ena är beroende av hur den andra bedöms. Vidare äger skiljemännen – enligt *andra stycket* – när part till viss del medgett ett yrkande meddela särskild skiljedom över det som medgetts. Deldom kan således förekomma när part förklarat sig villig att betala en del av ett fordrat belopp. I bägge typfallen kan käranden ha intresse av att få en verkställbar dom utan att behöva avvakta utgången av målet i övrigt.

Deldom får inte meddelas om båda parterna motsätter sig detta.⁵²¹ Vidare gäller att det skall dömas i ett sammanhang över en huvudfordran och en fordran som åberopas till kvittning. Annars skulle den part som

⁵¹⁹ Se ovan s 135.

⁵²⁰ Se Prop s 23.

⁵²¹ Deldom i skiljeförfarande lär i praktiken vara sällsynt. Såväl parter som skiljemän synes allmänt vara inställda på att saken bör avgöras i ett sammanhang. I rättsfallssamlingarna synes inte finnas något annat exempel än NJA 1955 s 289.

åberopade en kvittningsfordran inte kunna använda denna till avräkning mot huvudfordringen och en senare skiljedom över motfordringen skulle kanske inte kunna verkställas. Är parterna överens om att deldom skall meddelas, har skiljemännen givetvis att rätta sig därefter.

Mellandom, som huvudsakligen har processekonomisk betydelse, får meddelas beträffande viss fråga som är av betydelse för tvistens bedömning,⁵²² t ex i det fall att tvisten gäller både om skadeståndsskyldighet föreligger och i så fall hur skadeståndet skall beräknas. Frågan om skadeståndets storlek – som kanske kräver en vidlyftig utredning – blir aldrig aktuell, om den första frågan besvaras nekande.⁵²³ Med parternas samtycke och under förutsättning att dessa beretts tillfälle att framställa sina kostnadsanspråk i målet innan handläggningen avslutats kan mellandomen i så fall få karaktären av en slutlig skiljedom. Annars kan en sådan dom meddelas i nära anslutning till mellandomen och kommer då endast att innehålla beslut om den slutliga fördelningen av kostnaderna mellan parterna och om ersättning till skiljemännen.

Mot båda parternas vilja får inte heller mellandom meddelas och skiljemännen är likaså bundna av parternas samstämmiga begäran om mellandom.

Parterna kan i skiljeavtalet eller i separat överenskommelse ha begränsat möjligheterna att meddela mellandom. I annat fall har skiljemännen stor frihet att efter eget initiativ eller på begäran av part bestämma att viss fråga skall avgöras genom mellandom.⁵²⁴ Sådan dom kan sålunda ges beträffande en preskriptionsinvändning⁵²⁵ liksom i de fall då käranden grundar sitt anspråk på alternativa grunder.⁵²⁶ Vid bifall behöver övriga grunder inte prövas. Det kan också tänkas att skiljemännen avgör själva tvisten genom en särskild skiljedom för att sedan besluta om kostnadsfördelningen mellan parterna och ersättningen till dem själva i den slutliga skiljedomen.

⁵²² Jfr 17 kap 5 § 1 st RB: "Beror prövningen av en viss talan av annan talan som handläggs i samma rättegång, må dom givas över något av dem, ehuru handläggningen angående de övriga icke avslutats." Se även Heuman, Skiljemannarätt s 543 ff.

⁵²³ Som ytterligare exempel kan nämnas att svaranden både invänder att kärandens fordran är preskriberad och bestrider dess storlek samt det fallet att käranden åberopat alternativa grunder för sin talan. Se Möller s 60.

⁵²⁴ Givetvis bör skiljemännen samråda med båda parterna innan ett sådant beslut fattas.

⁵²⁵ Jfr NJA 1965 s 384.

⁵²⁶ Se Prop s 131 f. Jfr 17 kap 5 § 2 st RB: "Om det är lämpligt med hänsyn till utredningen, får särskild dom ges över en av flera omständigheter, som var för sig är av omedelbar betydelse för utgången, eller hur en viss i målet uppkommen fråga, som främst angår rättstillämpningen, skall bedömas vid avgörande av saken."

För både deldom och mellandom används i LSF benämningen ”särskild skiljedom”.

30 § *(skiljemans underlåtenhet att delta i prövningen; omröstningsregler)*

Om en skiljeman utan giltigt skäl låter bli att delta i skiljenämndens prövning av en fråga, är detta inte något hinder mot att övriga skiljemän avgör frågan.

Har parterna inte bestämt något annat, skall som skiljenämndens mening gälla den mening som flertalet av de skiljemän som deltar i avgörandet enas om. Uppnås inte majoritet för någon mening, skall den mening gälla som ordföranden företräder.

Paragrafen motsvarar 16 § SML.

Huvudregeln är att samtliga skiljemän skall delta i skiljenämndens prövning av förekommande frågor.⁵²⁷ Det innebär inte att de endast behöver delta i själva överläggningen mellan skiljemännen och den votering som kan följa på den. Det bör sålunda i regel fordras att samtliga skiljemän är närvarande – personligen eller via telefon eller tv-monitor – vid förhandling, där parter, vittnen och sakkunniga hörs muntligen,⁵²⁸ samt att alla i saken ingivna handlingar varit tillgängliga för dem. Detta får anses nödvändigt, eftersom protokollering av processmaterialet inte är föreskriven. En skiljeman måste då grunda sitt ståndpunktstagande på vad han inhämtat vid muntlig förhandling och studium av handlingarna i saken. Inför skiljedomen eller ett beslut av inte endast handläggningsteknisk art, t ex rörande en jävsfråga, cirkulerar vanligen ett – merendels av ordföranden upprättat – utkast till avgörande mellan skiljemännen så att var och en av dem har möjlighet att påverka utgången.

Fråga som rör förfarandet bör avgöras innan skiljemännen går in på sakfrågan och skiljeman, som överröstats i en sådan fråga, t ex om avvisning, får inte undandra sig att delta i avgörandet av huvudsaken.⁵²⁹

⁵²⁷ Se Heuman, Skiljemannarätt s 500. Vissa handläggningstekniska frågor kan dock avgöras av ordföranden, se ovan s 101.

⁵²⁸ Jfr ovan s 122.

⁵²⁹ Se t ex NJA 1925 s 561. Om skiljemännen tidigare under förfarandet varit oeniga i en prejudiciell fråga – t ex om skiljeavtalets giltighet eller omfattning – menar dock Hjermer, Yearbook 1984 s 38, att den skiljaktige vid det slutliga avgörandet har att välja mellan att hålla fast vid sin ursprungliga uppfattning eller att rösta med de andra i sakfrågan.

Huvudregeln om samtliga skiljemäns deltagande i skiljenämndens prövning har inte ansetts kunna gälla undantagslöst. En sådan regel skulle kunna utnyttjas av den ena parten för att i maskopi med någon av skiljemännen obstruera eller förhala förfarandet.

Om en skiljeman utan giltigt skäl underlåter att delta i avgörandet av en fråga, är övriga skiljemän således enligt *första stycket* oförhindrade att avgöra frågan. Någon risk för att detta skulle kunna utgöra grund för klander enligt 34 § föreligger inte under förutsättning att skiljemannen ifråga har beretts tillfälle att delta i avgörandet och inte hindrats därifrån av egen eller närståendes sjukdom eller annan vägande anledning.⁵³⁰ Två skiljemän av tre kan då meddela dom eller beslut, oavsett om de är eniga eller inte. Däremot kan en ensam skiljeman knappast meddela skiljedom under åberopande av att de båda andra skiljemännen underlåtit att delta i överläggningen, eftersom det kan förutses att dessa inte heller kommer att underteckna domen vilken därigenom inte uppfyller formkravet enligt 31 §.⁵³¹

Skulle en skiljedom, som meddelats utan att samtliga skiljemän deltagit i avgörandet, bli föremål för klandertalan enligt 34 § och skulle domstolen finna att parten har fog för ett påstående att alla skiljemännen inte beretts tillfälle att delta i avgörandet, bör domstolen kunna nöja sig med att enligt 35 § bereda skiljemännen tid att hålla en ny överläggning, som undanröjer grunden för upphävande av skiljedomen.⁵³²

När olika meningar yppats under skiljemännens överläggning till dom eller beslut, skall omröstning ske. Föreligger samtidigt flera frågor till avgörande, skall skiljemännen i den mån meningsskiljaktighet framträtt rösta särskilt om varje fråga. Detta synes framgå av bestämmelsen i 29 § om deldom och mellandom. Resultatet bör bli detsamma vare sig flera frågor avgörs på en gång eller successivt.⁵³³ Vid votering bör ordföranden tillkännage sin mening först efter det att övriga skiljemän yttrat sig. Skiljeman är inte skyldig att motivera sitt votum utan kan nöja sig med att

⁵³⁰ Det får förutsättas att vederbörande så snart som möjligt anmäler förfall hos ordföranden eller annan skiljeman liksom att sammanträdet, förhandlingen eller meddelandet av dom eller beslut – med en välvillig bedömning av den uppgivna anledningen – normalt skjuts upp i avvaktan på att förfallet upphör. I varje fall synes ett slutligt avgörande inte böra meddelas annat än om skiljemannen tidigare utan giltigt skäl underlåtit att delta i förfarandet, om han över huvud taget inte anger något skäl för sitt förfall eller om det uppgivna skälet uppenbarligen saknar grund.

⁵³¹ Se Prop s 129.

⁵³² Se Prop s 128 f.

⁵³³ Jfr Arbitration in Sweden s 129.

ange det slut, som skiljenämnden enligt hans mening bör komma till vid sitt avgörande av den föreliggande frågan.⁵³⁴

Sedan skiljemännen avgett sina vota, har de att bestämma avgörandets innehåll. Parterna kan i skiljeavtalet eller i överenskommelse vid sidan därav meddela föreskrift om vad som skall iakttas i detta avseende.⁵³⁵ I den mån sådan föreskrift inte getts, har man att tillämpa omröstningsregeln i *andra stycket*, vilken konstruerats så att tvisten alltid kommer att avgöras.⁵³⁶ I första hand skall sålunda den mening gälla som mer än hälften av de i avgörandet deltagande skiljemännen enas om (absolut majoritet). Att skiljemännen enas om en mening avses att de kommit till samma slut.⁵³⁷ De behöver alltså inte enas om motiveringen för sin gemensamma ståndpunkt. Detta är klart redan med hänsyn till att skiljeman inte är skyldig att motivera sitt votum.

Uppnås inte majoritet för någon mening, skall den mening gälla som ordföranden företräder.⁵³⁸

Paragrafen innehåller inte några regler om hur olika omröstningsteman skall uppställas. Detta har helt överlämnats åt skiljemännen att bestämma.⁵³⁹ Parterna kan emellertid ha bestämt t ex att sammanjämningsregeln i 16 kap 4 § RB – ”majus includit minus” – vid oenighet om viss myckenhet skall tillämpas.⁵⁴⁰

⁵³⁴ Om skiljemännen tidigare under förfarandet varit oeniga i en prejudiciell fråga – t ex om skiljeavtalets giltighet eller omfattning – har den skiljaktige enligt Hjerner, Yearbook 1984 s 38, att vid det slutliga avgörandet välja mellan att hålla fast vid sin ursprungliga uppfattning eller att rösta med de andra i sakfrågan. Jfr ovan not 529.

⁵³⁵ Parterna kan också ha hänvisat till ett skiljedomsinstituts stadgar som innehåller särskilda omröstningsregler.

⁵³⁶ Enligt 16 § SML krävdes absolut majoritet (flertalet skiljemän måste vara ense om utgången). I annat fall var skiljeavtalet förfallet beträffande den aktuella tvistefrågan och part var oförhindrad att få den prövad av domstol i stället, försåvitt inte parterna bestämt något annat.

⁵³⁷ I NJA 1918 s 478 förelåg spörsmål huruvida två skiljemän förenat sig om en mening. Trots att deras formuleringar var något olika, ansågs de ha varit i slutet ense.

⁵³⁸ Jfr 16 kap 3 § RB.

⁵³⁹ Se Prop s 232.

⁵⁴⁰ ”- - - fråga om penningar eller annat, som utgör viss myckenhet, skola rösterna för den större myckenheten sammanläggas med rösterna för närmast mindre och, om det erfordras, sammanläggningen fortsätta efter samma grund, till dess någon mening skall gälla; i annat fall gälle den mening, för vilken rösterna äro flera än för annan, eller, om för flera meningar rösterna äro lika många, den som biträts av den främste bland dem som röstat för någon av dessa meningar”.

31 § (skiljedomens utformning och innehåll)

En skiljedom skall vara skriftlig och undertecknas av skiljemännen. Det är tillräckligt att domen är undertecknad av flertalet skiljemän om orsaken till att inte samtliga skiljemän undertecknat skiljedomen är angiven i denna. Parterna får bestämma att skiljenämndens ordförande ensam undertecknar skiljedomen.

I skiljedomen skall dagen för dess meddelande och platsen för skiljeförfarandet anges.

Skiljedomen skall genast tillställas parterna.

Paragrafen motsvarar 17 § SML.

I paragrafen anges de minimikrav som gäller för utformningen av en skiljedom,⁵⁴¹

Enligt *första stycket* skall skiljedomen avfattas skriftligt.⁵⁴² Såsom tidigare anförts ankommer det i regel på skiljenämndens ordförande att uppsätta domen i skrift. Om inte parterna bestämt att ordföranden ensam skall underteckna domen,⁵⁴³ åligger det varje skiljeman att sätta sin namnteckning på domen.⁵⁴⁴ Det är emellertid tillräckligt att flertalet skiljemän – alltså två av tre eller, om nämnden består av fem skiljemän, tre av dessa – undertecknar domen, om det i denna anges varför inte samtliga skrivit under den. Det kan förhålla sig så att skiljemannen ifråga visserligen deltagit i avgörandet men avlidit innan domen hunnit skrivas ut eller

⁵⁴¹ Se Prop s 134.

⁵⁴² En under förhandling med parterna muntligen avkunnad skiljedom är inte giltig.

⁵⁴³ Detta kan vara ett praktiskt tillvägagångssätt exempelvis i förfaranden med skiljemän från olika länder.

⁵⁴⁴ Det synes emellertid inte vara nödvändigt att alla namnteckningarna finns på samma sida i domen. Särskilt när skiljemännen bor på skilda platser, kan det vara en praktisk åtgärd för att vinna tid att de undertecknar var sitt exemplar av domens sista sida varefter samtliga exemplar samlas hos ordföranden för att tillställas parterna. Jfr NJA 1951 C 253, där skiljedomen cirkulerade mellan skiljemännen för undertecknande och det ansågs avgörande att den siste skiljemannen hade undertecknat domen inom den för meddelande av dom bestämda fristen, även om domen inkommit till skiljedomstolens sekretariat först efter utgången av denna frist. Jfr även Stockholm Arbitration Report 1999:2 s 105 ff.

på grund av sjukdom eller bortovaro varit förhindrad att underteckna domen. Anledningen kan också ha varit tredska.⁵⁴⁵

Även skiljeman, som hyser en från majoriteten avvikande mening, skall underteckna skiljedomen. Han äger emellertid anföra reservation, vilken liksom annat votum inte behöver motiveras.⁵⁴⁶ Reservation (skiljaktig mening) kan införas i skiljedomens text eller placeras under namnteckningarna, i vilket senare fall reservanten skriver sitt namn under såväl skiljedomen som reservationen.⁵⁴⁷

Menar skiljeman att skiljedomen inte tillkommit på lagligt sätt, får han i skiljedomens text eller under sin namnteckning ange detta och grunden därför.

Uppfyller skiljedomen inte kraven på skriftlighet och undertecknande, är den enligt 33 § första stycket tredje punkten ogiltig. Brister i det hänseendet kan dock i allmänhet senare botas av skiljemännen enligt 35 §.⁵⁴⁸

Skiljedomen skall enligt *andra stycket* innehålla uppgift om dagen för dess meddelande⁵⁴⁹ och platsen för förfarandet. Dagen för domens meddelande bildar utgångspunkt för fristen för skiljemans överklagande såvitt gäller i skiljedomen intaget beslut om ersättning till honom.⁵⁵⁰ Någon viss frist för meddelande av skiljedom har inte bestämts i LSF.⁵⁵¹ Om parterna själva har kommit överens om en sådan frist, är det emellertid även

⁵⁴⁵ Att en skiljeman utan giltigt skäl underlåter att delta i skiljenämndens prövning av en fråga, utgör enligt 30 § 1 st inte något hinder mot att övriga skiljemän avgör frågan.

⁵⁴⁶ Enligt Arbitration in Sweden s 132 f brukar skiljaktig skiljeman motivera sitt votum. Enligt Lundblad s 47 är det ingalunda ovanligt att avvikande mening antecknas i skiljedomar och i regel är det en av de partsutsedda skiljemännen som skriver sig skiljaktigt "till förmån" för nominerande part.

⁵⁴⁷ Jfr Ullman s 159 och Hjerner, Yearbook 1984 s 35. Jfr även NJA 1908 s 552, där skiljemannen emellertid inte ansågs ha rätteligen undertecknat skiljedomen genom att skriva en förklaring att han inte varit närvarande då majoriteten enades om avgörandet och undertecknade skiljedomen.

⁵⁴⁸ Se Prop s 232.

⁵⁴⁹ Detta innebär helt enkelt att domen skall vara daterad. Skriver alla skiljemännen samtidigt under domen är det givetvis den dagen som skall anges. Om domen cirkulerar mellan skiljemännen för underskrift, bör lämpligen den dag anges då den siste skiljemannen undertecknar domen. Skriver varje skiljeman under sitt exemplar av (sista sidan av) domen – se not 544 ovan – åligger det ordföranden att förvissa sig om att samtliga skiljemän undertecknat domen senast den dag då den anges vara meddelad.

⁵⁵⁰ Se 41 § 1 st.

⁵⁵¹ Se ovan s 136.

med hänsyn härtill betydelsefullt att datera domen.⁵⁵² Platsen för förfarandet avgör skiljedomens nationalitet och har betydelse för vissa forumfrågor. Hur platsen bestäms framgår av 22 §. Uppgifterna om tid och plats presumeras vara riktiga, om det inte föreligger särskild anledning att anta något annat.

De i andra stycket angivna kraven har inte sanktionerats. De utgör endast anvisningar, som skiljemännen i ordningens intresse bör följa, och deras åsidosättande inverkar inte på skiljedomens giltighet. Innehåller skiljedomen uppgift om var den meddelats utan att platsen för förfarandet har angetts, får meddelandeorten anses vara platsen för förfarandet.⁵⁵³

För avgörandets giltighet är det inte heller nödvändigt att beteckningen skiljedom används.⁵⁵⁴

Beträffande skiljedomens innehåll i övrigt måste vissa krav uppställas för att domen skall vinna rättskraft.⁵⁵⁵ Först och främst skall givetvis parternas – och lämpligen även partsombudens – namn och adress anges. Vidare måste parternas yrkanden och grunder anges på ett sådant sätt att tvisten kan identifieras. När det är fråga om ett materiellt avgörande – alltså inte om avvísning eller avskrivning av talan – skall domen innehålla ett klart och defintivt avgörande av sakfrågan eller sakfrågorna. Om domen går ut på att part förpliktas att prestera något – fullgörelsedom – skall prestationen vara tydligt och fullständigt angiven så att omedelbar verkställighet kan ske.⁵⁵⁶ Ytterligare bör i skiljedomen återges eller till denna fogas skiljeavtalet – av särskild betydelse om skiljeavtal slutits muntligen inför skiljemännen⁵⁵⁷ – samt överenskommelser som parterna

⁵⁵² Jfr 34 § 1 st 2 p. Avgörande synes vara att skiljedomen meddelats inom den bestämda fristen – dvs att domen är underskriven och färdig att tillställas parterna – även om dessa får del av domen först efter fristens utgång, jfr Nordenson, SvJT 1986 s 213 (jag har alltså – med hänsyn bl a till den något annorlunda formuleringen i 31 § LSF, jfrd med 17 § SML, och avskaffandet av en i lagen bestämd tid för meddelande av skiljedom – ändrat uppfattning på denna punkt; jfr Åke Hassler och Thorsten Cars, Skiljeförfarande, 2 uppl, 1989, s 122 not 19). Parterna bör dock om möjligt underrättas om domens innehåll före fristens utgång, t ex per telefax. Jfr not 576 nedan. Enligt Möller, s 61 kan skiljedomen inte anses meddelad förrän den gjorts tillgänglig för parterna.

⁵⁵³ Se Prop s 232.

⁵⁵⁴ Se ovan s 133.

⁵⁵⁵ Se till det följande det exempel på skiljedom som återges nedan s 274 ff.

⁵⁵⁶ Skiljemännen får emellertid varken i skiljedomen eller på annat sätt ge någon föreskrift om hur verkställighet skall ske. Detta ankommer på KFM i den mån domen inte frivilligt fullgörs av den tappande parten. Ränta på yrkade kapitalbelopp får inte utdömas utan särskilt yrkande av part, se Bolding I s 156 och Heuman, Årsskrift 1989 s 39. I annat fall kan klandergrund föreligga, se nedan s 164.

⁵⁵⁷ Se ovan s 30. Skiljeavtalet måste företes vid verkställighet, se nedan s 236 med not 906.

kan ha gjort inför skiljemännen ävensom en redovisning av påkallelsen. Skiljedomen bör också innehålla uppgift om hur och av vem skiljemännen utsetts samt på vad sätt parterna beretts tillfälle att utföra sin talan, t ex vid förhandling inför skiljemännen.

Lagen ålägger inte skiljemännen att motivera skiljedomen.⁵⁵⁸ Det skulle vara svårt att bestämma vilka krav som bör ställas på motiveringens beskaffenhet och kvalitet.⁵⁵⁹ Även kostnadsaspekten har beaktats, eftersom en skriftlig domsmotivering innebär ökade kostnader som parterna får bära. Vidare har det ansetts angeläget att begränsa möjligheterna till klander. Det är emellertid angeläget att skiljemännen framlägger de skäl, som de stöder sitt avgörande på. Även om parterna inte uttryckligen föreskrivit att domen skall motiveras, har de i regel anspråk på att få en redogörelse för skiljemännens syn på saken. Det är viktigt för att skiljedomsväsendet skall tillvinna sig förtroende. Vid avfattandet av motiveringen föranleds skiljemännen att tänka igenom grunderna för sitt ståndpunktstagande.⁵⁶⁰ En motivering kan även få betydelse för tolkningen av domslutet och rättskraftsfrågorna. Bland praktiker är det därför en allmän mening, att skiljedom bör förse med en utförlig motivering.⁵⁶¹ Parterna kan också bestämma, att skiljedomen – och eventuella reservationer – skall motiveras eller att så inte skall ske.⁵⁶²

⁵⁵⁸ Se till det följande Prop s 134 f. Jfr Hobér, Juristmötet s 486, som anser att domskäl fyller en viktig funktion genom att skiljemannen vid författandet av en sådan tvingas underkasta sina egna tankegångar skriftlig och – förnyad – kontroll. För parterna är domskälen av stor betydelse för att övertyga dem om att skiljedomen är korrekt och för att ge den förlorande parten möjlighet att avgöra om klandergrund föreligger.

⁵⁵⁹ Jfr NJA II 1929 nr 1 s 41.

⁵⁶⁰ Se Schöldström, s 329 ff, rörande spörsmålet om skiljemännen får anlita hjälp av utomstående t ex för att diskutera i målet förekommande rättsfrågor.

⁵⁶¹ Se Källenius s 278, Ullman s 160, Arbitration in Sweden s 134 och Heuman, Skiljeman-narätt s 509 ff.

⁵⁶² Bestämmelser om motivering förekommer i stadgar för skiljedomsinstitut, se t ex § 32 SHS, nedan s 265. Se även Ramberg, Agreement s 30.

Frågan om motivering av skiljedom hänger samman med spörsmålet – som inte berörs i LSF och inte heller behandlades i SML – huruvida skiljemännen vid avgörande av fråga, som hänskjutits till dem, skall följa gällande rätt eller äger döma efter billighet.⁵⁶³ Enligt äldre svensk rättsuppfattning skulle skiljemän döma efter lag.⁵⁶⁴ Under påverkan av strömningar i kontinental doktrin intog ledande svenska processualister i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet en annan ståndpunkt och lärde, att skiljemän inte var skyldiga att avgöra tvisten efter gällande rätt utan kunde följa billigheten, agera som "amiabiles compositores".⁵⁶⁵ Denna mening synes emellertid aldrig ha slagit igenom i rättstillämpningen. I varje fall lär svenska praktiker sedermera allmänt ha kommit till den uppfattningen, att skiljemännen vid avgörande av fråga som hänskjutits till dem bör tillämpa gällande rätt, såvida inte parterna bestämt annat.⁵⁶⁶ Detta är dock sällan fallet, eftersom parterna tämligen undantagslöst synes önska

⁵⁶³ "Ex aequo et bono". Dillén behandlar ingående detta spörsmål i SvJT 1933 s 15 ff. Se även § 24 SHS (nedan s 263).

⁵⁶⁴ Så uttryckligen Nehrman, s 368 f. I Förslag till Allmän Civillag 1826 Motiver s 330 sägs det, att "skiljemännen skola följa lag, der parterne ej sjelfwe uttryckligen överlåtit saken till deras godfinnande".

⁵⁶⁵ Se Trygger i Tidskrift for Retsvidenskab 1895 s 271 och i Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland 1910 s 263 samt Kallenberg, Svensk civilprocessrätt 2 uppl, 1923, s 25. Se även NJA II 1929 s 30. Jfr EG-domstolens dom den 16 september 1971 i mål C-145/96 (Bernd von Hoffmann ./ Finanzamt Trier), där det under punkterna 17 respektive 22 uttalas att "tjänster av skiljedomare huvudsakligen och vanligtvis avser att avgöra en tvist mellan två eller flera parter, om än i överensstämmelse med rätt och billighet (ex aequo et bono)" och att en skiljedomares avgörande av en tvist grundar sig på "övervägande av vad som är rätt och billigt", varför en skiljedomares tjänster inte kan anses likna en advokats tjänster.

⁵⁶⁶ Vinge s 42, Lindh i SvJT 1958 s 27, Källenius s 278, Weslien s 14 f och i SvJT 1967 s 196, Blegvad m fl s 4, Nial s 168, Arbitration in Sweden s 126, Seth s 42, Grönfors, Festskrift s 231 f, Ramberg, Årsskrift 1988 s 28, Nordenson, JT 1992-93 s 179, Möller s 57 och Heuman, Skiljemannarätt s 495. Se även Prop s 63 och 123 ("I Sverige torde råda enighet om att skiljemännen i första hand skall grunda sin dom på gällande rätt om parterna inte kan anses ha bestämt något annat."). Vinge, a s, framhåller, att skiljeman bör lägga sig vinn om att avkunna en juridiskt riktig dom; han bör låta den part som har rätt också få rätt helt och fullt; han bör således inte för att nå fram till en kompromiss med övriga skiljemän votera för att den part som har hel rätt får nöja sig med mindre. - - - En annan sak är att skiljenämnd, liksom domstol, kan träffa sitt avgörande enligt rättsregler som inte åberopats av parterna (förutsatt att omständighet, som domen grundas på, har åberopats av part, se ovan s 133 f). Jfr Wetter i SvJT 1987 s 163 samt nedan s 165 med not 647 ("jura novit curia"). - - - Enligt Prop s 121 förekommer det förfaranden där skiljemännen efter vad parterna förutsatt mera fritt avgör tvisten efter skälighet och alltså kan i större utsträckning agera obundna av parternas åberopanden av omständigheter och rättsregler.

att tvisten avgöras efter gällande rättsregler.⁵⁶⁷ En annan sak är att det inte finns någon rättslig kontroll på att skiljemän verkligen följer gällande rätt. Skiljedom får inte klandras på materiella skäl,⁵⁶⁸ och nedsättning av skiljemännens ersättning eller skadeståndsskyldighet för dem lär inte annat än i undantagsfall kunna komma ifråga på den grund att de dömt i strid mot gällande rättsregler.⁵⁶⁹

I skiljedomen intas regelmässigt beslut rörande skiljedomskostnaderna. Det kan vara beslut enligt 37 § om ersättning till skiljemännen för arbete och utlägg och enligt 42 § om kostnadernas fördelning parterna emellan.

Slutligen skall skiljedom, som innebär att förfarandet avslutats utan något materiellt avgörande, innehålla uppgift om vad en part, som vill föra talan mot skiljedomen enligt 36 §⁵⁷⁰, har att göra (fullföljdshänvisning). En skiljedom skall vidare innehålla uppgift om vad en part, som vill föra talan mot ett i domen intaget beslut om ersättning till skiljemännen, har att göra.⁵⁷¹ Däremot krävs inte att skiljedom förses med erinran om möjligheten att klandra domen enligt 34 §.⁵⁷²

Vid skiljedomens avfattande⁵⁷³ brukar man vanligen i tillämpliga delar följa den i 17 kap 7 § RB föreskrivna uppställningen med tid – och ibland även plats – för domens meddelande, plats för förfarandet, parternas och deras ombuds namn och adress samt domslutet.⁵⁷⁴ Därefter följer en recit, som bl a upptar skiljeavtalet, påkallelsens innehåll, parternas yrkanden och invändningar samt de omständigheter de grundats på även som uppgift om den bevisning som åberopats och de förhandlingar med parter, vittnen och sakkunniga som kan ha hållits. Slutligen kommer skiljenämndens motivering (domskäl).

Skiljedomen skall enligt *tredje stycket* genast tillställas parterna. Det innebär, som tidigare anförts, att minst två originalexemplar bör upprättas och undertecknas av skiljemännen. Från bevissynpunkt är det lämp-

⁵⁶⁷ Se nedan s 207 beträffande frågan vilken nationell lag som skall tillämpas, om det gäller ett internationellt skiljeförfarande.

⁵⁶⁸ Se nedan s 155 med not 602.

⁵⁶⁹ Se ovan s 72.

⁵⁷⁰ Att skiljedomen skall innehålla en sådan fullföljdshänvisning föreskrivs i 36 § 1 st tredje meningen

⁵⁷¹ Föreskrift om fullföljdshänvisning ges i 41 § 1 st.

⁵⁷² Se Prop s 238.

⁵⁷³ Se exempel på skiljedom nedan s 271 ff. Jfr Mangård, Årsskrift 1986 s 35 ff, Hagberg, Yearbook 1990 s 49, och Heuman, Skiljemannarätt s 527 ff15.

⁵⁷⁴ Jfr Möller s 63.

ligt att åtminstone ytterligare ett originalexemplar upprättas och skrivs under för att sedan arkiveras exempelvis hos ordföranden.⁵⁷⁵ Något krav på att skiljemännen skall delge parterna skiljedomen har inte uppställts utan det räcker med att domen sänds i vanligt brev.⁵⁷⁶ Har skiljemännen fastställt sin ersättning i skiljedomen ligger det i deras intresse att få till stånd en formell delgivning med parterna – t ex genom att sända domen i rekommenderad försändelse med mottagningsbevis⁵⁷⁷ – för att den i 41 § stadgade tidsfristen för att angripa ersättningsbeslutet skall börja löpa. Även vinnande part kan ha intresse av att delge skiljedomen med motparten för att tiden för att angripa domen enligt 34 eller 36 §§ skall inledas.⁵⁷⁸

LSF – liksom SML – saknar allmänna bestämmelser om skiljedoms rättsliga verkan. Beträffande domens rättskraft synes man emellertid kunna utgå från att en giltig skiljedom i regel innefattar en slutlig reglering mellan parterna av den eller de frågor, som avgjorts genom domen, ävensom hinder mot förnyad prövning av sådan fråga i rättegång och skiljeförfarande.⁵⁷⁹

Bestämmelser om verkställighet av skiljedom finns i 3 kap 15 § UB. Skiljenämnden kan inte i domen ge anvisningar om hur denna skall verkställas.⁵⁸⁰

⁵⁷⁵ I stadgar för skiljedomsinstitut föreskrivs normalt att ett exemplar av skiljedomen skall tillställas institutet för arkivering, se t ex § 38 SHS, nedan s 266.

⁵⁷⁶ Se Prop s 232 f. Om parterna bestämt viss tid för domens meddelande och denna tid är nära att löpa ut, kan det vara lämpligt att domen samna dag som den meddelas även tillställs parterna per telefax såsom bevis för att den meddelats inom den föreskrivna fristen. Jfr not 552 ovan.

⁵⁷⁷ Delgivningslagen (1970:428) är inte tillämplig i skiljeförfarande, se NJA 1996 s 330.

⁵⁷⁸ En part kan också enligt 32 § begära rättelse, komplettering eller tolkning av skiljedom inom 30 dagar från det att han fått del av domen.

⁵⁷⁹ Se närmare Hassler, Festskrift samt Arbitration in Sweden s 36. I AID 1941 nr 64 lades skiljedom till grund för dom av arbetsdomstolen. Beträffande skiljedom som processhinder i skiljeförfarandet se ovan s 104. Att parterna själva kan disponera över rättskraften har påpekats ovan s 32.

⁵⁸⁰ Se ovan not 556. Skiljemännen anses inte heller kunna sätta ut vite som sanktion för underlåtenhet av förlorande part att uppfylla en förpliktelse som ålagts honom i skiljedomen, se Unger s 261 ff, Welamson, Festskrift s 477 ff och Bet s 282.

Skiljedom är inte någon offentlig handling.⁵⁸¹ Man har således inte någon rätt att få ta del av skiljedom, som förvaras t ex hos en skiljeman, hos en organisation eller hos ett skiljedomsinstitut.⁵⁸² Det är endast med tillämpning av bestämmelserna i 38 kap RB om editionsföreläggande som företeende av en skiljedom kan framtvingas. I Sverige saknas sålunda motsvarighet till föreskrifter i vissa andra länder att ett exemplar av skiljedom inom viss tid efter dess meddelande skall överlämnas till domstol eller myndighet.⁵⁸³

32 § *(rättelse, komplettering och tolkning av skiljedom)*

Om skiljemännen finner att en skiljedom innehåller någon uppenbar oriktighet till följd av skiljemännens eller någon annans skrivfel, räknefel eller liknande förbiseende eller om skiljemännen av förbiseende inte har avgjort en fråga som skulle ha behandlats i skiljedom, får de inom trettio dagar från dagen för skiljedomens meddelande besluta om rättelse eller komplettera domen. De får också rätta eller komplettera en skiljedom eller tolka domslutet i en skiljedom om någon av parterna begär det inom trettio dagar från det att parten har fått del av domen.

Om skiljemännen på någon av parternas begäran beslutar om rättelse eller om tolkning av domslutet i en skiljedom, skall det ske inom trettio dagar från det att skiljemännen tog emot en parts begäran om det. Om skiljemännen beslutar att komplettera domen, skall det ske inom sextio dagar.

Innan skiljemännen fattar ett beslut enligt denna paragraf, bör parterna ges tillfälle att yttra sig över åtgärden.

Paragrafen saknar motsvarighet i SML.

⁵⁸¹ Se Jarvin, JT 1996-97 s 168. Undantag gäller beträffande skiljedom, som förvaras hos offentlig myndighet, t ex hos kommunal byggnadsnämnd eller hos domstol när talan mot skiljedomen väckts enligt 33, 34 eller 36 §.

⁵⁸² Det är därför omöjligt att med någon exakthet uttala sig om förekomsten av skiljeförfaranden och praxis i sådana. Det anses emellertid att det årligen förekommer som mest 300-400 konventionella – dvs på skiljeavtal grundade – skiljeförfaranden i Sverige, se ovan s 14.

⁵⁸³ Enligt § 465 2 st i den norska lov om rettergangsmåten for tvistemål (av den 13 augusti 1915) skall skiljedom arkiveras i underrätt. Jfr Lindskog och Unger s 11 ff samt Jarvin a s 169 f.

Sedan skiljedomen har meddelats – dvs undertecknats av skiljemännen – får dessa inte ändra den.⁵⁸⁴ Förevarande paragraf innehåller vissa undantag från denna huvudregel.

Efter mönster av bestämmelsen i 17 kap 15 § första stycket RB föreskrivs sålunda i *första stycket* att skiljemännen får besluta om **rättelse**, ifall domen *innehåller någon uppenbar oriktighet till följd av skiljemännens eller någon annans*⁵⁸⁵ *skrivfel, räknefel eller liknande förbiseende* (de kursiverade orden överensstämmer helt med bestämmelsen i RB och synes böra tolkas på i huvudsak samma sätt som denna). Det skall vara fråga om klara, lapsusbetonade förbiseenden eller formella brister – t ex att en skiljemans underskrift saknas – och inte felaktigheter som kan föras tillbaka på oriktig rättstillämpning – exempelvis att skiljemännen försummat att beakta ett färskt prejudikat eller feltolkat ett klart motivuttalande – eller oriktig bevisvärdering eller tankefel.⁵⁸⁶ Även betydelsfulla felaktigheter synes kunna rättas under förutsättning att de är uppenbara.⁵⁸⁷

Om skiljemännen överskrider sin rättelsekompetens genom att exempelvis rätta ett materiellt fel, synes part kunna väcka klandertalan under åberopande av 34 § första stycket sjätte punkten (handlägningsfel).⁵⁸⁸

⁵⁸⁴ Jfr NJA 1935 s 616.

⁵⁸⁵ Det behöver alltså inte vara fråga om fel från skiljemännens sida utan även t ex skriv- eller räknefel av en sekreterare, som skiljenämnden anlitat för utskrift av domen, och fel, som har sin grund i att en part, ett vittne eller en sakkunnig lämnat en oriktig uppgift, kan rättas.

⁵⁸⁶ Se Prop s 136. Jfr Fitger 17:72, Heuman, Skiljemannarätt s 553 f, samt NJA 1998 s 140 (underlåtenhet att beakta processmaterial som av misstag sorterats in i fel akt ansågs inte som förbiseende enligt 17 kap 15 § RB) och 1990 s 208 (samma bedömning beträffande underlåtenhet att uppmärksamma att parter förde talan som ägare av två tomter och inte endast en). - - - LSF innebär ett lagfästande av praxis under SML:s giltighetstid att skiljemännen ansågs kunna rätta skiljedom med analogisk tillämpning av 17 kap 5 § RB, se Bolding s 16 f, Ullman s 167, Arbitration in Sweden s 138 samt Heuman, Årsskrift 1986 s 8 f, Juristmötet s 276 och Årsskrift 1992 s 19. Jfr Hjerne, Yearbook 1984 s 42 rörande tolkning av skiljedom.

⁵⁸⁷ Jfr Fitger 17:73 och Heuman, Årsskrift 1992 s 22. Jfr däremot Westberg s 931 f. Enligt Heuman a s 23 kan en felaktighet, t ex ett adderingsfel, vara uppenbart även om det är svårt att upptäcka vid läsningen av en lång dom.

⁵⁸⁸ Se Heuman, Årsskrift 1992 s 26. Jfr Heuman, Skiljemannarätt s 555 f, beträffande skiljemännens vägran att rätta skiljedomen.

Lagen om skiljeförfarande

Talan bör avse skiljedomen (i rättad version) och inte själva rättelsebeslutet, eftersom detta hänför sig till domen.⁵⁸⁹ Dessutom talas det i 34 § enbart om skiljedom.

Om skiljemännen av förbiseende underlåtit att avgöra en fråga som skulle ha behandlats i skiljedomen – t ex ett av flera yrkanden eller en kvittningsinvändning – får de **komplettera** domen.

Rättelse och komplettering av skiljedom kan beslutas av skiljemännen på eget initiativ inom trettio dagar från dagen för skiljedomens meddelande eller efter begäran av part inom trettio dagar från det att han fått del av domen.⁵⁹⁰

Skiljemännen äger slutligen inom sistnämnda frist på begäran av part – men inte på eget initiativ – **tolka** skiljedomen. Tolkning kan endast avse domslutet.⁵⁹¹ Det åligger givetvis parten att noga specificera vad han menar vara oklart i detta.⁵⁹² Genom en tolkning av domslutet kan skiljemännen undanröja sådana oklarheter som exempelvis medför hinder för verkställighet.

Om parterna har avtalat viss tid för skiljedoms meddelande, är skiljemännen likväl oförhindrade att – inom de i förevarande paragraf angivna fristerna – rätta, komplettera och tolka domen även efter utgången av denna frist.⁵⁹³

Skiljemännen är inte skyldiga att rätta, komplettera eller tolka avgörandet utan de avgör själva om det föreligger förutsättningar för en sådan åtgärd.⁵⁹⁴

⁵⁸⁹ Enligt Heuman a s bör däremot själva rättelsebeslutet kunna angripas.

⁵⁹⁰ Har skiljedomen inte delgetts med parten t ex genom rekommenderad försändelse med mottagningsbevis, synes man få godta partens egen uppgift om när han mottagit domen såvida denna uppgift är rimlig.

⁵⁹¹ Jfr NJA 1929 s 77 (sedan skiljedom förklarats ogiltig i viss del och fråga uppkommit om den kunde verkställas i övrigt, förklarade domstol – efter stämning – att skiljedomen skulle verkställas ifråga om visst belopp).

⁵⁹² Se Prop s 137.

⁵⁹³ Se Prop s 233. Rättelseskyldighet kan dock föreskrivas i ett skiljedomsreglemente som är tillämpligt på skiljeförfarandet. Jfr även Heuman, Årsskrift 1992 s 21, vilken påpekar att rättelseregeln fakultativa karaktär kan ge skiljemännen en viss frihet vid bedömningen av frågan om parts begäran om ändring av domen bör prövas av skiljemännen som en rättelsefråga eller falla inom ramen för domstols kompetens i klandersmål. En skiljeman är dock enligt Heuman skyldig att delta i prövning av en rättelsefråga och i händelse av vägran bör en ny skiljeman kunna utses av tingsrätten.

⁵⁹⁴ En oberättigad vägran att företa en sådan åtgärd kan emellertid i vissa fall tänkas medföra nedsättning av skiljemännens ersättning vid en prövning enligt 41 §. Jfr Schöldström s 371.

I paragrafen anges inte om den är dispositiv, dvs om parterna kan bestämma att rättelse, komplettering eller tolkning inte skall förekomma. Detta förhållande behöver inte nödvändigtvis innebära att parterna saknar möjlighet att avtala bort dessa åtgärder.⁵⁹⁵ En överenskommelse om att utesluta möjligheten att rätta skiljedomen förefaller knappast särskilt meningsfull och synes därför i allmänhet kunna sättas åt sidan av skiljemännen.⁵⁹⁶ Större försiktighet bör däremot iaktas när det gäller att mot parternas överenskommelse komplettera skiljedomen och i synnerhet att tolka domslutet.

Om skiljemännen på eget initiativ beslutar att rätta eller komplettera skiljedomen, skall åtgärden, som förut sagts, vidtas inom trettio dagar från dagen för skiljedomens meddelande. Om part tar initiativet till rättelse, komplettering eller tolkning, måste begäran framställas inom trettio dagar från det parten fått del av domen. Enligt *andra stycket* har skiljemännen att ta ställning till framställningen och fatta beslut i anledning av denna inom trettio dagar efter mottagandet av begäran. Avser denna en komplettering av domen, utgör fristen sextio dagar. Skiljemännen har inte möjlighet att förlänga dessa frister.⁵⁹⁷

Enligt *tredje stycket* skall parterna beredas tillfälle att yttra sig⁵⁹⁸ innan skiljemännen beslutar om rättelse, komplettering eller tolkning. Har skiljemännen själva väckt fråga om rättelse eller komplettering, bör de i skrivelse till parterna ange vad åtgärden gäller. Rör det sig om ett partsinitiativ, bör motparten få yttra sig över vad parten anför, eventuellt med tillägg eller förtydligande av skiljemännen om de anser det motiverat och det är fråga om rättelse eller komplettering.

Bestämmelsen om kommunikering med parterna är inte ovillkorlig. Åtgärden kan ibland vara uppenbart obehövlig – t ex om det gäller att rätta ett skrivfel utan materiell betydelse – eller part kan vara svår att nå

⁵⁹⁵ Se ovan s 17.

⁵⁹⁶ I händelse av rättelse förlängs dock bl a klanderfristen (se nedan i texten). Om det av skiljeavtalets utformning framgår att parterna är särskilt angelägna om att undvika en sådan förlängning, synes det vara tveksamt om skiljemännen mot parternas i skiljeavtalet eller annan överenskommelse uttryckligen givna förbud bör rätta skiljedomen.

⁵⁹⁷ Se Prop s 138. Vissa brister i skiljedomen – t ex att den inte undertecknats av samtliga skiljemän utan att 31 § 1 st är tillämpligt – kan emellertid läkas efter utgången av de angivna fristerna genom att talan förs mot domen och domstolen återförvisar tvisten till skiljemännen enligt 35 §, se nedan s 178.

⁵⁹⁸ Detta bör lämpligen ske genom försändelse med mottagningsvis. Delgivningslagen (1970:428) är inte tillämplig i skiljeförfarande, se NJA 1996 s 330.

inom rimlig tid.⁵⁹⁹ Hur stora ansträngningar som bör göras beror på åtgärdens art och betydelse samt svårigheterna att delge parten.

För rättelse, komplettering och tolkning är 31 § tillämplig. Beslutet skall alltså vara skriftligt och undertecknas av skiljemännen. Det bör om möjligt antecknas på varje exemplar av skiljedomen.⁶⁰⁰ Är kompletteringen eller tolkningen omfattande, bör beslutet fogas till skiljedomen.

Rättelse, komplettering och tolkning hänför sig till den ursprungliga skiljedomen och någon ny dom skall inte meddelas. De i 34, 36 och 41 §§ angivna fristerna för talan mot skiljedomen räknas från parts kännedom om skiljedomens slutliga lydelse.⁶⁰¹

⁵⁹⁹ Se Prop s 233.

⁶⁰⁰ Jfr 17 kap 15 § 3 st sista meningen RB. Gäller det en rättelse utan materiell betydelse, synes det vara tillräckligt att kopia av den eller de ifrågakvarande sidorna i domen – med påtecknat beslut om rättelse – tillställs parterna i lösbrev. I annat fall bör parterna lämpligen anmodas att återställa sina originalexemplar av skiljedomen för påteckning av rättelse eller komplettering. Hörsammar part inte en sådan anmodan, bör den aktuella delen av domen – med påtecknat beslut om rättelse eller komplettering – delges parten på lämpligt sätt.

⁶⁰¹ Se Prop s 312 f. Detta gäller oavsett om rättelsen har någon betydelse för parten, se Prop s 149.

Skiljedoms ogiltighet och upphävande av skiljedom

33 § (*skiljedoms ogiltighet*)

En skiljedom är ogiltig

1. om den innefattar prövning av en fråga som enligt svensk lag inte får avgöras av skiljemän,

2. om skiljedomen eller det sätt på vilket skiljedomen tillkommit är uppenbart oförenligt med grunderna för rättsordningen i Sverige, eller

3. om skiljedomen inte uppfyller föreskrifterna om skriftlighet och undertecknande i 31 § första stycket.

Ogiltigheten kan gälla en viss del av skiljedomen.

Paragrafen motsvarar 20 § SML.

Parter som träffar skiljeavtal förutsätts därigenom också avstå från att få skiljedom överprövad på materiell grund.⁶⁰²

Även om parterna (underförstått) avstått från rätt att klandra skiljedomen på materiell grund, måste de anses ha ingått skiljeavtalet under förutsättning att skiljeförfarandet blir genomfört på ett tillfredsställande sätt. Om förfarandet varit behäftat med något allvarligt fel i formellt hänseende, bör därför skiljemännens avgörande inte utan vidare bli bestående. Det måste dock beaktas, att skiljeförfarandet inte erbjuder samma garantier som en rättegång vid domstol för att laga former iakttas.

⁶⁰² Härmed avses såväl att skiljemännen bedömt processmaterialet på ett felaktigt sätt (oriktig bevisvärdering, jfr det i not 669 refererade rättsfallet NJA 1973 s 740) som att de inte dömt enligt gällande materiell rätt (oriktig rättstillämpning, se ovan s 147 f); till materiell rätt räknas även internationellt privaträttsliga regler om vilken lag som tvisten skall bedömas enligt, se Bogdan s 76. Se Prop s 139. Jfr Bolding I s 207 ff. Inte heller kan verkställighet av utländsk skiljedom vägras på grund av felaktig tillämpning av materiell rätt, se nedan s 219. - - - Jfr ovan s 25 f angående tillämpning av vissa bestämmelser i LSF på skiljeavtal med förbehåll för parterna att klandra skiljedomen på materiell grund.

Det är alltså enbart formella brister och felaktigheter som kan medföra att en skiljedom är ogiltig eller angripbar.⁶⁰³ I LSF har upptagits bestämmelser om skiljedoms ogiltighet i 33 § och om klander av skiljedom i 34 §.⁶⁰⁴ En ogiltighetsgrund (nullitetsgrund) gör så att säga automatiskt domen ogiltig utan att part behöver vidta någon åtgärd för att få detta fastställt,⁶⁰⁵ medan en klandergrund måste göras gällande av part genom att han inom viss tid väcker klandertalan vid domstol. Det har ansetts önskvärt att så mycket som möjligt inskränka ogiltighetsgrunderna, som kan göras gällande utan tidsbegränsning. Förklaras en skiljedom ogiltig, kan det rubba rättsförhållanden, som under lång tid antagits vara definitivt ordnade genom skiljedomen.

Gränsdragningen mellan ogiltighets- och klandergrunder har gjorts efter den principen, att till den förra gruppen hänförs förhållanden som medför att en skiljedom av hänsyn till tredje man eller något allmänt intresse inte bör få gälla – och som därför skall beaktas av domstol även

⁶⁰³ Enligt Bolding och Stenberg s 119 och Westerling, Yearbook 1984 s 46, kan part inte med rättslig verkan i skiljeavtalet avstå från tillämpningen av bestämmelserna i 20 och 21 §§ SML (motsvarande 33 och 34 §§ LSF). Enligt 51 § får parterna – dock endast i ett kommersiellt internationellt skiljeförfarande – genom ett s k undantagsavtal utesluta eller begränsa tillämpligheten av 34 § men inte av 33 §. En annan sak är att part kan avstå från sin rätt att göra gällande vissa ogiltighets- eller klandergrunder när de väl föreligger, t ex genom att utan förbehåll erlägga full betalning. Se Heuman, Juristmötet s 285 och NJA 1973 s 467.

⁶⁰⁴ Samma uppdelning gjordes i SML men gränsdragningen mellan de bägge instituten skiljer sig i vissa hänseenden från den som upptagits i LSF.

⁶⁰⁵ Jfr nedan s 239. Det sagda innebär att, om en part väcker talan vid domstol rörande samma sak som prövats i en skiljedom samt svaranden gör invändning om rättegångshinder (res judicata) och kåranden gör gällande att skiljedomen är ogiltig, måste domstolen pröva frågan prejudiciellt. Om domstolen finner att svaranden har fog för sin invändning – dvs att skiljedomen är giltig – avvisas talan genom ett slutligt beslut som kan överklagas till hovrätt (49 kap 3 § RB). Anser domstolen att skiljedomen är ogiltig, ogillas invändningen om rättegångshinder (förutsatt att svaranden inte gjort invändning även om skiljeavtal enligt 4 § 1 st och domstolen finner att detta ännu är giltigt, se ovan s 52 f) genom ett beslut under rättegången mot vilket svaranden kan anmäla missnöje enligt 49 kap 4 § RB; domstolen bestämmer i sådant fall om beslutet skall få överklagas särskilt eller endast i samband med överklagande av dom i målet. En part har också möjlighet att genom särskild talan i hovrätt få fastställt att skiljedomen är giltig eller ogiltig (positiv respektive negativ fastställelse-talan), se nedan i texten. Motstridiga avgöranden kan därvid tänkas men risken härför synes i praktiken vara ringa.

utan yrkande av part – medan omständigheter som endast berör parts intresse hänförs till den senare gruppen.⁶⁰⁶

Bestämmelserna om ogiltighetsgrunder gäller främst skiljedomar, som innefattar en prövning i sak av tvistefrågan.⁶⁰⁷ Skiljedomar, varigenom förfarandet avslutats utan någon materiell prövning (avvisning eller avskrivning av talan),⁶⁰⁸ kan emellertid angripas enligt 36 §.

En skiljedom, som rör någon som inte varit part i skiljeförfarandet, är inte bindande för denne.⁶⁰⁹ Tredje man behöver alltså inte göra gällande att domen är ogiltig eller klandra den för att värja sig mot dess rättsverkan eller skydda sig mot verkställighet.

⁶⁰⁶ Vidare har den skillnaden gjorts mellan ogiltighets- och klandergrunder att rätten att åberopa de senare – men inte de förra – kan prekluderas, om en part utan invändning inlåter sig på förhandling eller på annat sätt bör anses ha avstått från att åberopa felet (se 34 § 2 st). Enligt Heuman, Juristmötet s 284, kan distinktionen mellan ogiltighets- och klandergrunder också ha betydelse för frågan om domstol ex officio skall kunna upphäva en skiljedom, t ex då part åberopat annan grund för upphävande som inte kan styrkas; jfr Prop s 234.

⁶⁰⁷ Endast den i 1 st 3 p upptagna ogiltighetsgrunden kan tillämpas på ett avgörande som innefattar avvisning eller avskrivning av talan, eftersom övriga ogiltighetsgrunder förutsätter att en prövning i sak av tvisten skett. Har den påkallande partens talan avvisats eller avskrivits utan skäl på grund av hot eller bestickning av skiljeman, skulle väl skiljedomens kunna tänkas vara ogiltig enligt 1 st 2 p (se nedan) men det synes naturligare att angripa domen enligt 36 §. Har skiljemännen avvisat talan därför att den innefattar prövning av en fråga som enligt svensk lag inte får avgöras av skiljemän och menar den påkallande parten att avgörandet är felaktigt, får han angripa skiljedomens enligt 36 §.

⁶⁰⁸ Se 27 § 1 st andra meningen.

⁶⁰⁹ Se Prop s 142, NJA 1925 s 432 (borgensman) och 1943 s 527 samt Bolding s 128 f.

För att det över huvud taget skall vara fråga om en skiljedom måste denna uppfylla vissa kriterier.⁶¹⁰ Avgörandet får sålunda inte ha karaktären av dom i egen sak, en s k självdom.⁶¹¹ Om det av domslutet – tolkat mot bakgrund av domskälen – inte framgår hur skiljemännen avgjort tvisten, kan domen inte heller tillerkännas någon rättslig verkan. Enligt 22 § SML kunde verkställighet inte ske beträffande ”mörk” skiljedom.⁶¹² Någon motsvarighet till denna bestämmelse har inte ansetts nödvändig i LSF.⁶¹³ Skiljemännen har emellertid enligt 32 § möjlighet att inom viss tid rätta eller tolka en oklar skiljedom.⁶¹⁴

Uppräkningen av ogiltighetsgrunder i 33 § är avsedd att vara uttömmande.⁶¹⁵

Enligt *första stycket första punkten* är en skiljedom ogiltig, om den innefattar prövning av en fråga som enligt svensk lag inte får avgöras av skiljemän (**bristande skiljedomsmässighet**). Så är förhållandet om tvisten är indispositiv.⁶¹⁶ Skiljeförfarande får inte heller äga rum i vissa arbetstvister.

Enligt *andra punkten* är en skiljedom vidare ogiltig, om den är uppenbart oförenlig med grunderna för rättsordningen i Sverige (**stridande mot ordre public**).⁶¹⁷ Skiljemännen har t ex vid avgörande av en dispo-

⁶¹⁰ Se Prop s 142.

⁶¹¹ Se ovan s 24 och not 293.

⁶¹² Part hade enligt bestämmelsen rätt att i stället väcka talan vid domstol (se t ex NJA 1901 s 590 där part av skiljenämnden ålagts att till varje aktietecknare i ett bolag erlagga 20 % ränta på inbetalt belopp utan att det upplysts om vare sig antalet aktier, som motparterna hade tecknat, eller storleken av inbetalt belopp). Sannolikt hade han också rätt att påkalla nytt skiljeförfarande. Det finns anledning anta att båda alternativen fortfarande står öppna för part i det fall att det inte framgår hur skiljemännen avgjort tvisten.

⁶¹³ Se Prop s 142.

⁶¹⁴ Se 32 §.

⁶¹⁵ Se Prop s 142 f. Den omständigheten att skiljemännen upptagit till prövning fråga, som redan var föremål för rättegång (lis pendens), medför alltså – i motsats till vad som gällde under SML:s giltighetstid – inte att skiljedomen blir ogiltig. Däremot kan den i vissa fall upphävas efter klander enligt 34 § 1 st 6 p (se nedan s 169). Se också ovan s 32 angående det fallet att tvistefrågan tidigare avgjorts genom lagakraftätagande dom eller genom skiljedom (res judicata). Att skiljedomen inte omfattas av ett giltigt skiljeavtal mellan parterna utgör – i motsats till vad som gällde enligt SML – en klandergrund och inte någon ogiltighetsgrund.

⁶¹⁶ Se närmare härom ovan s 31 f samt det av Hobér, Årsskrift 1991 s 26 f, anmärkta rättsfallet (HD:s mål nr 345/90).

⁶¹⁷ Se till det följande Prop s 141 f. Jfr Mayer s 13, som menar att denna ogiltighetsgrund kan innebära problem vid verkställighet utomlands av en svensk skiljedom, och Heuman, Skiljemannarätt s 600 ff.

sitiv fråga dömt i strid mot en rättsregel som är tvingande med tanke på tredje man eller ett särskilt viktigt allmänt intresse.⁶¹⁸ Vidare kan tvisten ha gällt en fråga, som domstolar och skiljenämnder inte bör befatta sig med, t ex anspråk som grundas på spel eller kriminell handling (såsom förpliktande att betala en avtalad muta).⁶¹⁹ En skiljedom, där någon förpliktats till en prestation som är förbjuden i lag eller som tillkommit efter hot mot eller bestickning av skiljeman, är inte heller giltig.⁶²⁰

En skiljedom är slutligen ogiltig enligt *tredje punkten*, om den inte är skriftlig och vederbörligen undertecknad (**formfel**).⁶²¹ Domen är i så fall ogiltig i sin helhet. I övriga fall kan det enligt *andra stycket* föreligga partiell ogiltighet, som alltså drabbar endast en del av skiljedomen.⁶²² Denna del måste dock kunna särskiljas från den som berörs av ogiltighetsgrunden.⁶²³ Verkställighet får i sådana fall ske i den mån det är möjligt.

⁶¹⁸ Se ovan s 43 f, Bolding I s 222 ff och Hobér, Enforcement s 70. Enligt Westlin, SvJT 1967 s 197, bör skiljedom inte obetingat betraktas som en nullitet i sådana fall, där skiljemän dömt i strid mot en tvingande rättsregel eller brottsligt eller i övrigt otillbörligt förfarande förekommit. Frågan synes inte ha någon avsevärd praktisk betydelse, se Hassler, Specialprocess s 134.

⁶¹⁹ Se Gunnar Lagergrens skiljedom i ICC case No. 1110 (refererad i Arbitration International 3/1994). Jfr Stockholms TR:s, avd 8, dom DT 199/1995 (refererad i T Cars, Mutbrott, bestickning och korruptiv marknadsföring, 2 uppl 2001, s 309 f).

⁶²⁰ Se Hobér a s. Härmed överlappas i viss mån jävsbestämmelsen i 8 § 2 st 4 p, se Prop s 150 f. Att en handling, som åberopats som bevis, visar sig vara förfalskad eller att någon, som hörts som vittne eller sakkunnig, medvetet har avgett en oriktig utsaga utgör däremot varken ogiltighets- eller klandergrund. Jfr nedan s 172. - - - Ett publicerat rättsfall rörande ifrågasatt bestickning av skiljeman redovisas i Cars a s 219 (jfr nedan s 195).

⁶²¹ Se 31 § 1 st. Enligt Nordenson, Yearbook 1993 s 153, har man aldrig hört talas om muntliga skiljedomar, medan det inte är helt ovanligt att någon skiljeman inte har undertecknat skiljedomen, antingen därför att han haft förhinder eller emedan han av politiska eller liknande skäl vägrat att underteckna domen. - - - Skiljedomen är däremot inte ogiltig, om den saknar uppgift om dagen för dess meddelande eller platsen för skiljeförfarandet, se Prop s 142.

⁶²² Har skiljemännen t ex avgjort en fråga som inte är skiljedomsmässig och samtidigt avgjort andra tvistefrågor, drabbar ogiltigheten endast den del av skiljedomen som behandlar den icke skiljedomsmässiga frågan. Beslut om ersättning till skiljemännen synes inte beröras av ogiltigheten annat än när formfel enligt 1 st 3 p föreligger, i vilket senare fall skiljemännen är hänvisade till att väcka talan i tvistemål vid domstol mot parterna om ersättning för uppdraget; jfr Bolding, Festskrift s 48 ff och 52 f. Däremot kan beslutet om kostnadsfördelning mellan parterna inte förbli gällande, se nedan s 200. Parterna är emellertid oförhindrade att föra talan mot denna del av skiljedomen enligt 41 § och göra gällande t ex att skiljemännen visat sådan inkompetens att deras ersättning bör jämkas till noll. Angående partiell ogiltighet se även NJA 1905 s 476 och 1929 s 77.

⁶²³ Angående invändning om ogiltighet när skiljedom åberopas som grund för en konkursansökan, se Heuman, Juristmötet s 277.

Talan om ogiltighet av en skiljedom skall enligt 43 § första stycket prövas direkt av hovrätt. Hinder föreligger inte mot att i en och samma stämning alternativt yrka förklaring att skiljedomen är ogiltig eller hävande av skiljedomen enligt 34 §.⁶²⁴ Part kan däremot inte kumulera begäran om ogiltighetsförklaring och yrkande i själva saken, eftersom en talan av det senare slaget skall väckas vid tingsrätt.

Hovrätten kan i mål om ogiltighet av skiljedom enligt 3 kap 18 § UB förordna att domen tills vidare inte får verkställas. Svaranden kan också få prövad en begäran om kvarstad som grundar sig på skiljedomen.⁶²⁵

Hovrättens dom får i princip inte överklagas. Enligt 43 § andra stycket får hovrätten dock tillåta att domen överklagas, om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av HD (s k ventil).

34 § *(klander av skiljedom)*

En skiljedom som inte kan angripas enligt 36 § skall efter klander helt eller delvis upphävas på talan av en part

1. om den inte omfattas av ett giltigt skiljeavtal mellan parterna,
2. om skiljemännen har meddelat dom efter utgången av den tid som parterna bestämt eller om de annars har överskridit sitt uppdrag,
3. om skiljeförfarande enligt 47 § inte borde ha ägt rum här i Sverige,
4. om en skiljeman har utsetts i strid med parternas överenskomelse eller denna lag,
5. om en skiljeman på grund av någon omständighet som anges i 7 eller 8 § har varit obehörig, eller
6. om det annars, utan partens vållande, i handläggningen har förekommit något fel som sannolikt har inverkat på utgången.

En part har inte rätt att åberopa en omständighet som han genom att delta i förfarandet utan invändning eller på annat sätt får anses ha avstått från att göra gällande. Enbart genom att parten har utsett skiljeman skall han inte anses ha godtagit skiljemännens behörighet att avgöra den hänskjutna frågan. Att en part kan

⁶²⁴ Detta synes i praxis vara ganska vanligt, se t ex NJA 1945 s 81 och 1953 s 751. Part kan också yrka att hovrätten skall fastställa att skiljedomen inte är ogiltig (positiv fastställelse-talan), jfr 3 kap 16 § UB. - - - - - Spörsmålet, om skiljeavtalet i så fall har upphört att gälla beträffande ifrågavarande tvistefråga eller om det står part fritt att påkalla nytt skiljeförfarande, har berörts ovan s 52 f.

⁶²⁵ Se Prop s 185 f och NJA 1979 s 698.

ha förlorat rätten enligt första stycket 5 att åberopa en omständighet som anges i 8 § följer av 10 och 11 §§.

Talan skall väckas inom tre månader från den dag då parten fick del av skiljedomen eller, om rättelse, komplettering eller tolkning enligt 32 § har ägt rum, inom tre månader från den dag då parten fick del av skiljedomen i dess slutliga lydelse. En part får efter fristens utgång inte åberopa en ny klandergrund till stöd för sin talan.

Paragrafen motsvarar 21 § SML.

Under 33 § har framhållits att en skiljedom inte kan klandras på materiell grund. Har ett uttryckligt förbehåll om rätt att klandra domen gjorts i skiljeavtalet eller annan överenskommelse mellan parterna, är de begränsningar som framgår av 34 § inte tillämpliga.⁶²⁶

Såsom också anförts under 33 § har de brister i skiljeförfarandet, som kan föranleda att skiljedomen inte blir bestående, delats upp i två grupper, ogiltighetsgrunder, som gör domen utan vidare ogiltig, och klandergrunder, som måste göras gällande av part genom att han inom viss tid väcker klandertalan.

Bestämmelserna om klandergrunder gäller främst skiljedomar, som innefattar en prövning i sak av tvisten, medan skiljedomar, varigenom förfarandet avslutats utan någon materiell prövning (avvisning eller avskrivning av talan),⁶²⁷ kan angripas enligt 36 §. Först om 36 § inte är tillämplig kan talan mot skiljedomen prövas enligt 34 §.⁶²⁸

En skiljedom, som rör någon som inte varit part i skiljeförfarandet, är inte bindande för denne.⁶²⁹ Tredje man behöver alltså inte klandra domen för att värja sig mot dess rättsverkan eller skydda sig mot verkställighet.

För att en skiljedom skall kunna upphävas enligt 34 § krävs att en av parterna väcker klandertalan.⁶³⁰ Innan domstolen tar ställning till partens yrkande att domen skall upphävas, kan domstolen enligt 35 § under vissa förutsättningar först ge skiljemännen möjlighet att läka den eller de bris-

⁶²⁶ Jfr ovan s 25.

⁶²⁷ Se 27 § 1 st.

⁶²⁸ Se nedan s 184.

⁶²⁹ Se ovan s 157.

⁶³⁰ Om ett skiljeavtal slutits inför skiljemännen i ett inlett skiljeförfarande, är den part som åberopar skiljedomen – alltså svaranden i klanderprocessen – bevisskyldig för avtalets existens och innehåll, se ovan s 30. Se Heuman, Skiljemannarätt s 591 f, beträffande bevisbördan i övrigt. - - - Parterna kan enligt 51 § i vissa internationella skiljeförfaranden utesluta eller begränsa tillämpligheten av 34 §. En part kan också avstå från sin rätt att göra gällande en klandergrund när den väl föreligger, jfr not 606.

ter som vidlåder domen. Att en klandertalan anhängiggörs vid domstol innebär inte att skiljedomens bindande verkan upphör.

Även om det finns grund för klander av skiljedomen, behöver detta inte innebära att hela domen skall upphävas. Huruvida skiljedomen kan hävas partiellt beror på sambandet mellan de olika genom skiljedomen avgjorda frågorna. Har skiljemännen dömt över både frågor som de haft uppdrag att avgöra och andra frågor därutöver, skall skiljedomen – enligt *första stycket ingressen* – upphävas endast i det senare hänseendet.⁶³¹ Och om ett fel i handläggningen påverkat endast en mindre post i skiljedomen, kan det vara tillräckligt att denna del av domen upphävs (enligt sätte punkten).

Klandergrund föreligger enligt *första stycket första punkten*, om skiljedomen **inte** omfattas av ett **giltigt skiljeavtal** mellan parterna.⁶³² Denna punkt är tillämplig såväl när något skiljeavtal över huvud taget inte träffats mellan parterna – t ex därför att parterna eller en av dem inte var rättskapabel, saknade förfoganderätt över avtalsföremålet eller inte var processhabil eller behörigen företräd⁶³³ – som då skiljemännen har prövat en fråga som faller utanför ett i och för sig giltigt skiljeavtal. Klandergrund föreligger också om skiljedom meddelas trots att ett ursprungligen giltigt skiljeavtal sedermera upphört att gälla⁶³⁴ eller blivit ogiltigt.⁶³⁵

⁶³¹ Se NJA 1905 s 476 och Westerling, Yearbook 1984 s 50. I RH 1997:110 hävdades skiljedomen endast såvitt gällde fördelningen parterna emellan av betalningsansvaret för skiljedomskostnaderna. Se även ett av Heuman, Årsskrift 1992 s 27 med not 46, anmärkt opublicerat hovrättsfall.

⁶³² Denna omständighet utgjorde enligt SML grund för ogiltighet och kunde alltså medföra att även beslutet om ersättning till skiljemännen blev ogiltigt. Eftersom omständigheten ifråga inte var betingad av tredje mans intresse eller av något allmänt intresse, ansågs det riktigare att i LSF behandla den som klandergrund, se Prop s 142. Som en konsekvens härav kvarstår beslutet om ersättning till skiljemännen även om skiljedomen upphävs, eftersom talan mot ett sådant beslut skall föras i annan ordning (se 41 §). Det förhållandet att skiljedomen upphävs behöver inte heller nödvändigtvis medföra att ersättningen till skiljemännen – vid talan mot beslutet härom – jämkas, eftersom utgången i klanderområdet kan bero exempelvis på att hovrätten har gjort en annan bedömning i en fråga där utgången inte är uppenbar och där skiljemännen alltså inte kan anses vara sig sakna kompetens eller ha gjort sig skyldiga till vårdslöshet. - - - Beträffande rättspraxis under SML:s giltighetstid se NJA 1974 s 573 och AD 1977 nr 35 (se not 293) samt RH 1991:18 (skiljeklausul ansågs omfatta även muntlig utfyllnad av det avtal som tvisten avsåg; jfr ovan s 36).

⁶³³ Se ovan s 21 och 49 f angående skiljeavtalets ogiltighet.

⁶³⁴ Se Weslien, SvJT 1967 s 197 och Arbitration in Sweden s 145. Jfr ovan not 383.

⁶³⁵ Jfr ovan s 110.

Skiljedom skall vidare enligt *andra punkten* upphävas, om skiljemännen har meddelat dom efter utgången av den tid som parterna bestämt eller om de annars **överskridit sitt uppdrag**.

I LSF har inte föreskrivits någon frist inom vilken skiljedomen skall meddelas.⁶³⁶ Parterna kan emellertid i skiljeavtalet eller annan överenskommelse ha bestämt en sådan frist och den är i så fall bindande för skiljemännen. Är det av någon anledning inte möjligt för skiljemännen att meddela dom inom den bestämda tiden och är parterna inte överens om att förlänga denna, bör skiljemännen avskriva tvisten genom skiljedom.⁶³⁷ Menar part att en sådan skiljedom är oriktig, får han föra talan mot domen enligt 36 §. Har skiljemännen däremot efter utgången av den av parterna bestämda fristen meddelat en skiljedom, som innehåller en materiell prövning av tvisten, kan domen angripas med klandertalan enligt *andra punkten*.

Skiljemännen kan också på annat sätt ha överskridit sitt uppdrag. Detta bestäms i första hand av skiljeavtalet och det kan därför ibland vara svårt att avgöra om ett uppdragsöverskridande skall hänföras till första eller andra punkten. Frågan saknar dock praktisk betydelse. I andra hand bestäms skiljemännens uppdrag av parts inom skiljeavtalets ram gjorda påkallelse av skiljeförfarande.⁶³⁸ Inlåter sig skiljemännen på prövning av fråga som faller utanför skiljeavtalet och/eller påkallelsen, har de överskridit sitt uppdrag (även om uttrycket kan synas något oegentligt när skiljemännen dömt över en helt annan fråga än den de haft i uppdrag att avgöra).⁶³⁹ Huruvida avdömd fråga omfattas av skiljeavtalet är givetvis

⁶³⁶ Se ovan s 136.

⁶³⁷ Se 27 § 1 st andra meningen. Avgörande synes emellertid vara att skiljedomen kan meddelas inom den bestämda fristen, även om parterna får del av domen först efter fristens utgång. Se ovan not 549.

⁶³⁸ Detta gäller det vanliga fallet att skiljeavtalets slutits rörande framtida tvist. När skiljeavtal ingåtts ifråga om uppkommen tvist, är det i regel skiljeavtalet ensamt som bestämmer omfattningen av skiljemännens uppdrag. Detta är alltid fallet då skiljeavtalet slutits inför skiljemännen, se ovan s 30.

⁶³⁹ Se NJA 1963 s 658, där skiljemännen endast till en del avgjort den fråga deras uppdrag avsåg men däremot inlåtit sig på prövning av frågor, som inte omfattades av uppdraget. Underrätt och hovrätt hävde därför skiljedomen. HD kom till annat resultat, enär skiljemännen ansågs ha fått sitt uppdrag utvidgat under skiljeförfarandet. Jfr Heuman, Current issues s 177. - - - Enligt Nordenson, Yearbook 1993 s 154, har klandertalan på motsvarande grund enligt SML (uppdragsöverskridande) sällan varit framgångsrik.

beroende på tolkning av detta.⁶⁴⁰ För att skiljeförfarande beträffande viss fråga skall anses påkallat måste frågan vara angiven i påkallelsen eller i skiljeavtal, som det hänvisas till i påkallelsen. Är påkallelsen bristfällig, medför detta inte att skiljemännen anses ha överskridit sitt uppdrag genom att avgöra fråga som angetts i påkallelsen. I sådant fall kan möjligen ifrågasättas om fel, som avses i sjätte punkten, förekommit.

Om skiljemännen utan något stöd i skiljeavtalet eller annan överenskommelse mellan parterna kompletterat ett i tvisten åberopat avtal utöver vad som följer av tolkning av avtal, kan klandergrund anses föreligga.⁶⁴¹

Klart är att skiljemännen har överskridit sitt uppdrag, om de gått utöver parternas yrkanden. Exempelvis har ränta på yrkade kapitalbelopp utdömts utan särskild begäran härom⁶⁴² eller också har skiljemän, som haft i uppdrag att bestämma ett ersättningsbelopp, inte nöjt sig därmed utan även förpliktat part att betala beloppet.⁶⁴³ Huruvida ett överskridande av uppdraget också föreligger när skiljemännen lagt en omständighet, som inte åberopats av part, till grund för sitt avgörande, synes något mera tveksamt. Det kan å ena sidan hävdas, att parterna normalt kan antas utgå från att skiljemännen – i likhet med domstol – är bundna att avgöra tvisten med stöd av omständigheter, som parterna har åberopat som grund för sin talan.⁶⁴⁴ Å andra sidan kan det ifrågasättas om detta är en så fundamental princip för skiljeförfarandet att underlåtenhet att tillämpa den – även utan parternas uttryckliga föreskrift – bör leda till upphävande av

⁶⁴⁰ Se ovan s 37 f. Enligt Heuman, Juristmötet s 286 f, kan det hävdas att skiljemännen överskridit sin kompetens, om ett avtal med skiljeklausul innehåller en föreskrift om att endast direkta förluster ersätts vid kontraktsbrott och skiljemännen ålägger en part att betala särskild ersättning för indirekta förluster. Domen kan emellertid inte upphävas av det skälet, om det förhåller sig så att skiljemännen tolkat begreppet direkta förluster mycket vidsträckt och därigenom inbegripit sådana kostnader som normalt anses utgöra en följd av indirekta skadeverkningar.

⁶⁴¹ Se ovan s 36.

⁶⁴² Se ovan not 556.

⁶⁴³ Se NJA 1898 s 499, 1905 s 23 och s 476 samt 1943 s 236 ävensom Bolding s 152 f och Heuman, Advokatsamfundet s 28. Jfr även NJA 1948 s 590 och 1963 s 658.

⁶⁴⁴ Se ovan s 133 f och Westerling, Årsskrift 1981 s 15, som hävdar att en sådan skiljedom kan klandras enligt 21 § 1 st 1 p SML (motsvaras av 34 § 1 st 2 p LSF) och jämför med NJA 1980 s 352 (som inte gäller skiljeförfarande). Jfr RH 1991:70. Se även Heuman, Skiljeman-narätt s 337.

domen.⁶⁴⁵ Särskild försiktighet i detta hänseende är påkallad i internationella tvister, där man inte utan vidare kan räkna vid en bundenhet till den svenska begreppsapparaten.⁶⁴⁶

Någon klandergrund kan knappast föreligga, om skiljemännen har tillämpat en viss rättsregel på de av parten som grund för talan återopade omständigheterna, trots att parten inte har hänfört sig till rättsregeln ifråga.⁶⁴⁷ Parterna kan emellertid begränsa den rättsliga prövningen till att gälla exempelvis tillämpningen av visst lagrum på sakförhållanden i tvisten. Under alla förhållanden bör vikten av en tydlig processledning med avseende på de rättsliga återopandena framhållas. Skiljemännen bör vinnlägga sig om att ge parterna sådan upplysningar om rättsanvändningen att överraskningseffekter undviks.⁶⁴⁸

Har parterna träffat avtal om att tvisten skall prövas enligt ett visst lands lag eller att skiljemännen skall avgöra tvisten efter skälighet och framgår det att skiljemännen har tillämpat ett annat lands lag, kan skiljedomen komma att hävas på den grund att skiljemännen överskridit sitt uppdrag.⁶⁴⁹

Skiljedom skall upphävas enligt *tredje punkten* om **skiljeförfarande inte borde ha ägt rum i Sverige**.⁶⁵⁰ Enligt 47 § får skiljeförfarande här i

⁶⁴⁵ Enligt Ramberg s 31 visar NJA 1973 s 740 (anmärkt nedan i not 669) att klandergrund föreligger endast om skiljedom grundats på omständighet som över huvud taget inte finns med i processmaterialet. Se även Ramberg, JT 1990-91 s 610 f. I Prop s 145 uttalas emellertid, att skiljemännen bör anses ha överskridit sitt uppdrag om de grundar sitt avgörande på ett rättsfaktum som inte återopats av en part. Se även Schöldström, JT 1999-2000 s 945.

⁶⁴⁶ Se Prop s 145 där det anförs, att det inte heller i internationella tvister kan komma ifråga att skiljemännen skulle få döma över en grund eller en invändning som över huvud taget inte har förts på tal under förfarandet.

⁶⁴⁷ Principen "jura novit curia". Se Prop s 146, där det också framhålls att förhållandet kan vara ett annat i en tvist mellan utländska parter, samt Nordenson, JT 1993-94 s 216 f och Calissendorff s 146 ff. Calissendorff ifrågasätter om skiljemän i kommersiella mål mellan företag överhuvudtaget bör ges rätt att tillämpa regeln "jura novit curia". Han rekommenderar skiljemännen i sådana mål att redan i inledningsskedet av förfarandet tillfråga parterna om de önskar att avgörandet skall baseras enbart på av dem återopade grunder, omständigheter och rättsregler eller att skiljenämnden – om den finner att andra grunder, omständigheter eller rättsregler kan vara av betydelse – skall meddela parterna detta. Jfr NJA 1989 s 614. Se även Jarvin, Proceedings s 53.

⁶⁴⁸ Se Prop s 146.

⁶⁴⁹ Se Prop s 123. Fallet kan också vara att uppfatta som ett handläggningsfel enligt 6 p, se nedan s 170. Beträffande uppdragsöverskridande som klandergrund, se även Heuman, Skiljemannarätt s 605 ff.

⁶⁵⁰ Enligt Nordenson, Yearbook 1993 s 154, har motsvarande klandergrund enligt SML sällan eller aldrig återopats.

riket endast under vissa omständigheter inledas mot någon som saknar hemvist i Sverige. Har skiljedom meddelats i strid mot bestämmelserna i denna paragraf, föreligger klandergrund.

Klandergrund föreligger vidare enligt *fjärde punkten*, om en **skiljeman inte utsetts i behörig ordning**. Skiljeman kan ha utsetts i strid med vad parterna bestämt i skiljeavtalet eller i annan överenskommelse. Har parterna bestämt att en skiljeman skall ha särskild kvalifikation, t ex vara lagfaren domare eller tekniker av visst slag, kan underlåtenhet att att följa en sådan bestämmelse leda till upphävande av skiljedomen.⁶⁵¹

Om ingenting avtalats mellan parterna om hur skiljemännen skall utses, gäller 13-16 §§.⁶⁵² Åtskilliga fel kan förekomma vid tillämpningen av dessa bestämmelser. Sålunda kan skiljeman ha utsetts av en obehörig person, såsom ett ombud utan fullmakt eller annan olegitimerad representant för part,⁶⁵³ eller av tingsrätten utan att lagliga förutsättningar därför förelegat.⁶⁵⁴

Det är vidare tänkbart att skiljeman utsetts av andra skiljemän utan att samtliga dessa varit ense om valet eller att en i skiljeavtalet nämnd obehörigen ersatts med annan skiljeman. Skiljeman kan också ha utsetts för sent.

Formuleringen i fjärde punkten kan inte anses täcka fall, i vilka de skiljemän som dömt visserligen varit utsedda i behörig ordning men inte fulltaliga. Det har inträffat att en av fem skiljemän avlidit, varefter de övriga meddelat skiljedom.⁶⁵⁵ I ett sådant fall – där parterna inte underrättats om skiljemannens förfall och sålunda inte fått tillfälle att enligt 16 § komplettera skiljenämndens sammansättning – kan möjligen sjätte punkten vara tillämplig men det är tveksamt om det kan sägas ha förelegat något fel som sannolikt påverkat utgången (se nedan). I ett annat fall blev två av parterna utsedda skiljemän ense om avgörandet, varpå de meddelade skiljedom utan att tillkalla en tredje skiljeman.⁶⁵⁶ En analogisk till-

⁶⁵¹ Se Prop s 146. Jfr Ramberg, Agreement s 29 och Heuman a a s 628 ff.

⁶⁵² Se 12 § 2 st.

⁶⁵³ Jfr NJA 1900 s 17 om det fall att konkursgäldenär utsett skiljeman i tvist som rör boet, varom se Welamson, Konkursrätt s 298 ff.

⁶⁵⁴ Däremot utgör formella fel, som tingsrätten kan ha begått vid utseende av skiljeman, inte någon klandergrund, se Bet s 291.

⁶⁵⁵ NJA 1888 s 258.

⁶⁵⁶ SvJT 1929 rf s 6 (klandertalan avvisades därför att den inte väckts inom föreskriven tid). Enligt Nordenson, Yearbook 1993 s 154, har motsvarande klandergrund enligt SML åberopats något oftare än de två närmast föregående men talan har relativt sällan varit framgångsrik.

lämpning av fjärde punkten i detta fall liksom i det förut nämnda är väl inte alldeles utesluten. Förhållandet är ju i dem båda det, att skiljenämnden inte varit vederbörligen sammansatt. Om det beror på parternas underlåtenhet att skiljenämnden inte kompletterats enligt 16 §, synes preklusionsregeln i 34 § andra stycket (se nedan) regelmässigt hindra parterna att återropa omständigheten.

Om skiljeman varit **obehörig**, föreligger klandergrund enligt *femte punkten*. Så är enligt 7 § fallet om skiljeman är omyndig, försatt i konkurs eller har förvaltare enligt föräldrabalken. Skiljeman kan också ha varit jävig enligt 8 §.⁶⁵⁷ Däremot synes inte klandergrund föreligga, om exempelvis en domare deltagit som skiljeman i strid mot bestämmelsen om bisyssla i 7 § lagen (1994:260) om offentlig anställning.⁶⁵⁸ Denna bestämmelse syftar inte till att skydda parterna i ett skiljeförfarande från inhabila skiljemän utan avser främst att slå vakt om den offentliga verksamhetens och dess utövares integritet.

Parts rätt att återropa skiljemans bristande behörighet får inte vara preskriberad, en fråga som beträffande jäv är särskilt reglerad i 10 §. Parten får inte heller ha träffat undantagsavtal enligt 11 eller 51 §. Det är sålunda endast i ett fåtal fall som en tillämpning av förevarande punkt kan bli aktuell.

Handläggningsfel utgör enligt *sjätte punkten* grund för att upphäva domen.⁶⁵⁹ Det är inte möjligt att uttömmande ange de fel med avseende på förfarandet, som kan utgöra klandergrund. Domstol där klandertalan förs får därför pröva vilken betydelse ett förelupet fel kan ha haft i det enskilda fallet. En viss ledning vid bedömandet av vad som kan anses vara ett relevant fel i sakens behandling står att hämta ur LSF:s föreskrifter rö-

⁶⁵⁷ Jfr NJA 1981 s 1205 (anmärkt ovan not 263) och RH 1985:63 (anmärkt ovan not 260). För att detta skall utgöra klandergrund förutsätts, att en part inte redan har förlorat sin rätt att återropa förhållandet enligt de frister som gäller enligt 10 §; se ovan s 82 f. Klandergrundens är av betydelse också i sådana fall då jävsgrunden blivit känd först efter skiljedomens meddelande, se Arbitration in Sweden s 149 och Westerling, Yearbook 1984 s 51.

⁶⁵⁸ Se ovan s 69.

⁶⁵⁹ Detta synes vara den viktigaste och oftast återropade klandergrunden. Jfr Westerling, Yearbook 1984 s 51, Arbitration in Sweden s 150 ff och Nordenson, Yearbook 1993 s 154. Enligt Nordenson är det dock i få fall som talan lett till upphävande av skiljedomen. Se även Heuman, Skiljemannarätt s 634 ff.

rande förfarandet.⁶⁶⁰ Men man kan inte stanna vid detta. Förutom åsidosättande av legala bestämmelser finns det åtskilliga andra förfaringssätt, som kan konstituera klandergrund.

Bland de fel, som kan föranleda ett upphävande av skiljedomen, är först att nämna åsidosättande av bestämmelserna i LSF. Här blir det företrädesvis fråga om huruvida den i 24 § föreskrivna kontradiktoriska principen har tillämpats.⁶⁶¹ Skiljemännen kan vidare ha gjort sig skyldiga till en felbedömning när det gäller spörsmål om huruvida taleändring enligt 23 § andra stycket skall medges eller erbjuden bevisning skall avvi-

⁶⁶⁰ Jfr NJA 1955 s 224 (anmärkt ovan not 352) beträffande frågan om skiljeförfarandet påkallats på korrekt sätt. Däremot kan en skiljedom knappast upphävas på den grund att skiljenämnden tillämpat eller inte tillämpat RB:s handläggningsregler. Jfr Westerling, Årsskrift 1981 s 18.

⁶⁶¹ Se ovan s 117 f. Jfr NJA 1953 s 407 (klandertalan ogillad) och 1963 A 23 (se ovan not 465). Av särskilt intresse är NJA 1965 s 384, där två skiljedomar hävdades på den grund att part inte beretts erforderlig tillgång att utföra sin talan. Bl a hade parten begärt att förhör med honom under sanningsförsäkran skulle äga rum. Då hans uppgifter kunde ha betydelse i bevishänseende, borde hans begäran i vart fall ha bort föranleda att han hördes personligen inför skiljenämnden. Vidare hade parten inte beretts tillfälle att yttra sig över en av motparten ingiven skrift. Skiljemännen hade också utsatt målet till slutlig handläggning utan att det hade varit i erforderlig omfattning förberett. Särskilt framhölls, att skiljenämnden hade underlåtit att tillse att motpart i god tid före avgörandet närmare angav de motfordringar, som han ämnade åberopa till stöd för ett allmänt hållet yrkande om kvittning och att parten bereddes tillfälle att yttra sig därutöver. Då parten hade varit av sjukdom förhindrad att inställa sig vid sammanträdet, hade målet likväl avgjorts i hans utvaro. - - - I NJA II 1929 s 35 förekommer ett uttalande om det fallet att skiljemännen avgjort saken sedan en part underlåtit att begagna sig av erbjudet tillfälle att utföra sin talan. Har parten haft giltigt förhinder som han inte kunnat anmäla, föreligger klandergrund om det med sannolikhet kan antas att felet inverkat (enligt LSF: felet sannolikt inverkat) på utgången. Vid bedömande härav, heter det, lär domstolen fästa särskilt avseende vid om parten tidigare haft erforderlig tillgång att utföra sin talan i saken. Jfr däremot Bolding s 178 ff.

sas enligt 25 § andra stycket.⁶⁶² eller tillstånd ges till en ansökan enligt 26 § om bevisupptagning vid domstol.⁶⁶³

Åsidosättande av parternas föreskrifter rörande förfarandet kan också utgöra klandergrund.⁶⁶⁴ Frångår skiljemännen utan parternas samtycke ett förslag till eller beslut om handläggningsordning, vilket godtagits av parterna på sådant sätt att det föreligger ett avtal, kan sålunda upphävande av skiljedomen komma ifråga. Det kan därför ibland vara fördelaktigt att inte låta parterna formellt bekräfta ett sådant beslut utan bevara skiljenämndens möjlighet att på ett smidigt sätt ändra handläggningen utan att skiljedomen kan upphävas av den anledningen.⁶⁶⁵

Därnäst kommer i betraktande fall då skiljemännen – utöver de i punkterna 1 och 2 upptagna fallen – inlåtit sig på prövning av fråga trots att processhinder förelåg, t ex lis pendens⁶⁶⁶ eller res judicata.⁶⁶⁷ Även ett sådant fel har påverkat utgången – se nedan – eftersom denna rätteligen skulle ha inneburit ett avvisningsavgörande och inte ett avgörande i sak.

⁶⁶² Se beträffande taleändring Heuman, Skiljemannarätt s 432 f, och i fråga om avvisande av bevisning RH 1987:121, där skiljedom upphävdes därför att skiljenämnden inte hade tillåtit part att inför nämnden höra vissa personer. Enligt Lundblad, Festskrift s 335, synes klanderbart fel kunna föreligga om skiljenämnden godtagit en skriftlig vittnesberättelse (vittnesattest) utan att efterkomma motpartens begäran att anställa muntligt förhör med vittnet.

⁶⁶³ Se Heuman, Årsskrift 1987 s 36 f, enligt vilken ett upphävande av skiljedomen på denna grund endast undantagsvis kan förekomma. Däremot kan en skiljedom enligt Heuman, JT 1989-90 s 268, upphävas efter klander, om skiljemännen vägrat anmana någon att utlämna handlingar som senare visat sig innehålla uppgifter som med sannolikhet skulle ha medfört en annan utgång. Ramberg, JT 1990-91 s 610, förordar en restriktivare tillämpning av särskilt klandergrunden handläggningsfel och anser att det måste handla om uppenbara missstag från skiljemännens sida, såsom de som förekom i NJA 1965 s 384 (anmärkt i not 661 ovan) för att klandertalan skall kunna bifallas.

⁶⁶⁴ Jfr NJA 1937 s 120 (den klandrande parten gjorde gällande att värdering inte utförts på sätt föreskrivits i skiljeavtalet men klandertalan ogillades) och Bolding s 175.

⁶⁶⁵ Se Heuman, Juristmötet s 291.

⁶⁶⁶ Se ovan s 103 f och Arbitration in Sweden s 145. Jfr Nordenson, Yearbook 1993 s 153, beträffande frågan om skiljedomen bör upphävas ifall samma tvist redan var föremål för prövning vid utländsk domstol; enligt Nordenson är svaret troligen ja, om den dom som meddelas av den utländska domstolen kan verkställas i Sverige.

⁶⁶⁷ Se NJA 1953 s 751 (skiljedom hävdades därför att skiljemännen hade dömt i fråga som blivit avgjord genom tidigare skiljedom utan att svaranden avstått från att återopa felet) och 1998 s 189. Jfr ovan s 32 och 104 f, Arbitration in Sweden s 153 och Westerling, Yearbook 1984 s 49 not 7.

Den omständigheten att skiljemännen utövat stark materiell processledning kan däremot knappast utgöra skäl att upphäva skiljedomen, såvida det inte strider mot vad parterna bestämt.⁶⁶⁸ Däremot är det möjligt att bristande processledning från skiljemännens sida kan utgöra klandergrund.⁶⁶⁹

Skiljemännen är, som tidigare anförts, oförhindrade att föra ett rättsligt resonemang på grundval av ostridiga eller bevisade fakta och på dessa tillämpa även rättsregler som inte åberopats av någon part. Men om skiljemännen gör en bevisvärdering av fakta, som åberopats av den ena parten och som vitsordats eller åtminstone inte ifrågasatts av motparten, och fränkänner dessa fakta bevisvärde, kan detta möjligen vara att anse som ett klandergrundande handläggningsfel.⁶⁷⁰

Om parterna föreskrivit att ett visst lands lag skall tillämpas på tvisten – lagvals klausul⁶⁷¹ – och skiljemännen underlåtit att följa forskriften, kan detta möjligen betraktas som ett sådant handläggningsfel som kan medföra att skiljedomen upphävs.⁶⁷²

⁶⁶⁸ Jfr ovan s 109.

⁶⁶⁹ Se NJA 1973 s 740, som gällde en skiljedom där viss av part medgiven rätt till kvittning hade grundats på ett oriktigt antagande. HD fann, att antagandet i sin tur hade grundats på uppgift i en till skiljemännen ställd skrivelse. HD uttalade, att det är en öppen fråga i vad mån bristande processledning från skiljemäns sida kan utgöra skäl att häva skiljedom men att i det föreliggande fallet utredningen gav vid handen att vad skiljemännen uttalat rörande avtalets tillkomst ingick i den bevisvärdering de verkställt och alltså gällde själva bedömningen av målet, varför de funnit sig sakna anledning att genom frågor till parterna utröna det aktuella förhållandet. HD fann därför, att i vart fall under dessa omständigheter kunde handläggningsfel inte anses föreligga. - - - Jfr Arbitration in Sweden s 151 f. - - - Både det anmärkta rättsfallet och NJA 1965 s 384 (anmärkt i not 661) kommenteras av Heuman, Juristmötet s 273 och Current issues s 172 f; Heuman anför att processledningsskyldighet kanske föreligger med avseende på oklara yrkanden men inte vad avser oklarheter i utredningen. Jfr också a s 287 ff, 472 f och 486 samt Skiljemannarätt s 648 f. Enligt Ramberg s 31 visar NJA 1973 s 740 att klandergrund föreligger endast om skiljedom grundats på omständighet som över huvud inte finns med i processmaterialet. - - - Se även RH 1991:70 (särskilt den skiljaktiga meningen i hovrätten).

⁶⁷⁰ Se RH 1991:70 (hovrättens majoritet). Jfr ovan s 164 f. Jfr även Heuman, Current issues s 188, beträffande den situationen att skiljemännen vägrar att godta att part återkallar ett erkännande eller vitsordande av fakta.

⁶⁷¹ Se nedan s 207.

⁶⁷² Se Bet s 154, Hobér, Årsskrift 1991 s 26, och Schöldström, JT 1999-2000 s 945. Såsom påpekas av Hobér är det emellertid svårt att dra gränsen mellan felaktig tillämplig av viss lag – vilket är ett materiellt fel som inte utgör klandergrund – och underlåtenhet att över huvud taget tillämpa den. Även Hjerner, Festskrift s 397, ställer sig tveksam. - - - Fallet kan också vara att bedöma som ett uppdragsöverskridande, se ovan s 165.

Det kan vidare tänkas att skiljemännen grovt missuppfattat en processhandling⁶⁷³ eller att muntlig bevisning inte återupptagits sedan skiljeman bytts ut under pågående skiljeförfarande.⁶⁷⁴

Vad sedan angår proceduren vid beslutande av skiljedom har man anledning att tänka på fall, då skiljeman inte deltagit i avgörandet på vederbörligt sätt,⁶⁷⁵ fel i voteringen förelupit,⁶⁷⁶ erforderlig majoritet för visst slut inte uppnåtts eller skiljedomen inte avfattats i enlighet med majoritetens mening.⁶⁷⁷ Att skiljemännen underlåtit att pröva någon av flera till deras avgörande hänskjutna frågor synes i regel inte utgöra klandergrund⁶⁷⁸ men i ett sådant fall har part möjlighet att inom viss tid begära hos skiljenämnden att den kompletterar skiljedomen.⁶⁷⁹

Klandergrund kan vidare föreligga, om domstol vid bevisupptagning enligt 26 § godtagit en klart inkompetent tolk eller underlåtit att ingripa mot allvarliga misstag.⁶⁸⁰

⁶⁷³ Se NJA 1975 s 536, där en skiljenämnd hade funnit vissa uttalanden av part innebära återkallelse av partens begäran om skiljedom och avskrivit tvisten. Parten väckte klandertalan och yrkade att avskrivningsbeslutet skulle upphävas under påstående bl a att hans uttalanden inte hade den angivna innebörden. HD, som biföll talan, uttalade bl a att bestämmelserna om klander av skiljedom inte bara måste tillämpas analogiskt på beslut, varigenom skiljeförfarandet avslutas utan prövning av saken, utan även att såsom ”fel i avseende på ärendets behandling” (”fel i handläggningen” enligt LSF) därvid betraktas såväl fel beträffande själva bedömningen av den processuella frågan som fel med avseende på handläggningen av denna. Se även NJA 1990 s 419, där klandertalan ogillades. - - - Jfr Westering, Yearbook 1984 s 52, angående ett fall där skiljenämnden ogillade parts yrkande och därvid förbisåg att till stöd för detta hade åberopats två olika grunder. Jfr även Heuman, Current issues s 174 och JT 1990-91 s 323 ff. Heuman påpekar, att HD i rättsfallet NJA 1975 s 536 inte klargjorde om klandertalan bifölls därför att skiljemännen överskridit sitt uppdrag eller för att de begått annat fel som med sannolikhet kan antas ha påverkat utgången.

⁶⁷⁴ Se ovan s 94. Jfr även RH 1991:15, där skiljemännens handläggning av en jävsfråga klandrades men där talan ogillades.

⁶⁷⁵ Se dock 28 § 1 st. Jfr NJA 1924 s 596, där det gjordes gällande att skiljeman inte skulle ha rätteligen deltagit i avgörandet men där klandertalan ogillades.

⁶⁷⁶ Se 30 § 2 st.

⁶⁷⁷ Jfr NJA 1935 s 616, där det hävdades att skiljedomen hade fått annan avfattning än den skiljemännen enats om men där klandertalan ogillades.

⁶⁷⁸ Jfr NJA 1904 s 378 och 1912 s 263 samt Arbitration in Sweden s 154 f, Ramberg s 32 f och Schöldström, JT 1999-2000 s 945.

⁶⁷⁹ Se 32 §.

⁶⁸⁰ Se Heuman, Årsskrift 1987 s 46.

Om en part under skiljeförfarandet företrätts av ombud som saknat behörighet, kan hävande av skiljedomen komma ifråga.⁶⁸¹

Däremot föreligger knappast någon klandergrund, om skiljemännen har tillämpat bestämmelsen i 23 § andra stycket om nya yrkanden och grunder på ett anmärkningsvärt sätt.⁶⁸²

Skiljedomen kan inte heller upphävas därför att en handling, som åberopats till bevis, har varit förfalskad eller förvanskad eller om ett vittne eller en sakkunnig har avgett en medvetet osann utsaga.⁶⁸³

För att ett handläggningsfel skall utgöra klandergrund fordras att den part som åberopar felet har varit utan skuld till detsamma. Har parten själv föranlett att saken inte blivit riktigt behandlad, skall hans klandertalan ogillas.⁶⁸⁴

Vidare förutsätts att felet sannolikt har inverkat på utgången.⁶⁸⁵ Detta är avsett att i jämförelse med motsvarande uttryck i 21 § första stycket fjärde punkten SML – ”fel som med sannolikhet kan antagas ha inverkat på utgången” – utgöra en skärpning av kravet på samband mellan felet och utgången.⁶⁸⁶ Redan en beaktansvärd möjlighet att utgången skulle ha blivit en annan är alltså inte tillräcklig för att skiljedomen skall hävas. Om av tre skiljemän endast två deltagit i sakens avgörande och därvid enats, kan man knappast säga att detta fel sannolikt har inverkat på utgången, även om det är möjligt att så varit fallet.

Andra stycket innehåller en bestämmelse om preklusion av klandergrund.⁶⁸⁷ Part får inte göra gällande fel som utgör klandergrund, om han

⁶⁸¹ Vanligen föreligger i detta fall klandergrund enligt 1 p redan av det skälet att den obehörige representanten slutit skiljeavtalet eller påkallat förfarandet, jfr NJA 1918 s 324 och 1924 s 224.

⁶⁸² Se ovan s 116 med not 422 samt NJA 2000 s 335, som dock avser SML.

⁶⁸³ Se Prop s 150 ff. Skiljedomsutredningen hade föreslagit en särskild bestämmelse om att en skiljedom skulle kunna upphävas på talan av part i ett sådant fall, se Bet s 182 ff och 292 f. Inte heller resning kan komma till användning mot skiljedom, se NJA 1986 s 620.

⁶⁸⁴ Jfr NJA II 1929 s 35, där det talas om det fallet att part med giltigt förhinder underlåtit att begagna sig av erbjudet tillfälle att utföra sin talan, varefter saken avjorts enligt 14 § 2 p SML (motsvarar 24 § 3 st LSF); parten bör anses vållande till felet bl a om han hade kunnat anmäla sitt förhinder men inte gjort det. Enligt Heuman, Juristmötet s 275, kan part som lämnat vilseledande uppgifter och därigenom föranlett ett handläggningsfel vara betagen möjligheterna att få domen upphävd.

⁶⁸⁵ Den omständigheten att skiljeman brutit mot sin tystnadsplikt – t ex genom att lämna uppgifter om skiljeförfarandet till utomstående – kan därför inte utgöra klandergrund (jfr ovan s 110) men väl föranleda skadeståndsskyldighet (se ovan s 73).

⁶⁸⁶ Se Prop s 148 och 236.

⁶⁸⁷ Någon motsvarande preklusionsregel finns inte i 33 § beträffande ogiltighetsgrund. Jfr § 29 SHS (nedan s 264).

genom att delta i förfarandet utan invändning eller på annat sätt får anses ha avstått från att göra felet gällande. Man har därmed velat förekomma, att part med insikt om att klandergrund föreligger spekulerar i förfarandets utgång genom att låta skiljedomen gälla, om den blir förmånlig för honom, men i motsatt fall klandra den.⁶⁸⁸ Part kan uttryckligen eller genom konkludent handlande avstå från att åberopa fel.⁶⁸⁹ Det kan ske på förhand, exempelvis därigenom att part utser skiljeman med vetskap om att jäv mot honom föreligger eller hänskjuter en fråga till skiljemännens avgörande utan att iaktta föreskriven ordning därför. Generellt sett får det antas, att part som deltar i förfarandet utan att genast göra invändning mot skiljemännens behörighet har godtagit att de avgör tvisten.⁶⁹⁰

Enbart den omständigheten att part har utsett skiljeman behöver emellertid inte innebära att han avsagt sig möjligheten att åberopa fel (av annat slag än att av honom utsedd skiljeman är obehörig) som grund för klander. Tillsammans med andra omständigheter kan parts utseende av skiljeman emellertid innebära att han anses ha avstått från att göra invändning t ex beträffande skiljeavtalets giltighet.⁶⁹¹

Skiljemännen kan själva tillämpa preklusionsregeln under skiljeförfarandet och alltså lämna framställd anmärkning utan avseende, om de finner att part bör anses ha avstått från att göra det anmärkta felet gällande.

En förutsättning för att preklusion skall inträda är att parten kände till eller uppmärksammat den omständighet som utgör klandergrund, t ex ett handläggningsfel.⁶⁹² Part kan inte heller med bindande verkan avstå från att åberopa omständigheter som han inte känner till, t ex avstå från att åberopa reglerna om skiljemans obehörighet innan han vet vilka som utsetts till skiljemän och de omständigheter som utgör grund för att ifrågasätta skiljemännens behörighet. I vissa internationella skiljeavtal har par-

⁶⁸⁸ Jfr Nordenson, SvJT 1977 s 717, som anser att part bör gå förlustig sin rätt att åberopa felet också om han genom försummelse har underlåtit att skaffa sig kännedom om det.

⁶⁸⁹ Se NJA 1935 s 616, 1953 s 751 och 1963 s 658 (JustR Karlgrens votum) samt SvJT 1953 rf s 55 (dispens vägrad i NJA 1952 C 282) och RH 1991:15. I det sistnämnda fallet ansågs part, som biträtt överenskommelse om förlängning av tid för meddelande av skiljedom, ha avstått från att åberopa att skiljedomen inte meddelats inom laga frist (någon sådan finns inte enligt LSF men parterna kan ju i skiljeavtalet eller särskild överenskommelse ha bestämt tid för meddelande av skiljedom).

⁶⁹⁰ Se Prop s 236. Jfr däremot Heuman, Skiljemannarätt s 288 ff.

⁶⁹¹ Se Prop s 236.

⁶⁹² Se Arbitration in Sweden s 156. Jfr däremot Nordenson, SvJT 1977 s 717, som anser att lagtexten är utformad så att det finns utrymme för hänsynstagande också till att parten bort vara medveten om felet. Jfr även Heuman, Skiljemannarätt s 296 ff.

terna dock enligt 51 § möjlighet att genom s k undantagsavtal begränsa eller utesluta tillämpningen av 34 §.

Klanderfristen är enligt *tredje stycket* tre månader från den dag då parten fick del av skiljedomen i dess slutliga lydelse (efter eventuell rättelse, komplettering eller tolkning).⁶⁹³ Olika klanderfrister kan alltså komma att gälla mot skilda parter. Vinnande part har emellertid intresse av att snarast möjligt delge motpart skiljedomen för att klanderfristen skall börja löpa mot denne. För att en domstol skall göra någon prövning av om talan har väckts inom rätt tid krävs en invändning av motparten.⁶⁹⁴ Käranden har då att styrka när svaranden fick del av skiljedomen. Försutten klanderfrist kan inte återställas enligt bestämmelserna i 58 kap 11 § RB.⁶⁹⁵

Klandertalan skall enligt 43 § tas upp av hovrätten inom vars domkrets skiljeförfarandet har ägt rum eller, om platsen för detta inte är angiven i skiljedomen, av Svea hovrätt. Hinder föreligger inte mot att i en och samma stämning alternativt yrka förklaring att skiljedomen är ogiltig eller att den skall upphävas enligt 34 §.⁶⁹⁶ Part kan däremot inte kumulera begäran om upphävande av skiljedomen och ett yrkande i själva saken, eftersom en talan av det senare slaget skall väckas vid tingsrätt. Av motsvarande skäl kan inte klandertalan kumuleras med talan om nedsättning av ersättningen till skiljemännen.

Hovrätten kan i ett klandermål enligt 3 kap 18 § UB förordna att vidare åtgärd för verkställighet av skiljedomen inte får vidtas eller att endast

⁶⁹³ Detta gäller oavsett om rättelsen, kompletteringen eller tolkningen har någon betydelse för parten, se Prop s 149. - - - Av 13 kap 4 § 3 st RB följer, att stämningsansökan skall ha inkommit till tingsrätten innan klanderfristen löper ut, alltså senast den sista dagen av denna frist. Vid särskild skiljedom (del- eller mellandom) räknas klanderfristen från delgivningen av denna, inte från delgivningen av den slutliga skiljedomen, se Prop s 236, Hellquist s 506, Hjerner, Yearbook 1984 s 39 samt Westerling, Årsskrift 1981 s 53 och Årsskrift 1986 s 31 f. - - - Delgivningslagen (1970:428) är inte tillämplig i skiljeförfarande, se NJA 1996 s 330. - - - Skiljemännen brukar vanligen delge åtminstone den slutliga skiljedomen – vari intagits beslut om deras egen ersättning – med parterna för att den i 41 § föreskrivna tidsfristen skall börja löpa, jfr ovan s 149. Det kan därför hända att domen delges med den förlorande parten genom skiljemännens försorg innan den vinnande parten hinner delge honom domen. Klanderfristen räknas i sådana fall från det första datumet. - - - I NJA 1999 s 300 ansågs bestämmelsen i 19 § 1 st delgivningslagen om delgivning av postförsändelse, som kviterats av den sökta men hämtats ut av bud, vara analogt tillämplig.

⁶⁹⁴ Se Prop s 236.

⁶⁹⁵ Se NJA 1962 C 905.

⁶⁹⁶ Jfr ovan s 159 f med not 624. Målet skall enligt 53 kap 1 § RB av hovrätten handläggas enligt bestämmelserna i 42-44 kap. Det är indispositivt såvitt gäller frågan om skiljedomen är ogiltig (se Prop s 184) och dispositivt beträffande förekomsten av klandergrund.

vissa åtgärder får äga rum (inhibition). Svaranden kan också få pröva en begäran om kvarstad som grundar sig på skiljedomen.⁶⁹⁷

Hovrättens dom får i princip inte överklagas. Enligt 43 § andra stycket får hovrätten dock tillåta att domen överklagas, om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av HD (s k ventil).

Klandertalan skall gå ut på att skiljedomen upphävs, vilket innebär att den inte längre är gällande.⁶⁹⁸ Någon ändring av skiljedomen kan inte komma ifråga. Liksom överklagande i tvistemål inte får riktas mot domskäl (domsmotivering), så kan inte heller yrkande om hävande av skiljedom beträffande ett uttalande, som endast innefattar domskäl, bifallas.⁶⁹⁹

Av 17 kap 3 § RB följer att skiljedom inte kan hävas på annan klandergrund än den som käranden har åberopat till stöd för sin talan. Part som vill klandra en skiljedom skall ange den omständighet (rättsfaktum) som han åberopar, alltså t ex att skiljemännen dömt över ett yrkande som inte framställts i målet eller att parten inte fått tillfälle att utföra sin talan i behövlig omfattning. Det är inte tillräckligt att han anger den eller de punkter i första stycket av 34 § som han vill åberopa. Käranden får enligt *tredje styckets andra mening* inte åberopa en ny klandergrund efter tremånadersfristens utgång.⁷⁰⁰ Har en part klandrat skiljedomen under åberopande av exempelvis att en skiljeman var jävig, får han inte efter talfristens utgång åberopa att även en annan skiljeman var jävig. Däremot har han rätt att justera sin talan enligt 13 kap 3 § första stycket tredje punkten RB. Har parten t ex anfört att skiljemannens opartiskhet kan ifrågasättas därför att han är systerson till motparten, får han även efter klanderfristens utgång ändra påståendet till att skiljemannen är son till motparten. Mera tveksamt är om parten också får åberopa en helt annan omständighet till stöd för att samme skiljeman skulle vara jävig, t ex att motparten och skiljemannen gemensamt äger ett bolag.⁷⁰¹

⁶⁹⁷ Se Prop s 185 f och NJA 1979 s 698.

⁶⁹⁸ Spörsmålet om skiljeavtalet i så fall har upphört att gälla beträffande ifrågavarande tvistefråga eller om det står part fritt att påkalla nytt skiljeförfarande, har berörts ovan s 52 f.

⁶⁹⁹ Se NJA 1941 s 468. Jfr hovrättsdomen i NJA 1905 s 284, i vilken skiljedom förklarades ogill såvitt skiljemännen därigenom yttrat sig om huruvida straffbar vårdslöshet eller vållande i visst fall låg part till last.

⁷⁰⁰ Se till det följande Prop s 149. - - - LSF har i detta hänseende lagfäst rättspraxis under SML:s giltighetstid, se NJA 1996 s 751.

⁷⁰¹ Enligt Prop s 150 bör detta inte tillåtas. Det synes dock tveksamt om inte denna tolkning är väl restriktiv och om det inte bör vara tillräckligt att parten inom fristen gjort gällande att den utpekade skiljemannen varit jävig.

En slutlig skiljedom innehåller merendels även ett avgörande rörande skiljedomskostnaderna. Det kan vara beslut enligt 37 § om ersättning till skiljemännen och i samband därmed föreskrift enligt 42 § om hur denna ersättning skall slutligt fördelas mellan parterna ävensom beslut enligt samma paragraf att part skall ersätta annan part dennes processkostnader. När en skiljedom upphävs, innebär detta att saken lämnas oavgjord. Beslut om kostnadsfördelning mellan parterna kan då inte längre gälla, eftersom grunderna för beslutet var den utgång saken fått genom skiljedomen.⁷⁰² Däremot berörs beslut om ersättning till skiljeman inte av domen i klandermålet, som skiljemannen inte varit part i.⁷⁰³ I överensstämmelse härmed erhålls inte verkställighet av beslut om kostnadsfördelning när skiljedomen efter klander blivit hävd, medan ersättningsbeslutet – sedan den i 41 § föreskrivna fristen gått ut utan att talan har väckts – är exigibelt oavsett om skiljedomen klandras eller upphävs.⁷⁰⁴ Hur ersättning till skiljeman sedan skiljedom hävts slutligen skall fördelas mellan parterna blir en fråga dem emellan, vilken är att bedöma efter civilrättsliga regler. Man synes kunna utgå från att, om två personer gemensamt lämnat en tredje person ett uppdrag, så får de i princip stå för ersättningen till denne med hälften vardera.⁷⁰⁵

⁷⁰² Jfr Bolding, Festschrift s 58 ff.

⁷⁰³ Se NJA 1963 s 658, där hovrätten hävde skiljedom utom i vad avsåg ersättning till skiljemännen och förpliktade parterna att solidariskt betala ersättningen (se även NJA 1965 s 384). Beslutet beträffande ersättning till skiljemännen består emellertid oavsett om detta detta uttryckligen sägs. Man behöver därför som HD i NJA 1953 s 751 inte skriva mer än att skiljedomen upphävs, även om det kan vara klagörande för parterna och skiljemännen att upplysning härom lämnas i domen. - - - Om part samtidigt väcker klandertalan mot motparten och talan enligt 41 § beträffande ersättning till skiljeman, kan målen inte – såsom fallet var under SML:s giltighetstid – handläggas i samma rättegång (kumuleras), eftersom klandertalan enligt 43 § tas upp direkt av hovrätt medan den senare talan skall prövas av tingsrätt.

⁷⁰⁴ Se 3 kap 15 § 2 st UB.

⁷⁰⁵ Jfr det ovan i not 703 anmärkta rättsfallet NJA 1963 s 658. - - - Det kan tänkas att part sedan skiljedom hävts anser, att ersättning till skiljeman inte bör utgå eller att ersättningen bör reduceras. Har parten inte enligt 41 § bevarat sin rätt till talan mot ersättningsbeslutet, kan ifrågasättas om han inte äger föra talan om skadestånd p g a felaktig handläggning av saken, jfr ovan s 72.

35 § *(skiljemännens möjligheter att åtgärda påstådda brister)*

En domstol får under viss tid skjuta upp ett mål om en skiljedoms ogiltighet eller om upphävande av en skiljedom för att ge skiljemännen tillfälle att återuppta skiljeförfarandet eller vidta någon annan åtgärd som enligt skiljemännens mening undanröjer grunden för ogiltigheten eller upphävandet,

1. om domstolen har funnit att talan i målet skall bifallas och ena parten har begärt uppskov, eller

2. om båda parter har begärt uppskov.

Meddelar skiljemännen en ny skiljedom, får en part inom den tid som domstolen bestämmer utan stämningsansökan klandra skiljedomen i den mån det föranleds av det återupptagna förfarandet eller av en ändring av den första skiljedomen.

Paragrafen saknar motsvarighet i SML.

En domstol kan i ett ogiltighets- eller klander mål inte ändra skiljedomen. Om talan inte kan ogillas, återstår endast att förklara skiljedomen helt eller delvis ogiltig respektive upphäva domen fullständigt eller partiellt. Särskilt när det gäller stora och kostsamma skiljeförfaranden kan detta medföra stötande konsekvenser med tanke på att ett helt nytt skiljeförfarande eller en domstolsprocess – om parterna föredrar det alternativet – kanske måste genomföras. För att undvika detta har införts en möjlighet för domstolen att i ogiltighets- eller klander målet återförvisa tvisten till skiljemännen innan målet avgörs.

Enligt *första stycket* får alltså domstolen skjuta upp målets avgörande för att ge skiljemännen tillfälle att återuppta skiljeförfarandet eller vidta någon annan åtgärd som undanröjer ogiltighets- eller klandergrunden.

En grundförutsättning för återförvisning till skiljemännen är att det begärs av en part eller av båda parterna. Domstolen är emellertid inte bunden av en sådan begäran. Anser domstolen att käranden inte har fog för sin talan mot skiljedomen, saknas givetvis skäl att låta skiljemännen återuppta förfarandet.⁷⁰⁶ Är det däremot mer eller mindre uppenbart att talan skall bifallas eller framstår det som oklart om käranden har fog för sin talan men svaranden medger att skiljeförfarandet återupptas, kan det finnas anledning för domstolen att bifalla yrkandet. Särskilt gäller detta om skiljemännen kan antas åtgärda den påstådda bristen på ett relativt en-

⁷⁰⁶ Se till det följande Prop s 152-154 och 236 f.

kelt sätt. Beslut om återförvisning till skiljemännen kan i så fall fattas under målets handläggning av en ensamdomare.

Har endast den ena parten begärt återförvisning och är det inte uppenbart vare sig att det finns eller att det saknas fog för talan, kan det vara nödvändigt att påbörja en huvudförhandling och ta upp bevisning innan domstolen tar ställning till frågan om återförvisning till skiljemännen. Återförvisning kan ske även om parterna bestämt viss frist för skiljedomens meddelande, förutsatt att den ursprungliga domen meddelats i rätt tid. Domstolen måste emellertid göra en avvägning mellan bevekelsegrunderna för och längden av den bestämda fristen och den tid som kan beräknas åtgå för att läka den påstådda bristen, dvs till dess att skiljemännen har tagit ställning på nytt. Domstolens beslut om återförvisning till skiljemännen kan inte överklagas.

Domstolen bör i samband med ett beslut om återförvisning till skiljemännen inte lämna dessa några anvisningar om vilka åtgärder som skall vidtas. Detta framgår i regel av domstolens beslut och/eller parternas talan i ogiltighets- eller klander målet. Inte heller synes domstolen böra sätta ut någon frist inom vilken skiljemännen har att redovisa sitt nya ställningstagande.

Beträffande ogiltighetstalan enligt 33 § kan det inte komma ifråga att återförvisa tvisten till skiljemännen annat än om det föreligger formfel som behandlas i första stycket tredje punkten. Närmast till hands ligger väl att någon eller några av skiljemännen inte har undertecknat skiljedomen och 31 § inte är tillämplig.⁷⁰⁷ Har skiljenämndens ordförande ensamt skrivit under domen enligt parternas bestämmande eller har den undertecknats av flertalet skiljemän samtidigt som orsaken till att någon eller några skiljemäns namnteckningar saknas har angetts, är ju domen inte ogiltig.

När det gäller klander mål synes återförvisningsmöjligheten ha störst betydelse vid påstådda fel i skiljemännens handläggning (34 § första stycket sjätte punkten), tex då en part inte beretts tillfälle att yttra sig över visst processmaterial eller bevisning har avvisats utan fog. Även åsidosättande av partsföreskrift rörande förfarandet kan ge anledning till återförvisning.

⁷⁰⁷ Denna brist kan åtgärdas av skiljemännen på eget initiativ eller på begäran av en part inom de i 32 § angivna fristerna. Har dessa försutts – oavsett anledningen härtill – kan bristen emellertid läkas genom att en part väcker ogiltighetstalan och begär återförvisning till skiljemännen.

Vidare kan det tänkas att nya omständigheter framkommit i frågan om viss eller vissa av de tvistefrågor som avgjorts genom skiljedomen omfattas av ett giltigt skiljeavtal mellan parterna eller om skiljemännen vid avgörandet av viss eller vissa tvistefrågor överskridit sitt uppdrag (34 § första stycket första och andra punkterna). Om skiljemännen delar den uppfattning som ligger bakom domstolens återförvisningsbeslut, kan de ändra skiljedomen i motsvarande mån och därigenom undvika att hela skiljedomen upphävs.

Äberopas som stöd för klandertalan att skiljemännen meddelat skiljedomen efter utgången av den tid som parterna bestämt (33 § första stycket andra punkten), kan däremot återförvisning knappast bli aktuell. Finnen domstolen att käranden har fog för sin talan, återstår endast att upphäva skiljedomen.

Har skiljeförfarandet i strid mot bestämmelserna i 47 § ägt rum i Sverige (34 § första stycket tredje punkten), kan bristen inte läkas på annat sätt än att hela eller stora delar av förfarandet görs om i utlandet. För en åtgärd av så omfattande slag – som kanske kräver utseende av andra skiljemän – synes återförvisningsmöjligheten inte vara avsedd. Vinsten härmed skulle ju vara marginell i jämförelse med att ett nytt skiljeförfarande äger rum sedan skiljedomen upphävts.

Återförvisning till skiljemännen synes inte heller ha någon funktion att fylla när en skiljeman inte utsetts i behörig ordning eller varit obehörig (34 § första stycket fjärde och femte punkterna).

Är den åtgärd som blir aktuell av enklare slag – såsom ytterligare skiljemannaunderskrift på skiljedomen – och uppkommer inte några ytterligare kostnader, behöver endast en komplettering av den ursprungliga skiljedomen göras. I de flesta fall lär det emellertid bli nödvändigt för skiljemännen att återuppta förfarandet – t ex för att låta den klagande parten få yttra sig över visst processmaterial, som han inte fått del av under det tidigare förfarandet, eller för att ta upp bevisning som tidigare avvisats – och sedan meddela en ny skiljedom. Även om skiljemännen inte delar den uppfattning som ligger bakom domstolens återförvisningsbeslut⁷⁰⁸ utan förklarar att deras ställningstagande kvarstår oförändrat, måste i regel en ny skiljedom meddelas, eftersom det endast är genom en skil-

⁷⁰⁸ Skiljemännen är över huvud taget inte skyldiga att vidta någon åtgärd med anledning av återförvisningsbeslutet. Visar sig någon av skiljemännen ha förfall – t ex vara avliden, avflyttad till utlandet eller p g a av andra åtaganden sakna möjlighet att delta i ett fortsatt skiljeförfarande – synes övriga skiljemän inte böra företa någon annan åtgärd än att i förekommande fall komplettera en underskrift på den ursprungliga skiljedomen. Möjligen kan bestämmelserna i 16, 17 och 30 §§ tillämpas analogt.

jedom som skiljemännen kan förplikta parterna att betala kostnaderna för det nya förfarandet – främst ersättning till skiljemännen – och fördela kostnadsansvaret mellan parterna inbördes. Om det nya förfarandet inte resulterar i ett ändrat ställningstagande från skiljemännens sida, synes det emellertid inte vara nödvändigt att i den nya skiljedomen upprepa hela det material och de resonemang som redovisats i den tidigare domen. Det bör vara tillräckligt att hänvisa till denna och motivera varför de nya omständigheterna inte föranlett någon ändrad inställning från skiljenämndens sida.

En fråga som inte behandlas i LSF är vilka bestämmelser som gäller för det återupptagna skiljeförfarandet. Tillämplig är givetvis den allmänna bestämmelsen i 21 § liksom bestämmelsen i 24 § om att förfarandet skall vara kontradiktoriskt. Part kan däremot knappast ha rätt att – såsom föreskrivs i 24 § första stycket andra meningen – påfordra att muntlig förhandling skall hållas utan det bör anses ankomma på skiljemännen att diskretionärt avgöra om sådan förhandling är nödvändig, t ex för att höra ett vittne som avvisats under det tidigare förfarandet. Eventuellt kan det bli aktuellt att höra vittnet vid domstol enligt 26 § (klandergrunden kanske rentav hänför sig till skiljenämndens beslut att inte tillåta ett sådant förhör vid domstol). Vidare synes det vara tveksamt i vad mån bestämmelsen i 23 § andra stycket om möjlighet för parterna att framställa nya yrkanden och grunder kan användas. Det framhålls i förarbetena att regleringen i 35 § inte får innebära att det öppnas en bakväg till omprövning av skiljedomar på materiell grund.⁷⁰⁹ Skiljemännens uppdrag hänför sig till de vid domstolen åberopade grunderna och skiljemännen får således inte göra en allmän omprövning av sitt ställningstagande.⁷¹⁰ Det förefaller vara mest förenligt med denna uppfattning att skiljemännen inte bör tillåta parterna att framställa nya yrkanden eller ändra eller komplettera tidigare framställda yrkanden. Ändring av tidigare åberopade grunder för talan och åberopande av nya sådana grunder synes böra tillåtas endast i den mån detta föranleds av de omständigheter som ligger till grund för återförvisningsbeslutet samt preklusion inte kan anses ha skett enligt 34 § andra stycket.

Skiljemännens ingripande – vare sig det innebär en enkel rättelse eller komplettering av den ursprungliga skiljedomen eller resulterar i en ny skiljedom – lär inte sällan leda till att ogiltighets- eller klandertalan återkallas, varvid domstolen avskriver målet. Har en ny skiljedom meddelats,

⁷⁰⁹ Se Prop s 152.

⁷¹⁰ Se Prop s 236.

träder denna i den gamla skiljedomens ställe. Den nya domen påverkar dock inte ett beslut i den första skiljedomen om ersättning till skiljemännen utan detta beslut står fast i den mån det inte ändras efter särskild talan enligt 41 §. Mot den nya skiljedomen kan talan föras enligt bestämmelserna i 33, 34, 36 och 41 §§. Även rättelse och komplettering eller tolkning av den nya domen enligt 35 § kan i och för sig komma ifråga men framstår inte som särskilt praktiskt.

Har en ny skiljedom meddelats men återkallas inte talan i ogiltighets- eller klander målet, är det den nya domen som domstolen skall bedöma. Den nya domen kan emellertid ha ställt saken i ett nytt läge. Det kan exempelvis under det återupptagna skiljeförfarandet ha förekommit fel som en part vill åberopa. Den första skiljedomen kan också ha ändrats på sådant sätt att den part, som vunnit enligt den ursprungliga domen och därför inte angripit denna, nu finner anledning att åberopa fel som är hänförliga till det första förfarandet. Även käranden i klander målet kan ha skäl att åberopa en annan klandergrund än den som hans talan från början grundades på, förutsatt att det är motiverat av den nya domen.

Enligt *andra stycket* skall domstolen därför – innan målet avgörs – bestämma en tid inom vilken parterna utan stämningsansökan får klandra den nya skiljedomen i den mån det föranleds av det återupptagna förfarandet eller den ändring som den nya domen innebär. Hur lång denna frist skall vara har inte angetts i 35 § men den synes böra vara avsevärt kortare än den i 34 § angivna.

Har huvudförhandling inletts i ogiltighets- eller klander målet innan återförvisningsbeslutet meddelades och har talan inte återkallats efter skiljemännens förnyade handläggning, kan enligt 43 kap 11 § tredje stycket RB fortsatt huvudförhandling hållas även om det innebär att längre uppehåll måste göras än vad som annars gäller.⁷¹¹

I och för sig synes det inte möta något hinder mot att på parts begäran – på grund av vad som förekommit under det återupptagna skiljeförfarandet och de nya omständigheter som anförts med anledning därav – meddela uppskov även i den fortsatta huvudförhandlingen för att än en gång återförvisa tvisten till skiljemännen. Den möjligheten förefaller dock vara mera teoretisk än praktisk.

⁷¹¹ Se prop 1999/2000:26 s 48 ff, 139 f och 148.

36 § *(prövning av skiljedom om avvisning eller avskrivning)*

En skiljedom som innebär att skiljemännen avslutat förfarandet utan att pröva de frågor som lämnats till avgörande av dem får helt eller delvis ändras på talan av en part. Talan skall väckas inom tre månader från den dag då parten fick del av domen eller, om rättelse, komplettering eller tolkning enligt 32 § har ägt rum, inom tre månader från den dag då parten fick del av skiljedomen i dess slutliga lydelse. Skiljedomen skall innehålla en tydlig hänvisning om vad en part som vill angripa domen skall göra.

En talan enligt första stycket som enbart rör en fråga som avses i 42 § är tillåten om skiljedomen innebär att skiljemännen har ansett sig vara obehöriga att pröva tvisten. Om skiljedomen innebär något annat, får en part som vill angripa beslutet klandra skiljedomen enligt bestämmelserna i 34 §.

Paragrafen saknar motsvarighet i SML.

Även ett avgörande, varigenom skiljeförfarandet avslutas genom att talan avvisas på grund av processhinder eller avskrivs efter återkallelse, betecknas enligt 27 § första stycket andra meningen som skiljedom. En sådan dom innehåller alltså inte någon materiell prövning av den hänskjutna tvisten. En part kan likväl ha intresse av att föra talan mot domen, t ex därför att han menar att något processhinder inte förelåg utan att tvisten borde ha prövats av skiljenämnden. En part kan också göra gällande, att skiljenämnden missuppfattat vissa av hans uttalanden under förfarandet och felaktigt bedömt dem som återkallelse av hans begäran om skiljedom, varför beslutet om avskrivning saknar fog.⁷¹² Även om en part inte har något att invända mot avvisningsbeslutet som sådant, kanske han är missnöjd med det sätt på vilket skiljenämnden fördelat kostnaderna mellan parterna; var han svarande i skiljeförfarandet och fick bifall till en invändning om processhinder, anser han sig exempelvis inte böra åläggas något kostnadsansvar.⁷¹³

Enligt *första stycket* får därför talan föras även mot en skiljedom som innebär att skiljeförfarandet avslutats utan någon materiell prövning av

⁷¹² Se NJA 1975 s 536.

⁷¹³ Jfr 37 § 1 st andra meningen.

tvisten.⁷¹⁴ Talan skall – liksom klandertalan – väckas inom tre månader från den dag då parten fick del av skiljedomen i dess slutliga lydelse.⁷¹⁵

Såväl bedömningen av den processuella frågan om förfarandets avslutande – t ex huruvida processhinder förelåg – som skiljemännens handläggning av denna fråga kan prövas av domstolen.⁷¹⁶ Om skiljemännen förklarat sig obehöriga att pröva tvisten t ex på grund av att det inte föreläggat ett giltigt och tillämpligt skiljeavtal och domstolen bifaller kändens talan, har det därmed rättskraftigt slagits fast att det föreligger ett giltigt och på tvisten tillämpligt skiljeavtal. Skiljenämnden har därmed att återuppta skiljeförfarandet⁷¹⁷ och är därvid bunden av domstolens avgörande. Vägrar skiljeman att delta i det återupptagna förfarandet eller föreligger förfall för honom och kan parterna inte enas om att utse en ny skiljeman, synes bestämmelserna i 16, 17 och 30 §§ vara analogt tillämpliga.⁷¹⁸

Även skiljenämndens beslut om fördelningen av kostnader parterna emellan kan på yrkande av en part prövas av domstolen. Skiljenämndens beslut kan därvid ändras av domstolen, oavsett om avvisnings- eller avskrivningsavgörandet fastställs eller upphävs. Domstolen kan sålunda helt eller delvis befria den ena parten från skyldighet att ersätta motparten kostnaderna i målet respektive ålägga den ena parten ett större kostnadsansvar än vad skiljenämnden gjort.

Talan kan enligt *andra stycket* föras separat mot beslutet om kostnadsfördelning när det gäller ett avgörande varigenom skiljemännen funnit sig obehöriga att pröva tvisten. Svaranden i skiljeförfarandet kan ju, som förut anförts, vara nöjd med avvisningsbeslutet men opponera sig mot att han i skiljedomen ålagts att svara för kostnaderna eller del därav.

⁷¹⁴ Paragrafen innebär att tidigare rättspraxis har lagfästs, se NJA 1975 s 536 och 1990 s 419.

⁷¹⁵ Se ovan s 174 med not 693.

⁷¹⁶ Se till det följande Prop s 155 och 238.

⁷¹⁷ Se Möller s 66.

⁷¹⁸ Jfr ovan not 708. Se även Ramberg, Agreement s 31.

Lagen om skiljeförfarande

Beträffande en skiljedom, varigenom den påkallande partens talan avskrivits, kan beslutet om kostnadsfördelning däremot inte angripas separat enligt 36 § utan endast i den mån klanderreglerna i 34 § medger det.⁷¹⁹

Mot ett i skiljedomen intaget beslut om ersättning till skiljemännen kan talan inte föras enligt 36 utan endast enligt 41 §. Sådan talan tas enligt 43 § tredje stycket upp av tingsrätten på platsen för skiljeförfarandet eller, om platsen inte är angiven i skiljedomen, av Stockholms tingsrätt.

Talan enligt 36 § skall enligt 43 § tas upp av hovrätten inom vars domkrets skiljeförfarandet har ägt rum eller, om platsen inte är angiven i skiljedomen, av Svea hovrätt. Hovrättens dom kan enligt 43 § andra stycket i princip inte överklagas.

⁷¹⁹ Exempelvis har en skiljeman varit jävig. Har den påkallande parten – efter att ha återkallat sin talan därför att den medgetts av motparten – av skiljenämnden ålagts att svara för samtliga skiljedomskostnader, kanske den påkallande parten menar att motparten vållat en onödig process och att denne därför borde ha ålagts att betala kostnaderna (jfr 18 kap 5 § 2 st RB). Även om detta skiljemännens beslut i frågan om kostnadernas fördelning mellan parterna kan förefalla tveksamt, synes man knappast kunna anse att det förekommit ett sådant handläggningsfel som kan med föra upphävande enligt 34 § 1 st 6 p.

Skiljedomskostnaderna

37 § (ersättningen till skiljemännen)

Parterna skall solidariskt betala skäligen ersättning till skiljemännen för arbete och utlägg. Har skiljemännen i skiljedomens förklarande uttalande uttalat att de är obehöriga att pröva tvisten, är dock den part som inte begärde skiljedom betalningsansvarig endast i den mån det föranleds av särskilda omständigheter.

Skiljemännen får i en slutlig skiljedom förplikta parterna att betala ersättningen till dem samt ränta från den dag som infaller en månad efter den dag då skiljedomens meddelande skedde. Ersättningen skall anges särskilt för varje skiljeman.

Paragrafen motsvarar 23 § 2 st SML.

I första hand har parterna och skiljemännen att genom avtal bestämma storleken av ersättningen till skiljemännen och hur den skall fastställas (se 39 § första stycket).⁷²⁰ Har någon sådan uppgörelse inte träffats – vilket synes vara det vanligaste – är parterna enligt *första stycket första meningen* skyldiga att betala skiljemännen skäligen ersättning för deras arbete och utlägg.⁷²¹ Parternas ersättningsskyldighet är solidarisk, vilket innebär att en part är skyldig att på begäran av en skiljeman betala hela det belopp som denne är berättigad till, varefter den betalande parten får kräva motparten på den del av ersättningen som denne är skyldig att betala (såvida inte skiljemännen enligt 42 § bestämt att den betalande parten slutligt skall svara för hela ersättningen). Skiljemännen behöver alltså inte kräva

⁷²⁰ Innehåller skiljeavtalet eller annan överenskommelse mellan parterna förbehåll om att skiljemännen inte själva äger bestämma sin ersättning, får skiljemännen anses ha godkänt förbehållet, om de åtagit sig skiljemannauppdraget med kännedom om förbehållet, se Prop s 240 och NJA 1983 s 510 (HD godtog en bestämmelse i ett skiljeavtal mellan näringsidkare och konsument, enligt vilket de senares kostnadsansvar begränsades såväl parterna emellan som mot skiljemännen). Jfr Heuman, Advokatsamfundet s 39 f, Welamson, SvJT 1989 s 638 f, och Peyron s 22 f.

⁷²¹ Angående frågan om ersättningens skälighet se Bolding, SvJT 1958 s 67 ff. Som exempel på utlägg kan nämnas kostnader för resa, uppehälle och lokalhyra i samband med skiljenämndens sammanträden och förhandlingar; jfr Nordenson, Yearbook 1990 s 31. Allmänna (fasta) kontors- och sekreterarkostnader ersätts i allmänhet inte särskilt utan ingår i arbetsersättningen, om inte annat överenskommit med parterna; jfr Schöldström s 362. Rörande (rättsbildad) sekreterare se ovan not 362. När det gäller större utlägg bör skiljemännen i förväg inhämta parternas samtycke.

var och en av parterna på en del av ersättningen utan kan vända sig till den av parterna som bedöms som mest solvent och likvid.

Om skiljeförfarandet på grund av att parterna sluter förlikning eller av annan anledning upphör utan att saken avgörs, är skiljemännen enligt allmänna civilrättsliga regler om uppdragsförhållande berättigade till ersättning för arbete som de utfört och utlägg som de haft innan förfarandet avslutades. Däremot kan de inte göra anspråk på ersättning för att arvodet blir mindre än vad de räknat med när de åtog sig uppdraget.⁷²² Blir en skiljeman utan att ha gett skälig anledning till det entledigad av parterna, måste dessa hålla honom skadeslös för den förlust han lider genom entledigandet.⁷²³ Även en skiljeman som blivit entledigad på grund av jäv bör vara berättigad till ersättning, såvida han inte för den som utsett honom hemlighållit jävsgrund som han haft kännedom om.⁷²⁴

Från regeln om solidarisk ersättningsskyldighet för parterna görs i *andra meningen* undantag när förfarandet på grund av processhinder avslutas utan någon materiell prövning av tvisten.⁷²⁵ Den part som har påkallat skiljeförfarandet blir i sådant fall ensam betalningsansvarig. Endast i den mån det föranleds av särskilda omständigheter kan även motparten bli skyldig att bidra, t ex om tvisten inte är skiljedomsässig – parterna är ju i lika mån ansvariga för skiljeavtalets utformning – eller om motparten genom vårdslös processföring orsakat kostnader.⁷²⁶

Betalar en part inte ersättning till skiljeman med belopp som denne fordrar, kan skiljemannen givetvis gå till domstol för att få ersättning utdömd. Men en process drar tid och kostnader. En nära tillhands liggande utväg är att skiljemännen inte tillhandahåller part skiljedomen med mindre denne betalar fordrad ersättning. Detta förfaringssätt, som förr var mycket vanligt, lägger emellertid ett obehörigt tryck på den i skiljedomen vinnande parten, som måste ha tillgång till skiljedomen för att kunna re-

⁷²² Jfr Bolding I s 187 not 41, där det framhålls att skiljeman måste ta i beräkning, att parterna kan förlikas när som helst under förfarandet. Jfr däremot Schöldström s 369 f. Om skiljeman vållar att saken inte avgörs, kan han gå förlustig rätten till ersättning för arbete och utlägg. Dessutom kan han själv bli ersättningsskyldig gentemot parterna, se ovan s 72.

⁷²³ Se ovan s 71, 81 och 94.

⁷²⁴ Se SvJT 1920 rf s 48. Fråga huruvida part, som utsett jävad skiljeman, är skyldig att gentemot motparten svara för ersättning till skiljemannen kan inte anses ha varit föremål för avgörande i detta rättsfall. Åtminstone part, som utsett skiljeman med vetskap om att jäv förelåg mot honom, synes vid skiljemännens bestämmande enligt 42 § av den slutliga fördelningen mellan parterna av ersättningsskyldigheten böra åläggas att stå för de extra kostnader som bytet av skiljeman orsakat.

⁷²⁵ Även detta sker genom skiljedom, se 27 § 1 st andra meningen.

⁷²⁶ Se Prop s 163.

alisera sin rätt. Sedan han löst ut skiljedomen, kan det bli besvärligt för honom att få tillbaka något av det han betalat. I 40 § har skiljemännen därför förbjudits att hålla skiljedomen inne i avbidan på att ersättning utbetalas till dem.

En annan utväg har i stället öppnats för skiljemän att få sitt ersättningsanspråk likviderat. Enligt *andra stycket* får skiljemännen⁷²⁷ sålunda i skiljedomen själva fastställa ersättningen och förplikta parterna att betala den.⁷²⁸ Detta får dock ske endast i slutlig skiljedom,⁷²⁹ alltså inte i deldom eller mellandom. Om skiljemännen senare beslutar om komplettering eller tolkning av den slutliga skiljedomen enligt 32 §, kan de emellertid fastställa ersättning i samband därmed.⁷³⁰ Ett beslut om rättelse av skiljedomen kan knappast berättiga till någon ersättning redan därför att felet normalt beror på skiljenämnden själv och kostnaderna i samband med rättelsen är försumbara.

⁷²⁷ Beslutet behöver inte vara enhälligt; exempelvis kan en skiljeman tillerkännas lägre ersättning än han begärt (och han kan i sådant fall föra talan mot beslutet enligt 41 §). Jfr Nordenson, Yearbook 1990 s 31, enligt vilken det är tveksamt vad som skall gälla om det föreligger tre olika meningar inom skiljenämnden; möjligen kan då enligt Nordensons regeln om "majus includit minus" i 16 kap 4 § RB tillämpas (se ovan s 142).

⁷²⁸ Denna rätt för skiljemännen att utdöma ersättning åt sig själva – och därigenom tillskapa en exekutionstitel (se nedan s 238) – synes numera ha mindre betydelse med hänsyn till skiljemännens möjlighet att enligt 38 § i förväg begära säkerhet för ersättningen, en möjlighet som numera regelmässigt utnyttjas (se Prop s 163). – Skiljemännen har inte behörighet att i skiljedomen ålägga parterna betalningsskyldighet direkt mot en sekreterare som skiljenämnden har anlitat, utan ersättningen till sekreteraren är att se som en kostnad för skiljemännen, se NJA 1998 s 574. – – Skiljemännen skall alltid fastställa hela sin ersättning i den slutliga skiljedomen, alltså även den del som de redan fått täckt genom säkerheten (se Prop s 165).

⁷²⁹ Även skiljedom varigenom förfarandet avslutas utan prövning i sak av tvisten (avvisning eller avskrivning), se 27 § 1 st andra meningen. I detta hänseende har LSF lagfäst tidigare praxis, se Arbitration in Sweden s 82 samt Nordenson, Advokaten 1985 s 48 ff och SvJT 1986 s 212 f med hänvisningar.

⁷³⁰ Se Prop s 239 och Heuman, Skiljemannarätt s 556.

Vidare gäller att ersättning skall fastställas särskilt för varje skiljeman. Vanligen betingar sig ordföranden ett högre arvodesbelopp⁷³¹ än de övriga skiljemännen, eftersom han normalt förbereder och leder arbetet, utarbetar utkast till skiljenämndens avgöranden samt har ett övergripande ansvar för att förfarandet genomförs lagenligt och effektivt. För var och en av de övriga skiljemännen brukar samma arvodesbelopp fastställas,⁷³² såvida inte någon av dem exempelvis svarat för särskilt utredningsarbete. Däremot kan ersättningen för utlägg variera mellan skiljemännen, beroende bl a på om de bor eller arbetar på annan plats än den där skiljenämnden hållit sammanträde eller förhandling.

Grundläggande för bedömningen av vad som är skälig ersättning för arbete är arten och omfattningen av det arbete som skiljemännen har utfört.⁷³³ Det ankommer i första hand på skiljemännen att lägga fram utredning om detta.⁷³⁴ Tidsåtgången avgör inte ensam ersättningens skälighet.

⁷³¹ Enligt vad som framgår av NJA 1998 s 574 brukar en ordförande – om rättsbildad sekreterare inte anlitats – få 50 procent eller mer i påslag utöver de övriga skiljemännens arvode. Om parterna skall betala de socialavgifter som belöper på en skiljemans arvode – vilket vanligen är fallet beträffande ordföranden om denne är lagfaren domare, se nedan s 190 – bör detta emellertid beaktas vid en jämförelse med arvodet till en skiljeman, som har att själv svara för sina socialavgifter. Att skiljemännen organiserar sin verksamhet på olika sätt och deras allmänna omkostnader därmed är olika stora, bör normalt inte motivera skilda arvodesnivåer. Jfr Schöldström s 347. En rättsbildad sekreterare får ofta 30-50 procent av en partsutsedd skiljemans arvode, se Edlund, JT 1998-99 s 1037.

⁷³² Det förhållandet att skiljemännens allmänna kostnader är olika stora därför att de organiserar sin verksamhet på olika sätt – den ene är t ex advokat med fast kontorsorganisation medan den andre är domare eller professor utan några fasta kostnader – bör däremot enligt NJA 1998 s 574 normalt inte motivera skilda arvodesnivåer.

⁷³³ Se till det följande NJA 1998 s 574 och Schöldström, JT 1998-99 s 692 ff samt Heuman, Skiljemannarätt s 563 ff. Enligt Nordenson, Yearbook 1990 s 31, bör vid fastställandet av ersättningens storlek hänsyn tas till bl a den tid som nedlagts på uppdraget, tvistefrågornas svårighetsgrad (complexity), materialets omfattning och det omtvistade värdet. Enligt Schöldström, s 346 f, är de avgörande faktorerna 1) den tid som skiljemannen nedlagt på uppdraget, 2) tvistens svårighetsgrad, 3) skiljemannens kompetens och yrkesmässiga anseende och 4) det omtvistade värdet. Enligt Schöldström bör man även ta hänsyn till den snabbhet med vilken skiljemannen hanterat målet. Se även Hobér, Juristmötet s 471 f.

⁷³⁴ Någon skyldighet att redovisa hur ersättningen för arbete beräknats – t ex antalet nedlagda timmar – har inte föreskrivits och någon sådan redovisning brukar inte lämnas i skiljedomen. Detta hindrar inte att skiljemännen, särskilt om de är advokater, för löpande anteckningar om vidtagna åtgärder och själva beräknar arvodet i förhållande till antalet nedlagda arbetstimmar och målets svårighetsgrad. Om det i skiljedomen intagna ersättningsbeslutet överklagas av part enligt 41 §, kan det ligga i skiljemans intresse att inför tingsrätten motivera storleken av den ersättning han betingat sig genom att hänvisa bl a till omfattningen av det arbete som han lagt ner på målet.

Av betydelse är också hur kvalificerade arbetsuppgifterna har varit liksom skiljemännens kvalifikationer. När en advokat anlitas som skiljeman, har han i princip rätt att betinga sig ersättning efter samma normer som han brukar tillämpa på andra uppdrag. Väljer parterna skiljemän, som är framstående affärsadvokater eller advokater med hög specialistkompetens, får de därför räkna med att arvodesnivån blir förhållandevis hög,⁷³⁵ om inte annat avtalas med skiljemännen. Parterna får också räkna med att de partsutsedda skiljemännen utser en tredje skiljeman som inte är mindre kvalificerad än de själva. Den omständigheten, att kostnaderna för skiljeförfarandet blivit oproportionerligt stora i jämförelse med tvisteföremålets värde, motiverar inte att ersättningen till skiljemännen sätts ned, om denna omständighet huvudsakligen beror på parternas sätt att föra sin talan.

En part kan enligt 41 § föra talan mot skiljedomen såvitt den avser ersättningen till skiljemännen inom tre månader från delfåendet. Innan denna frist gått ut kan skiljemännen enligt 3 kap 15 § andra stycket UB inte få ersättningsbeslutet verkställt. Om talan väcks, kan verkställighet inte ske förrän lagakrafttägande dom i målet föreligger. Det kan därför dröja ganska länge innan skiljemännen får betalt. För att kompensera dem för detta har de i förevarande paragraf tillagts rätt att förplikta parterna att betala ränta på ersättningsbeloppen från den dag som infaller en månad efter skiljedomens meddelande. Frågan om räntefoten har lämnats öppen.⁷³⁶

Om skiljedomen är ogiltig enligt 33 §, gäller detta i vissa fall även det i skiljedomen intagna beslutet om ersättning till skiljemännen.⁷³⁷ I den händelse att en skiljedom upphävs enligt 34 § efter klandertalan av part, berörs däremot inte beslutet om ersättning till skiljemännen.⁷³⁸

Enligt 1 kap 1 § mervärdesskattelagen (1994:200) skall mervärdesskatt (moms) betalas vid sådan omsättning inom landet av tjänster som är skattepliktiga och görs i yrkesmässig verksamhet. Moms skall enligt 2 § betalas av den som omsätter tjänsten, dvs av den som utför (och uppbär

⁷³⁵ Ett dagsarvode om 20 000 kr eller en timpenning om 2 000 – 2 500 kr synes inte vara ovanlig i sådana fall.

⁷³⁶ Enligt Prop s 239 ligger det för rent svenska förhållanden närmast till hands att tillämpa 6 § första meningen i räntelagen (1975:635), dvs diskontot plus åtta procent, medan räntan i internationella förhållanden kan vara att bestämma på annat sätt. Jfr Dhunér, Yearbook 1995 s 18 ff, och Heuman, Skiljemannarätt s 568.

⁷³⁷ Se ovan s 159 med not 622.

⁷³⁸ Se ovan s 176.

ersättning för) tjänsten. För omsättning av tjänster i samband med skiljemannauppdrag görs inte något undantag från skattskyldigheten.

Enligt 5 kap 8 § mervärdesskattelagen anses en tjänst – bl a som skiljeman (betraktas inte som juristtjänst enligt EG-domstolen, se mål C 145/96, Hoffmann) – omsatt inom det land där den som tillhandahåller tjänsten har fast driftställe eller motsvarande. Den generella tolkningen av Hoffmann-domen synes vara att advokater och andra, som i sin verksamhet arbetar som skiljemän eller har skiljeuppdrag som sin huvudsakliga verksamhet, skall påföra svensk mervärdesskatt på såväl arvode som ersättning för utlägg förutsatt att de har sin rörelse etablerad i Sverige. Detta gäller även om parterna är utländska rättssubjekt. För utländska skiljemän gäller reglerna i respektive hemland.

Skattesatsen i Sverige är f n 25 procent. Vid pris inklusive skatt beräknas skattesatsen till 20 procent.

Om skiljemannen utför uppdraget som bisyssla till en tjänst – exempelvis som domare eller professor – utan att ha någon särskild kontorsorganisation eller motsvarande för verksamheten, är det i regel inte fråga om en yrkesmässig omsättning av tjänst. Ersättningen redovisas då som inkomst av tjänst och någon mervärdesskatt utgår inte. I stället skall socialavgifter (egenavgift) – 31,01 procent för år 2001 – enligt 3 kap 1 § lagen (1981:691) om socialavgift eller löneskatt (om skiljemannen vid årets ingång är 65 år eller äldre) – 24,26 procent för år 2001 – enligt 1 § lagen (1990:659) om särskild löneskatt på vissa förvärvsinkomster betalas på ersättningen (arvodet men inte ersättningen för utlägg). Vanligtvis brukar en skiljeman av detta slag i det i skiljedomen intagna ersättningsbeslutet – utan att precisera något belopp – erinra parterna om deras skyldighet att solidariskt betala den egenavgift eller löneskatt som belöper på skiljemannens ersättning, medan en skiljeman som är advokat normalt själv betalar socialavgifter som belöper på skiljemannaarvoden i likhet med övriga arbetsinkomster⁷³⁹.

38 § (säkerhet för skiljemännens ersättning)

Skiljemännen får begära säkerhet för ersättningen. De får fastställa särskilda säkerheter för skilda yrkanden. Har en part inte inom

⁷³⁹ Skiljemännen brukar normalt fastställa sina arvoden så att parternas kostnader för varje enskild skiljeman blir lika stora oberoende av om det är parterna eller skiljemannen som har att erlagga socialavgifter eller löneskatt. Jfr NJA 1998 s 574. - - - Sociala avgifter skall inte betalas om parterna är utländska (2 kap 4 § 9 p lagen om socialavgifter).

den tid som skiljemännen bestämt ställt sin andel av begärd säkerhet, får motparten ställa hela säkerheten. Ställs inte begärd säkerhet, får skiljemännen helt eller delvis avsluta förfarandet.

Skiljemännen får under förfarandet besluta att ta säkerheten i anspråk för att täcka utlägg. Sedan skiljemännens ersättning har bestämts i en slutlig skiljedom och domen i den delen har blivit verkställbar, får skiljemännen tillgodogöra sig betalning ur säkerheten, om parterna inte fullgör sin betalningsskyldighet enligt domen. Säkerhetsrätten omfattar även egendomens avkastning.

Paragrafen saknar motsvarighet i SML.

Såsom anförts under 37 § kan det dröja ganska länge innan ett i skiljedomen intaget ersättningsbeslut kan verkställas mot parterna. Under tiden kan det finnas risk för att parterna blir insolventa. Skiljemännen är visserligen inte berättigade att begära betalning under förfarandets gång och inte heller att avbryta förfarandet därför att en part har blivit insolvent. De har däremot enligt *första stycket* rätt att begära att parterna ställer säkerhet för ersättningen.⁷⁴⁰ Begäran om säkerhet skall enligt förarbetena beslutas av skiljenämnden och en enskild skiljeman får alltså inte framställa en sådan begäran.⁷⁴¹

Skiljemännens begäran om säkerhet skall riktas till bägge parterna och gå ut på att vardera parten inom viss angiven tid betalar hälften av det begärda beloppet. Detta gäller även om skiljemännen känner till att den ena parten har bristande betalningsförmåga. Annars skulle deras opartiskhet kunna ifrågasättas.⁷⁴² Ställer en part inte inom den av skiljemännen föreskrivna fristen sin andel av den begärda säkerheten, har emellertid motparten rätt att ställa hela säkerheten.⁷⁴³ Motparten är emellertid inte skyldig att göra detta utan kan – om skiljemännen inte nöjer sig med det be-

⁷⁴⁰ Däremot är skiljemännen inte skyldiga att besluta om ställande av säkerhet på begäran av den ena parten – som kanske själv är solvent och vill gardera sig mot risken att få stå för hela ersättningen om motparten visar sig vara insolvent och således oförmögen att betala sin andel. Se Prop s 164 f och Heuman, Skiljemannarätt s 575 ff. - - - Bestämmelsen i 1 st innebär att den praxis som gällde under SML:s giltighetstid har lagfästs.

⁷⁴¹ Se Prop s 239. Schöldström, s 351 f, kritiserar – inte utan fog – detta uttalande.

⁷⁴² Se Prop s 164.

⁷⁴³ Se Prop s 165. Den part som har ställt hela säkerheten synes inte med framgång kunna kräva att under skiljeförfarandets gång av motparten utfå hälften av beloppet utan han har att avvakta skiljemännens beslut – enligt 42 § – i skiljedomen om skiljedomskostnadernas slutliga fördelning mellan parterna. Jfr Schöldström s 350.

lopp som deponerats⁷⁴⁴ utan väljer att avsluta förfarandet (se nedan) – väcka talan vid domstol i stället. Den part som inte ställer begärd säkerhet har nämligen enligt 5 § tredje punkten förlorat sin rätt att åberopa skiljeavtalet som rättegångshinder.

Det synes vara ganska vanligt att skiljemän ställer som villkor för att åta sig uppdraget att parterna deponerar visst belopp som säkerhet för ersättningen. Begäran om säkerhet kan emellertid även framställas senare under förfarandet.⁷⁴⁵ Skiljemännen kan ju knappast i förväg med någon större grad av säkerhet bedöma förfarandets omfattning och det skulle kunna vara alltför betungande för parterna, om skiljemännen ansåg sig tvungna att bestämma beloppet med betryggande ”marginal”. Dessutom har ju parterna enligt 23 § andra stycket möjlighet att framställa nya yrkanden under förfarandet.⁷⁴⁶ Det kan därför ofta vara lämpligt att skiljemännen inledningsvis begär säkerhet med ett belopp som de anser motsvara ersättningen för ett förfarande av normal omfattning och att de sedan i förekommande fall återkommer med begäran om utökad säkerhet när den tidigare ställda säkerheten är ”inarbetad”.

Skiljemännen kan begära säkerhet som motsvarar visst belopp och de får själva bedöma om ställd säkerhet är godtagbar eller inte. Vanligare synes vara att skiljemännen begär att ett visst kontantbelopp skall betalas som säkerhet. Sådant belopp skall hållas avskilt och räntebärande.⁷⁴⁷ Det brukar – normalt av skiljenämndens ordförande – sättas in på räntebärande bankräkning (”klientmedelskonto”). Säkerheten omfattar även avkastningen.

Ställer parterna inte begärd säkerhet, har skiljemännen valrätt mellan att likväl inleda eller fortsätta skiljeförfarandet eller att avsluta detta.⁷⁴⁸ Om särskild säkerhet har begärts med tanke på det arbete som gäller ett

⁷⁴⁴ Jfr RH 1991:18.

⁷⁴⁵ Se Prop s 239.

⁷⁴⁶ Om svaren framställer genkärsmål, kan det vara lämpligt att begära särskilt säkerhetsbelopp för detta. Härigenom hindras svaren att uppehålla kärandens talan genom att framställa egna yrkanden och sedan underlåta att ställa säkerhet. Se Prop s 240, där det också anförs att något särskilt belopp inte bör fastställas beträffande invändningar, inte heller för kvittningsinvändningar.

⁷⁴⁷ Se Prop s 240. Jfr NJA 1990 s 419. - - - Vid den slutliga avräkningen bör räntan tillgodoräknas den part som ställt säkerheten, eftersom skiljemännen enligt 37 § 2 st inte – utan överenskommelse med parterna – är berättigade till ränta på sin ersättning förrän från en månad efter skiljedomens meddelande. Jfr Schöldström s 348 f.

⁷⁴⁸ Har skiljenämnden accepterat att en av parterna helt eller delvis skall slippa betala ersättning till skiljemännen (se 39 § 1 st), kan i motsvarande mån underlåtenhet från den partens sida att ställa säkerhet inte berättiga skiljemännen att avsluta förfarandet.

visst yrkande, medför underlåtenhet att ställa denna säkerhet rätt att avvisa prövningen av detta yrkande.⁷⁴⁹

Skiljenämnden – men inte enskild skiljeman – har enligt *andra stycket* rätt att under förfarandet ta säkerheten i anspråk för att täcka utlägg, t ex reskostnader. Däremot får nämnden inte utan båda parternas samtycke tillgodogöra sig säkerheten för utfört arbete.⁷⁵⁰ Har ena parten ställt hela säkerheten, kan dock denne enligt 39 § *andra stycket* medge att skiljemännen får ta säkerheten i anspråk för utfört arbete. I övrigt får skiljemännen inte tillgodogöra sig säkerheten förrän ersättningen fastställts i en slutlig skiljedom och denna blivit verkställbar, dvs sedan den i 41 § angivna tremånadersfristen gått ut eller ett överklagande av ersättningsbeslutet ogillats genom lagakraftätagande dom. Det kan därför i vissa fall ta avsevärd tid innan skiljemännen får betalt men detta kompenseras av att de enligt 37 § *andra stycket* har rätt till ränta på ersättningen.

Hela ersättningen skall fastställas i den slutliga skiljedomen, således även den del som täcks av säkerheten liksom den del som skiljemännen med parternas samtycke kan ha tillgodogjort sig.

När säkerheten består av pengar, kan efter klagotidens utgång avräkning ske mot den ställda säkerheten utan att något ytterligare meddelande till parterna är erforderligt. Uppstår överskott, skall detta återbetalas till parterna.⁷⁵¹

Frågan om förskott, som betalats in av part, kan utmätas för tillgodo-seende av partens borgenärer medan skiljeförfarandet pågår har diskuterats i litteraturen.⁷⁵² Utgångspunkt för diskussionen var ett fall där parts borgenär utverkade att en KFM belade ett sådant av parten inbetalat och på bankräkning insatt belopp med kvarstad. Skiljemännen överklagade kvarstadsbeslutet till hovrätt och menade, att parten inte hade någon äganderätt till beloppet och att detta därför inte kunde användas för att

⁷⁴⁹ Se Prop s 240.

⁷⁵⁰ Vägras samtycke, synes detta normalt inte ge skiljemännen rätt att avsluta förfarandet. Så kan dock vara förhållandet, om förfarandet utan skiljemännens vållande blivit väsentligt mer omfattande och tidsödande än vad som kunde förväntas när skiljemännen åtog sig uppdraget (jfr ovan s 74 och not 412). För att gardera sig kan det vara lämpligt att skiljemännen vid uppdragets acceptering kommer överens med parterna om rätt att i sådana fall – t ex om uppdraget kräver mer än ett visst antal timmars arbete – tillgodogöra sig säkerheten för utfört arbete.

⁷⁵¹ Hela överskottet bör alltså inte tillställas den vinnande parten som ett slags förtida verkställighet av skiljedomen, se Schöldström s 350.

⁷⁵² Se Ljungar, Advokaten 1986 s 189 ff, Hjerner a a s 269 f och 416 ff, Lindskog a a s 273 ff, Hans G Nilsson a a s 275 f, Walin a a s 373 f och Advokaten 1987 s 10. Jfr Nordenson, Festskrift s 183 och Schöldström s 352 f.

tillgodose partens borgenärer – i vart fall borde skiljemännen anses ha erhållit sådan begränsad sakrätt till medlen som motsvarar panträtt. Hovrätten lämnade emellertid överklagandet utan bifall. Prövning i HD kom inte till stånd.

Hovrättens avgörande har kritiserats från visst håll,⁷⁵³ medan man från annat håll menat att skiljemän har säkerhet i förskott framför en kvarstads- eller utmätningssökande även för den del av kostnader och arvoden som vid tidpunkten för kvarstaden eller utmätningen ännu inte inarbetats (bortsett från vissa säregna fall) och att hovrättens beslut alltså endast innebar att eventuellt överskott efter uppdragets avslutande skulle tillhandahållas KFM i stället för parten.⁷⁵⁴

39 § *(parternas rätt att bestämma om ersättningen till skiljemännen och säkerhet för denna)*

Bestämmelserna i 37 och 38 §§ gäller inte om något annat har bestämts av parterna gemensamt på ett sätt som är bindande för skiljemännen.

Avtal om ersättningen till skiljemännen som inte träffats med parterna gemensamt är ogiltiga. Har ena parten ställt hela säkerheten, får parten dock ensam medge att skiljemännen tar säkerheten i anspråk för att täcka ersättning för utfört arbete.

Paragrafen saknar motsvarighet i SML.

Parterna kan enligt *första stycket* träffa avtal – antingen inbördes eller med skiljemännen – som helt eller delvis ersätter reglerna om ersättning och säkerhet i 37 och 38 §§.⁷⁵⁵ Avvikelsen kan innebära, att ersättning och/eller säkerhet skall bestämmas av ett skiljedomsinstitut,⁷⁵⁶ att särskild säkerhet får fastställas för ett rent kvittningsanspråk eller att ställd säkerhet får tas i anspråk under förfarandets gång för upplupna arvoden. Vidare kan avtalet gå ut på t ex att den ekonomiskt starkare parten ensam

⁷⁵³ Ljungar.

⁷⁵⁴ Hjerner.

⁷⁵⁵ Se till det följande Prop s 240 f.

⁷⁵⁶ Om skiljeförfarandet har anordnats under medverkan av ett skiljedomsinstitut, gäller vad i institutets stadgar föreskrivs såsom avtalat mellan parterna, t ex § 39 SHS (se nedan s 266 f). Se Nordenson, Yearbook 1990 s 31, enligt vilken överenskommelser mellan parterna och skiljemännen rörande ersättningen i övrigt är mycket ovanliga. Jfr Schöldström s 159.

eller till större delen skall svara för ersättningen till skiljemännen.⁷⁵⁷ Åtar sig skiljemännen uppdraget med insikt om att parterna har träffat ett särskilt avtal angående ersättning – något som de i allmänhet får antas känna till – blir skiljemännen bundna av avtalet. Beslut om ersättning som fastställs på annat sätt än som sägs i 37 § andra stycket blir inte exigibelt.

Enligt *andra stycket första meningen* får en skiljeman inte träffa ett separat avtal om ersättning med den ena parten.⁷⁵⁸ Ett sådant avtal är ogiltigt och kan föranleda att skiljemannen entledigas från sitt uppdrag enligt 8 § andra stycket fjärde punkten eller att skiljedomen upphävs enligt 34 § första stycket femte punkten. Vidare kan avtalet medföra straffansvar för bestickning enligt 17 kap 7 § brottsbalken beträffande parten och för mutbrott enligt 20 kap 4 § brottsbalken såvitt gäller skiljemannen.⁷⁵⁹ Parterna kan däremot gemensamt träffa ett separat avtal med enbart en av skiljemännen, t ex ordföranden. Detta synes dock inte vara vanligt förekommande.

Parterna kan, såsom nämnts under 38 §, endast gemensamt medge skiljemännen att under skiljeförfarandet ta säkerheten i anspråk för att täcka upplupna arvoden. Enligt *andra meningen* kan emellertid en part, som ensam ställt säkerheten, lämna ett sådant medgivande.

40 § (förbud mot att hålla inne skiljedomen)

Skiljemännen får inte hålla inne skiljedomen i avvaktan på att ersättningen till dem betalas.

⁷⁵⁷ Jfr NJA 1983 s 510 samt Heuman, Current issues s 192 ff och Skiljemannarätt s 570 ff.

⁷⁵⁸ Schöldström, bl a sidorna 20 f och 247 ff, behandlar ingående detta problem och påpekar bl a, att en skiljeman kan ha ett legitimt intresse av att uppställa vissa villkor för att acceptera det uppdrag som erbjuds honom av den ena parten, att parten likaså kan ha ett legitimt intresse av att gå med på dessa villkor för att få ett skiljeförfarande till stånd och att motparten har ett lika legitimt intresse av såväl att inte bli bunden i förhållande till skiljemannen av dessa villkor som att inte riskera en partisk behandling under skiljeförfarandet. Enligt Schöldström – samt Nordenson, Yearbook 1990 s 29, och Heuman, JT 1990-91 s 312 f – måste vissa skillnader mellan en skiljemans rättigheter och skyldigheter i förhållande till envar av parterna godtas. Motparten, som inte utsett skiljemannen och kommit överens om villkoren för hans fullgörande av uppdraget, kan skydda sig mot alltför negativa konsekvenser härav genom att begära skiljemannens entledigande, häva skiljeavtalet eller klandra skiljedomen. Vissa överenskommelser mellan skiljemannen och den part som utsett honom bör dock enligt Schöldström inte kunna medföra en sådan påföljd, t ex om skiljemannen förbehållit sig att uppdraget skall vara avslutat före en viss tid. En förutsättning bör dock vara att motparten informerats om överenskommelsen.

⁷⁵⁹ Jfr ovan s 159 med not 620.

Lagen om skiljeförfarande

Paragrafen motsvarar 23 § 3 st SML.

Eftersom det kan dröja ganska länge innan ett i skiljedomen intaget beslut om ersättning till skiljemännen kan verkställas, skulle det kunna vara frestande för skiljemännen att inte lämna ut skiljedomen till parterna annat än mot betalning för arbete och utlägg. Ett sådant förfarande har därför uttryckligen förbjudits.⁷⁶⁰ I stället har skiljemännen enligt 38 § getts möjlighet att – även under förfarandets gång och t o m på ett sent stadium av handläggningen – begära säkerhet för sin ersättning, vilket alltså innebär att förbudet inte är särskilt effektivt.⁷⁶¹ De har också enligt 37 § rätt till ränta på ersättningsbeloppet från och med en månad efter skiljedomens meddelande.

Om parterna i skiljeavtalet eller annan överenskommelse har hänvisat till ett skiljedomsgregelemente, enligt vilket skiljedomsinstitutet får hålla inne skiljedomen, får de anses bundna härav.⁷⁶²

41 § *(domstolsprövning av skiljemännens ersättning)*

En part eller en skiljeman får hos tingsrätten föra talan mot skiljedomen om ersättning till skiljemännen. Talan skall väckas av en part inom tre månader från den dag då parten fick del av domen och av en skiljeman inom samma tid från skiljedomens meddelande. Har rättelse, komplettering eller tolkning enligt 32 § ägt rum, skall talan väckas av en part inom tre månader från den dag då parten fick del av skiljedomen i dess slutliga lydelse och av en skiljeman inom samma tid från den dag då skiljedomen fick sin slutliga lydelse. Skiljedomen skall innehålla en tydlig hänvisning om vad en part som vill föra talan mot domen i denna del skall göra.

Dom, varigenom ersättningen till en skiljeman sätts ned, gäller även för den part som inte fört talan.

Paragrafens 1 st motsvarar 25 § SML medan 2 st saknar motsvarighet i SML.

⁷⁶⁰ Att en skiljeman, som är advokat bryter mot förbudet, synes strida mot god advokatsed och kunna föranleda disciplinär påföljd för honom. I övrigt lär förbudet inte vara sanktionerat. Möjligen kan dock parterna begära handräckning hos KFM enligt 3 § lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning för att få ut domen.

⁷⁶¹ Skiljemännen har alltså inte rätt att kräva betalning för att lämna ut en färdig skiljedom men de har rätt att begära säkerhet för att färdigställa domen. Jfr Bet s 300 och Schöldström s 156 f och 364 f.

⁷⁶² Se Prop s 241.

Skiljemännens beslut om ersättning till dem själva måste till skillnad från avgörandet av parternas tvist och frågan om kostnadernas fördelning dem emellan kunna underkastas domstols prövning. Skiljemännen har nämligen ifråga om ersättning dömt i egen sak. Beslutet om ersättning är närmast att betrakta som ett av skiljemännen uppgjort förslag, som blir gällande om ingen av parterna opponerar sig mot det. Verkställighet kan enligt 3 kap 15 § andra stycket UB ske först när tiden för väckande av talan mot beslutet gått till ända.

Talan mot beslutet om ersättning till skiljemännen skall enligt *första stycket* väckas av part inom tre månader från den dag då han fick del av domen i dess slutliga lydelse (efter eventuell rättelse, komplettering eller tolkning).⁷⁶³ Skiljedomen skall innehålla en tydlig hänvisning om vad en part har att iakttä, om han vill föra talan mot ersättningsbeslutet (fullföljdshänvisning). Försummelse att lämna hänvisning gör visserligen inte skiljedomen ogiltig i något avseende, men tiden för väckande av talan börjar löpa först sedan parterna fått del av en med behörig fullföljdshänvisning försedd skiljedom.⁷⁶⁴

Det är inte nödvändigt att en part väcker talan mot samtliga skiljemän om nedsättning av fastställd ersättning. Eftersom ersättning skall bestämmas särskilt för varje skiljeman, kan en part begränsa sig till att stämma den eller dem, som enligt hans förmenande tillagts för hög ersättning. Om flera parter för talan mot ersättningsbeslutet, kan gemensam handläggning av käromålen äga rum, även om parterna inte förenat sig om en stämning.

Den omständigheten att skiljedomen upphävts efter klander behöver inte medföra jämkning av ersättningen.⁷⁶⁵

Rätt att föra talan mot skiljemännens beslut om ersättning tillkommer även en skiljeman, som i överensstämmelse med skiljenämndens majoritet fått sitt anspråk på ersättning till någon del ogillat.⁷⁶⁶ Skiljemannen har att stämma parterna eller en av dem inom tre månader från meddelandet av skiljedomen i dess slutliga lydelse. I skiljedomen behöver inte intas någon underrättelse om vad en skiljeman, som vill föra talan mot ersättningsbeslutet, har att iakttä.

⁷⁶³ Talan väcks vid den tingsrätt som enligt 43 § 3 st är behörig att pröva frågan.

⁷⁶⁴ Jfr NJA II 1929 s 56. Det ligger därför i skiljemännens intresse att delge domen med parterna t ex genom att sända den i rekommenderad försändelse med mottagningsbevis. Delgivningslagen (1970:428) är däremot inte tillämplig i skiljeförfarande, se NJA 1996 s 330.

⁷⁶⁵ Se ovan s 162 not 632.

⁷⁶⁶ Att en skiljeman för talan mot ersättningsbeslutet är enligt Nordenson, Yearbook 1990 s 31, utomordentligt ovanligt.

Om det endast är den ena parten som för talan om nedsättning av ersättningen till skiljemännen, gäller en dom som helt eller delvis bifaller talan – enligt *andra stycket* – till förmån även för den part som inte fört talan mot beslutet.⁷⁶⁷ Har en skiljeman väckt talan enbart mot en av parterna och bifalls hans talan till någon del, gäller domen inte mot den andra parten.

Har beslutet om ersättning till skiljemännen fattats av någon annan än skiljemännen – som fallet är i ett av Internationella Handelskammaren i Paris (ICC) administrerat skiljeförfarande – och har detta beslut intagits i skiljedomen, omfattas beslutet inte av reglerna i 41 §.⁷⁶⁸ Det innebär att det inte går att väcka talan mot beslutet.

42 § *(fördelningen av skiljedomskostnaderna mellan parterna)*

Om parterna inte har överenskommit något annat, får skiljemännen på begäran av en part förplikta motparten att betala ersättning för partens kostnader och bestämma hur ersättningen till skiljemännen slutligt skall fördelas mellan parterna. Skiljemännens förordnande får även omfatta ränta, om parten har yrkat det.

Paragrafen motsvarar 24 § SML.

Utöver ersättningen till skiljemännen har parterna i ett skiljeförfarande att liksom i ett tvistemål bära kostnader för talans förberedande och utförande, såsom arvode till ombud eller biträde,⁷⁶⁹ gottgörelse för eget arbete och tidsförlust, utgifter för egen inställelse till förhandling samt kostnader för bevisning. Ersättning av sistnämnda slag kan emellertid inte dömas ut av skiljemännen, utan det blir en sak mellan vittnet eller den sakkunnige och den part som åberopat honom.⁷⁷⁰ Upptas bevisning av domstol enligt 26 §, gäller ifråga om ersättning bestämmelserna i RB.⁷⁷¹

⁷⁶⁷ Detta innebär en ändring i förhållande till vad som – utan uttryckligt lagstöd – ansågs gälla under SML:s giltighetstid, se NJA 1956 s 87. Har parten redan betalt hela den i skiljedomen bestämda ersättningen, har han rätt att återfå det överskjutande beloppet av skiljemännen eller skiljemannen.

⁷⁶⁸ Se Prop s 169. Se Schöldström JT 1999-2000 s 946 beträffande ett i skiljedomen intaget beslut om ersättning till det skiljedomsinstitut som administrerar skiljeförfarandet.

⁷⁶⁹ I skiljeförfaranden brukar parterna normalt vitsorda varandras processkostnader, men i den mån så inte sker får det ankomma på skiljemännen att pröva om yrkade belopp är skäliga. Se dock ovan not 433 beträffande ersättning till rättshjälpsbiträde.

⁷⁷⁰ Se Prop s 169.

⁷⁷¹ Se ovan s 131.

Till de nu nämnda processkostnaderna kan komma ersättning till särskilt organ – t ex ett skiljedomsinstitut – som enligt parternas överenskommelse administrerar skiljeförandet, utser skiljemän m m.

Till processkostnaderna kommer ersättningen till skiljemännen. Enligt 37 § åläggs parterna att solidariskt betala denna ersättning, vilket innebär att en part är skyldig att på begäran av en skiljeman betala hela det belopp som denne är berättigad till.

Parterna kan i skiljeavtalet eller annan överenskommelse ha bestämt hur processkostnaderna och ersättningen till skiljemännen skall bäras.⁷⁷² Föreligger inte någon sådan överenskommelse – vilket synes vara det vanligaste – får skiljemännen enligt förevarande paragraf ålägga en part att helt eller delvis ersätta motparten dennes processkostnader jämte ränta och att slutligt svara för hela ersättningen till skiljemännen eller del därav. En förutsättning är att parten har framställt ett sådant yrkande.⁷⁷³ Åläggs en part ersättningsskyldighet utan att motparten har framställt begäran om det, kan skiljemännen anses ha överskridit sitt uppdrag och skiljedomen kan komma att upphävas i den delen enligt 34 § första stycket andra punkten.

⁷⁷² Överenskommelsen kan innebära exempelvis att vardera parten själv skall bära sin processkostnad eller att kostnad upp till ett visst belopp inte skall vara ersättningsgill samt att vardera parten skall svara för hälften av ersättningen till skiljemännen. Ullman s 188 omnämner en skiljeklausul, enligt vilken kostnaderna skulle fördelas lika mellan parterna, om skiljemännen inte fann särskilda skäl föreligga att fördela dem annorlunda. Om i ett sådant fall skiljemännen ålägger en part ersättningsskyldighet gentemot den andra parten, bör skälen för detta redovisas i kostnadsbeslutet.

⁷⁷³ I motsats till vad som enligt 18 kap 14 § 1 st sista meningen RB gäller i tvistemål krävs ett uttryckligt yrkande för att en part skall tillerkännas ränta på ersättningen för processkostnader. Jfr däremot beträffande tidigare praxis NJA 1989 s 247 samt Heuman, Årsskrift 1989 s 39 ff och Nordenson, Festskrift s 174 ff. Ränta brukar – åtminstone i svenska skiljeförfaranden – liksom i tvistemål (18 kap 8 § 2 st RB) beräknas enligt 6 § första meningen räntelagen (1975:635), alltså med det av riksbanken fastställda diskontot plus åtta procent från dagen för målets avgörande tills betalning sker. Jfr Dhunér, Yearbook 1995 s 18 ff. - - - Om muntlig förhandling äger rum, bör yrkanden rörande skiljedomskostnaderna framställas innan förhandlingen avslutas; jfr Arbitration in Sweden s 135. Skiljemännen synes dock kunna beakta yrkanden som framställs även därefter, förutsatt att parterna ges tillfälle att yttra sig över varandras yrkanden.

Vid bedömningen av kostnadsfrågan är det naturligt att skiljemännen hämtar ledning av bestämmelserna i 18 kap RB om rättegångskostnad i tvistemål.⁷⁷⁴ Numera synes sålunda den tappande parten regelmässigt åläggas att ersätta motparten hans kostnader och att slutligen svara för hela ersättningen till skiljemännen.⁷⁷⁵

Om den vinnande parten åtnjuter allmän rättshjälp, skall enligt 30 § rättshjälpslagen (1996:1619) vid beslut om kostnadsfördelning den tappande parten åläggas betalningsskyldighet mot staten för rådgivningsavgift och kostnader för partens rättshjälpsbiträde. Ränta skall dock inte betalas.

Om en skiljedom är ogiltig enligt 33 § gäller detsamma beslutet om kostnadsfördelningen. Likaså kan ett sådant beslut upphävas efter klandertalan enligt 34 §. Däremot kan skiljemännens beslut angående kostnadsfördelningen inte överprövas materiellt.⁷⁷⁶ En domstol har alltså inte möjlighet att jämka den skyldighet att ersätta skiljedomskostnader som skiljemännen har ålagt en part.

⁷⁷⁴ Se AD 1994 nr 96, Nordenson, Festskrift s 168 ff samt Wetter och Priem s 9, enligt vilka de delar av 18 kap RB – inbegripet HD:s praxis i kostnadsfrågor, t ex NJA 1973 s 623, 1979 s 567 och 1982 s 804 – som p g a sin natur kan användas i skiljeförfaranden praktiskt taget undantagslöst tillämpas analogt i sådana förfaranden, såväl avseende partskostnader som ersättningen till skiljemännen. Jfr dock Heuman, Advokatsamfundet s 8, angående praxis vid skiljedomsprövning av arvdestvister mellan advokater och klienter samt 15 § 2 st lagen (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder (vardera parten svarar för sin kostnad i vissa tvister) och 14 kap 9 § 2 st aktiebolagslagen (1975:1385): kostnaderna för skiljeförfarande i tvist om inlösen av aktier i dotterbolag skall bäras av moderbolaget, om inte skiljemännen på särskilda skäl ålägger någon annan aktieägare att helt eller delvis svara för dessa kostnader.

⁷⁷⁵ Enligt Bolding, SvJT 1958 s 77, är kvittning av kostnaderna vanligare i skiljeförfaranden. Jfr Ekdahl s 92 ff, Weslien s 10 f och Westerling, Årsskrift 1981 s 16, beträffande tidigare praxis i skiljeförfaranden att låta parterna bära hälften vardera av ersättningen till skiljemännen, om tappande part haft skälig orsak att låta saken gå till skiljedom.

⁷⁷⁶ Ett undantag från den regeln gäller enligt 36 §, se ovan s 183.

Forumfrågor och talefrister

43 § (forum för talan mot skiljedom och ersättning till skiljeman)

Talan mot en skiljedom enligt 33, 34 och 36 §§ tas upp av hovrätten inom vars domkrets skiljeförfarandet har ägt rum. Är platsen för skiljeförfarandet inte angiven i skiljedomen får talan väckas hos Svea hovrätt.

Hovrättens avgörande får inte överklagas. Hovrätten får dock tillåta att avgörandet överklagas, om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen.

Talan beträffande ersättningen till en skiljeman tas upp av tingsrätten på platsen för skiljeförfarandet. Är platsen för skiljeförfarandet inte angiven i skiljedomen får talan väckas hos Stockholms tingsrätt.

Paragrafen motsvarar 26 § 1 st SML.

Talan om ogiltighet och klander av en skiljedom liksom talan mot en skiljedom, varigenom förfarandet avslutats utan någon materiell prövning av tvisten, skall enligt *första stycket* väckas direkt i hovrätt.⁷⁷⁷ Är platsen för skiljeförfarandet angiven i skiljedomen – se 31 § andra stycket – är den hovrätt behörig, inom vars domkrets förfarandet har ägt rum. Är platsen inte angiven i skiljedomen, kan en part ändå väcka talan i hovrätten på den plats som borde ha varit angiven.⁷⁷⁸ Innehåller skiljedomen uppgift om att den meddelats på viss ort, kan man sålunda utgå från att denna utgör platsen för förfarandet. I sista hand får talan väckas i Svea hovrätt.

Hovrätten skall tillämpa RB:s regler om förberedelse och huvudförhandling.⁷⁷⁹ Några särskilda förfarande- eller sammansättningsregler gäller alltså inte.⁷⁸⁰

⁷⁷⁷ Beträffande skälen härför se Prop s 171 ff. - - Domstolen skall av eget initiativ iakttä att talan väckts i hovrätt, se 10 kap 17 § 2 st RB. Väcks talan vid tingsrätt, skall den alltså avvisas (att tingsrätt kan ha att pröva en skiljedoms giltighet prejudiciellt har påpekats ovan not 605). Däremot synes den hovrätt, där talan har väckts, inte utan invändning av en part böra pröva om den utgör rätt hovrätt enligt 43 § 1 st. Parterna bör också genom s k proro-gationsavtal enligt 10 kap 16 § RB kunna utpeka viss hovrätt som behörig.

⁷⁷⁸ Se Prop s 242.

⁷⁷⁹ Se 53 kap 1 § RB.

⁷⁸⁰ Se Prop s 174.

I mål om ogiltighet och klander av skiljedom kan hovrätten enligt 3 kap 18 § UB förordna att domen tills vidare inte får verkställas.

Hovrättens avgörande får enligt *andra stycket* inte överklagas. Endast om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av HD, får hovrätten tillåta att avgörandet överklagas (s k ventil).⁷⁸¹

Talan enligt 41 § beträffande skiljemannaersättning skall enligt *tredje stycket* tas upp av tingsrätten på platsen för förfarandet eller, om platsen inte är angiven i skiljedomen, av tingsrätten på den plats som borde ha varit angiven i domen,⁷⁸² eller i sista hand vid Stockholms tingsrätt. Forumregeln är exklusiv men samtidigt dispositiv. Det krävs alltså enligt 10 kap 18 § RB en invändning av en part för att en tingsrätt skall avvisa en talan som väckts i strid med forumregeln. Vidare kan parterna med stöd av 10 kap 16 § RB genom ett skriftligt avtal – s k prorogationsavtal – utpeka en annan tingsrätt som behörig.

Eftersom klandertalan och talan beträffande skiljemannaersättning skall tas upp av skilda domstolsinstanser, kan målen inte förenas i en rättegång vid en av domstolarna enligt kumulationsreglerna i 14 kap 6, 7 och 7 a §§ RB.⁷⁸³

44 § *(forum för ansökan om utseende eller entledigande av skiljeman och om bevisupptagning)*

Ansökningsärenden om att utse en skiljeman eller att skilja en skiljeman från uppdraget tas upp av tingsrätten i den ort där någon av parterna har sitt hemvist eller av tingsrätten på platsen för skiljeförfarandet. Ansökan får även tas upp av Stockholms tingsrätt. Motparten skall om möjligt ges tillfälle att yttra sig innan ansökan bifalls. Avser ansökan en skiljemans skiljande från uppdraget bör även skiljemannen höras.

Ansökan om bevisupptagning enligt 26 § tas upp av den tingsrätt som skiljemännen har bestämt. Saknas ett sådant beslut tas ansökan upp av Stockholms tingsrätt.

Har tingsrätten bifallit en ansökan om att utse en skiljeman eller att skilja en skiljeman från uppdraget, får beslutet inte överklagas.

⁷⁸¹ Jfr bestämmelsen i 54 kap 10 § 1 st 1 p om s k prejudikatdispens. Det behövs inte att HD meddelar prövningstillstånd, eftersom målet har väckts direkt i hovrätten, se 54 kap 9 § 1 st RB.

⁷⁸² Se Prop s 242.

⁷⁸³ Jfr däremot NJA 1998 s 691 beträffande äldre rätt.

Inte heller annars får tingsrättens avgörande enligt 10 § tredje stycket överklagas.

Paragrafens 1 och 3 st motsvarar 26 § 2 och 3 st SML medan 2 st brutits ut från 15 § SML.

En part som skall ansöka om utseende eller entledigande av en skiljeman kan enligt *första stycket* vända sig antingen till den tingsrätt, där han har sitt hemvist (hemvistforum),⁷⁸⁴ eller till tingsrätten på platsen för förfarandet. Han kan också vända sig till Stockholms tingsrätt, vilket kan vara aktuellt i synnerhet om båda parterna saknar hemvist i Sverige. Om ansökan ges in till flera domstolar, bör den sist ingivna ansökan avvisas enligt regeln i 13 kap 6 § RB om lis pendens.⁷⁸⁵

En ansökan handläggs enligt reglerna i lagen (1996:242) om domstolsärenden. Tingsrätten kontrollerar enligt 8 § denna lag självant sin behörighet⁷⁸⁶ och lämnar i förekommande fall över ansökan till rätt domstol. I två hänseenden görs undantag från reglerna i lagen om domstolsärenden. Domstolen har sålunda inte skyldighet att ge motparten tillfälle att yttra sig innan ansökan bifalls, om detta skulle medföra tidsutdräkt eller visa sig svårt att genomföra, t ex därför att motparten håller sig undan.⁷⁸⁷ Det normala är emellertid att ansökan delges motparten och att denne ges tillfälle att yttra sig. Vidare föreskrivs att om ansökan gäller entledigande av skiljeman bör även denne höras. Visar det sig svårt att nå skiljemannen inom rimlig tid, kan han dock entledigas utan att ha blivit bevisligen delgiven ansökan.⁷⁸⁸

Bifaller tingsrätten ansökan om utseende eller entledigande av en skiljeman, får beslutet enligt *tredje stycket* inte överklagas.⁷⁸⁹ Gäller ansökan skiljemans entledigande på grund av jäv enligt 10 § tredje stycket – får inte heller ett avslagsbeslut överklagas.⁷⁹⁰ Förbudet att överklaga gäller även beslutet om ersättning för rättegångskostnader. Däremot kan beslut, varigenom en begäran om utseende av skiljeman eller – utom i jävsfallet

⁷⁸⁴ Se 10 kap 1 § RB.

⁷⁸⁵ Se Prop s 243.

⁷⁸⁶ Domstolen skall också självant pröva om den är behörig enligt 47 §, se Prop s 244.

⁷⁸⁷ Se Prop s 175.

⁷⁸⁸ Se Prop s 243.

⁷⁸⁹ Det är nämligen angeläget att förekomma avsiktlig eller oavsiktlig förhållning av skiljeförfarandet. Skiljenämnden kan dock enligt 10 § på yrkande av en part förklara den nye skiljemannen jävig. En part kan också klandra skiljedomen på den grunden att den nye skiljemannen är jävig.

⁷⁹⁰ Tingsrättens beslut har rättskraftsverkan i en senare klanderprocess, se Prop s 220.

– om skiljemans entledigande har avslagits eller avvisats, överklagas i vanlig ordning.

När flera personer skall höras vid domstol som ett led i skiljeförfarandet, kan det ofta vara lämpligt att höra samtliga personer vid samma domstol och vid samma tillfälle.⁷⁹¹ Skiljemännen bestämmer därför enligt *andra stycket* till vilken tingsrätt en ansökan om bevisupptagning enligt 26 § skall ges in. Har skiljemännen inte fattat något beslut i frågan, tas ansökan upp av Stockholms tingsrätt.

45 § (preklusionsfrister)

Skall enligt lag eller avtal en parts talan väckas inom viss tid men omfattas talan av ett skiljeavtal, skall parten inom den angivna tiden begära skiljedom enligt 19 §.

Har skiljedom begärts i rätt tid men avslutas skiljeförfarandet utan att den fråga som lämnats till skiljemännen rättskraftigt avgörs och beror detta inte på partens vållande, skall talan anses väckt i rätt tid, om parten begär skiljedom eller väcker talan vid domstol inom trettio dagar från den dag då parten fick del av skiljedomen eller, om skiljedomen blivit upphävd eller förklarad ogiltig eller talan mot skiljedomen enligt 36 § lämnats utan bifall, från det att domen härom vunnit laga kraft.

Paragrafen motsvarar 27 § SML.

På olika håll i lagstiftningen finns bestämmelser om att talan skall väckas inom viss tid med påföljd att den annars prekluderas. Som exempel kan anföras 5 § tredje punkten preskriptionslagen (1981:130), 8 kap 26 § (framställande av fordringsanspråk på grund av arrendeförhållande) och 28 § jordabalken (klander av syn) samt 9 kap 17 § aktiebolagslagen (klander av bolagsstämmobeslut). Parterna i ett rättsförhållande kan också bestämma att talan rörande rättsförhållandet skall väckas inom viss frist. Omfattas en talan av sådant slag av ett skiljeavtal, skall parten enligt *första stycket* av förevarande paragraf inom den i lagrummet eller avtalet

⁷⁹¹ Jfr ovan s 130.

angivna tiden begära (påkalla) skiljedom enligt 19 §.⁷⁹² Är påkallelsen bristfällig i något hänseende, får den inte preskriptionsavbrytande verkan förrän den kompletterats.⁷⁹³

Tiden för påkallelse kan också begränsas i skiljeavtalet.⁷⁹⁴

Har säkerhetsåtgärd beviljats av domstol,⁷⁹⁵ skall påkallelse enligt 15 kap 7 § RB ske inom en månad från beslutet vid påföljd att åtgärden omedelbart återgår. Tidpunkten förskjuts inte därigenom att påkallelsen senare utvidgas till att avse även annan tvistefråga som omfattas av skiljeavtalet.⁷⁹⁶

Det kan hända att ett i rätt tid inlett skiljeförfarande avslutas utan att tvistefrågan blir rättskraftigt avgjord. Förfarandet kanske avstannar redan innan en skiljenämnd har konstituerats, t ex om motparten motsätter sig skiljeförfarande eller underlåter att utse skiljeman.⁷⁹⁷ Vidare kan skiljemännen genom skiljedom avvisa talan på grund av processhinder⁷⁹⁸ och en av den påkallande parten enligt 36 § väckt talan leder inte till att domstolen upphäver skiljedomen. Slutligen kan en skiljedom av domstol förklaras ogiltig enligt 33 § eller upphävas enligt 34 §.

⁷⁹² Motsvarande i 27 § SML angivna frist har ansetts kunna bli föremål för återställande av försutten tid enligt 58 kap 11 § RB, se NJA 1989 s 109. Jfr NJA 1989 s 258, där det uttalades att det ankommer på skiljenämnden att pröva kostnaden på ärendet i Högsta domstolen. - - Bestämmelsen i 19 § är dispositiv och parterna kan således komma överens om att talan väcks t ex genom att en påkallelse ges in till ett skiljedomsinstitut, se ovan s 98.

⁷⁹³ Se ovan s 100 och Prop s 103.

⁷⁹⁴ I NJA 1922 s 579 ogillades klandertalan mot skiljedom, trots att tiden för påkallelse av skiljeförfarande begränsats i skiljeavtalet och skiljedomen meddelats utan avseende på invändning från svaranden att påkallande skett efter fristens utgång. I RH 1987:32 avvisades talan med anledning av invändning om rättegångshinder grundad på skiljeavtal, trots att detta innehöll bestämmelse om att påkallande skulle ske inom viss tid och kåranden invände att denna försutts. Hovrätten uttalade att den föreskrivna begränsningen var att tolka som en materiell preskriptionsregel och att prövningen av frågan om preskription inträtt därför ankom uteslutande på skiljemännen. I AD 1974 nr 36 ansågs att skiljenämnds beslut att inte ta upp tvist till prövning därför att påkallande inte skett inom den i skiljeavtalet föreskrivna fristen innebar att tvisten var avgjord och inte kunde prövas av arbetsdomstolen.

⁷⁹⁵ Se ovan s 63 och 128.

⁷⁹⁶ Se NJA 1955 s 224.

⁷⁹⁷ Av 5 § framgår, att den påkallande parten då har rätt att i stället väcka talan vid domstol.

⁷⁹⁸ Se 27 § 1 st andra meningen.

Om den påkallande parten är utan vållande till att hans talan inte har prövats i sak, är han enligt *andra stycket* bibehållen vid sin rätt om han inom trettio dagar på nytt påkallar skiljeförfarande – ifall skiljeavtalet fortfarande gäller⁷⁹⁹ – eller i annat fall väcker talan vid domstol. Fristen räknas från den dag då parten fick kännedom om den omständighet som innebär att skiljeförfarandet avstannat⁸⁰⁰ eller, om skiljenämnden avvisat hans talan, från den dag då han fick del av skiljedomen. Har tvisten prövats av domstol enligt 33, 34 eller 36 §, räknas fristen från den dag då domstolsavgörandet vann laga kraft.⁸⁰¹

⁷⁹⁹ Se ovan s 52 f. Det är enligt Prop s 243 först om skiljeavtalet förfallit eller ansetts ogiltigt som parten skall vända sig till domstol. Däremot skall en part, som med stöd av 5 § väljer att föra sin talan vid domstol i stället för att fortsätta skiljeförfarandet, inte anses i paragrafens mening ha vållat att tvistefrågan inte avgörs i skiljeförfarandet.

⁸⁰⁰ Se Prop s 177.

⁸⁰¹ Jfr AD 1988 nr 135.

Internationella förhållanden

46 § (svensk domsrätt)

Denna lag tillämpas på skiljeförfaranden som äger rum i Sverige även om tvisten har internationell anknytning.

Paragrafen saknar motsvarighet i såväl SML som LUSK.

En tvist kan ha internationell anknytning beroende på att parterna eller någon av dem har – eller vid skiljeavtalets ingående hade – hemvist utom Sverige eller att tvisten har uppkommit på grund av verksamhet utomlands.⁸⁰²

I tvister med internationell anknytning uppkommer frågor om tillämplig lag i olika hänseenden. Det gäller bl a frågorna om vilken lag som skall tillämpas på själva tvisten, vilken lag som skiljeavtalet skall bedömas efter och vilken lag som skiljeförfarandet skall följa.⁸⁰³

LSF innehåller inga bestämmelser om hur den på tvisten tillämpliga **materiella rätten** skall fastställas. Det synes emellertid vara naturligt att skiljemännen i första hand tillämpar de lagregler som parterna kommit överens om.⁸⁰⁴ Finns ingen partsöverenskommelse i frågan, lär det ankomma på skiljemännen att fastställa vilken lag som är tillämplig på tvisten enligt gällande internationell privaträtt.⁸⁰⁵ Därvid har de att först bestämma vilket lands internationellt privaträttsliga regler som man skall utgå från. Hur detta spörsmål skall lösas beror på de närmare omständigheterna i det enskilda fallet och det faller utom ramen för detta arbete att uppställa några riktlinjer i det hänseendet.⁸⁰⁶

⁸⁰² Under de senaste decennierna har alltfler internationella kommersiella kontrakt – inte minst mellan europeiska och nordamerikanska parter, å ena sidan, och länder tidigare hörande till Sovjetunionen samt Kina, å andra sidan – ingåtts med skiljeklausul om förfarande i Sverige, inte sällan med föreskrift om att svensk materiell rätt eller svenska internationellt privaträttsliga regler skall tillämpas, se Hobér, Festskrift s 236. Jfr Romlöv s 379 ff.

⁸⁰³ Se till det följande Prop s 190 ff, Nerep, Festskrift s 420 ff och Heuman, Skiljemannarätt s 690 ff. Den i SML och LUSK gjorda uppdelningen mellan svenska och utländska skiljeavtal har slopats i LSF, se Prop s 188 f.

⁸⁰⁴ För att skiljemännen skall få döma efter skälighet och billighet synes böra krävas att parterna uttryckligen går med på det. Jfr ovan s 147 f, § 24 SHS (nedan s 263) och Dhunér, Yearbook 1995 s 18 ff.

⁸⁰⁵ Se Arbitration in Sweden s 44 och 46.

⁸⁰⁶ Se Bogdan s 75 ff, Hobér, Yearbook 1994 s 7 ff och Festskrift s 242 ff samt Lando s 567 ff.

I 48 § regleras vilken **lag** som skall tillämpas på **skiljeavtalet**.⁸⁰⁷

Enligt 46 § skall **LSF** tillämpas på ett **skiljeförfarande** som äger rum i Sverige.⁸⁰⁸ Detta innebär, att parterna inte generellt kan avtala att förfarandet skall följa utländsk rätt. Däremot är de oförhindrade att på de punkter lagen inte är tvingande komma överens om andra regler, vilka kan hämtas exempelvis från utländsk rätt.⁸⁰⁹ Föresättningsarna för att ett skiljeförfarande skall få äga rum i Sverige framgår av 47 §.

47 § *(inledande av skiljeförfarande i Sverige)*

Ett skiljeförfarande enligt denna lag får inledas i Sverige, om skiljeavtalet innebär att förfarandet skall äga rum i Sverige eller skiljemännen eller ett skiljedomsinstitut i enlighet med avtalet har bestämt att förfarandet skall äga rum i Sverige eller motparten annars samtycker till det.

Ett skiljeförfarande enligt denna lag får också inledas i Sverige mot en part som har hemvist här eller annars skulle kunna sökas i tvisten vid svensk domstol, om inte skiljeavtalet innebär att förfarandet skall äga rum utomlands.

I andra fall får skiljeförfaranden enligt denna lag inte äga rum i Sverige.

Paragrafen motsvarar 4 § SMLoch 4 § LUSK.

Bestämmelserna i denna paragraf reglerar under vilka förutsättningar parterna kan anlita svensk domstol – t ex när det gäller utseende eller entledigande av skiljeman enligt 14-17 §§ – för att genomföra skiljeförfarandet.⁸¹⁰ Vidare kan en skiljedom klandras enligt 34 § första stycket tredje punkten, om skiljeförfarandet har ägt rum i Sverige i strid med bestämmelserna i 47 §.

Dessa bestämmelser har också betydelse på så sätt att de får anses ange gränserna för när det föreligger svensk domsrätt i mera vidsträckt

⁸⁰⁷ Jfr Nerep, Festskrift s 441 och 449. De processrättsliga verkningarna av skiljeavtalet – t ex om det utgör rättegångshinder inför svensk domstol – skall emellertid avgöras av de svenska processrättsliga reglerna (4 och 49 §§) även om utländsk lag skall tillämpas på skiljeavtalet, se RH 1989:114 och Hobér, Årsskrift 1991 s 8.

⁸⁰⁸ Avgörande är att platsen för förfarandet finns i Sverige, inte att sammanträde eller förhandling äger rum i Sverige, se ovan s 112.

⁸⁰⁹ Se Prop s 244. Jfr Heuman, Skiljemannarätt s 675 ff.

⁸¹⁰ Domstolen skall oberoende av invändning från motparten pröva om den är behörig enligt bestämmelserna i denna paragraf, se Prop s 244.

betydelse.⁸¹¹ LSF innehåller nämligen inte någon uttrycklig regel härom. Saknas annat forum i Sverige, kan regeln i 43 § tredje stycket om Stockholms tingsrätt som reservforum tillämpas analogt på en talan om skiljeavtalets giltighet.⁸¹²

Enligt *första stycket* får skiljeförfarande enligt LSF inledas i Sverige, om skiljeavtalet innebär att förfarandet skall äga rum i Sverige.⁸¹³ Skiljeförfarande får också inledas i Sverige, om platsen för förfarandet inte framgår av skiljeavtalet men skiljemännen eller ett skiljedomsinstitut, till vars stadgar avtalet hänvisar, har bestämt att förfarandet skall äga rum här. I så fall anses parterna indirekt ha avtalat om skiljeförfarande i Sverige.⁸¹⁴ Sedan en tvist aktualiserats mellan parterna, kan svaranden samtycka till att den prövas i förfarande som äger rum i Sverige.

Skiljeförfarande kan enligt *tredje stycket* inledas i Sverige mot en part oberoende av dennes samtycke, om parten har hemvist här⁸¹⁵ eller annars är skyldig att svara i saken vid svensk domstol.⁸¹⁶ En förutsättning är emellertid att skiljeavtalet inte innebär, att skiljeförfarande skall äga rum utomlands.

48 § (på skiljeavtalet tillämplig lag)

Har ett skiljeavtal internationell anknytning, skall den lag som parterna kommit överens om tillämpas på avtalet. Har parterna inte träffat någon sådan överenskommelse tillämpas lagen i det land där förfarandet med stöd av parternas avtal har ägt rum eller skall äga rum.

Första stycket tillämpas inte på frågan, huruvida en part var behörig att ingå skiljeavtalet eller var behörigen företräd.

Paragrafens 1 st motsvarar delvis 2 § LUSK medan 2 st saknar motsvarighet i SML och LUSK.

⁸¹¹ Se Prop s 187 och 244. Jfr Hobér, Yearbook 1990 s 63, och Bogdan s 75.

⁸¹² Se Prop s 242.

⁸¹³ Det behövs inte uttryckligen anges i skiljeavtalet att förfarandet skall äga rum i Sverige, om det får anses framgå av avtalet att detta har varit parternas vilja.

⁸¹⁴ Se Prop s 189.

⁸¹⁵ Se 10 kap 1 § RB. Skiljeförfarande kan alltså inledas även mot en part som efter skiljeavtalets tillkomst bosatt sig i Sverige.

⁸¹⁶ Se 10 kap 1 § 5 st, 3-6 och 8-11 §§ RB. Gäller tvisten t ex faktiska förhållanden eller utfyllnad av ett avtal – se därom ovan s 35 f – skall frågan, om tvisten kunnat tas upp vid svensk domstol, bedömas med bortseende från huruvida domstol anses kunna pröva en sådan tvist, se Prop s 244.

Frågan om vilken lag som skall tillämpas på skiljeavtalet – dvs efter vilken lag dess giltighet⁸¹⁷ och tillämplighet skall bedömas – kan aktualiseras i olika sammanhang. Så kan vara fallet t ex när ett internationellt skiljeavtal åberopas som rättegångshinder inför svensk domstol eller som grund för skiljeförfarande här i landet,⁸¹⁸ när klandertalan väcks mot en svensk skiljedom och när verkställighet begärs i Sverige av en utländsk skiljedom.

I ett avtalsförhållande mellan svenska parter utan internationell anknytning är det givetvis möjligt att komma överens om avvikelser från dispositiva svenska regler och i stället välja t ex ett annat lands lagstiftning. Däremot kan parterna inte på förhand avstå från exempelvis avtalslagens regler om rättshandlingars ogiltighet. Enligt *första stycket* godtas därför ett generellt lagval endast om skiljeavtalet har internationell anknytning. I sådant fall tillämpas i första hand den lag som parterna kommit överens om på avtalet.⁸¹⁹

Om parterna inte har träffat någon sådan överenskommelse, tillämpas lagen i det land där förfarandet med stöd av parternas avtal har ägt rum eller skall äga rum.⁸²⁰ Var båda parterna hemmahörande i samma stat i utlandet och har tvisten ingen internationell anknytning, kan man i avsaknad av andra tolkningsdata utgå från att parterna avsett att förfarandet skall äga rum i hemlandet.⁸²¹

Äger skiljeförfarandet rum i Sverige, kommer svensk rätt normalt att vara tillämplig på skiljeavtalet, om parterna inte särskilt kommit överens om att en annan lag skall tillämpas.

⁸¹⁷ Hit hör frågor huruvida ett skiljeavtal över huvud taget har kommit till stånd, om det är giltigt till formen och innehållet – bl a om det tillkommit genom tvång eller är behäftat med någon annan ogiltighetsanledning samt huruvida tvisten är skiljedomsässig – och om avtalet har upphört att gälla. Vidare skall avtalet tolkas enligt den valda lagen, vilken även är tillämplig vid prövning av frågan om lagvalsavtalets civilrättsliga giltighet (överenskommelsen om tillämplig lag kan ju ha träffats vid sidan av skiljeavtalet). Se till det följande Prop s 190 ff och 244 f.

⁸¹⁸ T ex när en part ansöker om att tingsrätten skall utse en skiljeman enligt 12 § 3 st eller 14-17 §§. Bogdan s 74 framhåller betydelsen av att även skiljemännen iakttar bestämmelsern om tillämplig lag.

⁸¹⁹ Jfr Mayer s 15 ff, som anser att denna bestämmelse skall tolkas extensivt. Uttryckliga överenskommelser om tillämplig lag är enligt Mayer sällsynta, medan Hobér, Årsskrift 1991 s 7, menar att tvister om tillämplig lag på skiljeavtal är ovanliga, sannolikt beroende på att de flesta skiljeklausuler anger var skiljeförfarandet skall äga rum. Se Hobér a a s 7 ff angående det under LUSK:s giltighetstid avgjorda rättsfallet RH 1989:114.

⁸²⁰ Se härom ovan s 209.

⁸²¹ Denna situation kan aktualiseras t ex när skiljeavtalet åberopas som rättegångshinder inför en svensk domstol.

Enligt *andra stycket* skall den lag som är tillämplig på skiljeavtalet inte utan vidare tillämpas på frågan om en part var behörig att ingå skiljeavtalet eller var behörigen företräd. Åtminstone när det gäller ett skiljeförfarande som äger rum i Sverige är dessa frågor i allmänhet att bedöma enligt partens personalstatut – alltså den lag som gäller rättskapacitet och rättshandlingsförmåga – bestämt enligt svensk internationell rätt.⁸²² Avvikelser från denna huvudregel kan dock förekomma, t ex när det gäller att avgöra om en stat eller ett statskontrollerat företag haft rätt att ingå skiljeavtal.

49 § (internationellt skiljeavtal som rättegångshinder)

Skall utländsk rätt tillämpas på skiljeavtalet gäller 4 § beträffande en fråga som omfattas av avtalet, utom när

1. avtalet enligt tillämplig lag är ogiltigt, utan verkan eller ogenomförbart, eller

2. tvisten enligt svensk lag inte får avgöras av skiljemän.

Att en domstol utan hinder av skiljeavtalet kan meddela sådana beslut om säkerhetsåtgärder som domstolen enligt lag är behörig att meddela framgår av 4 § tredje stycket.

Paragrafen motsvarar 3 § LUSK.

Paragrafen behandlar frågan om i vilken omfattning ett internationellt skiljeavtal kan åberopas som rättegångshinder vid svensk domstol eller med andra ord i vilken omfattning 4 § är tillämplig på ett sådant avtal.⁸²³ Huvudregeln är enligt *första stycket* att en tvistefråga som omfattas av ett internationellt skiljeavtal – dvs ett skiljeavtal på vilket utländsk rätt enligt 48 § skall tillämpas – inte mot en parts bestridande får prövas av svensk domstol. Huvudregeln gäller dock bara under vissa förutsättningar.

Enligt *första punkten* skall tvisten vara skiljedomsässig⁸²⁴ och skiljeavtalet vara giltigt enligt den tillämpliga utländska lagen.⁸²⁵ En part skall alltså med hjälp av avtalet kunna få ett skiljeförfarande till stånd i Sverige eller utlandet. I annat fall riskerar parten att inte kunna få sin sak

⁸²² Se Prop s 194 och Bogdan s 74.

⁸²³ Se till det följande Prop s 195 f och 245 f.

⁸²⁴ Se härom ovan s 31 f.

⁸²⁵ Se angående äldre rätt NJA 1924 s 620 (skiljeklausul som föreskrev förfarande i England ansågs utgöra rättegångshinder) och SvJT 1938 rf s 47 (skiljeklausul, som föreskrev att tvist skulle hänskjutas till skiljedom i England, ansågs inte utgöra rättegångshinder).

prövad vare sig inför svensk domstol eller i ett skiljeförfarande. Skiljeavtalet utgör alltså inte rättegångshinder enligt 4 §, om det är ogiltigt enligt den tillämpliga utländska lagen. Detta gäller oavsett om det rör sig om en ursprunglig brist – t ex därför att den ena parten inte var behörigen representerad vid avtalets ingående – eller om skiljeavtalet sedermera upphört att gälla exempelvis sedan en tidsfrist löpt ut. Det kan också hända att skiljeavtalet av någon annan anledning – kanske av mera praktisk art – är omöjligt att genomföra.

Vidare gäller enligt *andra punkten* att tvisten även enligt svensk lag måste vara skiljedomsrättslig, alltså dispositiv.⁸²⁶ Detta skall förstås så att tvistefrågan vid någon tidpunkt skall kunna hänskjutas till skiljemän. Inskränkningar i svensk lag av typ att skiljeavtal inte får ingås förrän tvist uppkommit⁸²⁷ innebär alltså inte att frågan faller utanför det skiljedomsrättsliga området.

Även om skiljeavtalet anses utgöra rättegångshinder, hindrar det enligt *andra stycket* inte den svensk domstolen att besluta om säkerhetsåtgärder.

50 § (bevisupptagning)

Vad som sägs i 26 och 44 §§ om bevisupptagning under skiljeförfarande i Sverige gäller även beträffande skiljeförfaranden som äger rum utomlands, om förfarandet grundar sig på ett skiljeavtal och den fråga som lämnats till skiljemännen enligt svensk lag får avgöras av skiljemän.

Paragrafen motsvarar 12 § LUSK.

Bevisupptagning vid svensk domstol under skiljeförfarande, som äger rum utomlands, får ske enligt samma regler som gäller för ett skiljeförfarande i Sverige. Det förutsätts emellertid att förfarandet grundas på ett skiljeavtal och att tvisten även enligt svensk lag är skiljedomsrättslig.⁸²⁸ Bestämmelsen speglar enligt förarbetena väl Sveriges positiva attityd till rättsligt samarbete, också i de fall andra stater inte gjort motsvarande åta-

⁸²⁶ Jfr 55 § 1 p enligt vilken utländsk skiljedom inte kan verkställas i Sverige, om den innefattar prövning av en fråga som inte är skiljedomsrättslig enligt svensk lag. - - - Det skiljedomsrättsliga området kan alltså vara mindre enligt den på skiljeavtalet tillämpliga lagen men inte större än enligt svensk lag.

⁸²⁷ Se härom ovan s 33 f och 65 f.

⁸²⁸ Se härom ovan s 31 f.

ganden.⁸²⁹ Det kan erinras om att det i ett svenskt skiljeförfarande inte finns möjlighet att uppta bevisning vid utländsk domstol.⁸³⁰

För domstolen kan det i ärendet vara nödvändigt att få kännedom om lagen i det land där skiljeförfarandet äger rum, exempelvis för att kunna ta ställning till om förutsättningarna för bevisupptagning vid domstol är uppfyllda. Enligt 35 kap 2 § andra stycket andra meningen RB kan domstolen i ett sådant fall anmoda en part att förebbringa bevisning om innehållet i den utländska lagen.

51 § (undantagsavtal)

Har inte någon av parterna hemvist eller driftställe i Sverige, får de i ett kommersiellt förhållande genom en uttrycklig skriftlig överenskommelse utesluta eller begränsa tillämpligheten av de grunder för upphävande av en skiljedom som anges i 34 §.

En skiljedom som omfattas av en sådan överenskommelse erkänns och verkställs i Sverige enligt de regler som gäller för en utländsk skiljedom.

Paragrafen saknar motsvarighet i såväl SML som LUSK.

Reglerna i 33 och 34 §§ om ogiltighet och klander av skiljedom är bindande, dvs att parterna inte på förhand kan avtala bort deras tillämpning.⁸³¹ Ogiltighetsreglerna är uppställda för att primärt skydda andra intressen än parternas. Avtal, som innebär att domstols möjlighet att pröva frågor om skiljedoms ogiltighet, är därför utan verkan.

Annorlunda förhåller det sig med avtal, varigenom parterna utesluter eller begränsat tillämpningen av klanderreglerna i 34 §. Dessa regler har uppställts i huvudsak för att garantera parterna ett opartiskt och i övrigt korrekt förfarande. Parterna har därför rätt att disponera över dem sedan skiljedomen meddelats. I ett svenskt skiljeförfarande kan parterna, såsom

⁸²⁹ Se Prop s 197.

⁸³⁰ Se ovan not 474.

⁸³¹ Se till det följande Prop s 155 ff och 246 f. Jfr angående praxis under SML:s giltighetstid NJA 1989 s 143 (det s k Ugandamålet, se Hobér, Årsskrift 1989 s 9 ff och Yearbook 1990 s 56 ff), där parter som saknade anknytning till Sverige ansågs kunna – även innan tvist uppkommit – träffa avtal som begränsar möjligheterna att inför svensk domstol angripa skiljedomen på grund av formella brister (möjligen även ogiltighetsgrundande brister, se Hobér, Årsskrift 1989 s 20 med not 42). Det vill alltså synas som om LSF:s reglering i detta hänseende är mera restriktiv än HD:s ståndpunkt i anförda rättsfall.

tidigare nämnts, visserligen inte på förhand – utan kännedom om hur skiljeförfarandet kommer att utveckla sig – avstå från tillämpningen av klanderreglerna med bindande verkan. I internationella tvister har det däremot ansetts böra vara möjligt för parterna att ingå ett sådant avtal – undantagsavtal – bl a med hänsyn till att det vid verkställighet av utländska skiljedomar i de flesta länder ändå sker en viss prövning.⁸³²

Enligt *första stycket* godtas alltså undantagsavtal – även beträffande framtida tvister – om skiljeavtalet avser ett förhållande mellan näringsidkare i deras näringsverksamhet och ingendera parten vid undantagsavtalets ingående har hemvist,⁸³³ fast bostad eller driftsställe i Sverige. Det förhållandet att en part har utmättningsbar egendom eller dotterbolag med driftsställe i Sverige hindrar inte parten från att ingå ett undantagsavtal. Att en part efter avtalets ingående fram till tidpunkten för ett skiljeförfarande har fått anknytning till Sverige föranleder inte heller att undantagsavtalet förlorar sin verkan. Det är kanske en omständighet av sådant slag som gör att skiljeförfarande kommer att äga rum i Sverige.⁸³⁴

För att ett undantagsavtal skall vara bindande krävs, att det har skriftlig form och innehåller ett tydligt och uttryckligt avstående från klanderätten. En allmän hänvisning till ett skiljedomsreglemente med en klart formulerad undantagsklausul godtas alltså inte.

Avtalet kan antingen helt utesluta tillämpningen av bestämmelserna i 34 § eller bara avse vissa delar. Har parterna undantagit jävsregeln, bortfaller även rätten till jävsprövning enligt 10 § tredje stycket under förfarandet. Däremot har skiljemännen att under förfarandet pröva sin behörighet – exempelvis med anledning av invändning från den ena parten att skiljeavtalet inte är giltigt och/eller tillämpligt – oavsett om det föreligger ett undantagsavtal eller inte.

Väcker en part klandertalan mot skiljedomen i strid med ett undantagsavtal, skall domstolen på invändning av motparten avvisa talan. För att en sådan invändning skall beaktas måste den enligt 34 kap 2 § RB framställas första gången parten skall föra talan i målet.

Förekomsten av ett bindande undantagsavtal påverkar inte en parts möjlighet att föra en fastställsetalan vid allmän domstol om skiljeavtalets giltighet.⁸³⁵

⁸³² I detta hänseende innebär LSF en betydelsefull förändring. Beträffande rättsläget under SML:s giltighetstid, se Nerep, Festskrift s 427 ff.

⁸³³ Se 10 kap 1 § RB.

⁸³⁴ Se 47 §.

⁸³⁵ Se Prop s 246.

Även om skiljeförfarandet ägt rum i Sverige – och skiljedomen alltså är att anse som svensk – verkställs enligt *andra stycket* en skiljedom, som omfattas av ett undantagsavtal, enligt de regler som gäller för utländska domar.⁸³⁶ Avser undantagsavtalet endast vissa klandergrunder, kommer en fullständig prövning ändå att ske enligt reglerna i 54 och 55 §§ (s k exekvaturförfarande). Har en part däremot klandrat skiljedomen i en del som inte omfattas av undantagsavtalet och en domstol efter sakprövning ogillat talan, har domen rättskraft även i exekvaturförfarandet.

Vägras verkställighet i Sverige, har den vinnande parten likväl möjlighet att begära verkställighet av skiljedomen i alla andra länder där den förlorande parten har tillgångar, eftersom en nationell domstols eller exekutiv myndighets beslut saknar verkan utanför landets gränser.⁸³⁷ Om däremot den förlorande parten efter klandertalan får skiljedomen hävd, förlorar denna sin verkan enligt New York-konventionen i andra konventionsländer.⁸³⁸ Ett undantagsavtal innebär i varje fall att den vinnande parten kan undvika *ett* förfarande och är alltså ägnat att underlätta och förbilliga verkställigheten av skiljedomen.⁸³⁹ För en tappande svarande däremot kan det givetvis vara en betydande nackdel att gång på gång tvingas framlägga sina skäl för att verkställighet inte skall ske. Ännu värre är situationen för en tappande käre, eftersom han – oavsett hur allvarliga fel skiljeförfarandet eller skiljedomen varit behäftade med – inte kan få sin sak prövad i något förfarande över huvud taget.⁸⁴⁰

⁸³⁶ Hovrätten kan i verkställighetsärendet förordna om t ex kvarstad enligt 60 § 2 st.

⁸³⁷ Se Jarvin, Årsskrift 1989 s 28.

⁸³⁸ Se däremot Schöldström, JT 1999-2000 s 946.

⁸³⁹ Jfr nedan not 842.

⁸⁴⁰ Se Hobér, Yearbook 1990 s 54 och 56.

Erkännande och verkställighet av utländsk skiljedom

52 § (*utländsk skiljedom*)

En skiljedom som meddelas utomlands anses som utländsk.

Vid tillämpning av denna lag anses en skiljedom vara meddelad i det land där platsen för förfarandet är belägen.

Paragrafen motsvarar 5 § LUSK.

Enligt *första stycket* är en skiljedomens egenskap av svensk eller utländsk beroende på var den har meddelats.⁸⁴¹ Denna princip modifieras emellertid av föreskriften i *andra stycket* att skiljedomens anses meddelad i det land där förfarandet ägde rum.⁸⁴² En skiljedom, som undertecknas i Sverige efter ett förfarande utomlands, kan alltså inte anses som svensk. Varken parternas nationalitet eller den på skiljeavtalet tillämpliga lagen har således någon betydelse.

Bestämmelser om var ett svenskt skiljeförfarande skall äga rum finns i 2 §. Av *andra stycket* i den paragrafen framgår att skiljemännen får hålla sammanträde utomlands, om inte parterna bestämt något annat. Det innebär att en skiljedom kan vara att anse som svensk, även om en del av förfarandet har ägt rum utanför Sverige. På motsvarande sätt kan en skiljedom vara att anse som utländsk, även om en (mindre) del av förfarandet – såsom enstaka sammanträden – har ägt rum i Sverige.

⁸⁴¹ Se till det följande Prop s 198 f.

⁸⁴² LSF – dvs 1-45 §§ – tillämpas enligt 46 § på skiljeförfaranden som äger rum i Sverige, även om tvisten har internationell anknytning. Se Jarvin, Årsskrift 1989 s 29 f och 37 samt Yearbook 1990 s 86 ff, angående betydelsen av valet av plats för förfarandet i internationella tvister samt praxis vid Internationella Handelskammarens (ICC:s) skiljedomstol vid val av plats för skiljeförfarande: förfarandet skall ske i ett land, där skiljeförfarande accepteras, där lokala domstolars "inblandning" är minimal och där skiljedomens betraktas som ett slutligt avgörande av tvisten (vilket gör skiljeförfarandet som helhet mindre kostsamt och tidskrävande). De mest populära skiljedomsländerna är därför Frankrike, Schweiz, England och Belgien. I sistnämnda land krävs inte ens ett undantagsavtal för att utesluta ogiltighets- och klandertalan. New York-konventionens krav för verkställighet anses utgöra tillräckligt skydd för den förlorande parten. Se även Hobér, Yearbook 1990 s 55 f.

53 § *(erkännande och verkställighet av utländsk skiljedom)*

En utländsk skiljedom som grundar sig på ett skiljeavtal erkänns och verkställs i Sverige, om inte annat följer av 54-60 §§.

Paragrafen motsvarar 6 § LUSK.

Enligt denna paragraf tilläggs en utländsk skiljedom i princip giltighet i Sverige. Den har alltså såväl positiv som negativ rättskraft. Skiljedomen innefattar en bindande reglering av parternas mellanhavanden, vilken kan vara att lägga till grund för andra rättsliga avgöranden. Den utländska skiljedomen utgör också rättegångshinder i en process inför svensk domstol. Vidare kan skiljedomen verkställas i Sverige.

För att den utländska skiljedomen skall erkännas och verkställas i Sverige måste de i 54 och 55 § närmare angivna förutsättningarna vara uppfyllda.⁸⁴³ För att skiljedomen skall kunna verkställas av KFM förutsätts vidare att en särskild prövning (exekvaturförfarande) av domstol har ägt rum enligt 56-59 §§, något som inte gäller beträffande en svensk skiljedom.⁸⁴⁴

54 § *(förbud mot erkännande och verkställighet på grund av partsobehörighet m m)*

En utländsk skiljedom erkänns och verkställs inte i Sverige, om den part mot vilken skiljedomen åberopas visar

1. att parterna enligt tillämplig lag saknade behörighet att ingå skiljeavtalet eller inte var behörigen företrädare eller att skiljeavtalet är ogiltigt enligt den lag som enligt parternas överenskommelse skall tillämpas eller, i avsaknad av varje anvisning i sådant hänseende, enligt lagen i det land där skiljedomen har meddelats,

2. att den part, mot vilken skiljedomen åberopas, inte i vederbörlig ordning har underrättats om tillsättandet av skiljeman eller om

⁸⁴³ Dessa förutsättningar överensstämmer med bestämmelserna i artikel V i New York-konventionen samt Heuman, Current issues s 221. Erkännande och verkställighet kan inte vägras på andra grunder än dem som anges i 54 och 55 §§. Angående praxis under SML:s giltighetstid beträffande främmande stats immunitet som hinder för verkställighet, se RH 1981:76 (den främmande staten ansågs genom att acceptera skiljeklausul i det omtvistade avtalet ha avstått från rätten att åberopa immunitet) och NJA 1972 C 434 (motsatt utgång) samt Arbitration in Sweden s 16 f.

⁸⁴⁴ Se härom 3 kap 15-18 §§ UB.

Lagen om skiljeförfarande

skiljeförfarandet eller av annan orsak inte varit i stånd att utföra sin talan,

3. att skiljedomen behandlar en tvist som inte avsetts med eller omfattas av parternas begäran om skiljedom, eller att skiljedomen innehåller ett beslut i en fråga som faller utanför skiljeavtalet, dock skall, om beslut i en fråga som omfattas av uppdraget kan skiljas från beslut som faller utanför uppdraget, den del av skiljedomen som omfattas av uppdraget erkännas och verkställas,

4. att skiljenämndens tillsättande eller dess sammansättning eller skiljeförfarandet strider mot vad parterna avtalat eller, om avtal om detta saknas, mot lagen i det land där förfarandet har ägt rum, eller

5. att skiljedomen ännu inte blivit bindande för parterna eller att den undanröjts eller dess verkställighet skjutits upp av behörig myndighet i det land där den meddelats eller enligt vars lag den meddelats.

Paragrafen motsvarar 7 § 1 st LUSK.

Från den i 53 § fastslagna huvudregeln om erkännande och verkställighet av utländska skiljedomar görs i förevarande paragraf fem undantag. Bevisbördan för existensen av en sådan undantagssituation åligger enligt *inledningen* sökandens motpart, alltså den part som motsätter sig erkännande och verkställighet av domen. För att prövning av ett i paragrafen behandlat verkställighetshinder skall ske fordras alltså en *invändning* från denna part.

Enligt *första punkten* erkänns och verkställs skiljedomen inte om parterna enligt tillämplig lag saknade behörighet att ingå skiljeavtalet eller inte var behörigen företrädde. Med tillämplig lag avses normalt personalstatutet enligt svensk internationell privaträtt.⁸⁴⁵ Vidare får skiljeavtalet inte vara ogiltigt⁸⁴⁶ enligt den lag som enligt parternas överenskommelse skall tillämpas på avtalet⁸⁴⁷ eller, om sådan överenskommelse inte träffats, enligt lagen i det land där skiljedomen meddelats.⁸⁴⁸

Skiljedomen erkänns och verkställs enligt *andra punkten* inte heller om den part, mot vilken skiljedomen åberopas, inte varit i stånd att utföra

⁸⁴⁵ Se härom ovan s 211. Jfr s 162 beträffande klandergrunden i 34 § 1 st 1 p.

⁸⁴⁶ Jfr 34 § 1 st 1 p.

⁸⁴⁷ Se härom 48 § 1 st.

⁸⁴⁸ Se härom 52 §.

sin talan.⁸⁴⁹ Huruvida så varit fallet synes i allmänhet få bedömas enligt LSF:s bestämmelser.⁸⁵⁰ Frågan kan vara besvärlig att utreda och det lär ibland vara nödvändigt att gå igenom hela handläggningen av skiljetvisten.

Hinder mot erkännande och verkställighet av skiljedomen föreligger enligt *tredje punkten* om skiljedomen behandlar en tvist, som inte avsetts med eller omfattas av parternas begäran om skiljedom,⁸⁵¹ eller om skiljedomen innehåller beslut i en fråga som faller utanför skiljeavtalet.⁸⁵² Om uppdragsöverskridandet avser endast en del av skiljedomen och resten av domen kan särskiljas från denna del, får dock den delen som omfattas av uppdraget erkännas och verkställas.⁸⁵³

Enligt *fjärde punkten* får skiljedomen inte erkännas och verkställas, om skiljenämndens tillsättande⁸⁵⁴ eller dess sammansättning eller skiljeförfarandet strider mot vad parterna avtalat eller, om avtal om detta saknas, mot lagen i det land där förfarandet har ägt rum.⁸⁵⁵ Den omständigheten att skiljemännen vid prövningen av tvisten inte följt tillämplig materiell lag utgör däremot inte grund för att vägra verkställighet, oavsett hur stor avvikelser är.⁸⁵⁶

Slutligen föreligger enligt *femte punkten* hinder mot erkännande och verkställighet om skiljedomen ännu inte blivit bindande för parterna. Bedömningen härav sker enligt den för domen tillämpliga lagen, alltså i regel lagen i det land där skiljeförfarandet har ägt rum.⁸⁵⁷ Normalt får en skiljedom anses bindande, om en part inte kan få den överprövad i sak, t ex genom ett överskiljeförfarande. Om skiljedomen undanröjts eller

⁸⁴⁹ Jfr NJA 1953 s 407 (invändning om att en part saknat möjlighet att utföra sin talan – bl a därför att någon muntlig förhandling inte hållits – godtogs inte, eftersom skiljeavtalet inte innehöll något om sättet för parternas hörande och ingen av parterna hade begärt sådan förhandling).

⁸⁵⁰ Se särskilt 24 §. Jfr även den 34 § 1 st 6 p upptagna klandergrunden.

⁸⁵¹ Jfr klandergrunden enligt 34 § 1 st 2 p. Frågan huruvida uppdragsöverskridande föreligger får i allmänhet bedömas enligt lagen i det land där skiljedomen meddelades, se Prop s 201.

⁸⁵² Jfr klandergrunden enligt 34 § 1 st 1 p samt NJA 1992 s 733. Frågan huruvida skiljemännen har prövat en fråga som faller utanför skiljeavtalet synes vara att bedöma i förhållande till den lag som är tillämplig på avtalet, se 48 § 1 st.

⁸⁵³ Jfr 34 § 1 st första meningen.

⁸⁵⁴ Jfr NJA 1986 C 21 (invändning mot utseende av skiljeman för parts räkning av branschorganisation godtogs inte, bl a med hänsyn till att parten faktiskt beretts tillfälle att utse skiljeman).

⁸⁵⁵ Jfr klandergrunderna enligt 34 § 1 st 4 och 6 p.

⁸⁵⁶ Se NJA 1934 s 491.

⁸⁵⁷ Se Prop s 200.

dess verkställighet skjuts upp av behörig myndighet i det land där den meddelats eller enligt vars lag den meddelats, får den inte heller erkännas eller verkställas. Det fordras, att den utländska myndigheten efter särskild prövning beslutat att skjuta upp skiljedomens verkställighet. Att skiljedomens verkställighet automatiskt skjuts upp när talan mot skiljedomen anhängiggörs i en sådan stat faller alltså inte in under femte punkten.⁸⁵⁸ Det finns emellertid enligt 58 § andra stycket viss möjlighet att skjuta upp avgörandet om verkställighet i Sverige. Enbart den omständigheten att klandertalan väckts vid behörig utländsk domstol utgör inte verkställighetshinder.⁸⁵⁹

55 § *(förbud mot erkännande och verkställighet på grund av ordre public m m)*

En utländsk skiljedom erkänns och verkställs inte heller, om domstolen finner

1. att skiljedomen innefattar prövning av en fråga, som enligt svensk lag inte får avgöras av skiljemän, eller
2. att det skulle vara uppenbart oförenligt med grunderna för rättsordningen i Sverige att erkänna eller verkställa skiljedomen.

Paragrafen motsvarar 7 § 2 st LUSK.

Paragrafen innehåller ytterligare två undantag från huvudregeln i 53 § om erkännande och verkställighet av utländsk skiljedom. Dessa undantag skall i motsats till dem i 54 § upptagna självant beaktas av den svenska domstolen.⁸⁶⁰

Skiljedomen kan enligt *första punkten* inte erkännas och verkställas, om den innefattar en fråga som inte är skiljedomsmässig, alltså disposi-

⁸⁵⁸ Jfr NJA 1979 s 527 (se om detta rättsfall Hobér, Yearbook 1990 s 60) samt NJA 1951 C 253 (påstående om att en i Frankrike meddelad skiljedom meddelats efter utgången av viss tidsfrist och därför var ogiltig godtogs inte som hinder för verkställighet); det senare rättsfallet avgjordes dock före 1971 års ändring av 7 § LUSK.

⁸⁵⁹ Jfr NJA 1992 s 733.

⁸⁶⁰ Detta får anses framgå av att det i inledningen till 54 § användas uttrycket "den part mot vilken skiljedomen åberopas" i 55 § motsvaras av formuleringen "domstolen finner". Jfr artikel V 2 i New York-konventionen.

tiv, enligt svensk lag.⁸⁶¹ Detta skall förstås så att tvistefrågan vid någon tidpunkt skall kunna hänskjutas till skiljemän.⁸⁶²

Enligt *andra punkten* förutsätts, att det inte skulle vara uppenbart oförenligt med grunderna för rättsordningen i Sverige att erkänna eller verkställa skiljedomen. Härmed avses fall, där de mest elementära rättsprinciper blivit åsidosatta eller skiljedomen går ut på någon prestation, som enligt svensk rättsuppfattning inte bör kunna lagligen framtvingas.⁸⁶³ Hinder mot erkännande och verkställighet föreligger däremot inte, om skiljemännen gjort sig skyldiga till grova felbedömningar av materiellt-rättsliga frågor.⁸⁶⁴

56 § (*ansökan om verkställighet av utländsk skiljedom*)

Ansökan om verkställighet av en utländsk skiljedom görs hos Svea hovrätt.

Till ansökan skall skiljedomen fogas i original eller styrkt kopia. Om hovrätten inte bestämmer annat skall även en styrkt översättning av hela domen till svenska språket ges in.

Paragrafen motsvarar 8 § LUSK.

En svensk skiljedom kan enligt 3 kap 15 och 18 §§ verkställas av KFM som en lagakraftvunnen domstolsdom. För verkställighet av en utländsk skiljedom krävs däremot först en särskild prövning av domstol (exekvaturförfarande). Denna prövning görs enligt *första stycket* av Svea hovrätt.⁸⁶⁵ En part kan också efter stämning till tingsrätt yrka utdömande av en prestation, som ålagts svaranden i en utländsk skiljedom.⁸⁶⁶

I *andra stycket* föreskrivs att skiljedomen skall ges in i original eller bestyrkt kopia. Hovrätten bestämmer efter eget skön om och i vilken ut-

⁸⁶¹ Se härom ovan s 31 f. Jfr den i 33 § 1 st 1 p upptagna ogiltighetsgrunden.

⁸⁶² Se ovan s 212.

⁸⁶³ Jfr ogiltighetsgrunden enligt 33 § 1 st 2 p s 149.

⁸⁶⁴ Jfr NJA 1934 s 491.

⁸⁶⁵ Hovrätten kan enligt 60 § 2 st i ett verkställighetsärende pröva en begäran om säkerhetsåtgärd enligt 15 kap RB eller om upphävande av ett beslut om en sådan åtgärd. Även enligt LUSK handlades dessa ärenden av Svea hovrätt. Det årliga antalet ärenden om erkännande och verkställighet av utländska domar och skiljedomar (någon separering tillåter inte datamaterialet men erfarenhetsmässigt utgör de utländska skiljedomarna endast en ringa andel av det totala antalet) var under första hälften av 1990-talet omkring 100 för att senare mer än fördubblas.

⁸⁶⁶ Se NJA 1932 s 73 och 1933 s 649.

sträckning som översättning kan underlåtas. Vanligen begärs inte översättning av handlingar på danska, norska och engelska.⁸⁶⁷ Om en översättning är nödvändig skall den vara styrkt, exempelvis genom att den gjorts av en auktoriserad översättare.

57 § *(motpartens hörande över ansökan om verkställighet)*

Ansökan om verkställighet får inte bifallas utan att motparten har getts tillfälle att yttra sig.

Paragrafen motsvarar 9 § 1 st LUSK.

Enligt denna paragraf gäller att ansökan undantagslöst måste kommuniceras med motparten innan den kan bifallas.⁸⁶⁸ Detta är naturligt, eftersom de i 54 § upptagna hindren mot verkställighet endast beaktas efter invändning av part.

58 § *(förfarandet i övrigt vid prövning av ansökan om verkställighet)*

Invänder motparten att skiljeavtal inte träffats, skall sökanden ge in skiljeavtalet i original eller styrkt kopia samt, om hovrätten inte bestämmer annat, styrkt översättning till svenska språket, eller på annat sätt visa att skiljeavtal ingåtts.

Invänder motparten att framställning gjorts om undanröjande av skiljedomen eller om uppskov med dess verkställighet hos myndighet som avses i 54 § 5, får hovrätten skjuta upp avgörandet samt, om sökanden begär det, ålägga motparten att ställa skälig säkerhet vid påföljd att beslut om säkerhet annars kan komma att meddelas.

Paragrafens 1 st saknar motsvarighet i LUSK medan 2 st motsvarar 9 § 2 st LUSK.

Något generellt krav på att foga skiljeavtalet till ansökan om verkställighet har inte ställts upp i LSF. Det är först om motparten invänder att skiljeavtal inte träffats som sökanden enligt *första stycket* har att ge in skilje-

⁸⁶⁷ Se Prop s 203.

⁸⁶⁸ Jfr NJA 1988 C 28 (ansökan om verkställighet av en skiljedom – meddelad mot ett svenskt bolag som vid tidpunkten för ansökan var upplöst till följd av konkurs och alltså inte kunde uppträda som part i verkställighetsärendet – avvisades).

avtalet i original eller bestyrkt kopia. Liksom fallet enligt 56 § andra stycket är beträffande skiljedomen bestämmer hovrätten efter fritt skön om sökanden även skall ombesörja en styrkt översättning av skiljeavtalet.

Enligt vissa rättsordningar godtas i princip muntliga skiljeavtal. Om en sådan rättsordning är tillämplig på skiljeavtalet och detta inte har skriftlig form, ankommer det på sökanden att i händelse av invändning visa att skiljeavtal verkligen träffats. Detta framgår av sista satsen i första stycket.

Hovrätten får enligt *andra stycket* skjuta upp sitt avgörande, om sökandens motpart invänder att framställning om skiljedomens undanröjande eller uppskov med verkställigheten har gjorts hos behörighet i det land där den meddelats eller enligt vars lag den meddelats. Hovrätten bör bevilja uppskov i målet endast om den finner att talan mot skiljedomen inte syftar till att förhala verkställigheten.⁸⁶⁹ Den part som begär uppskov är därför tvungen att visa det befogade i sin talan mot skiljedomen. Hovrätten kan också på sökandens begäran ålägga motparten ställa skälig säkerhet.⁸⁷⁰

59 § (*innebörden av beslut om verkställighet*)

Bifaller hovrätten ansökan, verkställs skiljedomen som en svensk domstols lagakraftäggande dom, om inte Högsta domstolen efter överklagande av hovrättens beslut bestämmer något annat.

Paragrafen motsvarar 9 § 3 st LUSK.

Bifall till en ansökan om verkställighet av en utländsk skiljedom innebär att skiljedomen får verkställas enligt 3 kap 3 § UB, dvs utan särskilda villkor såsom säkerhet eller anmaning om frivillig fullgörelse eller liknande.

Hovrättens beslut – oavsett om det innebär bifall till eller ogillande av ansökan om verkställighet – får överklagas till HD. Av 54 kap 9 § första stycket RB följer motsatsvis att prövningstillstånd inte krävs för att HD skall pröva hovrättens beslut, eftersom målet väckts i hovrätten som första instans.

Om hovrättens beslut att bifalla ansökan om verkställighet överklagas, kan HD besluta att skiljedomen tills vidare inte får verkställas.

⁸⁶⁹ Se Prop s 202 f. Jfr NJA 1979 s 527 och 1992 s 733.

⁸⁷⁰ LSF innehåller inte någon motsvarighet till bestämmelsen i 10 § LUSK att hovrätten – när ansökan avser verkställighet av en deldom – kan förelägga sökanden att ställa säkerhet för återbetalning av belopp, som kan komma att frångå sökanden på grund av senare beslut av skiljemännen, se Prop s 205 f.

60 § (säkerhetsåtgärd enligt 15 kap RB)

Har en säkerhetsåtgärd enligt 15 kap. rättegångsbalken beviljats, skall vid tillämpning av 7 § samma kapitel med talans väckande jämföras en begäran om skiljedom utomlands som kan leda till en skiljedom som erkänns och kan verkställas här.

Sedan ansökan om verkställighet av en utländsk skiljedom gjorts ankommer det på hovrätten att pröva en begäran om säkerhetsåtgärd eller om upphävande av ett sådant beslut.

Paragrafen saknar motsvarighet i LUSK.

Kvarstad eller annan säkerhetsåtgärd enligt 15 kap RB kan meddelas även ifråga om ett anspråk som skall prövas i ett utländskt skiljeförfarande, om skiljedomen får verkställas i Sverige.⁸⁷¹ Har en åtgärd enligt 15 kap 1, 2 eller 3 § beviljats, skall sökanden enligt 7 § samma kapitel inom en månad från beslutet väcka talan vid domstol eller påkalla skiljedom vid äventyr att åtgärden omedelbart återgår.⁸⁷² Avsåg den beviljade säkerhetsåtgärden ett anspråk som skall prövas i ett utländskt skiljeförfarande, skall enligt *första stycket* av förevarande paragraf begäran om skiljedom göras utomlands.

Enligt *andra stycket* ankommer det på hovrätten att i mål om verkställighet av utländsk skiljedom meddela beslut om säkerhetsåtgärd enligt 15 kap RB – t ex interimistisk kvarstad – eller om upphävande av sådant beslut.⁸⁷³ Har en tingsrätt tidigare fattat beslut om en säkerhetsåtgärd, övergår beslutanderätten till hovrätten i och med att ansökan om verkställighet ges in dit.⁸⁷⁴ Hovrättens beslut rörande säkerhetsåtgärd får överklagas särskilt.

⁸⁷¹ Se Prop s 204 och Heuman, Skiljemannarätt s 706 ff. Jfr NJA 1983 s 814. Beslut om säkerhetsåtgärd meddelas av tingsrätt, om ansökan om verkställighet ännu inte getts in till Svea hovrätt, se nedan i texten.

⁸⁷² Se ovan s 205.

⁸⁷³ Under SML:s giltighetstid prövades begäran om säkerhetsåtgärd av tingsrätt, se NJA 1983 s 814.

⁸⁷⁴ Se Prop s 248.

Övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 april 1999, då lagen (1929:145) om skiljemän och lagen (1929:147) om utländska skiljeavtal och skiljedomar upphör att gälla.

2. Den äldre lagen tillämpas om skiljeförfarande har inletts före ikraftträdandet eller, såvitt angår verkställighet av en utländsk skiljedom, om ansökan om verkställighet har gjorts före ikraftträdandet.

3. Har ett skiljeavtal slutits före ikraftträdandet, gäller 18 § andra stycket, 21 § första stycket och 26 § andra och tredje styckena lagen (1929:145) om skiljemän fortfarande, såvitt avser tid för meddelande av skiljedom, i förfaranden som har inletts inom två år från den nya lagens ikraftträdande.

4. Parterna kan i fall som anges i 2 och 3 bestämma att endast den nya lagen skall gälla.

5. Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till lagen (1929:145) om skiljemän, tillämpas i stället den nya lagen.

Enligt *första punkten* trädde LSF i kraft den 1 april 1999, varvid SML och LUSK upphörde att gälla.

Om skiljeförfarandet har inletts före den 1 april 1999, tillämpas enligt *andra punkten* bestämmelserna i SML. Enligt såväl 11 § SML som 19 § LSF anses ett skiljeförfarande inlett när motparten tar emot påkallelsskriften.⁸⁷⁵ Delvis olika krav gäller emellertid enligt de bägge lagrummen beträffande påkallelsskriftens innehåll. Enligt 19 § LSF fordras sålunda att skriften innehåller uppgift om den påkallande partens val av skiljeman när parten har att utse skiljeman. Något motsvarande krav finns inte i 11 § SML. Har en part före LSF:s ikraftträdande inlett skiljeförfarandet på ett enligt 11 § SML godtagbart sätt, synes detta vara tillräckligt för att SML:s bestämmelser skall vara tillämpliga på förfarandet.

Bestämmelserna i 11 § SML och 19 § LSF skiljer sig också på så sätt att de senare i motsats till de förra är dispositiva, dvs parterna kan komma överens om att ett skiljeförfarande inleds på annat sätt än som anges i 19 § LSF, t ex genom att en påkallelsskrift ges in till ett skiljedomsinstitut.⁸⁷⁶ SML:s bestämmelser däremot är tvingande när annat inte anges⁸⁷⁷

⁸⁷⁵ Se NJA 1993 s 252.

⁸⁷⁶ Se ovan s 98.

⁸⁷⁷ Se ovan s 17.

och 11 § SML innehåller inte någon föreskrift om att parterna kan komma överens om att påkallelse sker på annat sätt.⁸⁷⁸ Har en part före den 1 april 1999 i enlighet med parternas avtal gett in en påkallelseskrift – som även innehåller uppgift om kärandens val av skiljeman – till ett skiljedomsinstitut⁸⁷⁹ men har denna skrift av institutet delgetts med svaranden först efter den 1 april 1999, kan skiljeförfarandet inte enligt 11 § SML – men väl enligt 19 § LSF – anses inlett före den 1 april 1999. Vilken lag som i detta fall skall anses tillämplig på skiljeförfarandet synes vara tveksamt.⁸⁸⁰ Möjligen kan det anses bäst förenligt med parternas vilja att tillämpa SML.

Vidare gäller enligt andra punkten att bestämmelserna i LUSK skall tillämpas såvitt angår verkställighet av en utländsk skiljedom, om ansökan härom har gjorts före den 1 april 1999.

Har ett skiljeavtal slutits före ikraftträdandet men har ett skiljeförfarande inletts efter denna tidpunkt, är LSF tillämplig på förfarandet. Om detta inletts inom två år efter ikraftträdandet – alltså före den 1 april 2001 – skall dock enligt *tredje punkten* bestämmelserna i SML rörande viss tid för meddelande av skiljedom tillämpas. Så är fallet med 18 § andra stycket, som förskriver att skiljedom skall meddelas inom sex månader, om parterna inte kommit överens om någon annan frist, och att sexmånadersfristen kan förlängas av domstol. Vidare skall den omständigheten att skiljemännen meddelat dom efter utgången av sexmånadersfristen utgöra grund för klander enligt 21 § första stycket första punkten SML. Tillämpliga är slutligen bestämmelserna i 26 § andra stycket om forum för ansökan om förlängning av sexmånadersfristen och i tredje stycket samma paragraf om att tingsrättens beslut rörande en sådan ansökan inte får överklagas. Under den tvååriga övergångstiden kan parterna – om de inte vill att LSF skall tillämpas även i dessa hänseenden, dvs att ingen frist för skiljedomens meddelande skall gälla – träffa avtal om en särskild frist.⁸⁸¹

Enligt *fjärde punkten* kan parterna bestämma att endast LSF skall gälla, även om skiljeförfarandet har inletts respektive ansökan om verkställighet av utländsk skiljedom har gjorts före den 1 april 1999 liksom om ett skiljeavtal har slutits före denna dag och ett skiljeförfarande inleds före den 1 april 2001. Däremot kan parterna inte avtala om att SML skall

⁸⁷⁸ Se även 27 § SML: "Är i lag stadgat, att parts talan skall anhängiggöras inom viss tid, har parten, därest enligt skiljeavtal hans talan skall prövas av skiljemän, att inom den stadgade tiden på sätt i 11 § sägs påkalla skiljeavtalets tillämpning."

⁸⁷⁹ Se t ex § 5 SHS (nedan s 257).

⁸⁸⁰ Lagrådet förefaller utgå från att det är SML som är tillämplig, se Prop s 316.

⁸⁸¹ Se Prop s 207.

tillämpas generellt på ett skiljeförfarande som inleds efter den 1 april 1999. Sålunda är exempelvis uppräkningsgrunder i 33 § LSF uttömmande och forumreglerna i 43 § 1 st vid talan om ogiltighet och klander av skiljedom är inte dispositiva. Vidare saknas efter SML:s upphävande forum för t ex talan om förlängning av frist för meddelande av skiljedom. Men i den mån reglerna i LSF är dispositiva kan de naturligtvis avtalas bort till förmån för exempelvis motsvarande bestämmelser i SML. Detta synes dock inte vara särskilt praktiskt.

Det finns ett flertal författningar som innehåller hänvisningar till SML. Genom den generella förskriften i *femte punkten* blir LSF tillämplig i stället. Meningen är att hänvisningarna efter hand skall ändras till att avse LSF.⁸⁸²

Hänvisningar i äldre skiljeavtal till ”svensk lag om skiljemän” eller ”lagen om skiljemän” synes i allmänhet avse den lag som gäller vid avtalsslutet.⁸⁸³

⁸⁸² Se Prop s 209.

⁸⁸³ Se Prop s 207 f.

RÄTTEGÅNGSBALKEN

15 kap: Om kvarstad m m⁸⁸⁴

1 §

Om någon visar sannolika skäl för att han har en fordran, som är eller kan antas bli föremål för rättegång eller prövning i annan liknande ordning, och det skäligen kan befaras att motparten genom att avvika, skaffa undan egendom eller förfara på annat sätt undandrar sig att betala skulden, får domstol förordna om kvarstad på så mycket av motpartens egendom att fordringen kan antas bli täckt vid utmätning.

2 §

Om någon visar sannolika skäl för att han har bättre rätt till viss egendom, som är eller kan antas bli föremål för rättegång eller prövning i annan liknande ordning, och det skäligen kan befaras att motparten skaffar undan, väsentligt försämrar eller på annat sätt förfogar över egendomen till skada för sökanden, får domstolen förordna om kvarstad på egendomen.

3 §

Om någon, i annat fall än som avses i 1 eller 2 §, visar sannolika skäl för att han mot någon annan har ett anspråk, som är eller kan antas bli föremål för rättegång eller prövning i annan liknande ordning, och det skäligen kan befaras att motparten genom att utöva viss verksamhet eller företa eller underlåta viss handling eller på annat sätt hindrar eller försvårar utövningen av sökandens rätt eller

⁸⁸⁴ Bestämmelserna i detta kapitel berörs inte av LSF:s införande.

väsentligen förringar dess värde, får domstolen förordna om lämplig åtgärd för att säkerställa sökandens rätt.

En åtgärd enligt första stycket får innebära förbud vid vite att utöva viss verksamhet eller företa viss handling eller annat föreläggande vid vite att beakta sökandens anspråk eller förordnande av syssloman eller meddelande av en föreskrift som är ägnad att på annat sätt förebygga intrång i sökandens rätt.

Enligt 25 § fjärde stycket LSF får skiljemännen på begäran av part bestämma att motparten under förfarandets gång skall företa en viss åtgärd för att säkerställa det anspråk som skall prövas av skiljemännen. Ett sådant beslut blir dock inte exigibelt.⁸⁸⁵ Det kan därför finnas behov för den påkallande parten – eller hans motpart om denne enligt 23 § andra stycket LSF framställer egna yrkanden (genfordran) – att vända sig till domstol med begäran om kvarstad eller annan säkerhetsåtgärd. Härvid gäller samma regler som för parterna i ett vid domstol anhängigt civilmål. Med uttrycket ”prövning i annan liknande ordning” avses nämligen bl a skiljeförfarande.⁸⁸⁶ Det behöver inte vara fråga om ett skiljeförfarande som äger eller skall äga rum i Sverige, under förutsättning att den blivande skiljedomen kan verkställas i Sverige.⁸⁸⁷

Av bestämmelsernas utformning framgår också att beslut om säkerhetsåtgärd kan meddelas såväl innan ett skiljeförfarande har påkallats som under förfarandet.⁸⁸⁸ Även i mål om ogiltighet och klander av skiljedom kan svaranden ha intresse av att få skiljedomen säkerställd i avvaktn på att ogiltighets- eller klandertalan ogillas. Behov av säkerhetsåtgärd kan vidare föreligga i mål om verkställighet av utländsk skiljedom.⁸⁸⁹

Bestämmelserna i 1 § avser anspråk på betalning för fordran. Sökanden har att göra sannolikt att han kommer att vinna det mål eller skiljeförfarande som kommer att inledas eller som redan har inletts. Som förutsättning för kvarstad föreskrivs vidare, att det skäligen kan befaras att motparten genom att avvika, skaffa undan egendom eller på annat sätt undandrar sig att betala skulden.⁸⁹⁰ Det behöver inte nödvändigtvis vara fråga om något illojalt förfarande från motpartens sida men åtgärden

⁸⁸⁵ Se ovan s 128.

⁸⁸⁶ Se prop 1980/81:84 s 227.

⁸⁸⁷ Se SOU 1973:22 s 48, NJA 1983 s 814 och 1986 s 419 samt Hobér, Yearbook 1990 s 63.

⁸⁸⁸ Jfr däremot RH 1999:56 (meddelat under SML:s giltighetstid).

⁸⁸⁹ Se 60 § 2 st LSF.

⁸⁹⁰ Se t ex NJA 1983 s 862 I och II, 1986 s 450 och 1988 s 305 samt RH 1989:1.

måste framstå som klandervärd. Det är tillräckligt att denne, t ex på grund av ett trängt ekonomiskt läge, kan befaras använda sina tillgångar för ett ändamål som är honom mera angeläget än att betala den aktuella skulden.

Ett beslut om kvarstad innebär att motpartens egendom till ett visst angivet värde skall tas undan från hans förfogande. Beslutet skall avse så mycket av egendomen att fordringen kan antas bli täckt. Även förrättningskostnaderna för en blivande utmätning bör tas med i beräkningen men däremot inte blivande rättegångs- eller processkostnader.⁸⁹¹

Domstolen bör i sitt beslut som regel inte ange vilken egendom som skall bli föremål för kvarstad utan detta ankommer på KFM att bestämma vid verkställighet av beslutet. Liksom vid utmätning tas i första hand pengar, banktillgodohavanden och liknande likvida tillgångar i förvar.⁸⁹² Räcker inte dessa tillgångar, kan annan lös egendom, som är lämplig att realisera och som motparten kan undvara med minsta olägenhet, tas i förvar eller, om den lämnas i motpartens besittning, förseglas eller märkas. I sista hand tas fast egendom i anspråk. När egendom har belagts med kvarstad, får motparten inte överlåta den eller till skada för sökanden förfoga över den på annat sätt. Någon försäljning av egendomen får dock inte ske.

Enligt 2 § kan kvarstad beviljas till säkerhet för bättre rätt till viss egendom. Bestämmelsen är tillämplig beträffande såväl lös som fast egendom och gäller även i de fall då egendomen innehas av tredje man. Med bättre rätt åsyftas inte bara äganderätt utan också begränsad sakrätt. Kvarstad kan i undantagsfall beviljas också när fråga är eller kan bli om fastställelsestalan.⁸⁹³

Det förutsätts att sökanden visar sannolika skäl för sin rätt till egendomen och att det skäligen kan befaras att motparten skaffar undan, väsentligt försämrar eller på annat sätt förfogar över egendomen till skada för sökanden. Både faktiska och rättsliga förfaranden avses.

Den aktuella egendomen skall anges i domstolens beslut.

Säkerhetsåtgärd kan beslutas även i vissa fall då sökanden inte gör gällande fordringsanspråk eller anspråk på bättre rätt till egendom utan önskar säkerställa en s k naturalförpliktelse, t ex skyldighet att lämna ut en viss sak eller upphöra med en viss verksamhet.⁸⁹⁴ Förutsättningarna är

⁸⁹¹ Se prop 1989/90:84 s 228.

⁸⁹² Se 4 kap 3 §, 6 kap 2 och 4 §§ samt 16 kap 13 och 14 §§ UB.

⁸⁹³ Se prop 1980/81:84 s 413 f och NJA 1988 s 13.

⁸⁹⁴ I det senare fallet talar man om förbudstalan. Jfr NJA 1991 s 200 och Heuman, JT 1997-98 s 234 f, angående fastställelsestalan som ligger så nära förbudstalan att säkerhetsåtgärd kan meddelas.

enligt 3 § att sökanden visar sannolika skäl för sitt anspråk och att det skäligen kan befaras att motparten genom att utöva viss verksamhet eller företa eller underlåta viss handling eller på annat sätt hindrar eller försvårar utövningen av sökandens rätt eller väsentligt förringar dess värde. Domstolen får besluta om lämplig åtgärd som exemplifieras i andra stycket. Främst är det vitesförbud som kan komma ifråga.⁸⁹⁵ Sökanden måste precisera vilken åtgärd han önskar och kan alltså inte yrka endast "lämplig åtgärd" eller den åtgärd som domstolen finner lämplig.

5 §

Beslut om åtgärd som avses i detta kapitel meddelas av den domstol där rättegången är anhängig. Är rättegång ej anhängig, gäller i fråga om behörig domstol vad som är föreskrivet om tvistemål. Vad som sägs om inskränkning av domstols behörighet i fråga om tvist som skall tas upp i annan ordning än inför domstol skall dock ej tillämpas.

Fråga om åtgärd enligt detta kapitel får tas upp endast på yrkande. Är rättegång ej anhängig, skall yrkandet framställas skriftligen.

Ett yrkande får ej bifallas utan att motparten har getts tillfälle att yttra sig. Är det fara i dröjsmål, får dock rätten omedelbart bevilja åtgärden att gälla till dess annat förordnas.

Beträffande behandlingen i övrigt av fråga angående en åtgärd som avses i 1, 2 eller 3 § då rättegång ej är anhängig tillämpas vad som gäller när en sådan fråga uppkommer i rättegång. Yrkande av sökandens motpart om ersättning för kostnad, får dock prövas i samband med avgörandet av frågan om åtgärden.

Paragrafen innehåller bestämmelser om handläggningen av en fråga om säkerhetsåtgärd.

Av första stycket följer att ansökan om säkerhetsåtgärd skall tas upp av domstol som enligt 10 kap RB är behörig att pröva det anspråk som säkerhetsåtgärden skall trygga. I regel är det tingsrätten i den ort där motparten har sitt hemvist (1 §) eller, om han inte har känt hemvist i Sverige, i den ort där honom tillhörig egendom finns (3 §). Framställs begäran om säkerhetsåtgärd av svaranden i ett mål om ogiltighet eller klander av skil-

⁸⁹⁵ Se t ex NJA 1964 s 422, 1982 s 633, 1990 s 338 och 1993 s 188. Jfr Lind s 98 angående AD 1966 nr 20.

jedom eller i ett mål om verkställighet av en utländsk skiljedom, prövas begäran av den hovrätt som handlägger målet.⁸⁹⁶

Begäran om säkerhetsåtgärd måste framställas skriftligen, om skiljedom ännu inte har påkallats eller om skiljeförfarande pågår. Begäran får inte bifallas utan att motparten har fått tillfälle att yttra sig. Är det fara i dröjsmål, kan domstolen dock – på sökandens begäran och utan motpartens hörande – meddela ett s k **interimistiskt beslut om säkerhetsåtgärd** att gälla tills motparten kan yttra sig och domstolen har möjlighet att ta slutlig ställning i frågan.

När säkerhetsåtgärd beviljas innan skiljedom har påkallats eller under skiljeförfarandet, bör sökanden inte tillerkännas ersättning för sina kostnader för erhållande av åtgärden.⁸⁹⁷ Frågan om sådan ersättning har nämligen samband med giltigheten av sökandens anspråk och bör därför prövas av skiljenämnden i samband med skiljedomen. Yrkande av sökandens motpart om ersättning för kostnad får dock prövas i samband med att fråga om säkerhetsåtgärd avgörs av domstolen. Han har annars inte tillfälle att få sitt ersättningsanspråk prövat, om något skiljeförfarande inte kommer till stånd.

6 §

En åtgärd som avses i 1, 2 eller 3 § får beviljas endast om sökanden hos rätten ställer säkerhet för skada som kan tillfogas motparten. Förmår sökanden ej ställa säkerhet och har han visat synnerliga skäl för sitt anspråk, får rätten befria honom därifrån. Staten, kommuner, landstingskommuner och kommunalförbund behöver ej ställa säkerhet.

I fråga om beskaffenheten av säkerhet gäller 2 kap. 25 § utsökningensbalken. Säkerheten skall prövas av rätten, om den ej har godkänts av motparten.

Säkerhet skall enligt 2 kap 25 § UB bestå av pant eller borgen. Vanligen ställs bankgaranti, vilken brukar bedömas som borgen.

Ställd säkerhet skall vid behov kunna realiseras för att täcka den skadeståndsskyldighet som avses bli säkerställd.⁸⁹⁸ Vid sin prövning har domstolen att bedöma om säkerheten med hänsyn härtill kan anses be-

⁸⁹⁶ Se 43 § 1 st respektive 60 § 2 st LSF. Beträffande sekretess se ovan not 208.

⁸⁹⁷ Se prop 1980/81:84 s 233, 412 och 427.

⁸⁹⁸ Jfr NJA 1986 s 419.

tryggande. Ifråga om en borgensförbindelse följer härav att domstolen i regel måste skaffa sig underlag för bedömningen – t ex genom införskaffande av kreditupplysning – innan förbindelsen godtas. Bankgaranti får dock enligt 2 kap 25 § andra stycket UB godtas.

7 §

När en åtgärd som avses i 1, 2 eller 3 § har beviljats, skall sökanden, om ej talan redan har väckts, inom en månad från beslutet väcka talan i saken vid domstol eller, om anspråket skall prövas i annan ordning, enligt vad som gäller därom. Talan som ej skall prövas av domstol eller annan myndighet anses väckt när prövning har påkallats hos motparten eller förfarandet har inletts i annan ordning.

Väcks ej talan enligt vad som sägs i första stycket, skall åtgärden omedelbart återgå.

Om skiljeförfarande ännu inte inletts när säkerhetsåtgärd har beviljats, måste sökanden inom en månad påkalla tillämpning av skiljeavtalet enligt 19 § LSF eller på det sätt som parterna kommit överens om.⁸⁹⁹ För att undvika att säkerhetsåtgärden återgår, bör sökanden snarast underrätta tingsrätten om att ett skiljeförfarande inletts.⁹⁰⁰

Bestämmelsen avser också situationen efter ett interimistiskt beslut, när påkallelse inte sker inom den föreskrivna tiden. Avlöses det interimistiska beslutet inom en månad av ett slutligt beslut, skall tiden för påkallelse räknas från det slutliga beslutet.⁹⁰¹

⁸⁹⁹ Se även 45 § 1 st LSF. Motsvarande gäller om skiljeförfarandet skall äga rum utomlands, jfr ovan s 230.

⁹⁰⁰ Sökanden kan t ex tillställa tingsrätten kopia av påkallelseskraften jämte mottagningsbevis. Om det inte framgår av påkallelsen att det är fråga om fullgörelse- eller förbudstalan, bör det enligt Heuman, JT 1997-98 s 234 vara tillräckligt att fullgörelse- eller förbudsyrkandet framställs inom en månadsfristen.

⁹⁰¹ Se prop 1980/81:84 s 414.

UTSÖKNINGSBALKEN

3 kap: Exekutionstitlar

Verkställighet av skiljedom

Bestämmelserna i 3 kap 15-18 §§ UB gäller enbart verkställighet av svensk skiljedom. Särskilda regler om verkställighet av utländsk skiljedom finns i 52-60 §§ LSF.

Verkställighet av en svensk skiljedom söks enligt 4 kap 8 § UB hos KFM i den region där gäldenären har sitt hemvist, där egendom som tillhör gäldenären finns eller där verkställighet annars lämpligen kan ske. Till ansökan skall enligt 2 kap 2 § UB fogas skiljedomen i original eller, om KFM anser det tillräckligt, i bestyrkt avskrift.

Enligt 3 kap 15 § UB i dess lydelse före LSF:s ikraftträdande fick en skiljedom inte verkställas, om det av sökandens motpart gjordes sannolikt att domen kunde hävas efter klander enligt 21 § SML. I verkställighetsmålet hos KFM kunde därför uppkomma frågor, som var av invecklad natur och fordrade omfattande utredning, exempelvis om giltigt skiljeavtal kommit till stånd. Enligt stadgad praxis ägde därför KFM förklara fråga om verkställighet av skiljedom vara så tvistig att den inte borde avgöras i utsökningsmål. Frågan hänvisades alltså till prövning av domstol efter stämning.⁹⁰² En konsekvens av detta blev att part ansågs berättigad att omedelbart instämma fråga om verkställighet av skiljedom för att erhålla ett domstolsavgörande i saken. Sedan bestämmelserna i UB ändrats så att klanderskäl inte alls skall beaktas av KFM vid verkställighet, synes det knappast finnas anledning att bibehålla möjligheten att vid domstol väcka talan om verkställighet av skiljedom. Däremot kan en part fortfarande väcka talan enligt 13 kap 2 § RB för att få fastslaget att skiljedom är giltig eller ogiltig (positiv respektive negativ fastställsetalan).⁹⁰³

⁹⁰² Se prop s 180 f.

⁹⁰³ Jfr 3 kap 16 § UB.

15 §

Skiljedom som grundas på skiljeavtal får verkställas, om

1. skiljeavtalet inte innehåller något förbehåll om rätt för part att föra talan mot domen eller, när ett sådant förbehåll finns, tiden för parts talan har gått ut utan att talan har förts, och

2. domen uppfyller föreskrifterna om skriftlighet och undertecknande i 31 § första stycket lagen (1999:116) om skiljeförfarande.

I fråga om ersättning till skiljeman får skiljedomen verkställas, om

1. tiden för parts talan mot domen i denna del har gått ut utan att talan har väckts och

2. domen uppfyller föreskrifterna om skriftlighet och undertecknande i 31 § första stycket lagen (1999:116) om skiljeförfarande.

Svaranden skall alltid ges tillfälle att yttra sig innan verkställighet sker.

Om verkställighet av en skiljedom som omfattas av en sådan överenskommelse om inskränkning i parternas rätt att föra talan mot skiljedomen som anges i 51 § lagen (1999:116) om skiljeförfarande gäller vad som föreskrivs där.

Beträffande såväl tvistemålsdomar som skiljedomar gäller enligt 1 kap 1 § UB som villkor för verkställighet att den förlorande parten har ålagts betalningsskyldighet eller annan annan förpliktelse.⁹⁰⁴

Därutöver gäller att en skiljedom som grundas på skiljeavtal – konventionell skiljedom – enligt *första stycket* av förevarande paragraf får verkställas om två förutsättningar är uppfyllda.⁹⁰⁵

Enligt *första punkten* får skiljeavtalet inte innehålla något förbehåll om rätt för en part att föra talan mot domen (på materiell grund).⁹⁰⁶ Om

⁹⁰⁴ Se t ex RH 1982:111 (skiljedom av innehåll att i räkning debiterat arvode nedsatts ansågs inte kunna verkställas). Verkställbart är inte heller ett i skiljedomar vanligen förekommande beslut om att den förlorande parten slutligt skall stå (eller svara) helt eller delvis för skiljemannaersättningen och att part äger rätt att av motparten utfå vad han utgett till skiljemännen utöver vad som slutligen skall falla på honom, se Heuman, Årsskrift 1989 s 39 f.

⁹⁰⁵ Domen får verkställas oavsett om den avser alla tvistefrågor i målet eller endast viss eller vissa av dem (se 29 § LSF angående deldom). Även skiljedom som inte innefattar en materiell prövning av tvisten – avskrivning eller avvisande av talan – får verkställas beträffande t ex förpliktande för den ena parten att svara för skiljedomskostnaderna. Jfr däremot i fråga om äldre rätt RH 1998:37.

⁹⁰⁶ Om skiljeavtalet inte återgetts i eller fogats till skiljedomen (se ovan s 145), måste alltså sökanden förete skiljeavtalet.

ett sådant förbehåll finns,⁹⁰⁷ måste tiden för talan mot domen ha gått ut utan att någon talan har förts. Också i det fall talan förts inom rätt tid men sedermera återkallats får skiljedomen verkställas. Innehåller skiljeavtalet rätt för en part att påkalla ett "överskiljeförfarande" som inte kan angripas materiellt, blir en skiljedom som meddelas efter ett sådant skiljeförfarande genast verkställbar.⁹⁰⁸

Vidare fordras enligt *andra punkten* att skiljedomen uppfyller formkraven i 31 § första stycket LSF, dvs att den är skriftlig och undertecknad av skiljemännen.⁹⁰⁹ Är domen undertecknad endast av skiljenämndens ordförande, kan KFM i allmänhet nöja sig med sökandens påstående att detta skett i enlighet med parternas överenskommelse. Bestrids detta av svaranden, har sökanden att styrka sitt påstående, t ex genom att förete skiljeavtalet eller annan överenskommelse mellan parterna.⁹¹⁰

Av 16 § framgår hur det skall förfaras när KFM finner anledning anta att skiljedomen är ogiltig av någon annan anledning.

I motsats till vad som gällde under SML:s giltighetstid skall KFM inte göra någon prövning av om en part efter klander kan få skiljedomen upphävd.⁹¹¹ Inte ens det förhållandet att klandertalan har väckts mot skiljedomen innebär något hinder mot verkställighet. Domstolen kan emellertid enligt 18 § förordna att vidare åtgärd för verkställighet av skiljedomen inte får vidtas eller att endast vissa åtgärder får äga rum (inhibitionsbeslut). Om skiljedomen genom lagakraftätagande dom – se 43 § andra stycket LSF – upphävts efter klander, skall verkställighet givetvis vägras men det ankommer på svaranden att göra invändning härom och, om invändningen bestrids av sökanden, förete hovrättens eller i förekommande fall HD:s dom.

Om parterna genom ett sk undantagsavtal enligt 51 § LSF har uteslutit eller begränsat tillämpligheten av klandergrunderna i 34 § LSF, får skiljedomen inte verkställas av KFM utan verkställighet skall i stället ske en-

⁹⁰⁷ Se härom ovan s 25.

⁹⁰⁸ Se Prop s 249.

⁹⁰⁹ I annat fall är skiljedomen ogiltig enligt 33 § 1 st 3 p LSF. I Prop s 181 anges att KFM självman har att pröva även att det inte är fråga om en sk självdom (se ovan s 23 f). Att så är förhållandet kan emellertid vara svårt att utläsa av den ingivna handlingen och invändning måste då göras av svaranden. Vidare kan gränsen mellan ogiltighet och klanderbarhet ibland vara flytande, se ovan i not 293 och not 632 de anmärkta rättsfallen NJA 1974 s 573 och AD 1977 nr 35.

⁹¹⁰ Se Prop s 249.

⁹¹¹ Se Prop s 181. Motparten kan inte hindra verkställighet genom att ställa säkerhet och KFM saknar rätt att bevilja anstånd.

ligt de regler som gäller för en utländsk skiljedom, dvs efter ett särskilt exekvaturförfarande i Svea hovrätt. En erinran härom har upptagits i *ffärde stycket*.

Ett i skiljedomen intaget beslut om skiljemannaersättning (se 37 § LSF) får enligt *andra stycket* verkställas under förutsättning att den i 41 § LSF föreskrivna tremånadersfristen – eller den längre frist som överenskommits i ett skiljeavtal med förbehåll om rätt för part att klandra domen på materiell grund – har gått ut utan att talan har väckts.⁹¹² Så är också fallet, om talan har väckts men återkallats eller ogillats genom lagakraftäggande dom. Vidare måste skiljedomen uppfylla kraven på skriftlighet och undertecknande enligt 31 § första stycket LSF.

Rörande förfarandet hos KFM föreskrivs i *tredje stycket* att svaranden alltid skall ges tillfälle att yttra sig innan verkställighet sker. Detta kan medföra viss tidsutdräkt. En part, som vill försäkra sig om att svaranden inte under tiden undanskaffar egendom eller på annat sätt försvårar verkställigheten, kan emellertid ansöka om interimistisk kvarstad enligt 15 kap 5 § tredje stycket andra meningen RB.⁹¹³

Samtliga i förevarande paragraf angivna verkställighetshinder skall självmant beaktas av KFM och är alltså inte beroende av invändning från svarandens sida.

Vare sig KFM:s beslut innebär bifall till eller avslag på ansökan om verkställighet, kan beslutet enligt 18 kap 1 § UB överklagas hos den tingsrätt inom KFM:s verksamhetsområde som regeringen har föreskrivit.⁹¹⁴

Om skiljedomen får verkställas enligt 15 §, skall den enligt 2 kap 6 § andra stycket konkurslagen (1987:672) godtas som stöd för behörighet att begära gäldenären i konkurs. En förutsättning härför är emellertid att konkursdomstolen finner att skiljedomen är giltig.⁹¹⁵ Därvid är domstolen inte bunden av ett beslut av KFM t ex att förelägga sökanden att väcka talan om skiljedomens giltighet enligt 16 §. Domstolen skall däremot inte bedöma om skiljedomen kan hävas efter klander. En part som gör gällande detta måste väcka talan mot skiljedomen och begära att den hovrätt

⁹¹² Sökanden har att visa att han delgett svaranden skiljedomen och att denne inte har fört talan mot ersättningsbeslutet inom föreskriven tid. Detta kan ske genom bevis från den tingsrätt som enligt 43 § 3 st LSF är behörig att pröva en sådan talan.

⁹¹³ Se Prop s 250 samt NJA 1979 s 698 och 1983 s 814.

⁹¹⁴ Se 17 kap 1 § utsökningsförfordningen (1981:981). I regel är tingsrätten i residensstaden behörig att pröva ett överklagande.

⁹¹⁵ Se Prop s 210 f och 253.

som handlägger klandermålet beslutar om förbud mot vidare verkställighet av skiljedomen (inhibition).

16 §

Finns det anledning att anta att en skiljedom som enligt 15 § får verkställas är ogiltig och pågår inte redan rättegång om detta, skall kronofogdemyndigheten förelägga sökanden att inom en månad från det att föreläggandet delgavs sökanden väcka talan i saken mot svaranden.

Skiljedomens ogiltighet på grund av brister i skriftlighet och undertecknande är lätt att konstatera och föranleder enligt 15 § avslag på verkställighetsansökan.

Att skiljedomen är ogiltig av annan anledning – dvs därför att den innefattar prövning av en fråga som inte är skiljedomsmässig eller emedan den strider mot ordre public⁹¹⁶ – kan vara svårare att avgöra och prövningen blir ibland synnerligen omfattande. Någon sådan prövning skall därför inte företas av KFM.⁹¹⁷ Ansökan om verkställighet skall inte avslås ens om ogiltigheten är uppenbar. KFM är emellertid skyldig att oberoende av invändning uppmärksamma frågan om skiljedomen kan vara ogiltig. Finner KFM anledning anta att så kan vara fallet, skall ansökan om verkställighet inte avslås utan sökanden skall i stället föreläggas att inom en månad väcka talan i saken mot svaranden, såvitt rättegång inte redan pågår härom. För sådan talan gäller enligt 2 kap 24 § 4 st UB samma forumregel som enligt 43 § 1 st LSF är tillämplig beträffande ogiltighetstalan mot skiljedom. I allmänhet skall målet alltså handläggas av hovrätten inom vars domkrets skiljeförfarandet ägt rum. Påföljden av att talan inte väcks inom den angivna tiden regleras i 18 § andra stycket sista meningen (verkställigheten inställs och vidtagen åtgärd återgår).

Ett beslut om att förelägga sökanden att väcka talan får enligt 18 kap 5 § femte punkten UB inte överklagas.

Om inte skiljedomens ogiltighet är uppenbar, kan KFM i samband med ett föreläggande för sökanden att väcka talan medge begränsad verkställighet enligt 18 § andra stycket.

⁹¹⁶ Se 33 § 1 st 1 och 2 p.

⁹¹⁷ Se till det följande Prop s 182 f och 250.

Partiell ogiltighet utesluter inte att domen kan verkställas i återstående del.⁹¹⁸

17 §

Bestämmelserna i 15 och 16 §§ gäller i tillämpliga delar en skiljedom som, utan att skiljeavtal föreligger, med stöd av bestämmelse i lag har meddelats med tillämpning av lagen (1999:116) om skiljeförfarande.

Skiljeförfarande skall i vissa fall äga rum inte på grund av skiljeavtal utan med stöd av särskild bestämmelse i lag, s k legalt skiljeförfarande.⁹¹⁹ I den mån en sådan bestämmelse hänvisar till de allmänna skiljeförfarandereglererna får verkställighet ske enligt 15 och 16 §§. En genom skiljedomen fastställd fordran får enligt 2 kap 6 § KL också godtas som stöd för behörighet att begära gäldenären i konkurs, om skiljedomen är giltig och verkställbar enligt 15 § samt domstol efter talan mot domen inte har bestämt annat.⁹²⁰

Vissa äldre författningar innehåller emellertid särskilda bestämmelser om skiljeförfarandets utformning. Skiljedom som meddelats i ett sådant förfarande får verkställas endast efter särskilt förordnande i enlighet med föreskrift i vederbörande författning.

18 §

Finns inte på grund av bestämmelserna i 15 eller 17 § hinder mot verkställighet av skiljedomen, verkställs den som lagakraftätagande dom, om inte annat förordnas av den domstol där talan mot skiljedomen förs.

Har sökanden förelagts att väcka talan enligt 16 § får skiljedomen dock verkställas endast i fall och under villkor som gäller för icke lagakraftätagande underrättsdomar. Sedan talan om skiljedomens giltighet väckts av sökanden eller svaranden får domstolen bestämma om verkställigheten. Väcks inte talan inom den angivna tiden eller avslutas målet utan prövning i sak skall vid tillämpning av 22 § anses som om skiljedomen hade upphävts.

⁹¹⁸ Se ovan s 159.

⁹¹⁹ Se ovan s 24.

⁹²⁰ Se ovan s 238.

Om en skiljedom uppfyller de i 15 eller 17 § angivna förutsättningarna, verkställs den enligt *första stycket* som en lagakraftäggande domstolsdom, dvs utan särskilda villkor såsom krav på säkerhet, anmaning om frivillig fullgörelse eller liknande.⁹²¹ Svaranden kan inte avvärja verkställighet genom att ställa säkerhet men han kan enligt 3 kap 21 § UB göra det genom att till kvittning återopa fordran, som har fastställts genom exekutionstitel som får verkställas – t ex genom en domstolsdom, även om den ännu inte vunnit laga kraft – eller som grundas på skuldebrev eller annat skriftligt fordringsbevis. Om klandertalan har väckts mot skiljedomen, kan den hovrätt, som handlägger målet, förordna att vidare verkställighet av domen inte får vidtas eller att endast vissa åtgärder får äga rum, t ex utmätning men inte försäljning av utmätt gods (inhibition). Hävs skiljedomen, skall enligt 3 kap 22 § UB verkställigheten inställas och redan vidtagen åtgärd såvitt möjligt återgå.

Fullständig och villkorslös verkställighet sker inte, om KFM har funnit anledning anta att skiljedomen är ogiltig och förelagt sökanden att väcka talan enligt 16 §. I ett sådant fall får KFM, om skiljedomen inte är uppenbart ogiltig, enligt *andra stycket* förordna om verkställighet enligt de regler som gäller för icke lagakraftäggande domstolsdomar. Gäller skiljedomen betalningsskyldighet, kan svaranden hindra verkställighet genom att ställa säkerhet enligt 3 kap 6 § UB. Gör han inte det, kan utmätning ske men egendomen får enligt 8 kap 4 § UB inte säljas utan svarandens samtycke. Gäller skiljedomen utgivande av lös egendom, kan den enligt 3 kap 8 § UB verkställas om sökanden ställer säkerhet. Sedan talan väckts, ankommer det på domstolen att bestämma om verkställigheten skall avbrytas, återgå eller fortsätta.

Väcker inte någon av parterna talan inom den av KFM förelagda tiden eller avslutas målet utan prövning i sak, skall verkställigheten inställas och vidtagen åtgärd återgå. Sökanden blir också skyldig att ersätta skada som svaranden har lidit genom verkställigheten. Den omständigheten att talan inte väcks, får emellertid inte till följd att det därigenom anses ha fastslagits att skiljedomen är ogiltig.⁹²²

Övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 april 1999.

⁹²¹ Se 3 kap 3 § 1 st UB.

⁹²² Se Prop s 183.

Utsökningsbalken

2. Äldre bestämmelser tillämpas beträffande en ansökan om verkställighet som gjorts före ikraftträdandet.

3. Äldre bestämmelser gäller fortfarande vid tillämpningen av 12 § lagen (1981:775) om införande av utsökningsbalken.

Ändringarna av bl a 3 kap 15-17 §§ UB trädde i kraft samtidigt som LSF och skall tillämpas beträffande en ansökan om verkställighet som görs efter ikraftträdandet. Det kan innebära att de nya mera generösa verkställighetsreglerna blir tillämpliga även på skiljedomar som tillkommit enligt SML.⁹²³

Bestämmelsen i 12 § lagen (1981:775) om införande av utsökningsbalken avser verkställighet av legala skiljedomar och synes ha ringa praktisk betydelse.

⁹²³ Se Prop s 208.

LAG (1929:145) OM SKILJEMÄN

Skiljeavtalet

1 §

Fråga av tvistemåls beskaffenhet, varom förlikning kan träffas, så ock fråga om ersättning för skada på grund av brott må, då tvist här- om uppstått, genom avtal mellan parterna hänskjutas till avgöran- de av en eller flera skiljemän. Skiljeavtal om sådan fråga kan ock avse framtida tvist, härflytande av visst rättsförhållande, som angi- ves i avtalet.

Skiljemän får inte ta upp en fråga, om vilken det pågår rättegång. Detta gäller dock inte, om talan i rättegången har återkallats. Lag 1991:854, som enl. F 1991:878 trätt i kraft 1 jan. 1992.

2 §

Slutes skiljeavtal utan förbehåll om rätt för parterna att klandra skil- jedomens, skola de anses hava utfäst sig att åtnöjas med densam- ma.

Denna lag äger icke tillämpning å skiljeavtal, som innefattar för- behåll om rätt för parterna att klandra skiljedomens.

3 §

Har, sedan yrkande framställts om skiljeavtals tillämpning, part be- stritt yrkandet, eller har part, som skolat välja skiljeman, ej fullgjort vad honom i sådant avseende åligger, och vill motparten, hellre än att vidare påkalla skiljedom i tvisten, utföra sin talan vid domstol, må skiljeavtalet ej utgöra hinder för tvistens prövning vid domstol.

3 a §

Kan en tvist mellan näringsidkare och konsument prövas av tingsrätt och rör tvisten vara, tjänst eller annan nytthet som tillhandahållits för huvudsakligen enskilt bruk, får ett före tvistens uppkomst träffat avtal att tvist skall hänskjutas till skiljemän utan förbehåll om rätt för parterna att klandra skiljedomen göras gällande endast om 1 kap. 3 d § första stycket rättegångsbalken inte skulle vara tillämpligt vid prövning av tvisten i tingsrätt.

Första stycket gäller ej om tvisten rör avtal mellan försäkringsgivare och försäkringstagare om försäkring som grundas på kollektivavtal eller som grundas på gruppavtal och handhas av företrädare för gruppen och ej heller om annat följer av Sveriges internationella förpliktelser. Lag 1989:658.

4 §

Ej må gentemot part, som har hemvist utom riket och ej skulle, i tvist av den art varom fråga är, kunna sökas vid svensk domstol, skiljemannaförfarande enligt denna lag inledas, med mindre avtalet innebär, att förfarandet skall äga rum här i riket, eller skiljemännen eller skiljedomsinstitution i enlighet med avtalet bestämt att förfarandet skall äga rum här i riket, eller parten eljest därtill samtycker. Lag 1971:1255.

Skiljemännen och huru de utses

5 §

Emot skiljeman gälle dessa jäv:

1. om han är underårig eller har förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken;
2. om han såsom domare eller eljest å tjänstens vägnar prövat den fråga varom skiljedom äskas, om han vittnat i saken eller yttrat sig såsom sakkunnig i tvistefrågan, om han eller någon som till honom är i den skyldskap eller det svågerlag som utgör jäv mot domare äger del i saken eller kan därav vänta synnerlig nytta eller skada, eller om han är part i en lika sak;
3. om han är med part i den skyldskap eller det svågerlag som utgör jäv mot domare, om han är parts vederdeloman eller uppenbara ovän, om han av någondera parten åtnjuter lön eller underhåll,

om han lyder under någondera partens förmanskap, om han varit part behjälplig att förbereda eller utföra hans talan i saken, eller om han mottagit eller betingat sig ersättning i strid mot vad i 23 § stadgas;

4. om annan särskild omständighet föreligger som är ägnad att minska förtroendet till hans redlighet eller opartiskhet; samt

5. om mot uppdragets utförande för honom möter hinder som kan antagas bliva långvarigt.

Den, som åtnjuter lön eller underhåll av kronan, vare ej på grund därav jävig såsom skiljeman i sak, däri kronan är part, såvida han icke är anställd hos eller under den myndighet, vars verksamhet saken angår.

Söker någon sak med skiljeman eller tillfogar honom något med ord eller gärning i uppsåt att därmed göra honom jävig, skall det ej räknas för jäv. Lag 1988:1294.

6 §

Hava parterna ej enats om skiljemännen och ej heller överenskommit, till vilket antal och på vad sätt de böra utses, skola skiljemännen vara tre, av vilka vardera parten väljer en och de sålunda valda tillkalla den tredje.

7 §

Skola parterna var för sig välja skiljemän, och har endera parten skriftligen underrättat motparten om sitt val, vare denne, där ej annorlunda är överenskommet, pliktig att inom fjorton dagar lämna den andra parten skriftlig underrättelse om sitt val av skiljeman.

Part, som lämnat motparten underrättelse om sitt val av skiljeman, må ej utan motpartens medgivande återkalla valet.

8 §

Fullgör ej part, som skall välja skiljeman, vad honom i sådant avseende åligger, eller kunna, i det fall att skiljeman skall utses av andra skiljemän, dessa ej ena sig om valet, skall, såvitt ej parterna annorlunda överenskommit, skiljeman på parts ansökan utses av tingsrätten.

Skall skiljeman väljas av annan än part eller skiljemän, men underlåter denne att inom skälig tid förrätta valet, vare, om ej annat av parterna bestämts, skiljeavtalet förfallet, såvitt gäller den tvist, varom fråga är. Lag 1981:829.

9 §

Har någon, som blivit genom skiljeavtalet utsedd till skiljeman, avlidit, vare avtalet förfallet, där ej parterna annorlunda överenskommit. Har skiljeman, som utsetts på sätt nu nämnts, av sagt sig uppdraget, eller varder han av jäv eller annan anledning hindrad att fullgöra det, vare lag samma i avseende på den tvist, som är i fråga.

Befattar sig skiljeman, som har utsetts i skiljeavtalet, icke med arbetet på det sätt som kräves för dess vederbörliga fortgång, skall på parts ansökan tingsrätten skilja honom från uppdraget samt, om ej parterna ha överenskommit annat, förklara skiljeavtalet förfallet. Lag 1981:829.

10 §

Om skiljeman, som ej är nämnd i skiljeavtalet, avgår, skall, såvitt ej parterna bestämt annorlunda, tingsrätten på parts ansökan utse annan skiljeman.

Hade skiljemannen avlidit, eller berodde hans avgång av jäv eller laga förfall, som uppkommit efter valet, välje dock, därest ej annat är av parterna bestämt, den eller de, som utsett skiljemannen, annan i hans ställe; och gälle om sådant val i tillämpliga delar vad i 7 § är stadgat.

Befattar sig skiljeman, som ej är nämnd i skiljeavtalet, icke med arbetet på sätt för dess vederbörliga fortgång kräves, skall han på parts ansökan av tingsrätten skiljas från uppdraget och, därest ej annat av parterna bestämts, annan av tingsrätten förordnas i hans ställe. Lag 1981:829.

Förfarandet

11 §

Tillämpning av skiljeavtal må påkallas av envar av parterna.

Avser skiljeavtalet uppkommen tvist men är det icke skriftligen upprättat med tydligt angivande av tvistefrågan, eller avser avtalet framtida tvist, skall den, som påkallar dess tillämpning, skriftligen meddela motparten uppgift på den eller de frågor, varom skiljedom äskas. Utan hinder av vad nu sagts må skiljemännen upptaga fråga, om vars hänskjutande till skiljemännen parterna inför dem enats.

12 §

I skiljenämnd, som består av flera ledamöter, skall en av dem föra ordet. Ordförande vare, i brist på annat åsämjande, skiljeman, som tillkallats av andra skiljemän eller av tingsrätten förordnats i sådan skiljemans ställe.

Ordföranden har att bestämma lämplig ort och tid för skiljemännens sammanträde, ombesörja kallelser och andra expeditionsgöromål samt leda förhandlingen. Lag 1981:829.

13 §

Under iakttagande av nedan givna bestämmelser om förfarandet hava skiljemännen att, i den mån hinder ej möter, tillämpa vad parterna därom må hava föreskrivit och att i övrigt handlägga saken opartiskt, ändamålsenligt och skyndsamt.

14 §

Skiljemännen skola bereda parterna erforderlig tillgång att muntligen eller skriftligen utföra sin talan. Underlåter part utan giltigt förhinder att begagna sig härav, äga skiljemännen avgöra tvisten på föreliggande utredning.

15 §

Om parterna ej annorlunda bestämma, äga skiljemännen vidtaga åtgärder för utredningens främjande såsom att anmoda part eller sakkunnig eller annan att infinna sig för att höras i saken eller uppmana part eller annan, vilken innehar skriftlig handling eller föremål som kan antagas vara av betydelse som bevis, att hålla handlingen eller föremålet till handa. Skiljemännen äga ej stadga vite eller eljest använda tvångsmedel, ej heller upptaga ed eller sanningsförsäkran.

Vill part, att vittne eller sakkunnig skall höras eller förhör med part under sanningsförsäkran skall äga rum vid domstol, eller att föreläggande skall meddelas part eller annan att som bevis tillhandahålla skriftlig handling eller föremål, göra ansökan därom hos den allmänna underrätt inom vars område den som skall höras eller som åtgärden eljest angår vistas. Hava skiljemännen prövat åtgärden nödig och tillhandahålles erforderlig utredning, skall rätten anställa förhör eller meddela föreläggande, därest laga hinder ej möter. Angående åtgärd, som nu sagts, gälle i tillämpliga delar vad om bevisupptagning i rättegång utom huvudförhandling är stadgat. Lag 1946:820.

16 §

Samtliga skiljemän skola deltaga i tvists avgörande. Uppkomma mellan dem olika meningar, gälle, såvitt ej annat är bestämt av parterna, den mening, om vilken mer än halva antalet av skiljemännen förenar sig. Är ej flertalet bland skiljemännen ense angående fråga, som blivit överlämnad till deras prövning, vare i avseende därå skiljeavtalet förfallet, där ej parterna annorledes överenskommit.

17 §

Skiljedom skall avfattas skriftligen och undertecknas av skiljemännen.

Skiljemännen böra i skiljedomen angiva ort och dag för meddelandet samt så snart ske kan och senast omedelbart efter skiljedomens meddelande underrätta parterna, när och var den hålles till handa.

18 §

Parterna äga bestämma viss tid, inom vilken skiljedom skall meddelas. Är ej skiljedomen meddelad inom denna tid, vare skiljeavtalet förfallet med avseende å den tvist, som överlämnats till skiljemännens prövning.

Hava parterna ej föreskrivit tid för skiljedomens meddelande, skall skiljedomen meddelas inom sex månader räknade från den dag, då skiljeavtalet slöts, eller, där skiljeavtalet avser framtida tvist eller ej är skriftligen upprättat med tydligt angivande av tvistefrågan, från den dag, då dess tillämpning påkallades i den ordning, som i 11 § sägs; dock skall, därest tvist om skiljeavtalets giltighet eller tillämplighet inom nämnda tid varder anhängiggjord vid domstol, tiden för skiljedoms meddelande räknas från den dag, då sådan tvist blivit slutligen avgjord. Tingsrätten må likväl, när särskild skäl därtill är, på ansökan av part medgiva förlängning av den i detta stycke bestämda tiden, dock icke, utan synnerlig anledning, med mera än sammanlagt sex månader. Skiljeavtalet vare i avseende å den ifrågakomna tvisten förfallet vid den fastställda tidens utgång, där ej dessförinnan antingen meddelats skiljedom eller rörande tidens förlängning gjorts ansökan, som bifalles av tingsrätten. Vad som sägs i detta stycke gäller icke, om parterna eller en av dem har hemvist utom riket. Lag 1981:829.

19 §

Hava i saken framställt flera yrkanden, må skiljemännen, där det kan ske utan förfång för part, giva dom över något eller några av dem, ändå att förhandlingen angående de övriga icke avslutats. Likaledes må skiljemännen, där part till viss del medgivit ett yrkande, giva särskild dom över vad som medgivits.

Skiljedoms ogiltighet och klander å skiljedom

20 §

Skiljedom är ogill:

1. om ej giltigt skiljeavtal förelegat;
2. om skiljedomen ej är avfattad skriftligen och undertecknad av skiljemännen; eller

3. i den mån skiljemännen dömt angående fråga, som ej enligt lag må skjutas under skiljemän, eller om, då domen meddelades, mot skiljemannaförfarandet förelåg sådant hinder, varom sägs i 1 § andra stycket.

Saknas skiljemans underskrift, föranleder detta dock icke domens ogiltighet, om den är undertecknad av de flesta skiljemännen och dessa å domen intygat, att den, vilkens underskrift saknas, deltagit i tvistens avgörande.

21 §

På parts talan skall skiljedom av domstol hävas:

1. i den mån skiljemännen överskridit sitt uppdrag eller meddelat dom efter utgången av den därför bestämda tiden;

2. om skiljemännen dömt i fall, där skiljemannaförfarandet ej bort äga rum här i riket;

3. om skiljeman var jävig eller ej utsedd i behörig ordning; eller

4. om, utan partens förvållande, i avseende på ärendets behandling förelupit annat fel, som med sannolikhet kan antagas hava inverkat på utgången.

Fel, som nu sagts, må icke av part göras gällande, där han genom att utan gensaga inlåta sig på förhandling eller annorledes bör anses hava avstått från att åberopa felet.

Klander skall instämmas inom sextio dagar från det parten fått del av skiljedomen i huvudskrift eller bestyrkt avskrift. Försitter parten denna tid, är hans rätt att klandra domen förverkad.

22 §

Finner kronofogdemyndigheten skiljedom så mörk, att verkställighet ej kan meddelas därå, utgör skiljedomen ej hinder för part att till domstol instämma den fråga, skiljemännen sålunda prövat. Lag 1981:829.

Skiljedomskostnaderna

23 §

Skiljeman må ej av part mottaga eller betinga sig ersättning, med mindre lika förmån tillkommer honom från andra parten. Avtal, som häremot strider, vare ej gällande; och vare skiljeman skyldig återbära vad han obehörigen mottagit.

Har giltig uppgörelse ej träffats om skiljemännens ersättning, skola parterna, en för alla och alla för en, gälda skiljemännen skälig ersättning för deras arbete och omkostnader. Om annat icke överenskommits mellan parterna och skiljemännen, äga skiljemännen i slutlig skiljedom fastställa ersättningens belopp särskilt för varje skiljeman och ålägg parterna betalningsskyldighet härför.

Ej må skiljemän hålla domen inne i avbidan därå att ersättning till dem gäldas.

24 §

Om parterna ej annorledes överenskommit, äga skiljemännen på yrkande av någondera parten pröva, huruvida och i vad mån motparten skall gottgöra parten honom åliggande ersättning till skiljemännen och övriga kostnader å förfarandet.

25 §

Nöjes ej part åt skiljemännens beslut angående dem tillkommande ersättning, må han draga frågan under domstols prövning, såframt han instämmer sin talan inom sextio dagar från det han fick del av skiljedomen. Enahanda rätt tillkommer skiljeman, i vad angår av honom framställt ersättningsanspråk; dock att tiden, inom vilken sådan talan må instämmas skall räknas från skiljedomens meddelande. I skiljedomen skall lämnas tydlig hänvisning om vad part, som vill föra talan mot beslutet, har att iakttaga.

Särskilda bestämmelser

26 §

Rätt domstol är i mål, som avses i 21 §, den tingsrätt, varunder svaranden lyder i tvistemål, som rör hans person, och i mål, varom förmåles i 25 §, tingsrätten i den ort, där skiljedomen meddelats. Finnes ej behörig domstol efter vad nu är sagt, upptages målet av Stockholms tingsrätt.

Ansökningsärenden enligt 8, 9, 10 och 18 §§ upptages av tingsrätten i den ort, där endera parten har sitt hemvist. Har enahanda ansökan gjorts hos mer än en tingsrätt, är den tingsrätt behörig, hos vilken ansökan först gjordes, och beslut, som av annan tingsrätt meddelas, ogillt. Har ingendera parten hemvist i Sverige, upptages ärendet av Stockholms tingsrätt. Ansökan får ej bifallas, med mindre sökandens motpart lämnats tillfälle att yttra sig. Avser ansökan skiljemans skiljande från uppdraget, bör jämväl skiljeman-nen höras.

Mot tingsrättens beslut, varigenom skiljeman blivit utsedd eller skild från uppdraget eller skiljeavtal förklarats ha förfallit eller fråga om förlängning av tiden för skiljedoms meddelande avgjorts, får talan ej föras. Lag 1981:829.

27 §

Är i lag stadgat, att parts talan skall anhängiggöras inom viss tid, har parten, därest enligt skiljeavtal hans talan skall prövas av skiljemän, att inom den stadgade tiden på sätt i 11 § sägs påkalla skiljeavtalets tillämpning.

Möter sedermera mot erhållande av laga skiljedom hinder, som ej beror av parten, vare hans rätt förvarad, om han instämmer sin talan till domstol inom sextio dagar, räknade från det hindret blev honom kunnigt eller, om skiljedomen blivit efter klander hävd, från det dom härom vunnit laga kraft. Lika med hinder, varom nu sagts, skall anses sådant förfarande av motparten, varom förmåles i 3 §.

28 §

I fråga om tillämpande av utländskt skiljeavtal och utländsk skiljedom lände till efterrättelse vad i sådant hänseende finnes särskilt föreskrivet.

LAG (1929:147) OM UTLÄNDSKA SKILJEAVTAL OCH SKILJEDOMAR

Utländskt skiljeavtal

1 §

Såsom utländskt anses skiljeavtal, som innebär att skiljemannaförfarandet skall äga rum utom riket.

Skiljeavtal, som ej utmärker huruvida skiljemannaförfarandet skall äga rum inom eller utom riket, varde för utländskt ansett, där båda parterna hade hemvist utom riket.

2 §

Innebär skiljeavtal, att skiljemannaförfarandet skall äga rum i viss främmande stat, skall den stats lag äga tillämpning å avtalet.

3 §

Twistefråga, som är föremål för utländskt skiljeavtal, må ej, om invändning däremot göres, upptagas till prövning vid svensk domstol, så framt avtalet är giltigt enligt den främmande lag, som därå äger tillämpning, och frågan även enligt den för svenskt skiljeavtal gällande lag skulle kunna hänskjutas till skiljemän.

4 §

Ej må på grund av utländskt skiljeavtal skiljemannaförfarande äga rum här i riket, utan så är att, i fall som avses i 1 § andra stycket, skiljemännen eller skiljedomsinstitution i enlighet med avtalet bestämt att förfarandet skall äga rum här i riket eller den part, mot

vilken avtalet göres gällande, efter dess tillkomst bosatt sig här. I sådant fall länder i avseende å förfarandet lagen (1929:145) om skiljemän till efterrättelse. Lag 1976:123.

Utländsk skiljedom

5 §

Skiljedom skall anses såsom utländsk, där den är meddelad å utländsk ort.

Vid tillämpningen av denna lag skall skiljedom anses meddelad i den stat, där skiljemannaförfarandet ägt rum. Lag 1971:1254.

6 §

Utländsk skiljedom skall här i riket gälla under de förbehåll som här nedan angivas.

7 §

Utländsk skiljedom gäller ej här i riket, om den mot vilken skiljedomen åberopas visar

1. att part, när skiljeavtalet träffades, saknade behörighet att ingå sådant avtal eller icke var behörigen företräd eller att skiljeavtalet är ogiltigt enligt den lag som enligt parternas överenskomst skall tillämpas eller, i avsaknad av varje anvisning i sådant hänseende, lagen i den stat där skiljedomen meddelats,

2. att han ej i vederbörlig ordning underrättats om tillsättandet av skiljeman eller om skiljemannaförfarandet eller att han av annan orsak icke varit i stånd att utföra sin talan,

3. att skiljemännen överskridit sitt uppdrag och skiljedomen av sådan anledning är utan verkan i den stat där den meddelats eller enligt vars lag den meddelats,

4. att skiljenämndens tillsättande eller dess sammansättning eller skiljemannaförfarandet strider mot vad parterna avtalat eller, om avtal härom saknas, mot lagen i den stat där förfarandet ägt rum och skiljedomen av sådan anledning är utan verkan i den stat där den meddelats eller enligt vars lag den meddelats, eller

5. att skiljedomen ännu icke blivit verkställbar eller eljest bindande för parterna i den stat där den meddelats eller enligt vars lag

den meddelats eller att den undanröjts eller dess verkställighet uppskjutits av behörig myndighet i sådan stat.

Utländsk skiljedom gäller ej heller,

1. om skiljedomen innefattar prövning av fråga, som enligt svensk lag ej må avgöras av skiljemän, eller

2. om tillämpning av skiljedomen skulle vara uppenbart oförenlig med grunderna för rättsordningen här i riket. Lag 1971:1254.

8 §

Ansökan om verkställighet av utländsk skiljedom göres hos Svea hovrätt.

Vid ansökningshandlingen skall fogas skiljedomen i huvudskrift eller styrkt avskrift samt styrkt översättning till svenska språket. Lag 1971:1254.

9 §

Ansökan, som i 8 § sägs, må ej bifallas utan att motparten haft tillfälle att därå svara.

Invänder motparten att han gjort framställning om undanröjande av skiljedom eller uppskov med dess verkställighet hos myndighet som avses i 7 § första stycket 5, må hovrätten uppskjuta avgörandet samt, om sökanden begär det, ålägga motparten att ställa skälig säkerhet vid påföljd att beslut om verkställighet eljest kan komma att meddelas.

Bifaller hovrätten ansökningen, verkställs skiljedomen som svensk domstols laga kraft ägande dom, om ej högsta domstolen efter talan mot hovrättens beslut förordnar annat. Lag 1971:1254.

10 §

Hava i den sak skiljedomen avser framställts flera yrkanden, och innefattar ej skiljedomen prövning av dem alla, äge hovrätten, när skäl därtill äro, förelägga sökanden att ställa säkerhet för återgåldande av belopp, som på grund av senare beslut av skiljemännen kan komma att honom frångå. Förmår ej sökanden ställa honom avfordrad säkerhet, som av hovrätten godkännes, varde ansökningen avslagen.

11 §

Vad i denna lag är stadgat om utländsk skiljedom äge ej tillämpning å beslut av skiljemän som, oberoende av skiljeavtal. tillsatts på grund av stadgande i lag eller förordnande av myndighet.

Särskilda bestämmelser

12 §

Vad i 15 § andra stycket av lagen om skiljemän är stadgat om bevisupptagning under skiljemannaförfarande här i riket äge tillämpning jämväl där utom riket sådant förfarande äger rum på grund av skiljeavtal rörande fråga, som enligt svensk lag må hänskjutas till avgörande av skiljemän. Lag 1946:821.

STOCKHOLMS HANDELSKAMMARES SKILJEDOMSINSTITUT

Stockholms Handelskammares Skiljedomsinstitut (SHS) är det äldsta skiljedomsinstitutet i Europa och bildades 1917. Nedanstående regler är i kraft fr o m den 1 april 1999 och skall tillämpas på skiljeförfaranden som inleds denna dag eller senare.

A. Regler för Stockholms Handelskammares Skiljedomsinstitut

I. INSTITUTETS ORGANISATION

§§ 1-4

II. INSTITUTETS SKILJEDOMSREGLER

Inledande av förfarande

§ 5 Påkallande av skiljeförfarande

Skiljeförfarande inleds genom att käranden till Institutet inger påkallelse-skrift som skall innehålla

1. uppgift om parternas och deras ombuds namn och adresser, telefonnummer, telefaxnummer och e-postadresser,
2. sammanfattande redogörelse för tvisten,
3. preliminär uppgift om kärandens yrkande,
4. kopia av det skiljeavtal eller den skiljeklausul som käranden åberopar, samt

5. i förekommande fall uppgift om kändens val av skiljeman samt skiljemannens adress, telefonnummer, telefaxnummer och e-postadress.

§ 6 Ansökningsavgift

Samtidigt som påkallelseskraften inges skall känden betala en ansökningsavgift med belopp som anges i Institutets reglemente avseende kostnader för förfarandet sådant reglementet lyder vid tiden för påkallelsekraftens ingivande.

Om inte ansökningsavgiften betalas samtidigt som påkallelseskraften skall Institutet förelägga känden att inom viss tid erlägga denna.

§ 7 Avisering

Om det är uppenbart att Institutet saknar behörighet att befatta sig med tvisten eller om ansökningsavgiften inte erläggs inom förelagd tid, skall kändens påkallelse avvisas.

§ 8 Dag då skiljeförfarande anses inlett

Skiljeförfarande anses inlett den dag påkallelseskraften inkom till Institutet.

§ 9 Institutets handläggning

Institutets handläggning skall ske opartiskt, ändamålsenligt, snabbt och med iakttagande av sekretess.

§ 10 Svarandens yttrande m m

Institutet skall översända påkallelseskraften till svaranden. Svaranden skall uppmanas att senast viss dag till Institutet inkomma med yttrande som skall innehålla

1. kommentar till vad känden anför i påkallelseskraften, och
2. i förekommande fall uppgift om svarandens val av skiljeman samt skiljemannens adress, telefonnummer, telefaxnummer och e-postadress.

Vill svaranden framställa invändning om skiljeavtalets giltighet eller tillämplighet skall det ske i yttrandet, varvid grunderna för invändningen skall anges.

Vill svaranden väcka genkärsmål eller yrka kvittning bör uppgift här om lämnas i yttrandet med en redogörelse för anspråket och preliminär

uppgift om yrkande. Genkäromål får väckas och kvittningsyrkande framställas endast om det framställda anspråket omfattas av skiljeavtalet.

Institutet skall översända yttrandet till kåranden. Denne skall beredas tillfälle att yttra sig över svarandens invändningar och yrkanden.

Underlåter svaranden att inkomma med yttrande utgör det inte hinder för målets fortsatta handläggning.

§ 11 Kompletteringar och frister

Institutet kan uppmana part att komplettera sin skrift till Institutet. Om kåranden inte följer en sådan uppmaning kan Institutet besluta att avvisa målet. Underlåter svaranden att komplettera genkäromål kan Institutet avvisa detta. Underlåter svaranden i annat fall att efterkomma en uppmaning utgör det inte hinder för målets fortsatta handläggning.

Har Institutet förelagt part att inom viss tid företa en åtgärd kan Institutet förlänga denna tid.

§ 12 Översändande av handling

Översändande av handling från Institutet skall ske till adressatens senast kända adress.

Översändande av handling skall ske med bud eller genom att handlingen sänds med rekommenderat brev, telefax, e-post eller på annat sätt som ger en bekräftelse på översändandet.

Om handlingen har avsänts i enlighet med andra stycket skall den anses ha kommit adressaten tillhanda den dag handlingen med det valda befordringssättet normalt skulle ha kommit adressaten tillhanda.

§ 13 Utseende av skiljeman, fastställande av plats för förfarandet **m m**

Institutet skall, sedan skriftväxling enligt §§ 5–11 avslutats

1. bestämma antalet skiljemän, om parterna inte gjort det,
2. i fall då det enligt § 16 ankommer på Institutet, utse ensam skiljeman eller ordförande i skiljenämnden och i förekommande fall annan skiljeman,
3. bestämma platsen för skiljeförfarandet, om parterna inte gjort det, samt
4. fastställa förskottsbelopp enligt § 14.

§ 14 Förskottsbelopp

Förskottsbeloppet skall motsvara den beräknade summan av samtliga kostnader för förfarandet enligt § 39.

Förskottsbeloppet skall erläggas av parterna med hälften vardera. Institutet kan fastställa särskilt belopp för genkärsmål och kvittningsyrkande. Institutet kan under skiljeförfarandet, efter anmälan av skiljenämnden, besluta att ytterligare belopp skall inbetalas.

Erlägger part inte sin andel av fastställt förskottsbelopp skall Institutet bereda motparten tillfälle att senast viss dag inbetala den andelen. Uteblir härefter betalningen skall målet i sin helhet eller i den del till vilken förskottsbeloppet hänför sig avskrivas eller avvisas.

Institutet får såväl under förfarandets gång som därefter använda förskottsbeloppet för betalning av arvoden till skiljemännen och andra kostnader för förfarandet.

Institutet kan besluta att förskottsbeloppet till viss del får utgöras av bankgaranti eller annan säkerhet.

§ 15 Hänskjutande av mål till skiljenämnden

Efter det att skiljenämnden utsetts och förskottsbetalning fullgjorts skall Institutet hänskjuta målet till skiljenämnden.

Skiljenämnds sammansättning

§ 16 Antalet skiljemän och hur de utses

Om inte parterna har bestämt annat skall följande gälla. Skiljenämnden skall bestå av tre skiljemän. Institutet kan dock med beaktande av målets svårighetsgrad, tvisteföremålets värde och övriga omständigheter besluta att målet i stället skall avgöras av ensam skiljeman.

Skall skiljenämnden bestå av fler än en skiljeman skall vardera parten utse lika antal skiljemän. Underlåter part att inom föreskriven tid utse skiljeman utses denne av Institutet, om inte parterna har bestämt annat.

Finns på någondera sidan två eller flera parter och skall tvisten lösas av fler än en skiljeman, utser kärandesidan och svarandesidan lika antal skiljemän. Kan parterna på någon sida inte enas om skiljeman eller skiljemän utser Institutet skiljemannen eller skiljemännen. Om särskilda omständigheter föranleder det, kan Institutet besluta att Institutet skall utse hela skiljenämnden, om inte parterna har bestämt annat.

A. Regler för Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut

Skall skiljenämnden bestå av fler än en skiljeman skall Institutet utse ordförande, om inte parterna har bestämt annat.

Skall målet avgöras av en skiljeman utses denne av Institutet, om inte parterna har bestämt annat.

Avlider en av part utsedd skiljeman utser parten annan skiljeman i dennes ställe. Avlider en av Institutet utsedd skiljeman utser Institutet annan skiljeman.

Entledigas eller avgår skiljemannen från uppdraget skall Institutet utse annan skiljeman. Var skiljemannen utsedd av part skall den parten beredas tillfälle att yttra sig. Består skiljenämnden av tre eller flera skiljemän kan Institutet besluta att övriga skiljemän skall fortsätta skiljeförfarandet. Innan sådant beslut fattas skall parterna och skiljenämnden beredas tillfälle att yttra sig.

Har parterna olika nationalitet skall Institutet utse ensam skiljeman eller ordförande i skiljenämnden med annan nationalitet än part, om inte skäl däremot föreligger eller parterna har bestämt annat.

§ 17 Jäv och skiljemans upplysningsplikt

Skiljeman skall vara opartisk och oberoende.

Den som får förfrågan om han vill åta sig uppdrag som skiljeman skall upplysa om förhållande som är ägnat att minska förtroendet för hans opartiskhet eller oberoende (jäv). Om han ändå utses till skiljeman skall han genast skriftligen lämna upplysning om förhållandet till parterna och övriga skiljemän.

Skiljeman som får kännedom om förhållande som kan antas utgöra jäv är skyldig att genast skriftligen upplysa parterna och övriga skiljemän därom.

§ 18 Jävsinvändning

Vill part göra invändning om jäv mot skiljeman skall han göra det skriftligen. Jävsinvändningen skall vara motiverad och skall sändas till Institutet.

Jävsinvändning skall göras inom 15 dagar efter det att parten fick kännedom om omständighet som enligt partens mening grundar jäv. Part som inte gjort invändning om jäv i rätt tid har förlorat rätten att göra sådan invändning.

Parterna och skiljemännen skall av Institutet beredas tillfälle att yttra sig över jävsinvändningen.

Fråga om jäv mot skiljeman prövas och avgörs slutligt av Institutet. Finner Institutet att skiljeman är jävig skall Institutet entlediga skiljemannen.

§ 19 Entledigande av skiljeman

Inträder förfall för skiljeman att fullgöra uppdraget eller underlåter han att vederbörligen befatta sig med arbetet skall Institutet entlediga skiljemannen.

Innan beslut om entledigande fattas skall parterna och skiljemännen beredas tillfälle att yttra sig.

Förfarandet inför skiljenämnden

§ 20 Skiljenämndens handläggning

Skiljenämnden beslutar om förfarandet. Den skall därvid iaktta vad som framgår av skiljeavtalet och dessa regler samt beakta parternas önskemål.

Skiljenämnden kan bestämma att ordföranden ensam får fatta beslut angående förfarandet.

Skiljenämnden skall handlägga saken opartiskt, ändamålsenligt, snabbt och med iakttagande av sekretess. Parterna skall beredas tillfälle att i behövlig omfattning utföra sin talan.

Skiljenämnden får efter samråd med parterna bestämma att sammanträden skall hållas på annan plats än den som bestämts för förfarandet.

Bestämmelserna i § 12 äger motsvarande tillämpning i fråga om över-sändande av handling från skiljenämnden.

§ 21 Käromål, svaromål m m

Käranden skall inom den tid som skiljenämnden bestämmer avge käromål som, i den mån sådana uppgifter inte redan lämnats i målet, skall innehålla

1. bestämt yrkande,
2. de omständigheter som käranden åberopar till stöd för yrkandet, och
3. preliminär uppgift om den bevisning käranden önskar åberopa.

Svaranden skall därefter och inom den tid som skiljenämnden bestämmer avge svaromål som, i den mån sådana uppgifter inte redan lämnas målet, skall innehålla

1. svarandens inställning till kärandens yrkande,

2. de omständigheter som svarande åberopar till stöd för sin ståndpunkt,

3. eventuellt kvittningsyrkande eller genkärösmål samt de omständigheter som åberopas till stöd för detta, och

4. preliminär uppgift om den bevisning svaranden önskar åberopa.

Skiljenämnden kan besluta om ytterligare skriftväxling.

§ 22 Ändring av talan

Part får under förfarandet ändra sin talan om denna efter ändringen fortfarande omfattas av skiljeavtalet och skiljenämnden inte anser det olämpligt med hänsyn till tidpunkten för taleändringen, den olägenhet som orsakas motparten och övriga omständigheter.

Bestämmelsen i första stycket gäller även i fråga om parts rätt att senare än som anges i § 10 framställa kvittningsyrkande eller väcka genkärösmål.

§ 23 Språk

Har parterna inte i skiljeavtalet bestämt vilket eller vilka språk som skall användas i förfarandet skall skiljenämnden efter att ha hört parterna besluta därom.

§ 24 Tillämplig rätt

Skiljenämnden skall vid tvistens avgörande tillämpa den lag eller de rättsregler som parterna har bestämt. Finns inte någon sådan överenskommelse skall skiljenämnden tillämpa den lag eller de rättsregler som skiljenämnden anser lämpligast.

Parternas hänvisning till ett bestämt lands lag skall inte anses innefatta dess lagvalsregler.

Skiljenämnden får besluta efter billighet (*ex aequo et bono*) endast om parterna uttryckligen bestämt detta.

§ 25 Muntlig förhandling

Muntlig förhandling skall hållas om part begär det eller skiljenämnden anser det ändamålsenligt. Skiljenämnden skall med beaktande av parternas önskemål bestämma tidpunkten för, varaktigheten av och formerna för förhandlingen, häri inbegripet sättet för upptagande av bevisning.

Då skiljeman byts ut under pågående förfarande, avgör skiljenämnden i sin nya sammansättning om och i vilken utsträckning ny muntlig förhandling skall hållas.

§ 26 Bevisning

Parterna skall på anmodan av skiljenämnden ange den bevisning de vill åberopa och vad som skall styrkas med varje särskilt bevis samt förete den skriftliga bevisning som åberopas.

Skiljenämnden kan avvisa åberopad bevisning om denna saknar betydelse i målet eller om den med avsevärt mindre besvär eller kostnad kan föreläggas på annat sätt.

§ 27 Sakkunnig

Om inte parterna har bestämt annat, får skiljenämnden utse sakkunnig att uttala sig om en viss fråga.

Om part begär det skall parterna ges tillfälle att ställa frågor till den sakkunnige.

§ 28 Parts utevaro m m

Om part utan giltigt skäl uteblir från förhandling eller underlåter att i annat hänseende iaktta föreläggande av skiljenämnden utgör detta inte hinder för målets fortsatta handläggning och avgörande.

§ 29 Underlåtenhet att åberopa fel i förfarandet

Part, som underlåter att utan oskäligt uppehåll anmärka mot att avvikelser skett från föreskrifter i skiljeavtalet eller i dessa regler eller från de regler som eljest gäller för förfarandet, förlorar rätten att åberopa avvikelserna.

§ 30 Omröstning

Vid omröstning skall den mening gälla som erhållit flest röster. Uppnås inte sådan majoritet skall ordförandens mening gälla, om inte parterna har bestämt annat.

§ 31 Säkerhetsåtgärder

Om inte parterna har bestämt annat, får skiljenämnden under förfarandet på begäran av part anmoda motpart att vidta åtgärd för att säkerställa an-

språk som skall prövas av skiljenämnden. Skiljenämnden får föreskriva att den part som begär åtgärden skall ställa skälig säkerhet för den skada som kan tillfogas motparten.

En ansökan vid allmän domstol eller hos exekutiv myndighet om säkerhetsåtgärd skall inte anses oförenlig med skiljeavtalet eller dessa regler.

Skiljedomen

§ 32 Skiljedom m m

Skiljedom skall anses meddelad på platsen för förfarandet. Den skall ange dagen då den meddelades och skall innehålla domskäl och domslut och undertecknas av skiljemännen. Skiljedom får dock meddelas även om skiljemans underskrift saknas, under förutsättning att de flesta av skiljemännen undertecknat den och därvid antecknat att skiljeman, vars underskrift saknas, deltagit i tvistens avgörande.

Underlåter en skiljeman utan giltigt skäl att delta i skiljenämndens prövning av en fråga, är hans underlåtenhet inte något hinder mot att övriga skiljemän avgör frågan.

Parterna får bestämma att skiljenämndens ordförande ensam undertecknar skiljedomen.

Skiljeman får foga avvikande mening till skiljedomen.

Om förlikning träffas, får skiljenämnden på parternas begäran fastställa förlikningen i skiljedom.

Kostnaderna för förfarandet enligt § 39 och dessas fördelning mellan parterna skall fastställas i skiljedomen eller annat beslut varigenom förfarandet avslutas. Skiljedom får meddelas även om den endast avser kostnader.

Skiljenämnden skall genast sända skiljedomen till parterna.

§ 33 Tid för skiljedoms meddelande

Skiljedom skall meddelas senast sex månader efter det att målet hänskjutits till skiljenämnden. Institutet får förlänga tiden för meddelande av skiljedom.

§ 34 Särskild skiljedom

Viss fråga eller del av det varom parterna tvistar kan på parts begäran avgöras genom särskild skiljedom.

Har part till viss del medgivit ett yrkande för särskild skiljedom meddelas över det som medgivits.

§ 35 Rätt till skiljedom

Återkallar en part ett yrkande skall skiljenämnden avskriva tvisten i denna del, om inte motpart begär att det skall prövas.

Begär part, som inte erlagt ett förskottsbelopp, prövning av återkallat yrkande kan Institutet som förutsättning för sådan prövning bestämma att parten skall erlægga ett sådant belopp.

§ 36 Skiljedoms verkan

Meddelad skiljedom är slutlig och bindande för parterna.

§ 37 Rättelse och tolkning av skiljedom, tillägsskiljedom m m

Har uppenbar felräkning eller misskrivning skett i skiljedom eller beslut skall skiljedomen rätta felet.

På begäran av part, framställd inom 30 dagar från det parten fick del av skiljedomen, skall skiljenämnden pröva yrkande som rätteligen borde ha blivit avgjort i skiljedomen men som inte blivit avgjort däri.

På begäran av part, framställd inom 30 dagar från det parten fick del av skiljedomen, får skiljenämnden skriftligen tolka denna.

Innan skiljenämnden vidtar åtgärd som avses i andra eller tredje stycket skall parterna beredas tillfälle att yttra sig.

§ 38 Arkivering av skiljedom m m

Skiljenämnden skall sedan förfarandet avslutats tillställa Institutet ett exemplar av varje i målet meddelad skiljedom och särskilt uppsatt beslut samt upprättat protokoll, vilka handlingar arkiveras av Institutet.

Kostnader

§ 39 Kostnaderna för förfarandet

Kostnaderna för förfarandet utgörs av

1. arvode till skiljeman,
2. administrativ avgift till Institutet,
3. ersättning till skiljeman och Institutet för omkostnader under förfarandet, och

B. Reglemente avseende kostnader för förfarandet

4. arvode och omkostnader för sakkunnig som utsetts av skiljenämnden enligt § 27.

Belopp som avses i första stycket 1–3 bestäms slutligt av Institutet enligt det reglemente avseende kostnader för förfarandet som gäller vid tidpunkten för påkallelsskriftens ingivande. Belopp som avses i första stycket 4 bestäms slutligt av skiljenämnden.

§ 40 Betalning av kostnader för förfarandet

För betalning av de i § 39 angivna kostnaderna är parterna solidariskt ansvariga.

Om fördelningen av ansvaret mellan parterna för kostnaderna bestämmer skiljenämnden med hänsyn till målets utgång och övriga omständigheter.

§ 41 Parts kostnader

Om inte parterna har bestämt annat får skiljenämnden på begäran av part, i skiljedom eller i annat beslut varigenom förfarandet avslutas, med hänsyn till målets utgång och övriga omständigheter förplikta part att betala ersättning för motparts ombudskostnader och övriga omkostnader.

Ansvarsbegränsning

§ 42 Skadeståndsansvar

För skada som orsakas part i ett skiljeförfarande enligt dessa regler ansvarar Institutet endast om Institutet orsakat skadan uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet. En skiljeman ansvarar för sådan skada endast om skiljemannen orsakat skadan uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet.

B. Reglemente avseende kostnader för förfarandet

I. ANSÖKNINGSAVGIFT

Den i Regler för Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut § 6 angivna ansökningsavgifter utgör EUR 1 000.

Ansökningsavgiften återbetalas inte men utgör del av den administrativa avgiften till Institutet enligt avsnitt III § 2 nedan och frånräknas kärandens del vid erläggande av förskottsbeloppet enligt Reglerna § 14.

II. FÖRSKOTTSBELOPP

Institutet skall enligt Reglerna § 13 fastställa ett belopp som parterna skall inbetala till Institutet för att jämte ränta utgöra förskott på kostnader för förfarandet. Beloppet skall motsvara den beräknade summan av samtliga kostnader enligt Reglerna § 39 jämte, i förekommande fall, mervärdesskatt. Beloppen som avses i § 39 första stycket 1–3 beräknas enligt bestämmelserna i detta reglemente.

III. KOSTNADER FÖR FÖRFARANDET

§ 1 Arvode till skiljeman

Om inte parterna har bestämt annat, beräknas arvode till skiljeman av Institutet på grundval av tvisteföremålets värde inom ramen för de belopp som anges i nedanstående tabell. Mervärdesskatt tillkommer i förekommande fall.

Med tvisteföremålets värde avses käromål, genkäromål och kvittningsyrkande med undantag för eventuellt yrkande om ränta. Framgång inte tvisteföremålets värde bestämmer Institutet arvode efter en bedömning av målets omfattning. Part är skyldig att lämna erforderliga uppgifter för den bedömningen.

Om handläggningen av ett mål krävt avsevärt mer eller mindre arbete än normalt kan Institutet frångå de belopp som anges i tabellen.

Arvoden till medskiljeman bestäms för envar av dem till belopp motsvarande 60 procent av ordförandens arvode, om inte Institutet med beaktande av i målet förekommande särskilda omständigheter bestämmer annat.

Tvisteföremålets värde (EUR)		Ordförande i skiljenämnd/ Ensam skiljeman (EUR)	
		Minimum	Maximum
	till 25 000	2 500	5 000
från 25 001	till 50 000	2 500+2%	5 000+10% på belopp över 25 001
från 50 001	till 100 000	3 000+2%	7 500+5% på belopp över 50 001
från 100 001	till 500 000	4 000+1%	10 000+3% på belopp över 100 001

B. Reglemente avseende kostnader för förfarandet

Tvisteföremålets värde (EUR)		Ordförande i skiljenämnd/ Ensam skiljeman (EUR)	
från 500 001	till 1 000 000	8 000+0,8%	22 000+2,4% på belopp över 500 001
från 1 000 001	till 2 000 000	12 000+0,5%	34 000+2% på belopp över 1 000 001
från 2 000 001	till 5 000 000	17 000+0,2%	54 000+1% på belopp över 2 000 001
från 5 000 001	till 10 000 000	23 000+0,1%	84 000+0,52% på belopp över 5 000 001
från 10 000 001	till 50 000 000	28 000+0,03%	110 000+0,1% på belopp över 10 000 001
från 50 000 001	till 75 000 000	40 000+0,02%	150 000+0,08% på belopp över 50 000 001
från 75 000 001	till 100 000 000	45 000+0,012%	170 000+0,048% på belopp över 75 000 001
från 100 000 001		48 000+0,01%	182 000+0,045% på belopp över 100 000 001

§ 2 Administrativ avgift till Institutet

Institutet bestämmer sin avgift på grundval av tvisteföremålets värde inom ramen för de belopp som anges i nedanstående tabell. Mervärdesskatt tillkommer i förekommande fall.

Med tvistemålets värde avses käromål och genkäromål med undantag för eventuellt yrkande om ränta. Framgår inte tvisteföremålets värde bestämmer Institutet avgift efter en bedömning av målets omfattning. Part är skyldig att lämna erforderliga uppgifter för den bedömningen.

Om handläggningen av ett mål krävt avsevärt mer eller mindre arbete än normalt kan Institutet frånga de belopp som anges i tabellen.

Tvisteföremålets värde (EUR)		Administrativ avgift till Institutet (EUR)
	till 25 000	1 000
från 25 001	till 50 000	1 000+4% på belopp över 25 001

Tvisteföremålets värde (EUR)		Administrativ avgift till Institutet (EUR)
från 50 001	till 100 000	2 000+2% på belopp över 50 001
från 100 001	till 500 000	3 000+1% på belopp över 100 001
från 500 001	till 1 000 000	7 000+0,8% på belopp över 500 001
från 1 000 001	till 2 000 000	11 000+0,3% på belopp över 1 000 001
från 2 000 001	till 5 000 000	14 000+0,1% på belopp över 2 000 001
5 000 001	till 10 000 000	17 000+0,06% på belopp över 5 000 001
från 10 000 001	till 50 000 000	20 000+0,02% på belopp över 50 000 001
från 50 000 001	till 75 000 000	28 000+0,01% på belopp över 10 000 001
från 75 000 001		30 500+0,01% på belopp över 75 000 001
		Maximum 60 000

§ 3 Omkostnader

Utöver arvode till skiljeman och administrativ avgift till Institutet, beslutar Institutet om den ersättning som parterna har att utge till skiljeman och Institutet för skäligen omkostnader.

C. Regler för förenklat skiljeförfarande

FÖRORD

Förenklat skiljeförfarande är i första hand avsett för mindre tvister och syftar till en snabb och billig tvistlösning.

Reglerna om förenklat skiljeförfarande utgör ett alternativ till Regler för Stockholms Handelskammarens Skiljedomsinstitut (Institutets regler). Stadgande avseende Institutets organisation återfinns i §§ 1–4 i Institutets regler. Parterna väljer vilket av de båda regelverken som skall tillämpas.

C. Regler för förenklat skiljeförfarande

Valet kan göras antingen i samband med att de tar in en skiljeklausul i sitt avtal eller när tvist uppstått. En möjlighet är att komma överens om att reglerna om förenklat förfarande skall gälla om tvisteföremålets värde understiger visst belopp. En annan möjlighet är att överlåta till Institutet att avgöra vilka regler som skall tillämpas beroende på målets svårighetsgrad, tvisteföremålets värde och övriga bestämmelser.

Åtskilliga bestämmelser är gemensamma i de båda regelverken. Utmärkande för förenklat förfarande är följande.

- Skiljenämnden skall alltid bestå av endast en skiljeman (§ 12).
- Utöver käromål och svaromål får parterna avge ytterligare högst en skrift vardera i saken, inklusive bevisuppgift. Skrift skall vara kortfattad och avges inom en tidsfrist av högst tio dagar (§ 16).
- Muntlig förhandling skall äga rum endast om part begär detta och skiljemannen anser det erforderligt (§ 21).
- Skiljedom skall meddelas inom tre månader. Domskäl skall ges endast på begäran av part (§ 28).
- Skiljemannens arvode och Institutets ersättning fastställs av Institutet i förhållande till omtvistat värde (§ 34 jämte Reglemente avseende kostnader för förenklat skiljeförfarande). Dessa kostnader kan därför beräknas redan innan förfarandet inleds.

STOCKHOLMS HANDELSKAMMARES

SKILJEDOMSINSTITUT

Box 16050, 103 21 Stockholm.

Tel: 08-555 100 50

Telefax: 08-566 316 60

E-mail: arbitration@chamber.se

GÖTEBORGSKLAUSULERNA OM FÖRENKLAT SKILJEFÖRFARANDE

1. Nu uppkommen tvist beträffande.....
(alternativt: Tvister i anledning av detta avtal) skall avgöras genom skiljedom i Göteborg enligt vid påkallandet gällande svensk lag om skiljeförfarande med följande ändringar:
2. Tvisten skall avgöras av en skiljeman. Kan parterna inte enas skall skiljemannen på någondera partens ansökan utses av styrelsen för Skiljedomsklubben i Göteborg.
3. Skiljedom skall meddelas inom tre månader efter det att skiljemannen utsetts.
4. Parterna förbinder sig att inte till skiljemannen inge mer än två skrifter vardera i sakfrågan.
5. Parterna förbinder sig att begränsa förhör av egen part samt egna vittnen och sakkunniga till sammanlagt c:a två timmar och korsförhör av motpartens motsvarande förhörspersoner till c:a en timme.
6. Parterna avstår från rätten att av motparten yrka ersättning för andra kostnader än för skiljemannen.
7. Parterna påfordrar inte att skiljedomen refererar återopad bevisning eller parternas ståndpunkter utöver deras yrkanden, bestridanden och medgivanden.

HANDLINGAR I SKILJETVIST⁹²⁴

Skiljeklausul⁹²⁵

Alla tvister som kan uppkomma i anledning av detta avtal skall slutligt avgöras genom skiljedom enligt lagen (1999:116) om skiljeförfarande.

Påkallelse av skiljeförfarande enligt 19 § LSF

Stockholm den 4 oktober 2000

Handelsbolaget Ericsson & Forss
Belegatan 85
113 26 Stockholm

Enligt avtal den 15 september 1999 sålde vi ett parti tvättmaskiner till Er. I avtalet finns intagen en skiljeklausul.

Då Ni har vägrat ett erlägga betalning för maskinerna, får vi härmed påkalla skiljeförfarande i enlighet med skiljeklausulen med yrkande om att Ni skall åläggas att till oss utge den överenskomna köpeskillingen.

Vi har till skiljeman utsett advokaten Sven Andersson, och vi emotser inom trettio dagar från det att Ni har mottagit denna underrättelse (se 14 § lagen om skiljeförfarande) meddelande om vem som av Er har utsetts till skiljeman.

Med vänlig hälsning
AB Ångteknik
Lars Lindgren
Verkställande direktör

⁹²⁴ Handlingarna bygger på ett autentiskt fall som har bearbetats och avidentifierats. Jfr även Mangård, Årsskrift 1986 s 35 ff (Hur man skriver en skiljedom).

⁹²⁵ En skiljeklausul kan försees med ytterligare föreskrifter, såsom om utvidgning av skiljedomens rättskraft (se ovan not 184), om sekretess (se ovan not 242 och s 109 f) och om delgivning av påkallelsskrift (se ovan not 342) Se även s 37.

Ansökan om utseende av skiljeman enligt 14 § tredje stycket LSF

Till Stockholms tingsrätt

Enligt det i kopia bifogade avtalet den 15 september 1999 mellan under-tecknade AB Ångteknik, å ena, och Handelsbolaget Ericsson & Forss, å andra sidan, avseende leverans av tvättmaskiner är överenskommet, att tvister rörande tolkning eller tillämpning av avtalet skall avgöras enligt svensk lag av skiljemän i enlighet med lagen om skiljeförfarande.

I skrivelse den 4 oktober 2000 från oss till Handelsbolaget, vilken bifogas i kopia och som enligt likaså i kopia bifogade mottagningsbevis mottagits av Handelsbolaget den 6 oktober 2000, har vi påkallat skiljeförfarande och yrkat betalning av köpeskillingen enligt avtalet. Vi har i samma skrivelse meddelat att vi till skiljeman utsett advokaten Sven Andersson. Eftersom Handelsbolaget underlåtit att inom förskriven tid lämna underrättelse om sitt val av skiljeman, får vi härmed ansöka om att tingsrätten utser skiljeman enligt 14 § tredje stycket lagen om skiljeförfarande.

Registreringsbevis och fullmakt biläggs.

Stockholm den 10 november 2000

För AB Ångteknik

Gunnar Carlsson

Enligt fullmakt

Skiljedom

SKILJEDOM

Given i Stockholm den 15 maj 2001

PARTER

1. AB Ångteknik, Box 1200, 100 20 Stockholm

Ombud: advokaten Gunnar Carlsson, Vegagatan 25, 114 35 Stockholm

2. Handelsbolaget Ericsson & Forss, Belegatan 85, 113 26 Stockholm

Ombud: advokaten Anders Johansson, Box 1324, 112 20 Stockholm

SAKEN

Leveransavtal

DOMSLUT

1. Handelsbolaget Ericsson & Forss åläggs att till AB Ångteknik utge enmiljontvåhundratusen (1 200 000) kronor jämte ränta därpå enligt 6 § räntelagen (1975:635) från den 15 maj 2001 tills betalning sker.
2. Handelsbolaget Ericsson & Forss åläggs att till AB Ångteknik utge ersättning för dess processkostnader med sextiotusen (60 000) kronor jämte ränta därpå enligt 6 § räntelagen (1975:635) från den 15 maj 2001 tills betalning sker.
3. AB Ångteknik och Handelsbolaget Ericsson & Forss skall solidariskt utge ersättning till advokaten Nils Pettersson med sjuttiotusen (70 000) kronor och till envar av advokaterna Sven Andersson och Erland Svensson med fyrtyotusen (40 000) kronor, i samtliga fall jämte ränta på beloppen enligt 6 § räntelagen (1975:635) från den 15 juni 2001 tills betalning sker.
4. Parterna emellan skall vardera parten svara för hälften av kostnaderna enligt 3 eller med 75 000 kronor.

BAKGRUND

Enligt avtal den 15 september 1999 mellan AB Ångteknik (aktiebolaget) och Handelsbolaget Ericsson & Forss (handelsbolaget) åtog sig aktiebolaget att till handelsbolaget leverera 400 helautomatiska tvättmaskiner för en köpeskilling om 1 600 000 kronor att betalas tre månader efter leveransen. Maskinerna skulle av aktiebolaget tillverkas enligt handelsbolagets specifikation, innefattande bland annat att tvätttrumman och det utrymme, vari tvättvätskan fanns, skulle tillverkas av "rostfri plåt och annat rostfritt material".

I avtalet intogs en bestämmelse om att tvister rörande tolkningen eller tillämpningen av avtalet skulle avgöras enligt svensk lag i enlighet med lagen (1999:116) om skiljeförfarande.

Tvättmaskinerna avsändes från aktiebolaget den 15 mars 2000 och kom till handelsbolaget den 30 mars 2000.

I skrivelse den 14 juni 2000 från handelsbolaget till aktiebolaget reklamerade handelsbolaget leveransen av tvättmaskiner och anförde, att det i det utrymme, där tvätttrumman var insatt, fanns förstärkningar, som inte på sätt avtalats var av rostfritt stål utan av galvaniserat järn. Några rostangrepp hade visserligen ännu inte kunnat konstateras, men det var up-

penbart att galvaniserat järn kvalitetsmässigt var klart underlägset rostfritt material då det gällde motstånd mot rostangrepp. I skrivelsen förbehöll sig handelsbolaget att tala å felet.

Därefter förekom underhandlingar mellan parterna om en uppgörelse i godo, varvid aktiebolaget erbjöd viss ersättning, ett erbjudande som tillbakavisades av handelsbolaget. Handelsbolaget förklarade sig sedan i skrivelse den 12 september 2000 häva köpet och ställde tvättmaskinerna till aktiebolagets förfogande.

I skrivelse den 4 oktober 2000, som kom handelsbolaget tillhanda den 6 oktober 2000, påkallade aktiebolaget skiljeförfarande och meddelade att advokaten Sven Andersson utsetts till aktiebolagets skiljeman.

Sedan handelsbolaget underlåt it att inom förskriven tid meddela aktiebolaget vem handelsbolaget utsett till skiljeman, utsåg Stockholms tingsrätt den 27 november 2000 på begäran av aktiebolaget enligt 14 § tredje stycket lagen om skiljeförfarande advokaten Erland Svensson till skiljeman. De sålunda utsedda skiljemännen utsåg till tredje skiljeman och skiljenämndens ordförande advokaten Nils Pettersson.

Parterna har skriftligen utfört sin talan inför skiljenämnden och muntligt förhandling har ägt rum den 10 april 2001.

YRKANDEN M M

Aktiebolaget har yrkat åläggande för Handelsbolaget Ericsson & Forss att utge överenskommen köpeskillning för tvättmaskinerna med 1 600 000 kronor jämte ränta.

Handelsbolaget har bestritt yrkandet under åberopande av att köpet hävts på grund av allvarligt fel i godset. I andra hand har handelsbolaget yrkat nedsättning av köpeskillningen med 400 000 kronor, innefattande kostnad för ombyggnad av tvättmaskinerna så att de motsvarade vad som avtalats.

Aktiebolaget, som bestritt yrkandet om nedsättning av köpeskillningen, har vitsordat att kostnaden för ombyggnad av maskinerna, innefattande utbyte av det galvaniserade materialet mot s k rostfritt material, uppgick till det av handelsbolaget angivna beloppet.

Vardera parten har yrkat ersättning för sina kostnader i målet samt åläggande för motparten att ensam svara för ersättningen till skiljemännen.

PARTERNAS UTVECKLING AV TALAN

Aktiebolaget har anfört följande.

Avtalets bestämmelse att det utrymme, där tvättväskan fanns, skulle bestå av rostfritt material, innebar inte att alla delar måste vara av s k rostfri plåt eller däremot svarande rostfritt material, utan vissa delar, såsom förstärkningar, kunde bestå av annat material, som behandlats så att det var skyddat mot rost, t ex galvaniserat. Aktiebolaget kunde visserligen vitsorda, att s k rostfritt material var mera motståndskraftigt mot rostangrepp än galvaniserat material men aktiebolaget hävdade att sistnämnda material var fullt acceptabelt såvitt angick de aktuella förstärkningarna i apparaten. Även om leveransen inte skulle anses avtalsenlig, hade handelsbolaget reklamerat för sent och ägde därför inte göra gällande något anspråk på det påstådda felet. Beträffande handelsbolagets hävande av avtalet gjorde aktiebolaget gällande att detta skett för sent.

Handelsbolaget har invänt följande.

Av avtalsbestämmelserna framgick, att de delar av maskinen, där tvättväskan fanns och som inte bestod av rostfri plåt, skulle vara av annat rostfritt material. Detta innebar, att alla delar i detta utrymme skulle vara tillverkade av motsvarande material som rostfri plåt. Handelsbolaget var därför inte skyldigt att godta att vissa delar utförts av galvaniserat järn. Beträffande reklamationen gjorde handelsbolaget gällande, att det inte förelåg skyldighet att undersöka maskinerna så att man behövde tränga in i det inre av dem och att därför reklamationen, som framförts så snart felet uppenbarats, var gjord i rätt tid. Aktiebolagets invändning om förseiad reklamation kunde emellertid inte heller godtas på den grund att aktiebolaget ostridigt, utan att göra anmärkning mot reklamationen, hade inlåtit sig på förhandlingar om en uppgörelse. Att hävandet av köpet inte skett tidigare hade berott på de underhandlingar som förts med aktiebolaget rörande godvillig uppgörelse.

DOMSKÄL

I saken är ostridigt, att vissa delar av de försålda tvättmaskinerna, som enligt avtalet skulle vara rostfritt material, var tillverkade av galvaniserat järn. Skiljenämnden finner, att avtalsbestämmelsen rörande det material, som skulle användas vid tillverkning av det utrymme, där tvättväskan skulle förvaras, är så att förstå, att materialet inte till någon del fick bestå av galvaniserat järn. De levererade tvättmaskinerna var alltså inte avtalsenliga.

Beträffande frågan om reklamationen gjorts i rätt tid finner skiljenämnden, att även om det skulle anses att undersökningsplikten omfattade ett isärtagande av åtminstone någon maskin, aktiebolaget i allt fall, genom att reservationslöst inlåta sig på förhandlingar om en uppgörelse med anledning av felet, förlorat rätten att göra gällande att reklamationen framställts för sent.

När det gäller handelsbolagets hävande av köpet finner skiljenämnden på grund av bestämmelsen i 39 § andra stycket köplagen (1990:931), att hävandet skett för sent. Handelsbolaget äger alltså inte avvisa godset.

På grund av det anförda finner skiljemännen, att handelsbolaget är berättigat till ett avdrag på köpeskillingen med det i och för sig vitsordade beloppet 400 000 kronor. Handelsbolaget är alltså skyldigt att till aktiebolaget utge köpeskillingen med nämnda avdrag eller 1 200 000 kronor plus ränta.

SKILJEDOMSKOSTNADER

Aktiebolaget har yrkat ersättning för sina processkostnader med 80 000 kronor avseende ombudsarvode. Av denna ersättning bör handelsbolaget åläggas att utge ett med hänsyn till målets utgång skäligen jämkat belopp om 60 000 kronor.

Ersättningen till skiljemännen bör bestämmas för skiljenämndens ordförande, advokaten Pettersson, till 70 000 kronor, varav 14 000 kronor mervärdesskatt, och för envar av advokaterna Johansson och Svensson till 40 000 kronor, varav 8 000 kronor mervärdesskatt. Parterna bör åläggas att solidariskt utge nämnda ersättningsbelopp, tillsammans 150 000 kronor.

Parterna emellan skall med hänsyn till målets utgång gälla, att de skall svara envar för hälften av skiljedomskostnaderna eller för 75 000 kronor. Vad part utgett till skiljemännen utöver vad som slutligen skall falla på honom äger han söka åter av motparten.

Är part missnöjd med skiljemännens beslut angående dem tillkommande ersättning, får parten föra talan mot beslutet. Talan skall väckas vid Stockholms tingsrätt – Box 8307, 104 20 Stockholm – inom tre månader från den dag då parten fick del av skiljedomen i dess slutliga lydelse.

Nils Pettersson

Sven Andersson

Erland Svensson

LITTERATUR

- Ahrnborg, B. "Rättegång och skiljedom såsom medel att lösa affärstvister." *SvJT* 1950 s 488 ff.
- Almstrand, H. "Allmän domstol eller skiljemän?" *SvJT* 1919 s 377 ff.
- Andersson, T. "Svensk skiljedomsrätt och EG:s konkurrensrätt – reflektioner i anledning av EG-domstolens avgörande i Eco Swiss-målet. *JT* 1999-2000 s 443 ff.
- André, M. "Strukturer i 36 § avtalslagen." *SvJT* 1986 s 526 ff.
- Arbitration in Sweden*. The Stockholm Chamber of Commerce. Second (revised) edition. Stockholm 1984.
- Bagner, H B. "Attachments and other interim court remedies in support of arbitration in Sweden." *Yearbook of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce* 1985 s 24 ff.
- Berglund, H. *Om skiljeavtal och skiljedom*. Ak avh. Uppsala 1920. (cit Berglund).
- Berglund, H. "Några ord om legalt skiljemannaförfarande i svensk rätt." *Uppsala Universitets Årsskrift* 1921. (cit Årsskrift).
- Berglund, H. "Skiljemän eller gode män?" *SvJT* 1931 s 125 ff.
- Berglund, H. "Föreningsjustis i Danmark och Sverige." *SvJT* 1942 s 193 ff.
- Bernitz, U. "Småföretagarskydd mot oskäligen avtalsvillkor, särskilt 36 § avtalslagen." *Festskrift till Sveriges advokatsamfund 1887-1987*, s 107 ff. Falköping 1987. (cit Bernitz, Festskrift).
- Bernitz, U. *Standardavtalsrätt*. 6 uppl. Stockholm 1993 (cit Bernitz).
- Blanck, I. "Konkursgäldenärs rättgångar och nya rättgångsbalken." *SvJT* 1954 s 180 ff.
- Blegvad, B-M, Bolding P O och Lando, O. *Konfliktlösning genom skiljeförfarande*. Lund 1971.

Litteratur

- Blom, B. "Dispute settlement in the courts or in arbitration proceedings – a matter of conflict or harmony?" *Festskrift til Ole Due*, s 15 ff. København 1995.
- Bogdan, M. "Some arbitration-related problems of Swedish private international law." *Yearbook of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce* 1990 s 70 ff.
- Bolding, P O. *Skiljeförfarande och rättegång. En studie i processuell organisation och rättstillämpningsmetodik*. Stockholm 1956. (Institutet för rättsvetenskaplig forskning XIII). (cit Bolding I).
- Bolding, P O. "Skiljedomskostnader och deras fördelning," *SvJT* 1958 s 65 ff.
- Bolding, P O. *Skiljedom. Studier i rättspraxis beträffande svensk skiljedoms giltighet och verkställbarhet*. Stockholm 1962. (Institutet för rättsvetenskaplig forskning XXXV). (cit Bolding).
- Bolding, P O. "Tvist om skiljedomskostnad." *Festskrift tillägnad Karl Olivecrona* s 40 ff. Stockholm 1964. (cit Festskrift).
- Bolding, P O och Stenberg, H. "Affärstvister och skiljedom." *Exporträtt* 4 s 99 ff. Stockholm 1970.
- Broomé, B. "En ny lag om skiljeförfarande – en presentation." *JT* 1994-95 s 162 ff.
- Bäärnhjelm, M. "Svarandens rätt till skiljedom." *TSA* 1969 s 119 ff.
- Calissendorff, G. "Jura novit curia i internationella skiljeförfaranden i Sverige." *JT* 1995-96 s 141 ff.
- Conradi, E. "Om några processförutsättningar vid skiljemannaförfarande." *SvJT* 1952 s 337 ff.
- Cronstedt, N. "Konkurrensrättsliga tvisters skiljedomsmässighet." *JT* 1994-95 s 1045 ff.
- Dhunér, K J. "Application of the Swedish Interest Act to claims in foreign currencies." *Yearbook of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce* 1995 s 18 ff.
- Dhunér, K J. "Arbitration and competition law." *Yearbook of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce* 1997 s 55 ff.
- Dillén, N. *Bidrag till läran om skiljeavtalet*. Ak avh. Stockholm 1933. (cit Dillén).
- Dillén, N. "Äro skiljemän vid sitt avgörande bundna av den materiella rätten?" *SvJT* 1933 s 15 ff.
- Dillén, N. "Om skiljeklausul vid ogiltigt huvudavtal." *SvJT* 1937 s 674 ff.
- Dufwa, B W. "Arbitration and insurance law in Sweden." *Festskrift till Anders Agell* s 113 ff. Uppsala 1994.

- Edlund, L. "Skiljeklausul och singularsuccession – dags för lagstiftning." *SvJT* 1993 s 905 ff.
- Edlund, L. "Om ersättning till skiljemän". *JT* 1998-99 s 1036 ff.
- Edlund, L och Söderlund, C. "A valid agreement to arbitrate." *Yearbook of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce* 1996 s 8 ff.
- Edwall, N. "Avskrivningsbeslut under skiljeförfarande." *Årsskrift från Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut 1981* s 28 ff.
- Ekdahl, C. "Skiljedomskostnad." *TSA* 1955 s 92 ff.
- Fitger, P. *Rättegångsbalken*. Del 1. Stockholm 1998.
- Forhandlingerne på det attende nordiske juristmøde i København 1948.*
(Om begrænsning av voldgiftsavtaler og foreningsvedtekter, som uelukker rettergang ved fremtidige tvister).
- Förhandlingarna å det tjugoförsta nordiska juristmötet i Helsingfors 1957.* (Enhetlig nordisk lagstiftning om skiljedom?).
- Forhandlingerne på det treogtyvende nordiske juristmøde i København 1963.* (Skiljemän eller domstol?).
- Förhandlingarna vid det 31 nordiska juristmötet i Helsingfors 1987.*
(Domstolsprövning av skiljedom).
- Forhandlingerne på det 32. nordiske juristmøde i Reykjavik 1990.* (Civilretlige tvister – effektivere retspleje og alternative behandlingsformer /handlægningsformer/).
- Förhandlingarna vid det 34:e nordiska juristmötet i Stockholm 1996*, del 1. (Förfarandet i Skiljetvister /voldgiftssager/).
- Grönfors, K. "Några synpunkter på tvingande rättsregler i civilrätten." *Festskrift till Håkan Nial* s 204 ff. Stockholm 1966.
- Grönfors, K. "Förlikning och skiljedom." *Festskrift till Lars Welamson* s 227 ff. Stockholm 1988.
- Gärde, N. "Litispensens och resjudicata i skiljemannaförfarandet". *SvJT* 1945 s 292 ff.
- Hagberg, L. "Evidence in Swedish arbitral procedure." *Yearbook of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce* 1982 s 29 ff.
- Hagberg, L. "Salient features of the Swedish arbitral procedure." *Yearbook of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce* 1990 s 34 ff.
- Hanqvist, D. "Ur askan i elden? Valet mellan rättegång och skiljeförfarande." *SvJT* 1998 s 110 ff.
- Hassler, Å. "Skiljedoms rättskraft." *Festskrift för Karl Olivecrona* s 317 ff. Stockholm 1964. (cit Festskrift).

- Hassler, Å. *Specialprocess*. Stockholm 1972. (cit *Specialprocess*).
- Haug, B. "Civilretlige tvister – effektivere retspleje og alternative behandlingsformer (handlægningsformer)." *Det 32. nordiske juristmøde i Reykjavik 1990, del 1*, s 415 ff.
- Hellquist, T. "Mellandom i skiljeförfarande." *SvJT* 1983 s 505 ff.
- Herrlin, H. "Tredje mans deltagande i skiljemannaförfarande." *Årsskrift från Stockholms Handelskammarers Skiljedomsinstitut 1981* s 31 ff.
- Heuman, L. *Advokatsamfundets skiljedomsprövning av arvodestvister mellan advokater och klienter*. Stockholm 1986. (cit *Advokatsamfundet*).
- Heuman, L. "Behovet av reformer i den svenska skiljedomsrätten: Skiljemannalagen – Bakgrund och utveckling." *Årsskrift från Stockholms Handelskammarers Skiljedomsinstitut 1986* s 9 f.
- Heuman, L. "Fråga om skiljeavtalets giltighet vid singulärsuccession." *Festskrift till Sveriges Advokatsamfund 1887-1987* s 229 ff. Falköping 1987. (cit *Festskrift*).
- Heuman, L. "Domstols prövning av skiljedom." *Förhandlingarna vid det 31 nordiska juristmötet i Helsingfors 1987*. Del 1 s 264 ff. Vammala 1987. (cit *Juristmötet*).
- Heuman, L. "Domstols förhör i skiljetvist." *Årsskrift från Stockholm Handelskammarers Skiljedomsinstitut 1987* s 29 ff.
- Heuman, L. "Kan ostridiga betalningsanspråk undantas från skiljeförfarande?" *Årsskrift från Stockholms Handelskammarers Skiljedomsinstitut 1988* s 7 ff.
- Heuman, L. "Skiljenämnds rätt att ex officio utdöma ränta på kostnadsersättningar." *Årsskrift från Stockholms Handelskammarers Skiljedomsinstitut 1989* s 39 ff.
- Heuman, L. "Editionsförelägganden i civilprocesser och skiljetvister." Del II. *JT* 1989-90 s 233 ff.
- Heuman, L. *Current Issues in Swedish Arbitration*. Stockholm 1990. (cit *Current issues*).
- Heuman, L. "Skiljemäns rätt att avskrika mål." *JT* 1990-91 s 306 ff.
- Heuman, L. "Rättelse av skiljedom." *Årsskrift från Stockholms Handelskammarers Skiljedomsinstitut 1992* s 19 ff.
- Heuman, L. "Omfattar skiljedomens rättskraft i entreprenadtvister icke bedömda ersättningskrav?" *JT* 1992-93 s 926 ff.
- Heuman, L. "Power of attorney in Swedish arbitration." *Yearbook of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce 1994* s 45 ff.

- Heuman, L. "Delgivning av påkallelsekrift i skiljeförfarande." *JT* 1996-97 s 459 ff.
- Heuman, L. *Specialprocess – Utsökning och konkurs*. 4 uppl. Stockholm 1997. (cit Specialprocess).
- Heuman, L. "Skyldighet för part som beviljats kvarstad att påkalla skiljeförfarande inom den i RB 15:7 angivna fristen." *JT* 1997-98 s 231 ff.
- Heuman, L. "Singulärsuccessor bunden av skiljeklausul enligt nytt HD-fall." *JT* 1997-98 s 533 ff.
- Heuman, L. *Skiljemannarätt*. Stockholm 1999. (cit Skiljemannarätt).
- Heuman, L. "Kan parter göra en förlikning exigibel genom att låta en skiljeman stadfästa den i en dom?" *JT* 1999-2000 s 912 ff.
- Hilding, M. "Om förlikning i skiljeförfarande." *Advokaten* 1985 s 108 ff.
- Hjerner, L. "On partial awards, orders and other decisions in arbitral proceedings, in particular with respect to arbitration in Sweden." *Yearbook of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce* 1984 s 31 ff.
- Hjerner, L. "Awarding interest in Swedish arbitration." *Yearbook of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce* 1985 s 29 ff.
- Hjerner, L. "Andra versen." *Advokaten* 1986 s 265 ff och 416 ff.
- Hjerner, L. "Multy-Party arbitration." *Årsskrift från Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut* 1989 s 45 ff.
- Hjerner, L. "Skiljedomsrätt i omvandling." *Festskrift till Stig Strömholm* s 393 ff. Uppsala 1997. (cit Festskrift).
- Hobér, K. "The doctrine of separability under Swedish arbitration law, including comments On the position of American and Soviet law." *SvJT* 1983 s 257 ff.
- Hobér, K. "Party substitution under Swedish arbitration law." *Yearbook of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce* 1983 s 43 ff.
- Hobér, K. "Svensk domstolspraxis i skiljedomsrätt 1984-1986." *Årsskrift från Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut* 1986 s 21 ff.
- Hobér, K. "Ogiltighet och klander i internationella skiljeförfaranden. Högsta domstolen meddelar dom i Ugandamålet." *Årsskrift från Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut* 1989 s 9 ff.
- Hobér, K. "International commercial arbitration in Sweden: two salient problem areas." *Festskrift till Lars Hjerner* s 235 ff. Stockholm 1990.
- Hobér, K. "Arbitration and Swedish courts." *Yearbook of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce* 1990 s 53 ff.

Litteratur

- Hobér, K. "Svensk domstolspraxis i skiljedomsrätt 1987-1990." *Årsskrift från Stockholms Handelskammarens Skiljedomsinstitut* 1991 s 7 ff.
- Hobér, K. "In search for the centre of gravity – applicable law in international arbitration in Sweden." *Yearbook of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce* 1994 s 7 ff.
- Hobér, K. "Fast-track arbitration in Stockholm." *Yearbook of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce* 1995 s 6 ff.
- Hobér, K. "Handelskammarens regler om förenklade skiljeförfaranden." *JT* 1995-96 s 149 ff.
- Hobér, K. "Förfarandet i skiljetvister. På spaning efter ett billigare och förenklat skiljeförfarande – möjligheter och begränsningar." *Det 34:e nordiska juristmötet i Stockholm* 1996, del 1, s 467 ff.
- Hobér, K. "Enforcement of arbitral awards." *Stockholm Arbitration Report* 1999:1 s 67 ff. (cit Enforcement).
- Holmbäck, U. "Några skiljedomsrättsliga spørsmål." *SvJT* 1977 s 714 och 1978 s 373 ff.
- Hyllengren, K. "ADR – ett instrument för tvistelösning." *Advokaten* 1994 s 136 och 362.
- Hyllengren, K. "RB 42:17 – ett bortglömt lagrum"? *Ny Juridik* 3:95 s 7 ff. (cit RB 48:17).
- Håstad, T. "Något om skiljedomsavtals verkan mot tredje man." *Process och exekution. Vänbok till Robert Boman* s 181 ff. Stockholm 1990.
- Jarvin, S. "Bolags bundenhet till skiljeavtal träffat av annat bolag i samma koncern." *Årsskrift från Stockholms Handelskammarens Skiljedomsinstitut* 1987 s 49 ff.
- Jarvin, S. "Parts möjlighet att avtalsvägen utesluta klander av skiljedom i Belgien, England, Frankrike och Schweiz." *Årsskrift från Stockholms Handelskammarens Skiljedomsinstitut* 1989 s 27 ff.
- Jarvin, S. "The place of arbitration." *Yearbook of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce* 1990 s 85 ff.
- Jarvin, S. "Om EG-rättens inverkan på skiljeförfaranden i Sverige." *Årsskrift från Stockholms Handelskammarens Skiljedomsinstitut* 1992 s 31 ff.
- Jarvin, S. "Skiljeförfarande för att lösa internationella affärstvister – reflektioner inför sekelskiftet." *SvJT* 1994 s 577 ff.
- Jarvin, S. "Sekretess i svenska och internationella skiljeförfaranden." *JT* 1996-97 s 149 ff.
- Jarvin, S. "The arbitral proceedings." *Stockholm Arbitration Report* 1999:1 s 43 ff. (cit Proceedings).

- Jägerskiöld, S. "Om domstols prövning av föreningsbeslut, anteckningar kring ett rättsfall." *SvJT* 1959 s 157 ff.
- Karlbom, J. "Ytterligare om borgensavtalet och skiljeavtalet." *JT* 1998-99 s 979 ff.
- Karnell, G. "Patent och skiljedom, giltighets- och intrångsfrågor." *Festskrift till Sveriges Advokatsamfund 1887-1987* s 285 ff. Falköping 1987. (cit Advokatsamfundet).
- Karnell, G. "Skiljedom i immaterialrättstvister – tankar kring ett specialiserat skiljedomsinstitut." *Festskrift till Jan Ramberg* s 293 ff. Stockholm 1996. (cit Festskrift)
- Kleineman, J. "Borgensmannen och skiljeavtalet." *JT* 1997-98 s 846 ff.
- Kvart, J. och Olsson, B. "Den nya skiljedomslagen." *JT* 1998-99 s 678 ff.
- Kvart, J. och Olsson, B. *Tvistlösning genom skiljeförfarande. En presentation av den nya lagen om skiljeförfarande*. Stockholm 1999 (cit *Tvistlösning*).
- Kvart, J. och Olsson, B. *Lagen om skiljeförfarande. En kommentar*. Stockholm 2000.
- Källenius, S. *Entreprenadjuridik. Kommentarer till Svenska Teknologföreningens allmänna bestämmelser för entreprenader inom husbyggnads- samt väg- och vattenbyggnadsfacken*. Stockholm 1960.
- Lando, O. "Lex mercatoria 1985-1996." *Festskrift till Stig Strömholm* s 567 ff. Uppsala 1997.
- Laurin, L. "Skiljenämnds behörighet att i ett förfarande där moderbolaget påkallat skiljeförfarande enligt ABL 14 kap 9 § pröva ett yrkande från minoritetsaktieägare om förpliktelse att utge visst lösenbelopp." *JT* 1994-95 s 171 ff.
- Lind, J. "Svensk rättspraxis. Kollektiv arbetsrätt 1958-1966." *SvJT* 1968 s 97 ff.
- Lindahl, M. *Advokater i skiljeförfarande. Från advokatens verkstad. Med anledning av Sveriges Advokatsamfunds hundraårsjubileum*. S 181 ff. Stockholm 1987.
- Linders, G. "10 fall av intressekonflikter: advokaten måste kunna satsa utan några band med motparten." *Advokaten* 1990 s 113.
- Lindh, G. "Anmälan av Bolding, Skiljeförfarande och rättegång." *SvJT* 1958 s 27 ff.
- Lindquist, B. "Idrottens skiljeklausuler." *JT* 1996-97 s 464 ff.
- Lindskog, S. "Förskott till skiljemän." *Advokaten* 1986 s 273 ff.
- Lindskog, S och Unger, S. "Publicering av skiljedomar." *TSA* 1982 s 11 ff.
- Ljungar, J. "Förskott till skiljemän." *Advokaten* 1986 s 189 ff.

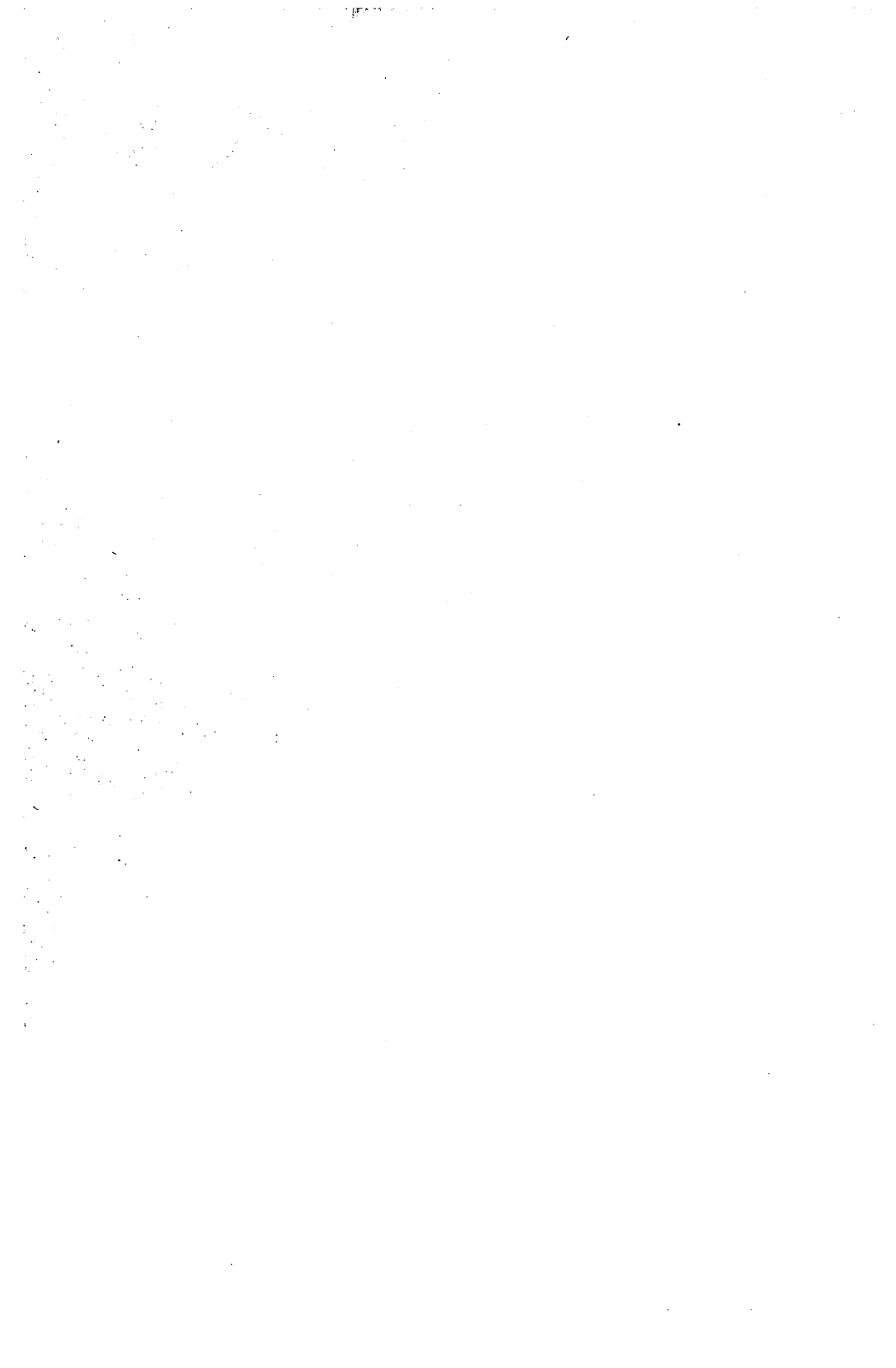
- Lundblad, C. "Behövs en uppförandekod för skiljemän?" *Årsskrift från Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut 1991* s 44 ff.
- Lundblad, C. "Något om vittnesbeviset i domstol och skiljeförfarande." *Festskrift till Jan Sandström* s 327 ff. Stockholm 1997. (cit Festskrift).
- Magnusson, S. "The Swedish arbitration procedure." *Yearbook of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce 1996* s 17 ff.
- Mallmén, A. *Lagen om ekonomiska föreningar*. Stockholm 1989.
- Malmberg, J. *Anställningsavtalet*. Ak avh. Uppsala 1997.
- Malmström, B. "Något om tvistemålsprocess och annan konfliktlösning." *TSA 1980* s 65 ff.
- Mangård, N. "Arbitration and the judiciary." *SvJT 1980* s 103 ff.
- Mangård, N. "Ogiltighet av skiljeavtal i affärsförhållanden." *Årsskrift från Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut 1981* s 19 ff.
- Mangård, N. "Hur man skriver en skiljedom." *Årsskrift från Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut 1986* s 35 ff.
- Mayer, U C. "The law applicable to the arbitration agreement." *Yearbook of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce 1997* s 6 ff.
- Merriot, A.L. "The role of ADR in the settlement of commercial disputes." Fourth Goff Lecture 3 rd December, 1993- Hong Kong.
- Millqvist, G. *Finansiell leasing*. Lund 1986.
- Möller, G. "The arbitral award." *Stockholm Arbitral Report 1999:1* s 57 ff.
- Nehrman, D. *Inledning til then Swenska Processum Civilem*. Stockholm & Uppsala 1751.
- Nerep, E. "Till frågan om skiljeavtalets särställning i svensk avtalsrätt." *Festskrift till Sveriges Advokatsamfund 1887-1987* s 389 ff. Falköping 1987. (cit Advokatsamfundet).
- Nerep, E. "Om partsautonomi och den "tvingande" svenska skiljemanrätten." *Festskrift till Lars Hjerne* s 419 ff. Stockholm 1990.
- Nial, H. "Anmälan av Arbitration in Sweden." *TSA 1977* s 166.
- Nilsson, B och Westerberg, J. "Om skiljeprocessens avgränsning." *Årsskrift från Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut 1991* s 35 ff.
- Nilsson, H G. "Förskott till skiljemän." *Advokaten 1986* s 275.
- Nilsson, S. "Förskott till skiljemän." *Advokaten 1987* s 270.
- Nordenson, U K. "Anmälan av Arbitration in Sweden." *SvJT 1977* s 714 ff.

- Nordenson, U K. "Beslut av skiljenämnd i vissa kostnadsfrågor." *Advokaten* 1985 s 48 ff.
- Nordenson, U K. "Anmälan av Arbitration in Sweden." *SvJT* 1986 s 206 ff.
- Nordenson, U K. "Behovet av reformer i den svenska skiljedomsrätten: skiljemannalagens förhållande till rättegångsbalken." *Årsskrift från Stockholms Handelskammare Skiljedomsinstitut* 1986 s 10 ff.
- Nordenson, U K. "The arbitral tribunal." *Yearbook of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce* 1990 s 19 ff.
- Nordenson, U K. "Några kostnadsproblem i skiljeförfaranden ad hoc." *Festskrift för Gotthard Calissendorff* s 167 ff. Stockholm 1991. (cit Festskrift).
- Nordenson, U K. "Översyn av skiljemannalagen." *JT* 1992-93 s 173 ff.
- Nordenson, U K. "Remedies against arbitral awards under Swedish law." *Yearbook of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce* 1993 s 151 ff.
- Nordenson, U K. "Materiell processledning i skiljeförfarande." *JT* 1993-94 s 211 ff.
- Olsson, C. "Om verkan av avtalsklausuler i standardformulär." *Förhandlingarna å det tjugoförsta nordiska juristmötet i Helsingfors 1957*. Bil VI.
- Paulsson, J. "Judicial Intervention." *Yearbook of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce* 1993 s 91 ff.
- Persson Blegvad, B-M och Bolding, P O. "Konfliktlösning genom skiljedom." *TSA* 1969 s 126 ff.
- Peyron, C. "Några försenade tankar kring ett rättsfall." *Advokaten* 1988 s 22 f.
- Philip, A. "The arbitrators." *Stockholm Arbitration Report* 1999:1 s 33 ff.
- Pålsson, L. "Skiljeförfarande och Bryssel/Luganokonventionerna." *SvJT* 1994 s 1 ff.
- Ramberg, J. "Informell handläggning i skiljeförfaranden." *Årsskrift från Stockholms Handelskammare Skiljedomsinstitut* 1988 s 23 ff.
- Ramberg, J. "Sverige som skiljedomsland – några synpunkter med anledning av en nyutkommen bok." *JT* 1990-91 s 605 ff.
- Ramberg, J. "The arbitration agreement." *Stockholm Arbitration Report* 1999:1 s 23 f (cit Agreement).
- Rodhe, K. "Svensk rättspraxis. Obligationsrätt 1945-1949." *SvJT* 1951 s 581 ff.
- Romlov, R. "Om vedermodor i internationella skiljeförfaranden." *Festskrift till Jan Sandström* s 379 ff. Stockholm 1997.

Litteratur

- Runesson, E. M. "Medling i kommersiella tvister: Reglerna för Stockholms Handelskammars medlingsinstitut". *JT* 1999-2000 s 174 ff.
- Schöldström, P. *The arbitrator's mandate*. Ak avh. Stockholm 1998. (cit Schöldström).
- Schöldström, P. "Skiljemäns arvoden – NJA 1998 s 574." *JT* 1998-99 s 692 ff.
- Schöldström, P. "Thorsten Cars, Lagen om skiljeförfarande. En kommentar." *JT* 1999-2000 s 942 ff.
- Seth, T. *Internationella affärstvister*. 2 uppl. Uppsala 1989.
- Sjölin, C. " 'Minirättegång' – något för oss?" *Advokaten* 1983 s 128 ff.
- Sjölin, C. "Skiljemannarätt med brister!" *Advokaten* 1985 s 112 ff.
- Söderlund, C. "Skiljeförfarande och konkurs." *JT* 1996-97 s 1007 ff.
- Ullman, A. *Om reklamationer och arbitrage*. 2 uppl. Stockholm 1957. (cit Ullman).
- Ullman, A. "Har svaranden rätt till skiljedom när käranden återkallat sin talan?" *SvJT* 1980 s 139 ff.
- Unger, S. "Om domstols och skiljenämnds behörighet att förelägga vite i dom om fullgörelse." *Festskrift tillägnad Håkan Strömberg* s 261 ff. Lund 1992.
- Vahlén, L. *Avtal och tolkning*. Stockholm 1960.
- Walén, G. "Förskott till skiljemän." *Advokaten* 1986 s 373 och 1987 s 10.
- Welamson, L. *Konkursrätt*. Stockholm 1961. (cit Konkursrätt).
- Welamson, L. "Anmälan av Per Olof Bolding, Skiljedom." *SvJT* 1964 s 276 ff.
- Welamson, L. "Svensk rättspraxis: civil- och straffprocessrätt 1973-1979." *SvJT* 1982 s 190 ff.
- Welamson, L. "Svensk rättspraxis: civil- och straffprocessrätt 1980-1987." *SvJT* 1989 s 636 ff.
- Welamson, L. "Vite i samband med skiljetvister." *Festskrift till Bertil Bengtsson* s 477 ff. Stockholm 1993. (cit Festskrift).
- Welamson, L. "Förenklat skiljeförfarande." *Advokaten* 2/1996 s 22. (cit Förenklat förfarande).
- Welamson, L. *Konkurs*. 9 uppl. Stockholm 1997. (cit Konkurs).
- Weslien, P. A. "Skiljemän och domstol?" *Forhandlingerne på det treogtyvende nordiske juristmøde i København* 1963. Bil VII. (cit Weslien).
- Weslien, P. A. "Anmälan av Åke Hassler, Skiljeförfarande." *SvJT* 1967 s 195 ff.
- Westberg, P. *Domstols officialprövning*. Ak avh. Lund 1988.

- Westberg, P. "Advokatuppdrag och processuell undersökningsbörda – betydelsen av rättskraftens preklusionsverkan i tvistemål och skiljeförfarande." *JT* 1998-99 s 398 ff.
- Westerling, B. "Rättegångsbalken och skiljeförfarandet." *Årsskrift från Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut* 1981 s 11 ff.
- Westerling, B. "Void and challengeable awards in Swedish arbitral procedure." *Yearbook of the Arbitral Institute of the Stockholm Chamber of Commerce* 1984 s 45 ff.
- Westerling, B. "Skiljeförfarande vid inlösen av minoritetsaktier." *Årsskrift från Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut* 1986 s 29 ff.
- Wetter, J G. "Anmälan av Bernt Hjejle, Voldgift." *SvJT* 1987 s 557 ff.
- Wetter, J G och Priem, C. "Kostnader och dessas fördelning i svenska skiljeförfaranden." *Årsskrift från Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut* 1992 s 7 ff.
- Wetter, J G. "Ethical guidelines." *Yearbook of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce* 1993 s 99 ff.
- Wiklund, H. *God advokatsed*. Stockholm 1973.
- Vinge, K A. *Om god advokatsed*. Lund 1944.

RÄTTSFALLSREGISTER

Kursiverade siffror hänvisar till sidor här ovan

Nytt Juridiskt Arkiv (NJA)

1874	s 507	60		s 402	90
1882	s 502	22	1912	s 263	171
1886	s 398	44	1913	s 191	45
1888	s 258	166		s 415	39
1896	s 136	37, 47	1916	s 100	47, 60
1898	s 499	164	1918	s 102	52
	s 586	21		s 324	21, 98, 171
1899	s 184	90		s 478	60, 142
	s 538	47, 52	1919	s 396	31, 37, 38
1900	s 17	98, 166		s 497	38, 39, 40
	s 347	78	1920	s 302	21, 30
1901	s 204	51		s 375	60
	s 590	158		s 542	24
1902	s 27	133		s 556	24, 60
	s 401	86	1921	s 46	26
1903	s 326	90, 99		s 253	99
1904	s 378	58, 171		s 643	30
1905	s 23	35, 164	1922	s 37	40, 50
	s 284	171		s 135	47
	s 476	159, 162, 164		s 285	45
1906	s 420	33		s 579	51, 205
1908	s 482	60	1923	s 206	26
	s 552	133, 144		s 460	38
1909	A 369	33	1924	s 224	21, 172
1910	s 227	40, 86, 90		s 554	23
	s 509	60		s 569	30
1911	s 71	33		s 596	171

RÄTTSFALLSREGISTER

	s 620	211		s 425	23, 45
1925	s 136	53, 61	1948	s 590	21, 38, 39, 164
	s 303	21, 48		s 714	48
	s 432	47, 157	1949	s 556	34
	s 557	46		s 609	26, 27
	s 561	26, 140		s 724	30
	A 199	33	1951	C 253	143, 220
1926	s 109	23	1952	C 282	173
	s 116	77	1953	s 407	168, 219
	s 209	23		s 751	32, 73, 105, 160, 169, 173, 176
1927	s 560	21, 50			
	s 637	22, 51	1955	s 224	97, 99, 124, 168, 205
1929	s 73	60		s 289	138
	s 77	152, 159		s 500	27, 37, 48
	s 631	22	1956	s 87	198
1930	s 442	21	1958	s 109	60
	s 574	45		s 654	30
1931	s 19	48, 86	1962	C 905	174
	s 647	45	1963	s 658	30, 107, 163, 164, 176
	B 26	133		A 23	127, 168
1932	s 73	221	1964	s 2	41, 64
1933	s 649	221		s 122	34
	A 181	35		s 422	232
1934	s 491	219, 221		s 486	22
1935	s 492	69	1965	s 384	30, 107, 117, 139, 168, 169, 176
	s 616	151, 171, 173		s 94	35
1936	s 194	46	1966	s 195	60
	s 521	26, 27, 42, 57		s 285	28
	s 663	105	1972	s 54	34
1937	s 120	169		s 331	61
1938	s 449	69		s 458	41, 64
	s 532	99		C 434	217
1941	s 198	38	1973	s 467	156
	s 468	175		s 480	51, 59, 60
1942	A 267	91			
1943	s 236	164			
	s 286	76			
	s 527	157			
1944	s 638	22			
1945	s 81	32, 160			

RÄTTSFALLSREGISTER

	s 620	34, 40		C 21	85, 219
	s 623	200	1987	s 391	90
	s 740	155, 165, 170		s 639	49
1974	s 573	49, 85, 162,	1988	s 13	231
		237		s 305	230
1975	s 536	171, 183		C 28	222
	s 545	60	1989	s 109	205
	s 611	26		s 143	213
1976	s 125	37, 39, 42, 57		s 247	199
	s 175	34		s 258	205
	s 706	49		s 614	165
1978	s 175	60	1990	s 208	151
	s 432	60		s 338	232
1979	s 401	60		s 419	171, 183, 192
	s 527	220, 223	1991	s 200	231
	s 567	200	1992	s 143	49, 84
	s 666	49		s 290	49
	s 698	160, 175, 238		s 578	62
1980	s 46	28, 38, 60		s 733	219, 223
	s 352	164	1993	s 188	232
1981	s 711	49		s 252	97, 98, 225
	s 1205	21, 48, 49, 77,		s 641	46
		167	1996	s 330	83, 89, 97,
	C 57	49			122, 149, 153,
1982	s 210	49			174, 197
	s 633	232		s 751	175
	s 711	62	1997	s 886	47
	s 738	60	1998	s 140	151
	s 800	49, 60, 66		s 189	105, 169
	s 804	200		s 574	102, 187, 188
	s 853	23, 49, 85	1999	s 237	21
1983	s 510	49, 185, 195,		s 300	174
	s 814	225, 230, 238	2000	s 144	21
	s 862 I	230		s 335	172
	s 862 II	230		s 365	21
1984	s 229	49, 60		s 538	110, 119
1986	s 388	49	Opublicerat HD-		
	s 419	230, 233	avgörande		
	s 450	230	Dom 27.4.2000		
	s 620	172	i mål T2955-98	47	

Svensk Juristtidning (SvJT)

1917	rf s	41	26	1938	rf s	47	211
1919	rf s	45	41	1939	rf s	71	45
	rf s	69	41	1945	rf s	31	45
1920	rf s	48	186	1946	rf s	30	22
	rf s	80	78, 79	1950	rf s	260	48
1922	rf s	78	41		rf s	277	30
	rf s	82	41	1953	rf s	55	173
1927	rf s	61	23	1955	rf s	14	64
1929	rf s	6	166	1958	rf s	88	41
	rf s	59	34	1959	rf s	61	74
1934	rf s	51	90	1961	rf s	53	32, 58
1936	rf s	75	38	1966	rf s	47	40
1937	rf s	7	23	1979	rf s	1	28
	rf s	52	25		rf s	9	49, 59, 62

Rättsfall från hovrätterna (RH)

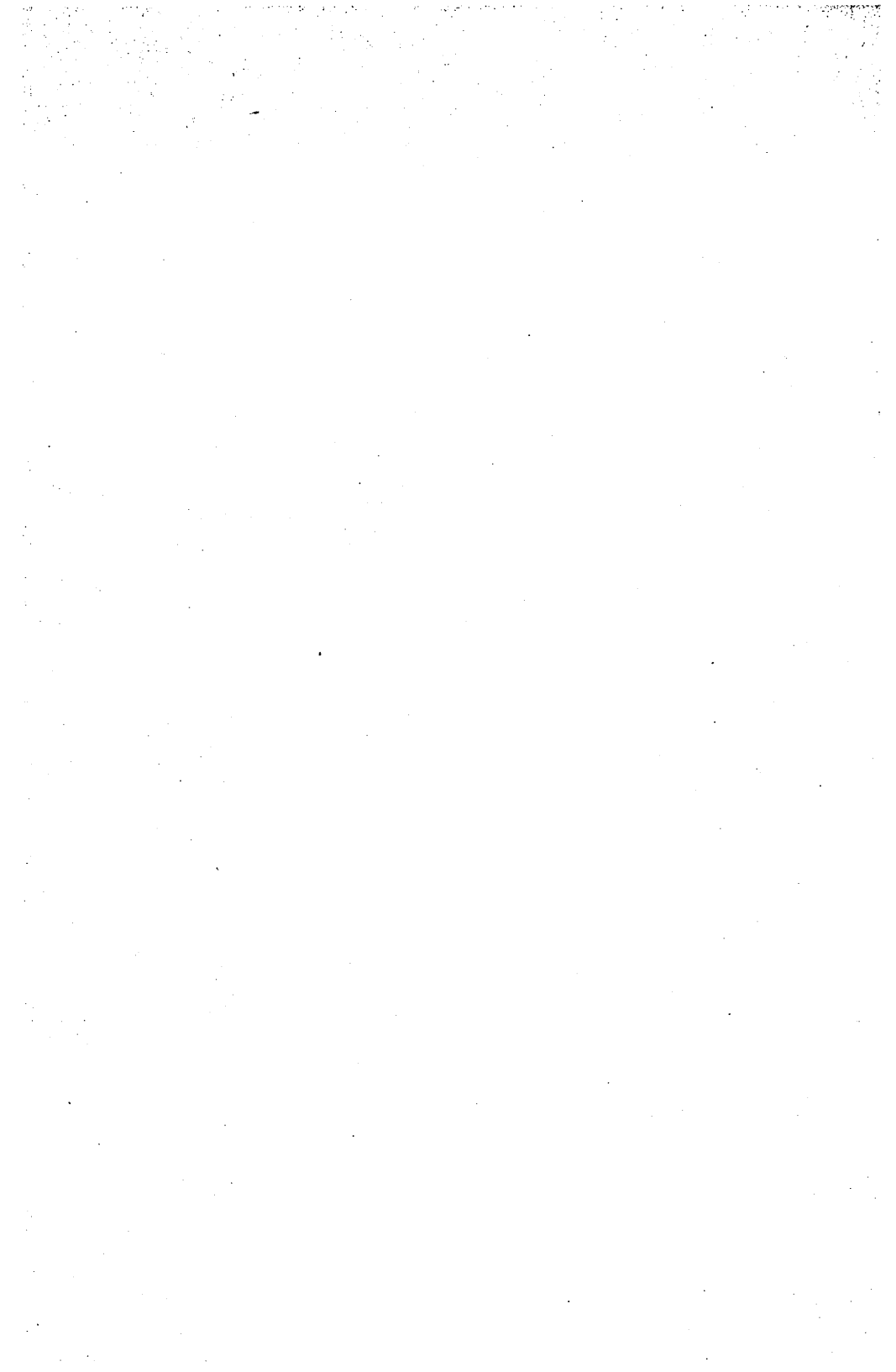
1980	:	48	30		:	114	64, 208, 210
1981	:	76	217	1990	:	7	30, 41
	:	136	49		:	71	29, 41, 48, 49
1982	:	3	49	1991	:	15	75, 80, 171,
	:	102	28				173
	:	111	236		:	16	48, 60
1983	:	49	60		:	18	36, 162, 192
1984	:	146	60		:	70	164, 170, 171
1985	:	11	23, 49	1994	:	45	39
	:	51	49, 64		:	63	64
	:	63	76, 167		:	103	47
	:	137	47	1995	:	123	58
1986	:	10	49	1996	:	122	41, 64
	:	106	23, 49	1997	:	110	102, 162
	:	162	30, 106		:	118	60
1987	:	32	205		:	119	64
	:	66	45, 59	1998	:	37	236
	:	121	124, 169	1999	:	56	62, 230
1989	:	1	28, 230	2000	:	47	34
	:	51	40				
	:	79	49				
	:	83	41				

Arbetsdomstolens domar (AD)

1929	nr 20	21	1978	nr 62	34
	nr 51	91		nr 83	49
1930	nr 113	60	1979	nr 15	58
1931	nr 40	90	1983	nr 18	49
	nr 64	30		nr 88	59
1932	nr 45	34	1986	nr 26	49
1933	nr 98	21, 86		nr 68	49
1937	nr 20	91	1987	nr 13	51
1938	nr 91	34		nr 165	49
1941	nr 64	86, 149	1988	nr 95	49
	nr 135	86		nr 96	49
1943	nr 9	59		nr 98	49
1945	nr 57	86		nr 135	206
1954	nr 21	34, 86		nr 181	40, 49
1960	nr 27	35	1989	nr 27	51
1962	nr 8	21, 48, 98, 99		nr 51	21, 60
	nr 21	48		nr 113	40
1966	nr 20	34, 232	1991	nr 3	21
1967	nr 17	59		nr 48	47, 49
1972	nr 30	21, 48, 59	1993	nr 141	27
1973	nr 13	39	1994	nr 28	34, 49
1974	nr 36	205		nr 36	40
1976	nr 37	39		nr 96	200
	nr 54	39		nr 111	49
	nr 55	59		nr 120	49
	nr 76	39	1995	nr 34	49
1977	nr 35	21, 49, 85, 162, 237		nr 135	49
	nr 74	39	1996	nr 61	49
	nr 110	51	1997	nr 35	21
	nr 112	51, 64		nr 43	21
	nr 113	39	1998	nr 104	21
				nr 103	49

Marknadsdomstolens avgöranden (MD)

1975	:	5	50	1979	:	17	50, 66
1978	:	29	50, 66	1984	:	29	50, 66

SAKREGISTER

A

adoption 31
ADR 31
advokat 24, 58, 69, 72, 78, 103, 188,
196, 200
agenturavtal 40
aktiebolag 21, 22, 24, 28, 40, 48, 63,
77, 79, 122, 158, 200
allmän rättshjälp 119, 200
allmänt intresse 159
alternativa grunder 139
alternativ tvistelösning, *se* ADR
amiables compositeurs, *se* *billighet*
anläggnings- och maskinleveranser 14
anställningsavtal 51
anställningsskydd 34, 39
ansökningsavgift 267
ansökningsärenden 202
arbetsgivare 30
arbetsgivarförening 23
arbetstvister 32, 34, 158
arkivering 266
arrende 34, 38, 47, 65, 85, 106, 200,
204
arvode, *se* *skiljemannaersättning*
arvodestvist 24, 58, 200
avgång, *se* *skiljemans avgång*
avskrivning 51, 52, 65, 134, 137, 157,
161, 163, 171, 182, 187
avsägelse 73, 74
avtalstolkning 36
avvikande mening, *se* *reservation*
avvisning 52, 57, 65, 103, 105, 120,
134, 140, 157, 161, 182, 187

B

behörighetskompetens 53, 54
behörighetskrav 68
beslut 135

bestickning, *se* *korruption*
betalningsföreläggande 40, 61, 62, 104
bevisbörda 60
bevisning 49, 111, 113, 116, 120, 121,
124, 148, 171, 198, 202, 204, 212,
213, 264
bevisomedelbarhet 127
bevisupptagning vid domstol 128, 169
bevisvärdering 129, 130, 155, 170
billighet 147, 263
bisyssla 69, 167
biträde, *se* *rättshjälpsbiträde*
blankettavtal 38
bolag, *se* *aktiebolag*
bolagsordning 21
borgensman 46, 47
bortovaro 144
bostadsrättsförening 22, 49
branschbestämmelser 28
brottmål 59
brottslig gärning 31
byggnadstvist 85
börd 31

C

certeparti 14, 48

D

deldom 133, 138, 187
delgivning 89, 97, 122, 149, 153, 197
diskretion, *se* *sekretess*
dispasch 66
domare som skiljeman 69, 75, 103, 109,
166
domskäl 146, 148, 158, 175, 265, 271,
277
domslut 152, 265, 275
domsrecit 102
domsrätt 207, 208

SAKREGISTER

domstolsärendet 86, 203
dotterbolag 44
dröjsmålsränta 115
dödsbo 44

E

ed, *se sanningsförsäkran*
editionsföreläggande 129, 131, 150
egnahemsförening 23
ekonomisk förening 22
entledigande av skiljeman 71, 73, 76, 93,
94, 95, 137, 186, 195, 202, 208,
261, 262
entreprenadavtal 14, 25, 26, 28, 33, 40,
41, 47, 49, 50
entreprenadvist 58, 127
e-post 113
erkännande och verkställighet av utländsk
skiljedom 216
ersättning till skiljeman, *se skiljemannaer-
sättning*
ersättningen till den sakkunnige 125
ersättningsskyldighet, *se skadeståndsskyldig-
het*
ex aequo et bono, *se billighet*
exekvaturförfarande 215, 217, 238
expeditionsgöromål 101

F

fackförbund 23, 39, 49, 76
facta supervenientia 58
faderskap 31
faktiskt förhållande 35, 36, 59, 113
fast egendom 66
fastställelsetalan 35, 50, 55, 90, 96, 104,
113, 156, 160, 214, 231, 235
fax 113
felräkning 266
flottning 25
force majeure 36
formfel 159, 178
forum 201, 202, 209, 226, 227, 239
franchiseavtal 49
frist för skiljedomens meddelande 108,
116, 136, 144, 226
fullföljdshänvisning 134, 148, 197
fullgörelsedom 145

fullgörelsetalan 35, 39, 103, 113, 234
fullmakt 98, 118, 166
fusion 44
förberedelse 102, 120, 201
förberedelse sammanträde 126
förbudstalan 231, 234
fördelningen av skiljedomskostnaderna
parterna emellan 162, 265, 267
förening av mål 26, 123
föreningsrätt 34
föreningsstadgar 21
förenklart skiljeförfarande 31, 270
företagsförsäkring 49
förfalskad bevisning 159, 172
förhållning, *se obstruktion*
förhandling, *se sammanträde*
förhandsavtal 58
förhör vid domstol 180
förlikning 31, 50, 77, 102, 134, 186, 265
förmyndare 21
förmynderskap 31
förmånsrätt 45
förskottsbelopp 64, 193, 260, 266, 268
försutten klanderfrist 174
förvaltare enligt föräldrabalken 21, 68,
77, 167
förvaltare i konkurs, *se konkursförvaltare*

G

generalklausulen i 36 § avtalslagen 28, 49,
58
genkäromål 114, 192, 230, 258, 263,
268
grund för talan 58, 99, 102, 113, 114,
120, 145, 164
gruppavtal 65
gåvobrev 21
göteborgsklausulerna 31, 272

H

handelsagentur 49
handelsbolag 48
handelsbruk 41
handelsresande 40
handläggningsfel 165, 167, 169, 170,
178, 184
handräckning, *se betalningsföreläggande*

hovrättspresident, *se domare som skiljeman*
huvudförhandling 102, 111, 115, 120,
121, 126
hyresförhållande 34, 65, 85, 106, 200
hämtning 127
hävande av skiljeavtal 51, 52, 76, 195

I

ideella föreningar 24
immaterialrättsliga tvister 42
inhibition 175, 241
inlösen av aktier 122, 200
interimistisk kvarstad 233, 234, 238
invaliditet 59
invändningar 58, 148

J

jordägare 34, 38
jura novit curia 147, 165
justitieråd, *se domare som skiljeman*
järnvägsdrift 35, 65
jäv 53, 64, 74, 75, 88, 93, 120, 135,
137, 140, 167, 171, 173, 175, 184,
186, 203, 214, 261

K

kammarrättspresident, *se domare som skiljeman*
klander av bolagsstämmobeslut 204
klander av syn 204
klanderförbehåll 25, 32, 58, 161
kollektivavtal 30, 32, 34, 39, 48, 49, 65,
77, 85, 86
kommanditbolag 39
kommunicering 122, 153
Kompetenz-Kompetenz 54
komplettering av avtal 36
komplettering av skiljedom 150, 152,
153, 171, 174, 181, 187, 197
koncentrationsprincipen 121, 126
konkludent handlande (överenskommelse)
26, 52, 173
konkurrensrätt 43
konkurs 44, 46, 59, 62, 68, 87, 98, 159,
166, 167, 238, 240
konkursförvaltare 44
konossement 48

konsortialavtal 48
konsument 50, 65, 185
konsumentförsäkring 66
kontorskostnader 185
kontradiktoriska principen 117, 168, 180
konventionellt skiljeförfarande 24
korruption 78
kostnader, *se skiljedomskostnader*
kostnadsfördelningen mellan parterna, *se
fördelningen av skiljedomskostnaderna
parterna emellan*
kostnadsyrkande 121
kriminell handling, *se brottslig gärning*
kumulation, *se förening av mål*
kvarstad, *se säkerhetsåtgärder*
kvittning av kostnaderna 41, 138, 168,
170, 192, 194, 200, 241, 258, 263,
268
kvittningsinvändning 114, 116
könsdiskriminering 34

L

la compétence de la compétence 54
laga förfall 93, 125
lagsökning, *se betalningsföreläggande*
lagvalsklausul 170
lagvalsregler 210, 263
leasingavtal 48
legalt skiljeförfarande 24, 58, 240
leveransavtal 26, 33, 40, 49
likvidation 44
lis pendens 56, 103, 106, 158, 169, 203
ljudupptagning 131
luftfartyg 65
Luganokonventionen 18
löneskatt 190
lös egendom 66

M

majus includit minus, *se sammanjämningsregeln*
medgivande 138
mellandom 104, 133, 138, 174, 187
mervärdesskatt 189
misskrivning 266
moderbolag 44
moms, *se mervärdesskatt*

SAKREGISTER

motivering, *se domskäl*
muntlig förhandling, *se sammanträde*
muntlighetsprincipen 121, 126
mutbrott, *se korruption*
"mörk" skiljedom 158

N

naturalförpliktelse 231
New York-konventionen 18, 215, 216,
217, 220
nullitet, *se ogiltighet*
ny grund, *se ändring av talan*
nytt yrkande, *se ändring av talan*
näringsidkare 28, 49, 50, 65, 185, 214
närstående 76
nödvändig processgemenskap 25

O

obstruktion 72, 78, 90, 93, 95, 115
offentlighet 15, 84, 109, 132
ogiltighet 14, 15, 35, 43, 53, 54, 61, 73,
136, 152, 155, 200, 201, 202, 205,
213, 221, 227, 230, 232, 237, 239,
241
ombud, *se partsombud*
omedelbarhetsprincipen 122, 126
omröstning 140, 141, 264
omständighet 116, 175
ordförande 69, 70, 88, 100, 111, 113,
120, 121, 122, 124, 132, 140, 141,
142, 143, 144, 149, 178, 188, 192,
261, 265, 268
ordre public 54, 55, 158, 220, 239
oriktig bevisvärdering 25, 155
oriktig rättstillämpning 25, 155
osann utsaga 159, 172

P

partsbruk 40
partsombud 78, 118
partssuccession 44
passivitet 26
patent 42, 49, 59
patentintrång 31
personalstatut 211, 218
platsen för skiljeförfarandet 101, 111,

143, 145, 148, 159, 201, 202, 208,
209, 216, 259, 260, 265
plädering 121
prejudiciell fråga 59, 140, 142, 156
preklusion av klandergrund 172
preklusionsfrister 204
preskriptionsavbrytande verkan 100
preskriptionsinvändning 139
processhabilitet 21, 105, 162
processhinder 52, 103, 105, 134, 149,
182, 186, 205
processkostnader 15, 45, 176, 199, 231,
275, 278
processledning 43, 102, 109, 170
professor som skiljeman 190
prorogationsavtal 201, 202
protokoll 30, 37, 55, 82, 116, 130, 133,
140
påkallelse 22, 30, 33, 36, 39, 50, 53, 61,
64, 89, 91, 92, 97, 105, 113, 114,
115, 118, 128, 136, 148, 163, 164,
168, 172, 205, 225, 226, 234, 257,
273

R

recit, *se domsrecit*
redlighet 79
regeringsråd, *se domare som skiljeman*
reklamation 36
res judicata 32, 51, 104, 105, 116, 120,
156, 158, 169
reservation 144, 146
resning 172
räknefel 150
ränta 99, 145, 164, 185, 189, 192, 199
rättegångsfullmakt 21, 118
rättegångshinder 20, 21, 25, 34, 41, 47,
51, 52, 57, 60, 98, 103, 104, 105,
156, 192, 208, 210, 211, 212, 217
rättegångskostnad 231, 233
rättelse 150, 151, 174, 181, 187, 197,
266
rättsfaktum 35, 175
rättsförhållande 33, 35, 41, 113
rättshandlingsförmåga 211
rättshjälp, *se allmän rättshjälp*
rättshjälpsbiträde, 118, 199

rättskapacitet 21, 105, 162
rättskraft 32, 36, 55, 58, 90, 96, 104,
135, 136, 138, 145, 146, 149, 183,
203, 217

S

sakframställning 120
sakkunnig 73, 77, 121, 122, 125, 132,
140, 148, 151, 159, 172, 198, 264,
267
sakrätt 46
sambruksföreningar 24
sammanjämningsregeln 142
sammanträde 101, 111, 141, 185, 188,
262
samäganderätt, *se nödvändig processge-
menskap*
sanningsförsäkrar 127, 129, 168
sekreterare 102, 151, 185, 187, 188
sekretess 63, 73, 102, 109, 110, 119,
132, 172, 273,
semesterersättning 34, 40
separability 56
servitut 48
singularsuccession 44, 46
självdöm 24, 158, 237
sjölagen 65, 66
skadeståndsskyldighet 72, 80, 139, 148,
172, 176, 267
skiljaktig mening, *se reservation*
skiljande från uppdrag som skiljeman, *se
entledigande av skiljeman*
skiljedom 201, 205, 274
skiljedomsinstitut 37, 73, 83, 86, 89, 91,
93, 94, 95, 98, 100, 102, 107, 111,
142, 146, 149, 150, 194, 196, 199,
205, 208, 209, 225, 226, 257
skiljedomskostnader 37, 72, 148, 162,
176, 184, 185, 198, 278
skiljedomsmässig 31, 32, 35, 49, 53, 55,
58, 96, 158, 159, 186, 210, 211,
212, 220, 239
skiljemannaersättning 72, 148, 152, 202,
236, 238
skrivfel 150
skälighet, *se billighet*
socialavgifter 188, 190
spel 159

språk 111, 263
stadfästelse av förlikning 133, 135
standardavtal 27
stridsåtgärder 39
stupstocksföreläggande 115
summarisk process 61
Sveriges advokatsamfund 24
syn 112, 127
säkerhet för skiljemännens ersättning 64,
74, 190, 223, 233, 241
säkerhetsåtgärd 34, 57, 61, 63, 73, 104,
128, 136, 205, 212, 221, 224, 264
särskild handräckning 61
särskild skiljedom 138, 174, 265
särskiljbarhet 56

T

taleändring, *se ändring av talan*
tekniker 166
telefax 145, 149
telefon 122, 126, 140
terms of reference 102, 121
testamente 21
tid för skiljedomens meddelande, *se frist
för skiljedomens meddelande*
tidsbefraktning 48
tidsplan 101
tillägsskiljeavtal 30, 39, 40
tillämplig lag, *se lagvalsregler*
tjänstegrupplivförsäkring 49
tolk 102, 171
tolkning av avtal 150, 151, 164, 174,
181, 187, 197, 266
tolkning av skiljeavtal 37
tredje man 26, 46, 48, 123, 156, 157,
159, 161
tredska 127
tredskodom 123
tvingande lag, *se skiljedomsmässig*
tv-monitor 126, 140
tvångsmedel 71, 127
tystnadsplikt, *se sekretess*

U

UNCITRALs modellag 17, 18
undantagsavtal 54, 84, 167, 213, 214,
215, 237
understödsförening 23

SAKREGISTER

universalsuccession 44
uppdraagsöverskridande 163, 170, 219
upplysningsperson, *se vittne*
upplysningsplikt 80, 261
uppsägning, *se anställningsskydd*
utfyllnad av avtal 36
utlägg 185, 188
utländsk domstol 129, 169, 213, 220
utländskt skiljeförfarande 28
utmätning, *se verkställighet*
utseende 73, 202, 208
utseende av skiljeman 274
utvidgning av talan, *se ändring av talan*

V

verkställighet 20, 25, 34, 73, 128, 139,
145, 149, 152, 158, 160, 161, 176,
197, 202, 214, 235
verkställighet av utländsk skiljedom 230
vilandeförklaring 50, 56
vite 31, 127, 131, 149
vitesförbud 232
vittne 73, 77, 112, 121, 122, 124, 125,
131, 140, 148, 151, 159, 172, 198
vittnesattest 127, 169
votering, *se omröstning*

vräkning 38
vårdnad om barn 32
vårdslös processföring 186
värdering 59, 106, 169
växel 41

Y

yrkande 99, 102, 112, 120, 145, 148

Å

återförvisning 177, 178
återkallelse, *se avskrivning*
återställande av försutten tid 205
återvinning 45, 59, 61, 62, 104

Ä

ändring av talan 112, 263

Ö

övergångsbestämmelser 225, 241
överläggning till dom 112, 121, 140, 141
överskiljeförfarande 237
översättning 222, 223

68110000374

Kommentar tl.skiljeförf.

68110

Denna kommentar till lagen om skiljeförfarande (LSF) är avsedd att vara en praktisk och användbar handbok för alla som sysslar med eller kommer i kontakt med skiljeförfarande i egenskap av till exempel parter, partsombud, skiljemän, domare och personal vid kronofogdemyndigheter.

Boken behandlar den lag om skiljeförfarande som trädde i kraft den 1 april 1999. Den innehåller förutom relevanta lagar, Stockholms handelskammares skiljedomsinstituts regler samt exempel på skiljedomsklausul och andra handlingar.

Författaren, som är juris doktor och docent i processrätt, har egen erfarenhet som skiljeman i både svenska och internationella skiljeförfaranden. Han har också såsom tidigare hovrättslagman i Svea hovrätt deltagit i prövningen av talan om ogiltighet och klander av skiljedomar och om avvisande av talan på grund av skiljeavtal.

Lagen om skiljeförfarande. En kommentar ges även ut på cd-rom. Enkla och effektiva sökmöjligheter ger snabba sammanställningar av relevanta fakta. Cd-skivan innehåller även viktig lagstiftning och förarbeten.